

קובץ

פתח העירוב

דיני עירובין המצויים בזמנינו

קובץ חוברות

פתח העירוב - מבוא

60 דברים שכיחים שמוציאים בשבת

סקירה על עשיית העירובים בזמנינו, וסדר עשיית עירוב פרטי בבנין

פתח העירוב - א'

דיני כלים שישבתו בחצר, הנחת העגלה בחדר מדרגות.

ודינים למחמירים שלא לטלטל

פתח העירוב - ב'

דיני מומר ומחללי שבת בזמנינו

פתח העירוב - ג'

דיני שכירות מגוי ומשכירו ולקיטו

עם פרק הדרכה מעשית

פתח העירוב - ד'

דיני התחומין המצויים

מהדורת הגהה

טבת תשע"ז

בני ברק

ניתן להשיג את החוברות שיצאו עד כה

פתח העירוב - מבוא

60 דברים שכיחים שמוציאים בשבת
סקירה על עשיית העירובים בזמנינו, וסדר עשיית עירוב פרטי בבנין

פתח העירוב - א'

דיני כלים ששבתנו בחצר, הנחת העגלה בחדר מדרגות.
ודינים למחמירים שלא לטלטל

פתח העירוב - ב'

דיני מומר ומחללי שבת בזמנינו

פתח העירוב - ג'

דיני שכירות מגוי ומשכירו ולקיטו
עם פרק הדרכה מעשית

פתח העירוב - על סדר השו"ע

סיכום תמציתי וקצר של השו"ע משנ"ב וחזו"א הלכות עירובין
עם מאות הערות מדברי הפוסקים והלכות המצויות בזמנינו.

פתח העירוב - על סדר הדף

פרטי ההלכות המצויות בעשיית העירובים בזמנינו, ע"ס הגמרא.

דרך התחומין

דיני התחומין המצויים במקומות הבאים:
גוש דן, קרית ספר, מירון, ירושלים ועוד.

ניתן להשיג: מ. אנגלרד

רח' אור החיים 23 בני ברק 03-6195849

או ב"מוקד העירוב השכונתי" 054-84-833-20

קונטרס

פתח העירוב

דיני עירובין המצויים והשכיחים בימינו

מבוא

א. במעלת מצות עירוב וגודל חובת עשייתו
ב. מבוא וסקירה כללית על אופן עשיית העירובים בזמנינו

בני ברק, תשע"ב

לזכרון עולם ולעילוי נשמת

האי צדיקא יקירא דירושלם

הגאון המופלג, מארי דתלמודא

אשר הנחיג את מערכת הכשרות והעירובין

בבד"ץ העדה החרדית ירושלים

והאיר את העולם בחיבוריו המופלאים

בכל חלקי התורה

הגאון רבי יעקב ישעיה בלוי זצוק"ל

זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל

ותהא נשמתו צרורה בצרור החיים

נלב"ע ג' שבט תשע"ג

הקדמה

מה אשיב לה', כל תגמולוהי עלי, שזיכני לעסוק בהלכות עירובין החמורות. אין צורך להאריך במילים בגודל חשיבות הדקדוק בהלכות עירובין, הן הן הלכות שבת התלויות בחוט השערה ממש, בחוט שחור או בחוט שקוף, שאם אפילו חוט אחד מכל ההיקף אינו עומד בתקנו (קרוע, מוסט מהלחי, מתנדנד ועוד), כל העירוב נפסל לכל הדעות, וכל הוצאה וטלטול הוא עכ"פ איסור דרבנן ודאי, ובתושבי שכונה אחת בשבת אחת יש אלפי הוצאות. זאת ועוד שבשנים האחרונות נפסל ענין השכירות מהשלטונות, לדעת כמה מגדולי הדור. ועל כן ודאי מצוה גדולה להתחזק בענין זה.

קונטרס זה מתמקד בשני ענינים כלליים, הא' בגודל מעלת עשיית עירוב, והחובה לעשות עירוב בכל מקום, מהגמ' ושו"ע, ראשונים ואחרונים. ויש עוד הרבה להוסיף בענין זה, אך אספתי בקצרה את עיקרי הענינים, דברים חוצבים ונוקבים.

עם זאת ליקטתי שישם דברים שכיחים שבני אדם עושים בשבת, שלולי העירוב יש בהם איסור הוצאה וטלטול. חלקם דברים מצויים מידי שבת כמה פעמים, וחלקם רק לפעמים, אשר בראותינו ריבוי ההוצאות והטלטולים המצויים אצל כל מי שאינו מקפיד שלא לטלטל, נלמד שני דברים, א' כמה חשוב לעשות עירוב ולהציל את הרבים מאיסורים רבים, ב' כמה חשוב להקפיד שהעירוב יהיה כשר לכל הדעות ללא פקפוק, ולא לסמוך על עירובים סתם שיש בהם פקפוק או חשש לתקלות.

בענין זה נעזרתי בספר "שמחים לשמרו" להגרה"ג ר' משה מאנדל שליט"א רב ואב"ד דקהל "בית מרדכי" פלעטבוש, אשר כתב מאתיים דברים שיש בהם איסור הוצאה, אמנם השמטתי דברים רבים שהוראות פוסקי זמנינו להקל, וכן צמצמתי דברים אשר ענינם אחד, והוספתי דברים אחרים שהתחדשו וכו'. הספר הנ"ל נכתב כדי לחזק ענין א' הנזכר, ולפי דרכינו יש ללמוד ג"כ את הענין הב' שאין למהר להקל לסמוך על כל עירוב.

החלק השני בקונטרס זה, נותן סקירה והסברה על אופן עשיית העירובים בזמנינו, כדי שגם מי שלא למד עירובין יוכל לדעת כיצד נעשה העירוב, מה משמש להיתר וכיצד הוא צריך להראות. בתוך הדברים שורתי גם מידע פרקטי מהנסיון בשטח, איזה אופנים מומלצים ואיזה פחות, במה שכיח תקלות. ובעיקר המטרה שעניין יוכל כל אדם להכיר על מחיצה, צורת הפתח, חוט ולחי, האם הוא כשר או פסול, מהודר או מפוקפק. לסמוך על עירוב זה או לא.

בסוף הקונטרס הארכתי בציון הדברים שבולטים בשינוי שבין סוגי העירובים השונים, עירוב עירוני, עירוב שכונתי, עירובי היישובים, עירוב פרטי בבנין. כל אחד עם הנקודות החשובות שלו שצריכות שימת לב אליהם.

ויהי רצון שהדברים יתקבלו בבתי מדרשות ויביאו לידיעת וקיום ההלכות ופרטיהן, ובזכות זה נזכה שלא נכשל, ושלא יצא מכשול מתח"י, ונזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי התורה. ויתקיים בנו בקשתינו בימים אלו, שבתי בבית ה' כל ימי חיי, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו.

תוכן הענינים

במעלת מצות עירוב וגודל חובת עשייתו

מצוה לעשות עירוב
חובה להשתתף בעשיית העירוב
חובת ההשתתפות בעירוב כאשר ראוי להחמיר מלטלטל בו
העירוב הוא מהדברים הנחוצים בכל בית
הסיבות שחייבים להציל אחרים ממכשול
חומרת המונע מעשיית עירוב
מעלת העירוב – אחדות
רשימת הדברים שכיחים שדרך בני אדם לעשותם בימי שבת קודש.

מבוא וסקירה כללית על אופן עשיית העירובים בזמנינו

דיני הכשר מבוי וחצר – בלחי וקורה, ובפסים.
הטעם שהיום לא משתמשים באופנים אלו
לחיים וחוט שבזמנינו
בהעמדת הלחיים
בהעמדת החוטים
המחיצות
רשות הרבים
קרפיות
שכירות רשות גוי ומזמר
התקלות
חובת הבדיקה
”יש עירוב”

עירוב עירוני ועירוב שכונתי

מהו עירוב עירוני ומהו עירוב שכונתי
חומרת החששות לתקלות בעירובים עירוניים

רשימת ההבדלים המצויים בין עירוב עירוני לשכונתי
ההידורים הנוספים הנהוגים בחלק מהעירובים השכונתיים

סדר עשיית עירוב חצרות

הנחיות וכללים לבדיקת רמת עירוב במקומות נופש ויישובים

צורות הפתח

מחיצות ופרצות

רשות הרבים

קרפיות

שיעורים

שכירות רשות גוי ומומר

בתי מלון

פירוט דירוג רמות מצב העירוב

במעלת מצות עירוב וגודל חובת עשייתו

”אמר רב יהודה אמר שמואל בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידים, יצתה בת קול ואמרה, בני, אם חכם לבך ישמח ליבי גם אני, ואומר חכם בני ושמח ליבי ואשיבה חורפי דבר” (עירובין דף כא:).

הנה דבר מיוחד מצינו בתיקון עירובין שהדבר עורר שמחה גדולה בשמים, דבר שלא מצאנו בשאר תקנות חז”ל, ובאמת צריך להבין מדוע היתה שמחה גדולה כל כך דוקא בעירובין ונטילת ידים, וכבר הקשו התוס’ שם שאף שלמה המלך עצמו תיקן עוד תקנה של איסורי שניות, ואף בה לא מצינו שנאמר שהיתה שמחה בתקנתו.

ביאר החתם סופר (שו”ת או”ח סימן צ”ט) כי יש חילוק בין תקנות אלו לשאר תקנות חז”ל, כל תקנות חז”ל הם לגדור ולאסור לעשות סייג לתורה, כמו כן איסורי שניות הם תוספת איסור בדבר מותר, בדברים אלו אע”פ שהוא מצוה לעשות סייג לתורה מכל מקום לא שייך ישמח ליבי, כי מצד שני אולי יכשלו בזה בני אדם שאינם הגונים, ונמצא שע”י התקנה מתרכים ח”ו עבירות בני האדם. משא”כ בסייג שעשה באיסור טלטול בחצירות שעשה גם תיקון לאיסור שלא יכשלו בו, דהיינו שיערבו עירובין ויהיו מותרים, אז ישמח ליבי גם אני. וכן כשהוסיף סייג לקודש וגזר טומאה על הידים, לא שמח ליבו, אלא מאחר שתיקן נטילת ידים להתיר את האיסור אז ישמח ליבי גם אני.

נמצא כי השמחה המיוחדת שהיתה בתקנת עירובין ונטילת ידים היא בזה שנעשה תיקון לאיסור, וכן לדורות מוטל עלינו לעשות תיקון למבואותינו שלא יכשלו בהם באיסור הוצאה וטלטול, כי דוקא ע”י התיקון יש שמחה לפני ה’ יתברך.

והוסיף החתם סופר שגם הברכה נתקנה דוקא על התיקון שבעשיית העירוב, ולא על האיסור שתקנו חכמים כמו שמברכים על העריות ”ואסר לנו את העריות”, כי כאן המצוה היא לתקן את המבוי שלא יבוא לידי מכשול, ולא רק להמנע מלטלטל. וכמו שכתב השו”ע מצוה לחזור אחר עירובי חצרות, ומברך אשר קדשנו במצוותיו וצונו על מצות עירוב.

* * *

מצוה לעשות עירוב

כתב השו”ע (סימן שס”ו סעיף י”ג) מצוה לחזור אחר עשיית עירובי חצירות. וביאר המשנ”ב הטעם ”כדי שלא יבוא לטלטל באיסור”, כלומר אפילו אדם שידע בעצמו שיכול להימנע מלטלטל, מצוה שיעשה עירוב חצירות, ואף יחזר אחר עשייתו, כדי לדאוג לאחרים שלא יכשלו במזיד או אפילו בשוגג.

וכן כתב השו"ע לגבי שיתופי מבואות (סימן שצ"ה סעיף א') מצוה לחזור אחר שיתופי מבואות, ומברך על מצות עירוב. וביאר המשנ"ב הטעם, פן ישכחו ויבואו לידי איסור טלטול.

חובה להשתתף בעשיית העירוב

כתב השו"ע בהלכות שכנים (חו"מ סימן קס"ב סעיף א') בני מבוי כופין זה את זה לעשות לחי וקורה למבוי. והוסיף הסמ"ע (סק"א) שבמבוי מפולש שצריך להתירו בצורת הפתח, צריכים בני המבוי לסייע בעשיית צורת הפתח. ובתשובות נודע ביהודה (תנינא חו"מ סימן ל"ט) דייק שאפילו שבשאר דברים צריכים בית דין כדי לכפות, בעירוב אף בני המבוי עצמם יכולים לכפות להשתתף, שכן משמע בלשון הרמב"ם והשו"ע שבני המבוי כופים זה את זה.

חובת ההשתתפות בעירוב כאשר ראוי להחמיר מלטלטל בו

בערוך השולחן (חו"מ שם סעיף א') כתב שיש להסתפק בזמן הזה שמערכים את הערים בצורת הפתח אע"פ שהם רחבים ט"ז אמה, כל שאין בהם שישים ריבוא, ע"פ הכרעת הרמ"א, והרי הרבה פוסקים חולקים על זה נכי יש לרחובות אלו דין רשות הרבים ואי אפשר לערב אותם אלא ע"י דלתות, האם יכול אחד לומר לא אתן חלק בזה, כי אני חושש לפוסקים האוסרים?

וכתב הערוך השולחן יראה לי דמכל מקום צריך ליתן חלקו, כמו שכתוב בסימן קס"ג לענין מקוה שאף מי שאינו צריך מחויב ליתן ולהשתתף כי זה מתיקון צרכי בני העיר, כמו כן בעירוב יכולים לומר לו אף שאתה מחמיר על עצמך, מכל מקום מחמת תקנת העיר אתה מוכרח ליתן. ואינו יכול לומר קים לי כפוסקים האוסרים, כיון שכבר נתפשט ההיתר ע"פ הכרעת רבינו הרמ"א, אין שום אדם יכול לומר קים לי, ועשיית העירוב היא מצוה כדמוכח בש"ס (עירובין דף סז:), עכ"ד.

העירוב הוא מהדברים הנחוצים בכל בית

בגמרא (שבת דף לד.) אמר רבי חנינא שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה, עישרתם "עירבתם" הדליקו את הנר. ונפסק דין זה להלכה בשו"ע (סימן רס"ו סעיף ב') שצריך כל אדם לומר בנחת לבני ביתו להזכירם על כך¹.

הנה חכמים מנו את עשיית העירוב בין הדברים שכל אדם צריך להם, בדרגה של מעשר והדלקת הנר. אילו היה זה רק ענין פרטי למי שרוצה לטלטל, לא היה צריך לקבוע הלכה שכל אדם יזכיר בביתו כל ערב שבת לעשות עירוב, אלא חכמים ראו שהעירוב נצרך בכל בית כל שבוע. וזה מחמת גודל המכשול והרגילות להוציא דברים, אפילו רק לחצר המשותפת.

וכך כותב החתם סופר (שו"ת או"ח סימן צ"ט) על אשר נשאל אם ראוי לכל קהל ישראל בכל מושבותיהם לתקן כל מבואותיהם בתיקוני צורת הפתח וכו', וכתב, באשר ידוע ששמירת יום שבת קודש מעשות כל חפץ הוא אצלינו מהמצוות הראשיות, ומי שאינו משמר כהילכתו הרי הוא ככופר ומומר לכל התורה כולה וכו' ע"ש שהאריך, וא"כ כל בר דעת ישפוט בשכלו שאי אפשר בשום אופן

¹ ובמקומות שמניחים עירוב מערב פסח לערב פסח [ולא כל שבת מחדש], וגם עירובי תחומין אין דרכו להניח, אין צריך לומר "עירבתם" (משנ"ב שם ס"ק י"ב).

לקהל ישראל לשמור את כל בני ביתם הקטנים וגם לא נשותיהם וחלושי דעת, לשומרם בכל השבת מבלי להוציא מפתח ביתו החוצה, אפילו דברים קטנים ומטפחות, וכמה צער ודוחק יסבלו הגדולים הנזהרים, ע"כ השכל הפשוט גזור שראויים ומחוייבים לתקן את החצרות והמבואות בעירוב המתיר טלטול, עכ"ל בקיצור.

חומרת המכשול שבטלטול אחד

הנה משלש מצוות יקרות וחשובות שהיו לנו, וביטולם חכמים מחשש טלטול בשבת, נוכל לידע גודל חומרת המכשול שבהוצאת חפץ לרשות הרבים בשוגג. א. בראש השנה שחל בשבת, ביטלו חכמים מצות תקיעת שופר מחשש שמא יהיה איזה אדם שבראש השנה יזכר ללמוד כיצד לתקוע בשופר, ומרוב חפצו במצוה ישכח ויוציאנו עמו ללכת ללמוד אצל חכם, ויעבירונו ד' אמות ברשות הרבים. ב. כמו כן במצות לולב, ביו"ט שחל בשבת, ביטלו חכמים מצות לולב מחשש שמא יהא אדם שאינו יודע כיצד מנענעים, ומרוב חפצו במצוה ישכח ויעבירונו ד' אמות ברשות הרבים. ג. כמו כן פורים שחל בשבת, העבירו את קריאת המגילה לערב שבת, כדי שלא יהיה אדם שיטעה ויעביר ד' אמות ברשות הרבים כדי ללכת ללמוד הקריאה.

במשך למעלה מאלפים שנה, כל בני ישראל מפסידים מצות שופר ולולב וסגולותיהם הנעלות בהיפוך מדת הדין לרחמים, ובהשפעת השפע לעצור טללים ורוחות רעים, מחשש לבני אדם מעטים, שיוציאו חפץ של מצוה בשוגג, ובגדר של טעה בדבר מצוה (עי' גמ'), אם כן כמה גדול החיוב לתקן עירוב בכל מקום ככל האפשר, להציל יותר מכמה בני אדם מעטים, שאינם יודעים שאסור להוציא, או אינם בקיאים מה נקרא הוצאה, ואיזה חפצים אסור להוציא (ראה להלן עשרות דברים שכיחים), ושוגגים ומוציאים ומכניסים, ומעבירים אמות רבות ברחובות העיר ובדרכים.

הסיבות שהייתם להציל אחרים ממכשול

א. כל ישראל ערבים זה לזה.

ב. חובת תוכחה ומחאה, לפחות באופן שאם יודיע את העון וחומרתו יפרשו מהאיסור. ורוב המכשול בטלטול הוא מחוסר ידיעה. וע"י העירוב נמצא שאינם עוברים איסור.

ואיתא בגמרא (שבת דף נד:): פרתו של רבי אלעזר בן עזריה היתה יוצאת ברצועה שבין קרניה שלא ברצון חכמים, כיון שזה משאוי ועובר משום שביתת בהמתו. והוכיחו בגמרא שהפרה לא היתה של רבי אלעזר בן עזריה, אלא של שכנתו היתה, ומתוך שלא מיחה בה נקרא שפרתו יצאה.

ג. להציל רבים מעון. רוב המטלטלים שוגגים מחמת חוסר הידיעה בנושא, מפני שהורגלו בשכונתם שיש עירוב, סבורים שכן הדבר בכל מקום, כאילו העירוב גודל על העצים או עמודי חשמל, ואינם מודעים לגודל הנחיצות בפעולה מתמדת בשביל שהעירוב יעמוד בכשרות מינימלית, וגודל השכיחות של הקלקולים והתיקונים הנצרכים מידי שבוע!

חומרת המונע מעשיית עירוב

בשו"ת הרא"ש (כלל כ"א סימן ח') הובאו כמה תשובות שכתב הרא"ש בענין עיר שהיו מערבים במבואותיה כדין ע"פ רבנים ותלמידי חכמים, עד שבא אחד מהתלמידים אחר פטירת רבם, וברוב פלפולו אסר לטלטל ולערב במבואות שתיקן רבם, והוכיח שאי אפשר לערב אותם מפני שהגויים שמחוץ לעירוב ג"כ אוסרים [מדין עיר של יחיד שאי אפשר לערב חציה]. בתחילה הרא"ש השיב לו שאפשר לערב כפי שנהגו, ואין הגויים הללו אוסרים, ואחר שאותו תלמיד לא רצה לחזור מהוראתו, כתב לו הרא"ש דברים חריפים ביותר על שמונע את עשיית העירוב:

"ולא יעלה על לבך לומר מאי איכפת לי אם אני מחמיר, כי אדרבה אתה מקלקל במה שאתה מונע מלערב" וכו', וכמו שאמרו בבבבא (דף טז:): אמר רב תחילת הוראה דהאי צורבא מרבנן [שאינן מערבין ביום טוב שחל בערב שבת] לקלקולא, כיון דמקלקלי בה רבים, פירוש, מתוך שאסר עליהם לערב מקלקלי רבים ואתי לאפוקי ולעיוולי בלא עירוב, אלמא האוסר לערב במקום שמותר לערב נקרא קלקול.

ושוב כתב לו הרא"ש "תשובה על שלא רצה לשוב מאולתו מענין העירוב. אתה רבי יעקב ברכי משה דבאלינסיא, כבר כתבתי לך על ענין העירוב שנהגו בכל גלויות ישראל להתיר במבואותיהם המפולשים בין הגויים בצורת הפתח וכו', והזהרתיך שתחזור בך וכו', והנה הוגד לי שאתה עומד במרדך ואתה מכשיל את הרבים בחילול שבת, לכן אני גוזר עליך אחר שינתן לך כתב זה בעדים, שתתקן המבואות המפולשים לרשות הרבים של גויים, תוך שבועיים אחר שתראה כתב זה, ואם לא תתקן המבואות כאשר כתבתי אני מנדה אותך, ואם היית בימי הסנהדרין היו ממיתים אותך, כי אתה בא לעקור תלמוד שסידר רב אשי ולחלוק על כל הגדולים שהיו עד היום הזה וכו', לכן חזור בך ואל תטוש תורת משה רבינו ע"ה". עכ"ל הרא"ש.

לתת רשות להתקין לחיים וקורות דיין

החתם סופר בתשובתו (או"ח סימן צ"ט) על גודל החיוב לתקן עירוב בכל הרחובות, מוסיף וכותב על כך שאפילו הגויים נותנים רשות להתקין עירובים, וז"ל, וברוך ה' אלוקי ישראל אשר נתן בלב מלכים וסגנים ושרים, אשר עם ה' חוסים בצילם, שנותנים רשות לשמור דתנו בכלל, ובפרט לקבוע עירובים במבואותיהם, אפילו במבואות שגדולי מלכות דרים בהם אם צריכים להתיר טלטול לישראל נותנים רשות לתקן. ומי לנו גדול מעירנו פרשבורג, מטרופלין דמדינתא, וכמה פעמים המלך יר"ה ושריו וסגניו נעצרים פה, וכעת הוא ועד המדינה וכל שרי המלוכה נאספים פה, ויש כאן במקום אחד שצריך תיקון צורת הפתח בשני קנים וקורה על גביהם, ובמקום אחר אצל המים יש תיקון פס גבוה, הכל לפי הצורך, ואין מכלים דבר, והדברים מפורסמים וגלויים.

מעלת העירוב – אחדות

המהרש"א בסוף עירובין הביא את דברי הירושלמי (עירובין פ"ג ה"ב) אמר רבי יהושע בן לוי מפני מה מערבים בחצירות, מפני דרכי שלום. מעשה באשה אחת שהיתה דבובה לחברתה ושלחה עירובה לגבה ע"י ברה, נסבתיה ונשקתיה אתא קומי אימיה אמרה הכין הוית רחימא לי ולא הוינא ידעת, מתוך כך עשו שלום, הה"ד דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. והקשה המהרש"א הרי

טעם עירובי חצירות הוא מפני שאסרו לטלטל מהבתים לחצרות, כי טלטול זה דומה להוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים.

וכתב המהרש"א שכונת הירושלמי לתת טעם מפני מה ראו חכמים להקל בטלטול בבתים ובחצרות ע"י עירוב פת, הרי מן הראוי שכמו שלא מועיל עירוב פת להוציא מרה"י לרה"ר, כן לא יועיל גם בבתים שבחצר, מאחר שגזרו עליהם מפני הדמיון שבהם.

ואמר הירושלמי שהטעם מפני דרכי שלום, כי אילו היה אסור להוציא כל אחד מביתו לבית חבירו ולחצר שיש להם בשותפות, היו מתרחקים זה מזה כאילו אין שלום וריעות ואחוה ביניהם. אבל עירוב הפת מושה את כולם, ונעשו כאיש אחד חברים כאילו הם דרים בבית אחד נדקי"ל עירוב משום דירה], ויכול כל אדם לבוא לבית חבירו עם כליו ומאכליו כפי הצורך, וע"י זה מתרבה השלום.

רשימת דברים שמיחים שדרך בני אדם לעשותם בימי שבת קודש, והם כרוכים באיסור הוצאה וטלטול, מדאורייתא או מדרבנן, וניתרים על ידי העירוב. ומוזה נלמד גודל החובה לתקן עירוב בכל מקום, וגודל המכשלה במקום שאין עירוב, או שיש פקפוקים בכשרותו.

פתיחת דלת ע"י מפתח וטלטול, יש שעושים כמה פתרונות, ורובם לא מועילים לשעת הפתיחה.

1. רבים נצרכים לנעול ולקחת עמם את המפתח, ואם אין להם חגורה המותקנת לכך שהמפתח ישמש כחלק ממנה, יש בדבר איסור הוצאה וטלטול.

ואף כאשר משאירים את המפתח בארון חשמל שבאותה קומה, יש איסור להוציאו מן הבית לחדר מדרגות שהוא חצר שאינה מעורבת.² וכן להביאו מהארון למשקוף לפעמים אסור כדלקמן.

2. אף אלו שיש להם חגורה, אך בשעת הפתיחה, כאשר מורידים מהחגורה, עדיין יש לזהר בכמה דברים: אם עומד מחוץ למשקוף, אסור להכניסו אל תוך המשקוף.³

² לכן יש מוסיפים לעשות עירוב פרטי רק לבנין, שבזה אין חשש [אם אין גוי או מומר בבנין], ובכך מותרים לטלטל את המפתח לארון חשמל ללא חשש, ואינם מוציאים מהבנין כלל. [וע"פ רוב גס לחצר הבנין אסור להוציא כי אין המחיצות כראוי].

³ שכן אם יש בו ד' טפחים הוא רה"י והרחוב הוא כרמלית, ונמצא מכניס מכרמלית לרה"י. ואף כשאין בו ד', והוא מקום פטור או כרמלית (אם יש מק"פ בכרמלית ע"י סוס"י שמ"ה), אסור מדרבנן שמה יהא למשקוף דין רה"י (ארוחת שבת פכ"ח הערה קג). ואם עומד בחדר מדרגות שיש לו מחיצות והוא רה"י רק אינו מעורב, יתכן שאין איסור להכניס למשקוף, וי"א שהמשקוף הוא חצר פרטית ויש לדון מצד הוצאה מחצר לחצר בכלי בית, וי"א שדינו כבית ויש איסור הוצאה מחצר לבית.

3. פתיחת הדלת ועי"ז נכנס המפתח לבית, יש בו איסור הכנסה מהרחוב או מהחצר שאינה מעורבת לבית.⁴

4. יש המחביאים את המפתח תחת הדלת, וע"פ רוב יש בהוצאתו משום איסור הוצאה מהבית לכרמלית או לחצר שאינה מעורבת [כמבואר בדין הקודם].⁵

תוויות, כפתורים ולולאות של בגדים שנתקלקלו

כתב השו"ע (סימן שא סעיף ל"ט) כל דבר שנפסק מן הבגד, וראשו אחד מחובר, כגון לולאות, אם אינו חשוב מותר לצאת בו, ואם הוא חשוב אסור לצאת בו. וכתב המשנ"ב (ס"ק ק"ג) בשם החיי אדם שמה שמותר לצאת כשאינו חשוב, היינו דוקא כשאין דעתו להשלים מצד השני. ועל כן צריך אדם לזהר כשנפסק לו רצועה מרצועות בגדיו שקושר בו שתי הצדדים, ומצד אחד נשארה הרצועה, וכן זוג קרסים שנפסק קרס אחד, אפילו שהן משיחה או חוט ברזל בעלמא ואין חשוב הרצועה והקרס אצלו כלל, מכל מקום אסור לצאת באותו בגד, כיון שדעתו להשלים ולתקן הצד שנפסק וזה ישאר במקומו, כיון שע"ז נחשב חשוב אצלו ואינו בטל לבגד, ורק אם אין דעתו להשלים וגם אינו חשוב, בטל לבגד. עכ"ד המשנ"ב.

5. לולאה של כפתור המחוברת בצד אחד של הבגד, ונאחזת בכפתור שבצד השני [ובכך סוגר את הבגד], אם נקרע אחד מהם, ודעתו לתקנו, השני הוא משאוי, ויש ביציאה עם הבגד איסור הוצאה וטלטול (כמ"ש המשנ"ב הנ"ל).

וכן בגד שסוגרים אותו בלחצניות (טיקטקים) ונתלש אחד מהצדדים ודעתו לתקנו (ארחות שבת פכ"ח סעיף קע"ח).

6. מתלה של חליפה או מעיל שנקרע מצידו האחד, ונשאר מחובר בצידו השני, ודעתו לתקנו, יש ביציאה עם הבגד איסור הוצאה וטלטול (ארחות שבת שם סעיף קע"ט).⁶

וכן לולאה של חגורה שנתלשה מצד אחד ונשארה מחוברת בצד השני.

⁴ כי הרחוב הוא כרמלית, והבית רה"י, וגם אם תוך המשקוף הוא רשות היחיד, אסור מדרבנן, גזירה שמא לא יהיה כל תנאי רה"י (רמ"א סוף סימן שמ"ו). וכן כשעומד בחדר מדרגות שהוא רה"י, אסור להכניס מחצר שאינה מעורבת לבית. ⁵ לאור הדברים, יש לבאר האופן המותר, אחר שהפוסקים התחבטו בזה רבות, א. יכנס לתוך המשקוף כשהוא לבוש בחגורה, ב. יוריד את החגורה שם, יפתח, ויחזור ויחגור, ואח"כ יוריד את הידיה ויכנס. ובאופן המצוי שאינו יכול ליכנס למשקוף ועומד במקום שדינו כרמלית [ולא רה"י], וכן דלתות שצריך לפתוח הדלת כשהמפתח בפנים, עיין מנחת יצחק (ח"ג סי' כ"ז) ובארחות שבת (ח"ג פכ"ח סעיף צ"ז) שיש להקל שיעזוב את המפתח לרגע לפני הפתיחה, ואח"כ יפתח כשידו אחוזת כל הזמן בחגורה [וכיון שאיגודו בידו דרבנן, יש להקל בכרמלית כשמחליף דרך מקום פטור ע"י הנחה באמצע].

⁶ עיין שם (בהערה רפ"ה) שכתב פתרון להחליט שאינו רוצה לתקנו, ואחרי שבת יורקנו, שבאופן זה בטל לבגד כדבר שאינו חשוב. אבל הסתפק כשמחליט רק שלא לתפור את המתלה הזה, ויתן במקומו אחר, דכיון שלולי האיסור הוצאה היה מתקנו א"כ הוא דבר חשוב.

7. תוית מחיר שנשארה על הבגד, במקום גלוי, כיון שמקפידים להסירה אינה טפילה לבגד, ויש בה איסור הוצאה וטלטול (ארחות שבת פכ"ח סעיף קפ"ג).

וכן תוית של מכבסה, באופן שדרכו להקפיד להסירה ורק שכח לעשות כן מבעוד יום, יש לחוש בה לאיסור הוצאה וטלטול (שם פכ"ד).

8. מצוי שכפתור מתרופף ואינו ראוי לרכוס בו את הבגד, ויש בו איסור הוצאה וטלטול, אם אינו משמש נוי במצב זה (שש"כ פי"ח סעיף מ', ארחות שבת פכ"ח סעיף קע"ז).

9. כפתורי רזרבה המחוברים בבגד, יש בהם איסור הוצאה וטלטול, כיון שאינם משמשים את הבגד, אלא נושאים אותם לזמן שיצטרך להם. (שש"כ פי"ח סעיף ל') ויש מתירים (שם בהערה, והו' בארחות שבת שם סעיף קע"ו). ולפעמים בבגד חדש לא הספיק להורידם, או שהתלכלך הבגד של שבת ולובש בגד אחר של יום חול שהשאיר בו את הכפתורים.

ציצית וטלית

10. בגד שהחויב להטיל בו ציצית אינו אלא משום ספק, אסור לצאת בו בשבת, משום איסור הוצאה וטלטול של חוטי הציציות (שו"ע סימן י' סעיף ז' שש"כ פי"ח סעיף ל"ו).

11. בגד שציציותיו פסולים, אסור לצאת בו בשבת, משום איסור הוצאה וטלטול בחוטים שנשארו (שו"ע סימן י"ג סעיף א', שש"כ שם) [וזה מלבד האיסור בלבישת בגד שאין בו ציצית כדין].

12. ציצית שאין בבגד שיעור המחייב בציצית, דעת המשנ"ב (סימן י"ג ס"ק ב) שאסור לצאת בו בשבת, משום איסור הוצאה וטלטול של החוטים. [ויש חולקים, עי' שש"כ שם בהערה קנ"א].

13. רבים לוקחים את הטלית לבית הכנסת וכן מחזירים אותה, כשהיא מקופלת, ויש בזה איסור הוצאה וטלטול.

14. היוצא בטלית מקופלת על כתפיו, דהיינו שאינה משולשלת על גבו אלא עד כתפיו, חייב חטאת משום איסור הוצאה וטלטול, כיון שאין הדרך ללובשם כך הוי משאוי (שו"ע סימן ש"א סעיף כ"ט), ויש מחמירים שצריך שתכסה רוב גופו (משנ"ב ס"ק ק"ב). ולפ"ז אם הגביה את הטלית המונחת על גבו לכתפיו, לפעמים יש בה איסור הוצאה וטלטול. [אבל תימנים הנוהגים ללכת עם הטלית באופן זה גם בחול, יתכן שמותר, עי' ארחות שבת פכ"ח הערה רכ"ג].

מטפחות וטישו

15. היוצא עם מטפחות וטישו, בין בכיס ובין ביד, יש בזה איסור הוצאה וטלטול.

רבים מוצאים לעצמם פתרונות שונים לנעוץ אותם בחגורה ובשעון וכדומה, אמנם זה עושה שההוצאה והטלטול אינם אסורים מן התורה [מפני שנעשה בשינוי], אבל יש בהם איסור דרבנן ואסור אף בכרמלית ובחצר שאינה מעורבת.⁷

⁷ עיין ארחות שבת פכ"ח הערה רנ"א בשעת צורך גדול.

יש שביציאתם קושרים את המטפחת שתשמש לסגירת השרוול, אף אם פותח את הכפתור [שעי"ז המטפחת נצרכת לסגירת השרוול], יש אומרים שיש במטפחת איסור הוצאה וטלטול, כיון שכיום אין דרך בשום אופן להשתמש בסגירה כזו⁸.

יש שנותנים את המטפחת בצוארם כעין צעיף, אך כיון שצעיף הוא תמיד יותר גדול, ובמטפחת כזו אין דרך להשתמש באופן זה, מסתבר שיש בכך איסור הוצאה וטלטול (ארחות שבת פכ"ח סעיף קנ"ד).

טבילה

16. הטובל בשבת צריך לנגב עצמו קודם שיצא מבית הטבילה, [ובמקומות שיש שיער יש להחמיר שלא לנגב, אלא לחכות שירדו המים מהם], ואם לא ניגב יש איסור הוצאה וטלטול בהוצאת המים שעל גופו⁹ (שו"ע סימן שכ"ו סעיף ז').

וכן הרוחץ ידיו, צריך לפני שמוליכין מחוץ לבית לנגבן זו בזו עד שיסורו המים, משום איסור הוצאה וטלטול (שו"ע סימן ש"א סעיף מ"ט ומשנ"ב ס"ק קע"ו).

17. אנשים שהולכים למקוה ולוקחים עמם מגבת בידם או על כתפם, יש בכך איסור הוצאה וטלטול. וכן אם נותנה על ראשו יש איסור בדבר, כיון שאין זה דרך המקובלת היום [אא"כ מונעת ממנו צער הגוף מקור ורוח] (ארחות שבת פכ"ח הערה רנ"ב). ואם עושה ממנה צעיף, יתכן שאין איסור (עי' משנ"ב סימן ש"א ס"ק קכ"ז).

18. יש אומרים שאם קושר את הגארטל על בגד שיש לו חגורה, יש בזה איסור הוצאה וטלטול, כיון שאחת מהחגורות מיותרת, אא"כ לובש את החגורה על בגד א' ואת הגארטל על בגד ב' (עי' משנ"ב סי' ש"א ס"ק קל"ד, וארחות שבת פכ"ח סעיפים קכ"א קכ"ב).

19. יש אוסרים לצאת בנעלי בית לרחוב, גזירה שמא יפלו מרגליו ויקחם בידיו (רמ"א סימן ש"א סעיף ט"ז). יש אומרים שבזמנינו שאין דרך ללכת יחף אין חשש זה, ויש חולקים (משנ"ב שם ס"ק ס"א, ועי' ארחות שבת פכ"ח סעיף קכ"ו). ורבים יוצאים בנעלי בית לרחוב, באופן שלדעת האוסרים יש בזה איסור הוצאה וטלטול.

20. יש מחמירים שלא לצאת בכפפות ידים, מכיון שמצוי שאדם מסיר את הכפפות מידי, ויש חשש שיוליכום בידיו ויעבור באיסור הוצאה וטלטול. והמנהג להקל, ואף שאין למחות ביד המקילים ראוי לכל בעל נפש להחמיר (שו"ע סימן ש"א סעיף ל"ז, משנ"ב ס"ק קמ"א).

⁸ בארחות רבינו (ח"א דיני שבת אות קמ"ד) כתב שהחזו"א הורה בזה להיתר, אמנם בערוך השולחן (סי' ש"א סעיף מ"ח) כ' שהיתר זה הוא ברוחק, ועי' בשמירת שבת כהלכתה (פי"ח הערה קל"ד) ובארחות שבת (פכ"ח הערה רמ"ט) שהק' הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ע"ז בכמה אופנים, מאחר שביום חול אם נקרע הכפתור אינו משתמש באופן זה אלא מעדיף להשאירו פתוח.

⁹ באופן שאם ימתין יאחר לתפילה, יש אומרים בשם בעל הקה"י שילך מרה"י לרה"י בלי לעצור בינתיים, אך אם יעצור למנוחה וכדומה עובר באיסור הוצאה וטלטול.

21. היוצא עם כובע באופן שאינו מהודק והרוח [המצויה באותו זמן] יכולה להעיפו, יש אוסרים מחשש שמא הרוח תעיפנו ויקחנו בידו ד' אמות (שו"ע סימן ש"א סעיף מ"א ומשנ"ב ס"ק קנ"ג).

22. כובע שעף על גבי מכונית שדינה כרה"י, אסור לקחתו ולהניחו על ראשו כשעומד ברחוב, משום איסור הוצאה מרה"י לרה"ר או כרמלית¹⁰.

וכן אם נפל הכובע לחצר שהיא רה"י, אסור לעמוד ברחוב ולהוציאו, אלא צריך להיכנס וללבוש ברה"י, [ומה שמוציאו כשהוא לבוש מותר].

23. עטיפת הכובע בשקית נילון מפני הגשמים, יש בה איסור הוצאה וטלטול, אא"כ מטרתו גם להגן על הפנים מפני הגשמים.

ובנילון מיוחד המותאם למידת הכובע יש מתירים מפני שהוא בצורת מלבוש (שש"כ י"ח הערה מ"ו), ויש אוסרים [אז נדברו בשם החזו"א, אגרות משה, עי' ארחות שבת פכ"ח סעיף קמה].

ובפרט מה שלוקח את הנילון בכיסו לפני ואחרי הגשמים, יש בזה איסור הוצאה וטלטול לכולי עלמא.

ויש לדון אם יש גם חשש שיוירד את הנילון כשיפסקו הגשמים ויטלטלו, ויהיה איסור אף בשעה שהנילון על כובעו, [כעין מש"כ השו"ע והמשנ"ב בנעלי בית ובכפפות כנוצר לעיל] (ארחות שבת שם)

24. כיסוי נילון על פאה נכרית, בדרך כלל מטרתו רק לשמור על הפאה, ויש בו איסור הוצאה וטלטול, ואם נועד גם לכסות את הגוף מהגשם מותר (כמו בנילון שעל הכובע).

25. אנשים שיוצאים במוך באוזנים, או אטמי אוזנים למניעת רעש, אם אינו קשור ומהודק אסור לצאת עמו, מחשש שיפול ויבוא לטלטלו בידים ד' אמות (שו"ע סימן ש"ג סעיף ט"ו). אמנם בזמנינו כתבו (ארחות שבת פכ"ח סעיף קמ"א, ושש"כ) להתיר כיון שאין אדם חס על מוך ולא יבוא להרימו, אבל באטמי אוזנים [בפרט שיש סוגים שונים ומיוחדים], בהם נשאר הדין ככתוב בשו"ע.

26. כתב השו"ע (סימן ש"א סעיף י"ג) לא תצא נדה בבגד שקושרת שלא תתלכלך, ואם הוא לבוש כבגד מותר. אך במה שמוסיפה על הבגד יש איסור הוצאה וטלטול, אא"כ עשוי לא רק להציל מטינוף אלא להציל מצער שיתביש על בשרה.

27. לצאת בבדיקת מוך, יש איסור הוצאה וטלטול.

28. להראות לרב שאלה, אף שיש בה נפק"מ לשבת, יש בדבר איסור הוצאה וטלטול.

29. תחבושת שעל המכה שאינה מיועדת לשמור על המכה אלא כדי שלא יתלכלכו בגדיו מהדם או מהמשחה, יש בה איסור הוצאה וטלטול. אבל אם התחבושת מועילה לרפאות את הפצע, ואפילו אם

¹⁰ עיין בפתח העירוב, סיכומי שו"ע סימן, שיש עצה להטות ראשו ורובו על המכונית, ולהניחה על ראשו במצב זה, שבאופן שנמצא ראשו ורובו ברה"י נחשב שכולו ברה"י.

אינה מועילה לרפואה אלא שומרת שהמכה לא תישרט או תינגף, מותר (שו"ע סימן ש"א סעיף כ"ב כ"ח, וכהכרעת המשנ"ב ס"ק קח להקל, ארחות שבת פכ"ח סעיף קל"ד).

30. אדם זקן או חולה שהולך עם מקל הליכה, אם איננו יכול ללכת בלי מקל, ואף בביתו משתמש במקל מותר לצאת עימו, אבל אם יכול ללכת בלעדו, וכגון שבביתו הולך ללא מקל, יש בו איסור הוצאה וטלטול (שו"ע סימן ש"א סעיף י"ז ומשנ"ב ס"ק ס"ד). וכן מי שצריך את המקל רק במדרגות, יש איסור הוצאה וטלטול (שש"כ פ"ח סי"ג והערה נ"ט). ובקביים תלוי בהנ"ל (ארחות שבת פכ"ח סעיף קע"א).
31. סומא, ההולך עם מקל, יש בו איסור הוצאה וטלטול. כיון שעצם הליכתו יכול בלי מקל, ואינו נצרך אלא כדי לדעת את הדרך (שו"ע סימן ש"א סעיף י"ח, ומשנ"ב ס"ק ס"ח).

32. תכשיטי נשים, אסרו חכמים לצאת בהם, שמא תסירם על מנת להראותם לחברתה ותטלטלם ד' אמות, אולם נהגו הנשים לצאת בתכשיטים אף לרשות הרבים, והשו"ע (סימן ש"ג סעיף י"ח) לימד זכות עליהם שסמכו על איזה שיטות, ומסיום דבריו משמע שאין סומכים על היתרים אלו, רק שלא למחות בהן דמוטב שיהו שוגגין ואל יהיו מזידין (בה"ל שם ד"ה כי, ועי' ארחות שבת פכ"ח הערה ש'). וכל זה במקום שאין עירוב שהרחובות הם כרמלית, ויש בלבישת התכשיטים איסור הוצאה מדרבנן, אבל כשיש עירוב וכל הרחובות הם חצר המעורבת, יש לסמוך על הדעה הראשונה והעיקרית בשו"ע (דעת הרי"ף והרמב"ם) שבבית ובחצר המעורבת לא אסרו.

33. שעון יד, אם לובשים אותו לצורך ידיעת השעה ואינו תכשיט, יש אומרים שיש בו איסור הוצאה וטלטול, וכן המנהג (ארחות שבת פכ"ח סעיף קל"ו).

ואם השעון משמש כתכשיט, והיינו שגם כאשר הוא עומד מלכת ממשיכים לענודו, דינו לענין הוצאה כדין תכשיטים הנזכר לעיל.

34. לענין משקפי ראייה דנו האחרונים, ובמשנ"ב (סימן ש"א ס"ק מ"ד) כתב שבמקום שאין עירוב אסור מחשש שמא יפלו ויבוא לטלטלם בידיהם, אבל במשקפיים המצויות היום אין חשש זה מצוי, ולכן כתבו הפוסקים להקל (ארחות שבת פכ"ח הערה ר"ז, ע"פ שבט הלוי ח"ח סי' מ"ח). ויש מדקדקים להוסיף למשקפים קשירה או שמאריכים את הידיות באופן שאינם יכולים ליפול.

אבל משקפי קריאה כפי שמצוי אצל מבוגרים, כיון שהדרך להורידם ולטלטלם בידיהם, אסור לצאת בהם מדרבנן מחשש שיורידם ויטלטלם בידיהם, כמו שכתב המשנ"ב הנ"ל (ארחות שבת שם סעיף קכ"ז).

וכל שכן בזמן שהולכים ואינם לובשים אותם אלא מטלטלים בידיהם או בכיסם, יש בזה איסור הוצאה וטלטול [ולא רק גזירה דרבנן], וכן אם מטלטלים בשינוי יש איסור הוצאה וטלטול דרבנן כבכל המלאכות.

35. משקפי שמש הבאים להגן מפני קרני השמש, אסור לצאת בהם מחשש שיורידם ויטלטלם בידיו, כמו שכתב המשנ"ב הנ"ל. וכן הדין במשקפי שמש המורכבים על המשקפים הרגילות, כיון שאפשר להפרידם בקלות. אמנם אם מסיבה רפואית אסור לו להורידם כל זמן שנמצא מחוץ לבית [אף בצל], אפשר שמותר לצאת בהם. וכן במשקפי שמש אופטיים שאין חשש שיורידם, מותר לצאת בהם (ארחות שבת פכ"ח סעיף קכ"ח).

36. רוק שנתלש בפה, כלומר שנתהפך ונתקבץ ומוכן לזרקו, יש בו איסור הוצאה וטלטול (שו"ע סימן ש"נ סעיף ג').

וכן יש אוסרים בצואת האף, כאשר התנתקה ועומדת בפתחי האף, ובארחות שבת (פכ"ח הערה שי"ט) היקל בזה.

37. שיירי מאכל שנשארו בין השיניים וכדומה, במנחת יצחק (ח"ב סי' ל"ח) כתב שראוי להחמיר לנקותם לפני שיוצאים, אבל בשש"כ (פי"ח הערה ח') בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, וכן בארחות שבת (פכ"ח סעיף ר') כתבו שמותר, כיון שהם בטלים לגופו, אך באופן שמפריעים לו ומקפיד להסירם יש בהם איסור הוצאה וטלטול (שם בהערה ש"כ).

ופשוט שלצאת עם סוכריה בפה, אפילו היא קטנה מאוד, יש בזה איסור הוצאה וטלטול (שם בהערה).

38. ההולך בדרך ונכנסה אבן קטנה לתוך נעלו, אם מפריעה לו בהילוכו, יש בה איסור הוצאה וטלטול, וצריך להסירה (ארחות שבת פכ"ח סעיף קצ"ט).

39. עלונים שמביאים מבית הכנסת, יש בהבאתם איסור הוצאה וטלטול.

40. מצוי מאוד לשאול דברים משכנים לצורך השבת, ואם לא נעשה עירוב יש בכך איסור הוצאה מהדירה של השכן לחדר מדרגות, ואיסור הכנסה מחדר מדרגות לביתו.

41. טלטול בשוגג, לצערינו קורה להרבה אנשים, לא פעם אחת, שגילו ששכחו דבר בכיס ויצאו בו לחוץ, וע"י העירוב ניצלים מאיסורים אלו.

42. נשיאת קטן, עגלה, שמיכה, בקבוק, ושאר צרכי תינוק, כשהולכים להורים, לקרובים, לשמחה, ולכל מיני מקומות, כל אלו כרוכים בעשרות איסורי הוצאה וטלטול, שלולי העירוב אין לתאר את גודל המכשלה, וע"י העירוב [אם הוא בכשרות ראויה] אין איסור בדבר. [יש לציין כי מפני ריבוי המלאכות באופן זה וחומרת הדבר, יש לברר היטב על רמת כשרות העירוב, כל אחד לפי דרגתו, וח"ו לא לסמוך על שמועות שאנשים מנחמים את עצמם מחמת ההכרח והמצוקה ש"יש עירוב". ראה מה שהארכנו בזה לקמן בסקירת מצב העירובים].

43. מלבד נשיאת קטן ברחוב, מצויים מכשולות גדולים אף בתוך בנין מגורים.

א. הוצאה מהבית לחדר מדרגות, אסורה מדרבנן, עד שיעשו עירוב. וכן בבתים משותפים כמו בתי מלון ופנימיות, ההוצאה מהחדר לפרוודור המשותף, [ע"פ רוב] אסורה מדרבנן עד שיערבו.

ב. טלטול מקומה לקומה, ע"פ רוב נחשב טלטול מחצר לחצר, והוא אסור בחפצים שהיו בכניסת שבת בתוך בית (שו"ע סימן שע"ב סעיף א').

ג. טלטול לקומת הכניסה, לפעמים אין מחיצות גמורות ללובי שבכניסה לבנין, ודינו ככרמלית, ואסור להוציא אליו שום חפץ, אף בחפצים שהיו בכניסת שבת בחצר ולא בבית.

וכן אסור לטלטל בתוך מקום זה יותר מד' אמות.

ד. הוצאה מהבנין לחצר, מצוי שאין לחצר מחיצות גמורות [כגון שבצד אחד באורך 5 מטר הגדר נמוכה מ' טפחים, וזה מצוי ביותר], ודין החצר ככרמלית, ואסור להוציא אליה שום חפץ.

וכן אסור לטלטל בתוכה יותר מד' אמות.

45. ילד שהולך רק עם עזרה, אם מוליך את רגליו זו אחר זו ונשען על רגליו, מותר לאחוז בו שילך ואינו נחשב טלטול (שו"ע סימן ש"ח סעיף מ"א).

ילד שהולך בעצמו, קורה **שנעצר באמצע הדרך** ואינו רוצה להמשיך, מותר לתת לו יד אם ידדה בעצמו, אבל להרימו, או לגרור אותו, יש בכך איסור טלטול והוצאה.

ומותר לשאתו פחות פחות מד' אמות, אך להכניסו לבית [או לחצר ולחדר מדרגות שהם רה"י] אסור [שש"כ החדש פ"ח סנ"ו, ועי' שבתא דינוקא פ"ז סעיף ג'].

45. להשתמש בקטן שיטלטל עבור הגדולים, במקום שאין עירוב, יש בכך כמה איסורים.

א. אם אומרים לו לטלטל, עוברים באיסור ספיה, ואפילו כשמדובר בטלטול בכרמלית דרבנן (משנ"ב סימן שמ"ג סק"ו).

ב. אם מטלטל לצורך הגדול, חייב כל אדם למחות בו. (משנ"ב סימן ש, וכן מוכח מהדין של קטן שבא לכבות דליקה, סימן שכח שעה"צ ס"ק ל"ג).

ג. אביו שרואה אותו מטלטל, מצווה לגעור בו ולהפרישו (לשון השו"ע סימן שמ"ג סעיף א').

ד. לענין קטן המטלטל דברים לצורך עצמו, בטלטול דרבנן אם הוא צריך להם יש דעות שיותר, עי' ביאור הלכה (סימן שמ"ג, שהרשב"א מתיר ובשו"ע משמע שאסור, ע"ש).

46. **ספסל** הנמצא ברחוב וקבוע בקרקע, [ויש ברחבו ד' על ד' טפחים, וגבוה ג' טפחים], דין הספסל ככרמלית, ובאופן שהרחוב הוא רשות הרבים אסור להעלות ילד להושיבו על הספסל, וכן אסור להרים

חפץ להניחו על הספסל, מפני שמכניס מרשות הרבים לכרמלית. אבל אם הרחוב ג"כ רק כרמלית, אין איסור כל שאינו מעביר ד' אמות. וכן הדין להושיב ילד על מכונית.

להרים דבר מקרקע הרחוב לעגלה, כמו שמצוי שהילד הפיל בדרך בקבוק או מוצץ וכדומה, עיין בשו"ת פתח העירוב שהתבאר שע"פ רוב אין איסור כל שאינו מעביר ד' אמות, כיון שהעגלה מיטלטלת ואין לה דין כרמלית אלא דינה כרשות שהיא נמצאת בו, אם רה"ר רה"ר, ואם כרמלית כרמלית (עי' שו"ע סימן).

47. דרך הילדים לטפס על הגדרות של החצרות הסמוכים לרחוב, וללכת על גביהם, ומבקשים מהגדולים שיעלו אותם על הגדר, או יורידו אותם. אם הגדר גבוהה י' טפחים והחצר ההיא מוקפת מכל רוחותיה שיש לה דין רשות היחיד, גם דין הגדר כרשות היחיד [אפילו שאינה רחבה ד']. ואסור להעלות את הילדים, כיון שמכניסים מרשות הרבים לרשות היחיד. [אלא יטפסו בכוחות עצמם. וכן אם רק יחזיקו בידי האדם והוא לא יעלה אותם, מותר].

וכן אם הגדר רחבה ד' על ד' טפחים, וגבוהה י' טפחים, אף כשאינו לחצר שאר מחיצות, דין הגדר כרשות היחיד, ואסור כנ"ל. וכן כל עמוד שיש בו שיעור זה [נרחב ד' על ד' וגובה י'], ואפילו פח אשפה המיטלטל שיש בו שיעור זה, דינו כרשות היחיד, ואסור כנ"ל.

אם העמוד הנ"ל לא רחב ד', אין איסור [כיון שדינו כמקום פטור]. אבל אם יש ברחבו ד' אלא שגובהו פחות מ', דינו ככרמלית, ורק אם הרחוב הוא רשות הרבים ולא כרמלית יש איסור, כמבואר לעיל לגבי ספסל קבוע.

48. ספרי הנביאים להפטרה בשבת, הרבה בתי כנסת שאין להם משלהם לוקחים מבתי כנסת סמוכים, ויש בכך איסור הוצאה וטלטול. ואף שמביאים ע"י קטנים, גם להם אסור לטלטל כשאין עירוב, מכמה טעמים כמבואר במספר 44. ואף בדיעבד כאשר הביאו באיסור, אסור לקרוא בו, עכ"פ למי שאמר להם להביא או למי שידע שהם הולכים להביא ולא מחה בהם (עי' משנ"ב סימן).

49. יש אנשים חולים ל"ע וצריכים לקחת עמם דברים לצרכי רפואתם. כגון חולי סכרת שצריכים לקחת עמם סוכר כדי לתת בפיהם בזמן שירגישו צורך בכך, חולים שצריכים ליטול עמם מסמך המזהה את מחלתם למען ידעו לטפל בהם במקרה הצורך רח"ל. ובמקום שאין עירוב הדבר כרוך באיסור הוצאה וטלטול¹¹.

¹¹ באופן שאין עירוב, פעמים רבות זה גובל בפקיח נפש, ובאופן שהם מוכרחים לצאת מביתם מותר להם לטלטל אע"פ שיש בכך איסור הוצאה. ויש מייצעים להם שיוציאו שלא בדרך הוצאה כגון כבובע, שאיסורו רק מדרבנן, [וצ"ע אם מתירים בכך גם לצאת באופן שאינם מוכרחים].

חולים וזקנים שאינם יכולים לעצור עצמם מצרכיהם, וצרכים לקחת עמם כיס לקבל מימיהם (קטטר), אם עושים כן בשביל שלא יטנף גופם ויצערו [ולא רק לשמור על נקיון בגדיהם], אין איסור הוצאה בכך (ארחות שבת פכ"ח הערה רי"ד), וע"ש לענין בלון חמצן.

50. אנשים מוגבלים שצרכים לקחתם **בכסא גלגלים**, יש בכך איסור הוצאה וטלטול, הן מצד האדם והן מצד הכסא. [ואם יכול ללכת האיסור הוא מדרבנן, כי מן התורה חי נושא את עצמו, עי' שו"ע סימן ש"א סעיף מ"א ומשנ"ב].

ואם היושב מסיע את עצמו, יש לדון אם נחשב כהולך עם קביים, עי' ארחות שבת פכ"ח הערה רע"ו.

51. אסור חכמים לצאת בכניסת שבת סמוך לשקיעת החמה, עם חפץ בידו או בכיסו [שבאופן זה בשבת יש בדבר איסור הוצאה מן התורה], שמה ישכח ויטלטל את החפץ בשבת. יש פוסקים שהאיסור רק כשיוצא לרשות הרבים, ולפ"ז בזמנינו תלוי במחלוקת אם הרחובות הם כרמלית, או רה"ר [שכן דעת השו"ע והרבה פוסקים]. ודעת הגר"א שסמוך לשקיעה ממש אסור אף לכרמלית, כי באופן זה יש חשש גדול שיבוא לידי מכשול (שו"ע סימן רנ"ב סעיף ו' ומשנ"ב ס"ק נ"ב). ועי' ארחות שבת פכ"ח הערה של"ו. ובאופן שיש עירוב אין איסור בדבר, כי כל הרחובות הם רשות היחיד ולא יצא לרה"ר או כרמלית.

דברים השכיחים כמזעדים

52. **טלטול ביו"ט בחפצים שאינם נצרכים ליו"ט**, הדבר מצוי מאוד כשמתארחים וחוזרים עם שמיכות ובגדים שאינם נצרכים ליו"ט, וסבורים שביו"ט לא שייך איסור בטלטול, ובאמת יש בדברים אלו איסור הוצאה וטלטול שלא לצורך. ואף כשצרכים אותם למוצאי יו"ט, אסור לטלטלם ביו"ט, אלא צריך לבוא במיוחד אחרי יו"ט. ובאופנים מסוימים נותר להתיר, כגון כשילכו לאיבוד אם לא יקחום מיד עמם, ועי' מה שנתבאר בזה בספר שבתא דינוקא פרק י"א סעיף כ"ד.

53. **טלטול המפתח**, כאשר הולכים מהבית ונועלים מחשש גניבה והפסד ממון, יש אוסרים לטלטל את המפתח, כיון שלא הותר טלטול אלא לצורך אוכל נפש או צורך מצוה ושאר צרכי היום, אבל לא בשביל הפסד ממון, ונכון להחמיר לנהוג כמותם (משנ"ב סימן תקי"ח סק"ו). ואף כשיש בבית גם דברי מאכל ליו"ט י"א שאינו נחשב צורך יו"ט, כיון שאין החשש שיגנבו אוכל של יו"ט, אלא שאר דברים יקרי ערך שהם אינם צורך יו"ט.

54. **טלטול המפתח** כאשר באים אל הבית, אף שבטלטול המפתח יש צורך אוכל נפש או צורך היום, אבל לפעמים נמצאים עמו שאר מפתחות שאין בהם צורך ביו"ט, ויש בהוצאתם איסור הוצאה וטלטול. ואף כאשר הם מחוברים באותו צורר, דעת כמה פוסקי זמנינו שיש בהם איסור הוצאה וטלטול, ואין היתר של ריבוי בשיעורים, כיון שזה רק כשהריבוי מאותו מין וראוי לאותו תשיש, משא"כ במפתחות אין המפתחות הנוספים ראויים לשימוש של אוכל נפש [לפתיחת הבית].

55. **טלטול טישו**, כאשר מטלטל למקום שיש בו טישו, אין היתר מצד צורך יו"ט כיון שאינו צורך. וכן כשמחזיר הנותר לביתו מותר לקחת עימו בשביל הדרך, אבל כשסמוך לביתו שכבר לא יצטרך להם, כגון שנמצא בחדר מדרגות, אסור להכניסם לביתו, כי במלאכת הכנסה זו אין צורך מאחר ויש לו בביתו.

56. **החזרת מחזוריים מבית הכנסת**, כשאינו צריך להשתמש בהם בביתו, אם יש חשש שיגנבו או יאבדו עד מוצאי יו"ט מעיקר הדין מותר [עכ"פ מדין התירו סופן משום תחילתן], אך אם הביאים לביהכנ"ס לפני יו"ט, ראוי להחמיר שלא לטלטל מחמת חשש גניבה (משנ"ב סימן תקי"ח סק"ו, וכן"ל במפתח).

ואם אין חשש שיגנבו או יאבדו מביהכנ"ס עד מוצאי יו"ט, [כגון שיכול להניחו באיזה מדרג], אסור להחזירם.¹²

57. **טלטול בבין השמשות של מוצאי יו"ט**, יש בו חשש שבזמן ההוצאה היה יום ובשעת ההשתמשות כבר לילה, ונמצא שהוציא מיו"ט לחול, ויש בדבר איסור הוצאה וטלטול.

ואפילו מיו"ט ליו"ט אסור, כידוע לגבי החזרת המחזוריים מאמירת תשליך בסוף יו"ט א' של ראש השנה.

58. **בסוכות יש צורך לעשות עירוב באופן מיוחד**, בשביל יום השבת שחל בתוך החג, כיון שההוצאה מהבית לחצר, ומהחצר לסוכה שבחצר, יש בה איסור הוצאה והכנסה מדרבנן [בחצר ששייכת לשני דיירים ומעלה].

59. **בסוכות, אף ביו"ט** שמותר להביא את הדברים לסוכה ללא עירוב, כיון שהותרה הוצאה לצורך, מכל מקום כאשר גמרו את הסעודה ובאים להחזיר את הכלים לבית, ע"פ רוב אין צורך בכלים אלו בבית, והוצאה זו היא שלא לצורך ואף ביו"ט יש בה איסור הוצאה וטלטול.

60. **ביום כיפור אנשים רבים יוצאים בנעלי בית**, ואם אינם קשורים בחוט וכדומה יש פוסקים שאסור לצאת בהם, מחשש שיפלו ויבוא לקחתם בידיים, ויש מקילים בזמנינו שאין דרך ללכת יחף, ראה לעיל מספר 19.

¹² יש עושים עצה, לכיון להשתמש בהם בביתו, וכשמגיעים מעיינים בכל אחד מהמחזירים איזה דבר הלכה או תפילה.

מבוא וסקירה כללית על אופן עשיית העירובים בזמנינו

דיני הכשר מבוי וחצר – בלחי וקורה, ובפסים.

מן התורה כל מקום המוקף בג' מחיצות הוא רשות היחיד. [כן דעת רוב הפוסקים, וי"א שאפילו בב' מחיצות נעשה רה"י, ודעת הרמב"ם שרק בד' מחיצות או ג' מחיצות ולחי נעשה רה"י (בה"ל ריש סימן שס"ג)]. ואין איסור בסתם טלטול מן התורה אלא ברשות הרבים.

חכמים אמרו שכל מקום שאינו רשות היחיד ואינו רשות הרבים, אשר שמו כרמלית [מלשון דבר אמצעי], אסור לטלטל בו יותר מד' אמות כמו ברשות הרבים. ועוד אמרו חכמים שגם מקום שמן התורה דינו כרשות היחיד, צריך שיהא מתוקן ומוקף אף בצד הרביעי, ואם אין לו אלא ג' מחיצות, ואפילו יש לו רוב ד' מחיצות אך יש פירצה שאינה מוגדרת כפתח [כגון יותר מ' אמות או פירצה בקרן זוית], אסור לטלטל במקום זה יותר מד' אמות. וזה נקרא "כרמלית דרבנן". אמנם הקילו חכמים ואמרו שניתן לתקן את פתח המבוי אף בלחי וקורה, ואת פתח החצר בפסים, אף שאינם מחיצה גמורה.

מבוי שיש לו ג' מחיצות, ניתן להכשיר את פתחו ע"י לחי או קורה. ואם המבוי מפולש [שיש יציאה בצידו השני, וא"כ אין לו ג' מחיצות שלימות], צריך צורת הפתח בצד אחד [שלצורת הפתח יש דין מחיצה, ושוב נמצא שיש לו ג' מחיצות שלימות (משנ"ב סימן שס"ד סק"ב)]. ובצד השני יעשה לחי או קורה.

חצר, אין לה דין היתר בלחי או קורה, אלא דין "פסים", ניתן להכשיר את פתחה ע"י שני פסים [כעין לחיים] בשני הצדדים שכל אחד ברוחב כלשהו, או ע"י פס אחד בצד אחד שרחבו ד' טפחים.

הטעם שהיום לא משתמשים באופנים אלו

כיום מתירים את הרחובות רק בצורות הפתח, ולא באופנים הנ"ל. והטעם לכך, כתב הרמ"א (סימן שס"ג סעיף כ"ו) כי כל הרחובות שלנו אין להם דין מבוי [הניתר בלחי או קורה], אלא דין חצר, כי אין את התנאי שיהיו בתים וחצרות פתוחים למבוי (משנ"ב ס"ק קי"א בשם הפוסקים).

האחרונים למדו שהסיבה היא כי צורת הבניה השתנתה, והמציאות בזמן האחרונים היתה שלא היו שני בתים באותה חצר, אלא לכל בית היה חצר פרטית, או שהיה פתוח לרחוב ללא חצר לפניו. ולכן כתב החיי אדם (כלל ע"א סעיף י"ג) שבזמננו שיש שני בתים עם חצר אחת יכולים לחזור ולהתיר את רחובות אלו בלחי או קורה. והחזו"א (סי' ס"ה ס"ק י"ז, נ"ב) כתב שהסיבה היא כי לא משתמשים בחצר שימוש צנוע כפי שהיה בזמן חז"ל, ולכן אף אם יהיה מקום שיש בו שני בתים בחצר אחת אין מתקיים בזה התנאי של מבוי, ואינו ניתר בלחי או קורה.

והנה מכיון שאין לרחובותינו דין מבוי כמו שנתבאר, אם כן יש דין חצר ויהיה ניתן להתיר רחובותינו בפסים כדין חצר? אמנם גם בהיתר של חצר לא נוהגים מהטעמים הנוספים:

א. הרבה פעמים הרחוב פתוח מצידו השני, ודינו כמבוי מפולש שצריך בצד אחד צורת הפתח. ויש חשש שיטעו להכשירו בלחי וקורה או פסים (משנ"ב שם ס"ק קי"א).

ב. מצוי שהרחוב רחב יותר מ"אמות, ובאופן זה לא ניתן להתירו בלחי וקורה או פסים, אלא רק בצורת הפתח, ויש חשש שיטעו להתירו בלחי וקורה או פסים. (משנ"ב שם).

ועיין במשנ"ב (סימן שס"ה סק"י) לענין תיקוני פירצות, שיש להחמיר לדון רחובות שלנו גם כמבוי, ועיין חזו"א (סימן פ"ט סק"א סוד"ה ועוד).

ולכן אף כשהרחוב אינו מפולש, ואין ברחבו יותר מ"אמות "הנהיגו תמיד לעשות צורת הפתח".

לחיים וחוט שבזמנינו

אופן עשיית צורת הפתח בזמנינו, כבר נזכרה ברמ"א (שם) וזה לשונו, "והמנהג הפשוט במדינות אלו לתקן על ידי חבל הקשור לרחבו של מבוי, ודין חבל זה אינו קורה, שהרי אין רחבו טפח, ולא מהני אלא מטעם צורת הפתח. ועל כן יש ליזהר להעמיד תחת החבל שני קנים גבוהים עשרה, מכוונים תחת החבל, ואז מהני אפילו במבוי מפולש או אפילו בחצר".

הקנים הנזכרים ברמ"א שגובהן י' טפחים, הם מה שנקרא בזמנינו "לחיים", לשון מושאל מלחי של מבוי [שפירושו "קרש" כדמתרגמין הקרש האחד, לוחא חדא (רמ"א סימן שס"ג סעיף ג')], וכבר בפוסקים נזכרו הקנים הללו בשם לחיים.

החבל הנזכר, הוא החוט הקשור ברחובותינו, יש משתמשים בחוט פלסטיק שחור, שהוא עבה וניכר וניתן למתיחה ביד, ויש משתמשים בחוט דייגים שקוף שהוא דק ופחות מתנרנד ברוח, ונמתח ע"י גלגלת או משקולת.

יש שכונות שקושרים את החוט לגגות הבתים [או לחלונות] כמו ששמע שהיה נהוג בזמן הרמ"א, וברוב המקומות עושים עמודים מיוחדים לקשירת חוטי העירוב. יש משתמשים בעמודים גם בתור הקנים הנצרכים לצדדי צורת הפתח, ויש שמוסיפים לחיים לפני כל עמוד ועמוד, מפני שיש הידור גדול בכך.

בהעמדת הלחיים

כפי המבואר לעיל שלחיים שלנו הם קנים [מזוזות המשקוף] של צורת הפתח, צריכים שיהיו מכוונים תחת החוט שהוא הקנה העליון. דבר זה מצריך דיוק גדול מאוד, כשמדובר על חוט דק העומד בגובה של 4-5 מטר או יותר, ורוחב הלחי הוא 30-40 ס"מ. לשם כך פותחו אמצעים מיוחדים ע"י מראה ומשקולת, לבדוק את המיקום המדויק של החוט על פני הקרקע. ובכל זאת הדבר נשאר מקצוע אומנותי לדעת לדייק בקביעת הלחי.

כמו כן התקלות שבדבר שכיחות. כגון מעשים שארעו [ויש בהם תועלת שהציבור ידע להיזהר בכך]. במקומות שהחוט קשורים לבתים, אירע שהתקינו סורגים חדשים, ובעל הדירה עשה טובה למען העירוב ודאג לקשור את החוט בחזרה בלי לספר לאחראי על העירוב, אולם הוא קשר אותו

מעט הצידה, מי יודע שבסטיה של 15 ס"מ כבר אינו מועיל, ובכך נפסל כל העירוב עד שהאחראי עלה על כך מעצמו.

פעם נוספת הוסיפו מזגן בלי להוריד את החוט, אלא משכו אותו מעט והמנוע החזיק את החוט משוך לצד, עד שנמצא שהחוט היה לצד הלחי ולא מעליו.

וכן בחוטים הקשורים לעמודים, מצוי מאוד שהעמוד מתעקם מעט, כגון מחמת תאונה או ממנוף שהביא חומרי בניה, או ממנוף פינוי פסולת שפגע בעמוד, ונמצא שהחוט לא מעל הלחי, וקשה לשים לב לכך בפרט בבדיקה סדרתית מהירה, כי מדובר בסטיה של 15-20 ס"מ מתוך גובה של 5 מטר [צא ובדוק כמה מעמודי החשמל והטלפון נוטים בשיעור כזה – רובם !].

בהעמדת החוטים

קשירת החוט גם היא צריכה ידע רב, מלבד החישוב שיהיה קשור במקום שניתן להניח לחי בקרקע כנגדו, ושיהיה חיבור בין מחיצות העירוב ללחי, שזה הקושי הגדול שבתכנון העירוב. אך גם בקיום והתיחזוק השבועי קשה לשמור על כשרות החוטים לכל הדעות, ישנם דינים רבים שדורשים פיקוח ושימת לב רבה, ותיקונים רבים. רובם באופן שיש עמודים ללא לחיים [כפי שמצוי בעירובים כלליים עירוניים] וחלקם גם באופן שיש לחיים.

אם החוט רפוי ונוטה באמצעו לכיוון מטה, צריך לתקנו (שעה"צ סימן שס"ג ס"ק נ"ו). [נוקטים שחסרון זה הוא רק בעמודים ללא לחיים], חוט שמתנדנד ובשעת הרוח אינו מעל הלחי פסול [שייך רק במקומות שעושים לחיים]. חוט מתנדנד ויוצא באמצע צורת הפתח מכנגד העמודים או הלחיים, פסול לד' החזו"א [כשיש לחיים אפשר להקפיד ע"ז, ובעמודים לבד כמעט לא שייך להקפיד ע"ז, מדובר בנדנד של 5 ס"מ ! ולבחיים 15 ס"מ]. גם חוט שמתחו אותו מתרופף עם הזמן. מלבד זה ענפי עצים מסיטים את החוטים.

מצוי מאוד שחוטים נקרעים, והעוסקים בעירוב צריכים לתקנם בימי שישי העמוסים, ובכל תנאי מזג האויר, בשרב ובגשם.

המחיצות

מלבד מה שנתבאר בעשיית צורת הפתח לפתח הרחוב, יש עוד שנים או שלשה צדדים לרחובות ולחצרות בהם צריכים להיות מחיצות. בעירובים כלליים בדרך כלל גם צדדים אלו נעשים ע"י צורות הפתח שדינם כמחיצה, [כיון שעשיית מחיצה בשטחים גדולים, היא גם עלות גבוהה, וגם מעוררת התנגדות מכמה בחינות]. אבל העירובים השכונתיים מעדיפים שיהיו מחיצות, ולפחות רוב מחיצות, מפני ששיטת הרמב"ם (הובאה בשו"ע סימן שס"ב סעיף י') שאין צורת הפתח יותר מ"אמות מועילה אלא כאשר העומד מרובה על הפרוץ הניתר בצורת הפתח, והמשנ"ב (שם ס"ק נ"ט) כתב להחמיר כשיטה זו.

אולם מחיצות החצרות של הבנינים כמעט בשום מקום הם לא כשרות ! או מפני שאינן גבוהות י" טפחים, או מחמת שהילדים פורצים לעבור מחצר לחצר, או שמישהו שיפץ ופרץ את הגדר, או שבמקום גדר יש שיחים (גדר חי) שגדל כל הזמן וקוצצים אותו כל כמה חודשים ומה שיש היום לא

ישאר בעוד זמן מה. לשם כך בתיכנון העירוב בוחרים את המקומות הכי טובים לגדרי ההלכה נוגם שיהיו מגיעים עד המקום הטוב להנחת צורת הפתח ואז מוסיפים ומתקנים אותם.

בדרך כלל בוחרים במחיצות האחוריות של הבנינים, בהם יותר מצוי שיש גובה י' טפחים, וגם ניתן בקלות להגביה אותם בכל צורה אפשרית, לעומת זאת לפני הבנינים בדרך כלל בונים גדר יפה ונמוכה, גם אינה מספיק גבוהה, וגם לא ניתן להגביה אותה אלא בצורה יפה בציפוי שיש וכדומה.

רשות הרבים

הנה קיימא לן שרשות הרבים אינה נגדרת בצורת הפתח ככל מבוי וחצר, כיון שאתו רבים ומבטלי מחיצתא, ואי אפשר לערב אותה אלא אם יעשו לה דלתות וי"א דלת אחת, וינעלו אותה בכל לילה, שע"ז מתבטל הילוך הרבים (שו"ע סימן שס"ד סעיף ב'). אלא שנחלקו הראשונים איזה רחובות מוגדרים כרשות הרבים, דעה ראשונה בשו"ע (סימן שמ"ה סעיף ז') שכל רחוב שרחבו ט"ז אמה והוא מפולש, דינו כרשות הרבים, ואי אפשר לערבו כנ"ל. דעה שניה (רש"י וסיעתו) שרק אם עוברים בו שישים ריבוא הוא רשות הרבים, ולפ"ז רוב הרחובות שלנו אינם רשות הרבים ואפשר לערבם בצורת הפתח.

כידוע רוב הרחובות בזמנינו [שהרחובות משמשים לכלי רכב רבים] יש בהם ט"ז אמה, והם מפולשים [שיש להם יציאה בצד השני, אפילו אם הוא לרחוב מסתובב (הוראת הגר"ש וואזנר שליט"א, ועוד, וכמבואר בבית יוסף רס"י שס"ד)]. כך שלדעה הראשונה אי אפשר כמעט לעשות עירוב ללא דלתות. אמנם המנהג כבר דורות רבים לעשות עירובים על סמך הדעה השניה כדי להתיר לאותם שנצרכים לטלטל, וכתב המשנ"ב בכמה מקומות (סימן שמה ס"ק כ"ג, שס"ד בה"ל ד"ה ואחר) שאין למחות ביד המקילים, אבל בעל נפש ראוי שיחמיר לעצמו [כיון שזה ספק בדאורייתא].

ולבני ספרד הדבר חמור הרבה יותר, כיון שדעת המשנ"ב שהשו"ע פסק להלכה כשיטה הראשונה [כדרכו בסתם ואח"כ י"א], וגם כשאין שישים ריבוא יש לרחוב דין רה"ר. ולפ"ז כמעט כל העירובים אינם כשרים לבני ספרד (וכ"כ להלכה בילקוט יוסף סימן שמ"ה סעי' ג' ד').

בכמה שכונות השקיעו ועשו שערים בפתחי הרחובות הרחבים ט"ז אמה, כדי להכשיר את העירוב גם לדעה הראשונה. [אמנם חלק משערים אלו אין סוגרים אותם בכל לילה, אלא הם מועילים מדין מחיצה כאשר הם סגורים כל השבת].

בעירובים כלליים מצוי מאוד שמכניסים גם רחובות גדולים שיש דעות שהם רשות הרבים גם לדעה השניה, כגון שהם משמשים לשישים ריבוא, או שעוברים בו שישים ריבוא רק לא בכל יום, או שהם כבישים המשמשים מעבר מעיר לעיר. בכל אלו ראוי מאוד להחמיר ולא לטלטל. בחלקם לא היה מנהג להקל, והטעם שעושים כן הוא מפני שזו שעת הדחק שרבים אינם יודעים שלא לטלטל ברחובות אלו ויש להצילם מאיסור חמור זה.

קרפיות

שטחים שאינם ראויים לשימוש בני אדם, כגון שיש בהם זרעים, וכן מחסני תעשיה וכדו' שלא משתמשים בהם שימוש השייך לדירה, אם יש בהם יותר מבית סאתים, אסרו חכמים לטלטל בהם ועשאו ככרמלית. וזה נקרא קרפף. אם נמצא שטח כזה בתוך העירוב מלבד שאותו שטח אסור, נאסר ג"כ כל העירוב כיון שהוא פרוץ למקום האסור.

העצה המקובלת היא להקיף שטחים אלו במחיצות או בצורות הפתח, וכך הם אסורים אך לא אוסרים את שאר היקף העירוב. ויש לשים לב שלא להיכנס בשבת עם חפצים למקומות אלו, כיון שדינם כמקום שחוץ לעירוב אע"פ שהם בתוך השכונה.

אבל בעירובים כלליים הכוללים שטחים גדולים שבין השכונות, ואזורי תעשיה, וכן שטחים שבקצוות העיר, אינם יכולים להקפיד על דין זה, ומחמת הדחק סומכים על שיטת הדבר שמואל (הו' בביאור הלכה סי' שנ"ח ס"ט ד"ה אבל) שבהיקף של עיר הם בטלים לעיר ואינם אוסרים, כיון שהעיר הרבה יותר חשובה מהם. ויש כמה דרגות בקולא זו (ועי' ארחות שבת פכ"ח סעיף מ"ה בהערה), ואכמ"ל. ובדאי ראוי שלא לטלטל בעירובים שיש בהם קרפיות.

שכירות רשות גוי ומומר

כאמור מלבד שצריך שהמקום יהיה מוקף כדין, צריך לערב בפת, שכולם משתתפים בה (כיון נעשה ע"י שמזכים אותה לכולם), ונחשב כאילו כולם דרים בבית אחד, בבית שמניחים בו את הפת. אבל גוי שאינו בתורת עירוב, וכן מומר לחלל שבתות בפרהסיא שדינו כגוי לא יכולים להשתתף בפת, אלא צריכים לשכור את רשותם עבור היהודים הדרים בתחום העירוב. ואם נשאר גוי או מומר אחד שלא שכרו ממנו הוא אוסר את כל העירוב!

[ההיתר לטלטל כלים ששבתו בחצר (עגלות שהיו בחדר מדרגות), מאוד מוגבל ומורכב, והרבה מהמשתמשים בו נכשלים בפרטים רבים בו, כמבואר בדברינו בפתח העירוב חלק א', ואכמ"ל].

השכירות צריכה להעשות ע"י אדם הבקי בהלכות עירובין, כיון שלעשות שכירות פשוטה וחלקה הם בדרך כלל לא מסכמים, ובפתרונות השונים ישנם הרבה פרטי דינים מסובכים.

צריך שיהיה מעקב תמידי שהדיירים החדשים שקונים או שוכרים דירות בתחום העירוב אינם גויים או מומרים, כי במקרה שהגיע חדש צריך לדעת מכך באותו שבוע שהגיע, ולשכור ממנו לפני השבת.

גוי ומומר אוסרים בין כשהם בעלי הדירה, בין כשהם שוכרים, ובין אם רק קיבלו רשות להתגורר שם אם זה ליותר מל' יום. ואפילו בפחות מל' יום אם באים מידי פעם. וכן עובד זר שקיבל חדר נפרד מחוץ לדירת הישראל [באופנים מסויימים].

עובד זר שדר עם היהודי באותה דירה ואוכל משולחנו, אף אם יש לו חדר לבדו אינו אוסר. ואף באופן שאוכל [חלק מהסעודות] לבדו, יש אופנים שאינו אוסר, וצריך לברר אצל רב הבקי בענינים

אלו. אבל אם היהודי נוסע לשבת ומשאיר את הגוי בדירתו לבד, או שיש לו יחידת דיור מחוץ לדירה שגם אוכל בה, הרי זה אוסר [מלבד מקרים מסוימים].

השכירות צריכה להעשות מכל אחד באופן פרטי, או משכירו ולקטו. בפוסקים מוזכרת עצה לשכור משר העיר אשר יש בידו יכולת להיכנס לבתי התושבים ולהניח בהם חפצים. בזמנינו שהדמוקרטיה שולטת ואין למשטרה ולממשלה זכות זו אלא בהכרעת בית משפט לפי תביעה, דעת רוב פוסקי זמנינו שאין מועיל לשכור מהמשטרה או מהממשלה. ובכל זאת בעירובים עירוניים גדולים שאי אפשר לשכור מכל אחד סומכים ע"ז ועושים כדי להציל את המטלטלים לפי השיטות שיש לשכירות זו משמעות, ויש לדעת שמי שיכול לשמור את עצמו שלא יטלטל בעירובים כאלו.

בשנים האחרונות (שנת תשס"ה) נעשה פתרון נוסף ע"י ששכרו מחברת החשמל את מקום מונה החשמל הנמצא בחדרי המדרגות, ובכך שכרו את רשויות הגויים ומחללי שבתות (מדין שכירו ולקטו). מעיקר הדין ניתן לסמוך על שכירות זו, אלא שהיא לא פותרת את כל הדירות, כיון שבבנינים שנבנים בשנים האחרונות, מונה החשמל נמצא בארון שברחוב ולא בחדר של הדיירים, וכן הרבה יחידות דיור המצויות כיום אין להם מונה פרטי, ואם גר שם עובד זר וכדומה הוא אוסר, [וכן בבנינים הישנים מאוד שיש בהם שני מפלסים בקומה, והמונה נמצא רק באחד המפלסים, לפעמים אינו מועיל]. ולכן מה שניתן לסמוך ע"ז הוא רק כאשר בדקו מי אינו נפטר בשכירות זו, ושכרו ממנו בפני עצמו.

עיקר שכירות זו היא תלויה במחלוקת [אם מועיל שכירו ולקטו במומר, וי"א שאין שכירו ולקטו בחצר]. ויש הטוענים קצת טענות על אופן השכירות, אך מעיקר הדין פרטים אלו הוכרעו לקולא, והרוצה יחמיר.

התקלות

האם התקלות שכיחות?

ת. הדבר תלוי מאוד בכל מקום לגופו, אבל באופן כללי ניתן לומר שבעירוב גדול אין שבוע ללא תיקונים! ובעירוב שכונתי מהודר, שיש לו רק מעט צורות הפתח ונעשה באופן הטוב ביותר וההיקף לא גדול, יכול להיות כמה שבועות ללא תיקונים, אך למרות הכל, כל כמה שבועות יש תיקון של דבר שנפסל ממש! כגון חוט שנקרע או לחי שנעקר, או מחיצה שנפסלה. מי שלא התנסה בכך כמעט לא מאמין לשכיחות הגבוהה של התקלות.

כאמור ישנם דברים הדורשים תחזוקה תמידית, כמו זה שהחוט לא יתנדר, שמטבע הדברים עם הזמן החוט נמתח ומתרופף, וכן שינויי מזג האוויר תורמים לכך, [יש מקומות שקשרו משקולות שימתחו כל הזמן את החוטים, אך ברוב המקומות לא עושים כך מבחינה תקציבית].

יש תקלות שגרתיות: חוטים שנקרעים מרוחות חזקות, מענפי עצים הסמוכים להם, ממנופים שפורקים סחורה [חומרי בנין לקומות הגבוהות].

תאונות כלי רכב פוגעות בלחיים ועמודים, חלקם מתעקמים וחלקם נופלים.

גדרות רשת שבין חצרות, יורדות מגובה י' טפחים ע"י שילדים מדלגים עליהם מחצר לחצר (מצוי מאוד).

ויש תקלות מחמת מקרים שונים, שלצערינו הם קורים לעתים תכופות: תיקונים במדרכות ובתשתיות, שמורידים את הלחיים עם הגדרות, ומחזירים רק את הגדרות.

מנופים של חברת החשמל מנתקים בעבודתם חוטים סתם שאינם של חשמל או טלפון.

רכבים כבדים הפוגעים בשוגג בלחיים ועמודים, בנסיעה אחורה וכדו'.

ילדים שלוקחים לחיים מעץ לקרשים למדורת ל"ג בעומר, או אוספי מתכות שלוקחים לחיים ממתכת.

התנכלויות שונות של אנשים שהדבר מפריע להם מסיבות שונות.

אנשים שמשפצים ובניתיים מורידים את הגדר לצורך הבניה. דבר זה מצוי מאוד, והגרוע מכל שבמקרים אלו לא ניתן לתקן את הגדר, כי ישברו אותה גם בשבועות הבאים. צריך מיד למצוא תוואי חדש במקום סמוך, ולהעמידו כראוי לגדרי ההלכה, [אשר לפעמים נזקקים גם לשאלת רב], להביא את החומרים הראויים ולהתקין, וכל זה תוך כמה שעות ביום שישי העמוס בלא"ה אצל כל אחד.

חובת הבדיקה

האם יש חיוב לבדוק את העירוב כל שבוע? אולי ניתן לסמוך על כך שבשבוע שעבר היה טוב, ואולי על מה שעשו את העירוב בצורה טובה לפני שנה או שנתיים והרבה יותר.

ת. אם יבוא הרב האחראי על העירוב, ויאמר לך שהעירוב כשר כמעט כל שבתות השנה, אחת לשנתיים יש שבת אחת בלבד שאינו כשר, האם מותר לטלטל בעירוב כזה? ודאי שלא, מי יודע אולי בשבת זו העירוב אינו תקין, מספיק שחוט אחד נקרע או לחי אחד נחסר ומאות אנשים עוברים על עשרות ומאות חילולי שבת. ק"ו אם זה קורה אחת לשנה, וכל שכן אחת לחצי שנה.

הרי כאמור בכל עירוב יש תיקונים לפחות אחת לכמה שבועות, ובעירובים גדולים יש תיקונים כל שבוע, אם לא יבדקו את העירוב כל שבוע לא יהיה ניתן לסמוך על העירוב כלל! הלכה פשוטה. חייבים לבדוק בכל שבוע, ואת כל החוטים והלחיים, שכן אף אחד לא יודע איזה מקום נפגע בשבוע זה או אחר.

החזון איש (קובץ אגרות ח"ג מכתב ק"ה) כתב שבעירובים כאלו שכל שבוע יש תיקונים, אין שייך לומר שום חזקה שהעירוב לא יתקלקל אפילו זמן מה אחר הבדיקה, ואפילו אם בדקו אותו ביום חמישי יתכן שהתקלקל אח"כ ואין לסמוך עליו.

לשם כך בעירובים שכונתיים שהם קטנים, יש אדם שבדק את כל החוטים והלחיים, במקומות רבים שהבדיקה נעשית ע"י אברכים בהתנדבות, ממנים כל אחד על קטע בסמוך לביתו.

בעירובים עירוניים שהם גדולים מאוד, וגם יש בהם הרבה צורת הפתח [שלא כעירובים השכונתיים שממעטים להשתמש בהם מטעמים הלכתיים ומריבוי התקלות], קשה מאוד לבדוק את הכל ממש. כבר בעשיית העירוב יש מניחים סרטים כתומים וכדומה שיוכלו לראות מרחוק את קיומו של החוט. ועם כל זאת לא בכל מקום שייך להגיע, בפרט כאשר ההיקף מהלך בהרים שאחורי הבתים, כמו סביב ירושלים והגליל, אפילו עם ג'יפ הרים לא תמיד ניתן לעבור שם, ולכן ישנם חלקים שנבדקים רק אחת לכמה שבועות, מתוך הנחה שאין תנועה במקומות אלו וניתן להניח שלא תארע תקלה, וה' ירחם (מתוך חוברת העירוב בהר נף).

"יש עירוב"

בכל מקום ובכל יישוב שתגיע לשבת יאמרו לך שיש עירוב, הרי פשוט שלא יתכן מקום אפילו דתי שיגידו שמטללים בלי עירוב. אולם בקשר לרמת כשרות העירוב, כל אחד מבין שלא קרב זה אל זה, אחרי שהתבאר שיש כ"כ הרבה תקלות וצריך שיהיה לאחראי הרבה ידע, מאמץ והשקעה, ייראת שמים, כדי שיהיה ניתן לסמוך לטלטל בעירוב.

אמת, עד אחד נאמן באיסורים, אבל צריך עדות, שמועה שהאדם שאומר אותה לא רק שלא יודע באיזה רמה העירוב, אלא לא יודע מי האחראי שהוא אומר בשמו שיש עירוב, ואתה שואל אנשים ובקושי אחד מעשר יודע לשער שמסתמא פלוני יודע מי האחראי (ללא גוזמא), אין לזה ערך, בפרט לא בטלטול שכל שבת המטללים עושים עשרות הוצאות וטלטולים. רק מתוך הנחה שיש רב במקום, וגם יהודים שומרי שבת [דתיים], אנשים קונים מיד את השמועה שיש עירוב, ובעיקר מפני שאינם מודעים לגודל הבעיות שיש בסתם עירוב.

מעתה כשתתארח באיזה שהוא מקום, תברר עד שתגיע לאחראי הבודק, ואחר שקראת כאן את עיקרי הדינים תדע לשאול אותו ולהתעניין כיצד הוא עושה כמה דברים, וההמשך – אם לטלטל, תחשוב לבד.

ודע, שעיקר הבעיה [שקיימת אפילו בעירובים שכונתיים במידה מסוימת], נובעת מכך שאנשים לא מתעניינים הרבה בכשרות העירוב ותחומו, וגם אינם יודעים דיני עירובין לגלות בעיות בעירוב, והבודק אחרי הבודק הוא רק הקב"ה, וכלפי זה הוא יכול להקל בכמה דברים, [עכ"פ כשאנו יודע על תקלה או שיש איזו שיטה להקל, מי ביקש מומנו להחמיר בשביל אחרים, הרי באמת זו עבודה קשה], ואפילו רבי יוחנן בן זכאי אמר לתלמידיו "יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם".

בזה שאתה מברר ושואל, אתה נותן גם עידוד לבודק שיש אנשים שאיכפת להם באיזו רמה הוא עובד, והגם שאחרי הבירור, הרבה פעמים תימנע מלטלטל – הרווחת לעצמך, והועלת לאחרים.

עירוב עירוני ועירוב שכונתי

הערכת מצב של העירובים העירוניים והשכונתיים עם פירוט ההגדרות ההלכתיות לבעיות השונות

מהו עירוב עירוני ומהו עירוב שכונתי

בכל עיר שגרים בה יהודים עושים עירוב כדי שיוכלו לטלטל בשבת. וכבר נזכר בגמרא ובשו"ע שיש מצוה וחובה להתקין עירוב בכל מקום. בימי הגמרא עד הראשונים היו מתקנים כל מבוך ומבוך בלחי וקורה, כאשר לכל מבוך יש ג' מחיצות, או שני מחיצות וצורת הפתח בשלישית. מזמן האחרונים לא השתמשו בלחי וקורה (כמבואר ברמ"א סימן שס"ג סעיף כ"ו), אלא היו מקיפים את כל אזור היהודים בהיקף אחד במחיצות עם צורות הפתח, וכל השכונות שבתוכם עירבו יחד. וכן הדבר נהוג עד ימינו.

אמנם באופן הנהוג היום בעירובים הכלליים ישנם הרבה קולות אשר מוכרחים להסתמך על שיטות מסוימות בגדר שעת הדחק, מחמת שצריכים לכלול את כל העיר וכל הרחובות וכל השטחים הריקים שאנשים מטיילים בהם, אשר בכל אלו לא פשוט כלל שאפשר לערבם מבחינה הלכתית. ומלבד זאת ההיקף נעשה גדול מאוד ועומד במקומות פתוחים ומועדים לנזקים, [בפרט שאנשים לא מודעים לשמור על קיום חפצי העירוב, וכל שכן בערים שהרבה אינם שומרים תו"מ], והרבה מקומות שאינם נגישים לבדיקה ולתיקון כראוי. עד שישנם עירובים שהם בגדר להציל את המטלטלים ולא בכדי לסמוך עליהם לטלטל.

לכן בשכונות רבות התעוררו יראי ה' להתקין "עירוב שכונתי", שמשדלים לתקן בו את רוב או כל התקלות המצויות בעירוב עירוני. ומ"מ גם ברוב העירובים השכונתיים ראוי לבעל נפש שלא לטלטל, מפני שהם כוללים רחובות שיש בהם ט"ז אמה שנחלקו בו הדעות בשו"ע (סימן שמ"ה סעיף ז'), ומפני שיש הרבה דברים שנחלקים פוסקי זמנינו בדינים ואין בהם הכרעה ברורה (כידוע לעוסקים בדבר), וגם שלפעמים מוצאים תקלות. ועכ"פ יש לחזק בכל מקום את עשית העירוב השכונתי, שיש בזה הצלה גדולה למאות ואלפי אנשים שמטלטלים.

חומרת החששות לתקלות בעירובים עירוניים

כדי שיוכלו לסמוך על היקף העיר או השכונה צריך הרבה מאוד דברים, בין בהעמדת העמודים, החוטמים והלחיים, שהיו טובים וחזקים, ותקציב טוב. ובין באמצעי הבדיקה – לעבור כל שבוע על כל ההיקף בשימת לב לכל חוט וכל לחי. בין בתיקון התקלות בשעות הקשות של יום שישי, ובכל תנאי מזג האוויר. ובין בשכירות רשות הגויים והמומרים, ועוד פרטים רבים.

כתב בקונטרס אור ההלכה (להרה"ג י' שילה שליט"א): "לצערנו המקומות שתנאים אלו מתקיימים בהם בצורה טובה הם מועטים. ובפרט במקומות שאורך תוואי ההיקף מצריך שימוש

בכלי רכב לצורך הבדיקה, והבודק צריך בסוף כל שבוע ושבוע ובכל תנאי מזג האוויר לפקח על כל הפרטים הקטנים תוך כדי נסיעה ותוך שימת לב לנעשה בכביש. לכן הדבר ידוע שכמעט ובלתי אפשרי שעירוב עירוני יהיה כשר לכתחילה ללא פקוק. ומפקחי העירוב רק משתדלים שלמטלטלים יהיה על מי לסמוך, אך כדי שיהיה מותר לטלטל לכתחילה יש צורך בהיקף פנימי, שאין בו שטחים אסורים, יש לו שתי מחיצות של עומד מרובה, ניתן להקפיד שלא יהיו בו עמודים עקומים, ולא יהיו ערימות תחת החוטים, וניתן לשכור בשכירות אמינית את רשות מחללי השבת והגויים, ולפקח על כניסת תושבים חדשים, ועוד פרטים רבים".

"סביב לכל עיר גדולה מצויים עשרות ומאות עמודים וחוטים, מחיצות ולחיים החשופים לפגעים, ואפילו אם רק באחד מהם יש תקלה קטנה ביותר המורגשת רק לעין מקצועית – ההיקף עלול להיפסל. כגון כשטרקטור או משאית עיקמו את העמוד והלחי אינו תחת החוט, או שחפירה תחת גדר הפכה אותו למחיצה תלויה, שיפוע מדרון השתנה ואינו בשיעור תל המתלקט, שיחים שהתפשטו והקיפו עמוד, חוטי חשמל המשמשים לצורות הפתח הוחלפו ע"י חברת החשמל וכעת אינם מעל הלחיים".

"אלפי איסורים מידי שבת בשבתו, תלויים על בלימה, על כל חוט וחוט, ועל כל לחי ולחי, ועל כתפיו של האחראי שהינן צרות מלהכיל את האחריות. חמור הדבר שבעתיים כאשר המפקח על ההיקף אינו קל רגלים וירא שמים, וגם אינו בקי בפרטי הלכות עירובין, כפי שמצוי במקומות רבים, שהרי בפעמים רבות הנושא על כתפיו את האחריות הכבירה הוא עובד המועצה הדתית, אשר כישוריו בנושא מסתכמים בכך שיש לו רכב שטח, או שהוא אברך שהתנדב לפקח על ההיקף בשכונתו אבל כבר שנים שלא התפנה ללמוד את הנושא". אפילו בהיקף קטן ביותר הנעשה בחצר פרטית על ידי אנשים יראי שמים, התגלה לפעמים שאינו מתיר לטלטל.

"כותב השורות בדק את כשרות ההיקף בכמה מקומות בארץ, ובכל עיר ושכונה שבדק וכמעט בכל חצר שבדק – ההיקף לא היה תקין. ונראה שלא רק בעל נפש וירא שמים יש לו "להחמיר" מלטלטל על סמך העירוב המקיף את הערים הגדולות, מכיון שהתקלות שקופות וגלויות לכל דורש המבין בזה. [מובן שהדברים אמורים באופן כללי, ואינם אמורים לגבי המקומות שהפיקוח על ההיקף נעשה במסירות וביעילות, וגם שכרו כדין את רשות הגויים ומחללי השבת]. עכ"ד בקונטרס הנ"ל, וע"ש (עמ' 52) שהארץ עוד.

רשימת ההבדלים המצויים בין עירוב עירוני לשכונתי

חובה לציין: אינו מחייב שכל עירוב כללי יש בו את כל החסרונות, ואינו מחייב שבכל עירוב שכונתי יש את כל המעלות.

1. עירוב עירוני בדרך כלל רובו ע"י צורות הפתח, עירוב שכונתי בדרך כלל רובו מחיצות [לצאת ידי שיטת הרמב"ם שרק באופן זה מועילה צורת הפתח יותר מ' אמות, שו"ע סימן שס"ב ס"ו, ומשנ"ב סק"ט שנכון להחמיר בזה].

2. עירוב עירוני כולל מספר גדול מאוד של צורות הפתח, הנמצאים בשטחים פתוחים ובכבישים בחוצות הערים, והתקלה בהם מצויה מאד, שהרי די בכך שחוט אחד נקרע או לחי ועמוד אחד פסולים, וכבר הכל נפסל ונעשה כרמלית. וזה שכיח מאד בפרט בצורות הפתח העומדות ליד אתרי בניה, או ליד ענפי אילנות, ובמקומות שיש רוחות חזקות. לעומת זאת בעירוב שכונתי יש מעט צורות הפתח, העומדות במקומות טובים ומושגחים.

3. בעירוב עירוני בדרך כלל משתמשים בעמודים בלבד לצורות הפתח, ומצוי שחוט צורת הפתח מתנדנד באמצעו ויוצא מכנגד העמודים (שרחבם 10 ס"מ בלבד), ובפרט כאשר יש מרחק גדול בין העמודים [מעל 30 מטר], דבר הפוסל לדעת החזו"א. בעירוב שכונתי מניחים לחיים תחת העמודים, שגם אם החוט מתנדנד מעט אינו יוצא מבין הלחיים (שרחבם 30-40 ס"מ), וגם מותחים את החוט מפעם לפעם לפי הצורך, ובנוסף מכיון שיש רק מעט צורות הפתח ניתן להקפיד לא לעשות צורות הפתח ארוכות.

4. בעירוב עירוני שכאמור בדרך כלל משתמשים בעמודים בלבד, אם החוט רפוי ושוקע באמצעו, כתב השע"צ (שסב, נו) שיש לתקנו. וי"א שאפילו שוקע מעט כיון שהטעם משום שאין אמצע החוט מעל העמודים]. בעירוב שכונתי שמקפידים להשתמש בלחיים, אין צריך לחשוש לענין זה [כיון שהלחיים לעולם נמוכים גם מהמקום הנמוך שבחוט]¹³.

5. בעירובים עירוניים אשר ההיקף גדול מאוד מחפשים להשתמש למחיצות בפתרונות נוספים מלבד צורות הפתח, כדי להקל על עשיית העירוב ועל בדיקתו, ולחסוך את התיקונים הרבים שבצורות הפתח. ולכן מרבים להשתמש בתל המתלקט וגדרות בטחון או גדרות למרעה בהמות, וכאשר בודקים אותם אחרי תקופה מצוי מאוד שיש פירצות, שמסתמא לא נעשו בדיוק באותו שבוע שבאו לבדוק. בעירובים שכונתיים משתדלים להשתמש במחיצות גמורות הסמוכות לבתים או בתל העשוי מאבן [מפלסי ההרים], ויש עירנות מצד האחראים על שלמותם.

6. בעירוב עירוני מצוי שהיקף העירוב כולל את הכביש שבכניסה לעיר או לשוב, שהוא רשות הרבים להרבה שיטות, ובערים גדולות כולל רחובות גדולים מאוד המשמשים לשישים ריבוא שהם רשות הרבים כמעט לכל הדעות, ואי אפשר לערב אותם בצורות הפתח אלא ע"י דלתות [שערים], וממילא נפסל כל העירוב¹⁴. בעירובים שכונתיים לא מכניסים רחובות כאלו.

בנושא זה גם העירובים השכונתיים מתחלקים לב' רמות, יש שאין בהם רחוב מפולש ברוחב ט"ז אמה, ואם יש רחוב כזה עושים לו שער בכניסה וביציאה [כידוע בכמה שכונות בירושלים, ובקריית ספר] אבל הרבה עירובים יש בהם רחובות ט"ז אמה, והם כשרים רק לדעה השניה בשו"ע, ועושים

¹³ אמנם אם החוט שוקע מאוד יש טעם נוסף משום פתחי שימאי, וזה שייך גם כאשר יש לחיים, אך לא מצוי שיתרופף כל כך, בפרט שבעירוב שכונתי מקפידים על המתיחה מצד הנדנוד של החוט כנוצר לעיל.

¹⁴ אותם עירובים נסמכים על לשון השו"ע שכתב שלשיטה שצריך שישים ריבוא, צריך שיעברו באותו רחוב בכל יום [והמשנ"ב השיג ע"ז שאין אף שיטה שסוברת כך, ורק החולקים על שיטה זו הזכירו תנאי זה]. עוד מצרפים לעשות תיקון ע"פ חידושו של החזו"א ע"י עומד מרובה.

כן על סמך המנהג שהיה בכל הדורות, אך ראוי לבעל נפש שלא לטלטל בהם כמ"ש המשנ"ב בכמה מקומות.

ישנם ישובים שיש להם שערים בכבישים שבכניסות לשוב מטעמי ביטחון וכדומה, ואם סוגרים אותם ביום השבת, הרי הם מהודרים מבחינה זו [אם לא נפתחים באמצע השבת].

7. העירובים העירוניים, כמעט בלית ברירה כוללים בעירוב קרפיפות, שהם שטחים בגודל יותר מבית סאתים שאינם ראויים לשימוש לבני אדם, כגון שטחים מלאים זרעים, מדרונות ההרים, אתרי בניה מוזנחים, ואיזורי תעשיה גדולים, שכל אלו דינם ככרמלית, ופוסלים את העירוב כולו, [ואולם מסתמכים על הדבר שמואל, ראה במבוא לעיל]. לעומת זאת בעירובים שכונתיים לא כוללים שום שטח של בית סאתים שאינו ראוי להילוך ושימוש, ואם יש כאלו בתוך ההיקף מקיפים אותם בפני עצמם שלא יאסרו את השאר.

8. בעירובים העירוניים בהכרח כוללים דירות רבות של גוים או בעיקר מחללי שבת, שכאמור צריך לשכור את רשות כל אחד ואחד, וזה דבר שכמעט לא שייך בעירוב עירוני שמקיף כ"כ הרבה. העירובים האלו מסתמכים בשעת הדחק על השכירות מהממשלה שהיתה טובה מבחינת ההלכה בדורות שהיה לשר העיר זכות להיכנס לבתים עכ"פ בשעת מלחמה, אך כיום שאין לאף שר או שוטר זכות עצמית להיכנס [אלא ע"י צו בית משפט], דעת רוב פוסקי זמנינו שאין שכירות זו מועילה, אלא שיש לעשות מה שאפשר [כמ"ש בשו"ת שבט הלוי], ולכן כשרות עירובים אלו מפוקפקת מאוד. לעומת זאת בעירובים שכונתיים מהודרים שוכרים רשות כל אחד בפני עצמו באופן פרטי. יש לציין שבנושא זה יש כמה דרגות גם בעירובים שכונתיים, ויש מקומות שגם בעירוב השכונתי לא נעשתה שכירות פרטית.

הידורים הנהוגים בחלק מהעירובים השכונתיים, מלבד שמונת הדברים העקרוניים הנוכחים לעיל

1. מקפידים שלא יהיו צמחים סביב הלחיים, שלא יבטלו מגובה י' טפחים. ויש מקפידים עוד שלא יהיה אפילו עשבים דקים מחשש לפתחי שימאי.

2. שלא תהיה מחיצה בין הלחיים, ולא יהיה תל או עץ, לכל אורך צורת הפתח, מפני שהוא מחלק בין הלחיים. וקל וחומר שלא תהיה רשות (כגון ביתן למיחזור וכדומה) המבדלת ביניהם.

3. שהלחיים יהיו סמוכות בתוך ג' טפחים למחיצה, בשני הצדדים, כמ"ש במשנ"ב (סי' ש"ג ס"ק כ"ג), ולא להסתמך על המקור"ח והחזו"א שאם רחוק רק בצד אחד כשר.

4. כל הלחיים והמחיצות בגובה מטר [ולפחות 98 ס"מ ככתוב בשש"ת לחומרא], ולא מקילים כשיעור הקטן.

ולחומרא חוששים לשיעור הקטן, לענין פירצות שהם רק בשיעור הקטן, ולמחיצה בין הלחיים, ועוד.

5. מקום ד' טפחים פנוי, לפני כל הלחיים והמחיצות. וכן שלא יהיו צמחים לפני המחיצות באופן שמבטלים מגובה י' טפחים.

6. צמחים שהם עצמם חלק מהמחיצה, מקפידים שלא תהיה בהם מדרגה [בולטת], ויש מחמירים גם מדרגה הפוכה דהיינו שיש שקע מתחת המחיצה [כמו צורת ל, בין מצד ימין ובין מצד שמאל], מפני שאין אומרים צירוף מחיצות בד' טפחים כמ"ש החזו"א (בביאור הלכה הניח בספק).

7. עומד מרובה, רק כאשר המחיצות שבשני הצדדים מכוונים זה כנגד זה (כדעת החזו"א בדין קרן זוית).

8. מקפידים שלא מסתמכים על עומד מרובה בפירצה בחצר שאנשים מקצרים בה את דרכם, שם נחשב פירצה שרבים בוקעים בה, וסוגרים בגדר או בצורת הפתח.

9. ממעטים להשתמש בתל המתלקט, אא"כ הוא במצב חזק וקבוע, ויש עליו מעקב שלא יפסל אף לדעת החזו"א (שע"י ד' טפחים שאינם משופעים בשיעור תל המתלקט, נפסל מלהיות מחיצה).

10. מחיצה בגודל אסיק, כגון בחצר הגבוהה מחברתה י' טפחים, מצוי שיש שיחים בחצר העליונה שבולטים לחוץ [על פני המחיצה], וחוששים שהם מבטלים את המחיצה כדין גג הבולט (שו"ע סי' שמ"ה סט"ז), ויש מקילים שרק ענפים קשים שניתן להשתמש עליהם, מבטלים את המחיצה.

11. חוט של צורת הפתח, שלא יהיה באלכסון. יש מקפידים יותר, ויש פחות, ועכ"פ לא יותר מ-45 מעלות.

12. בדיקות מקיפות מידי תקופה, ע"י ת"ח מומחה בעירובין, כי הרבה פעמים מגלים דברים שאדם אחד לא שם לב אליהם.

13. יש דבר בכל הקמת גוף כשרותי, שבתחילה מקימים את הדבר במצב של לכתחילה, ואח"כ צצים בעיות הלכתיות, אשר להם מוכרחים למצוא פתרונות, וכמובן שאחרי כמה פתרונות נוצר מצב שאינו לכתחילה, אך כבר לא שייך לבטל את הכשרות ולומר שהיא מפוקפקת. לעומת זאת בעירובים שכונתיים שנעשים ע"י אברכים שאינם מעוניינים לתת כשרות, הם מגלים את כל האמת, אין ענין להסתיר אם בזמן מסוים יש בעיות וקולות הלכתיות, ורק צריך לברר.

עירוב פרטי בבנין

אנשים רבים יראי ה' אשר מחמירים על עצמם שלא לטלטל בעירוב הכללי או השכונתי, עושים עירוב פרטי בבנין שלהם, ע"י שמזכים פת לכל השכנים, כדי להתיר לטלטל בבנין אשר בזה אין שום פקפק, ויש לציין כמה דברים חשובים לעושים כן.

א. מצוי מאוד שהחצר אינה סגורה במחיצות כדין, ואין העירוב מועיל לחצר אלא רק כלפי תוך הבנין.

ב. מצוי מאוד שקומת הכניסה אינה סגורה כדין, כגון כאשר אין דלת והחדר מדרגות פתוח לחצר, הרבה פעמים החדר מדרגות פרוץ במלואו בצד הכניסה. וכן כאשר יש יציאה אחורית ללא משקוף והיא בקרן זוית. באופנים אלו אין העירוב מועיל לקומת הכניסה. אמנם כלפי הקומות ע"פ רוב ניתן להקל לדרון את המדרגות כמחיצה, ואכמ"ל בזה. וכן יש עומד מרובה ע"י המעקה של המדרגות [אך אופן זה אינו מתיר את הגרם הראשון של המדרגות].

ג. אם יש גוי או מחלל שבת בבנין, צריך לשכור ממנו כדין. השכירות צריכה להיעשות ע"י אדם הבקי בהלכות עירובין, כיון שלעשות שכירות פשוטה וחלקה הם הרבה פעמים לא מסכימים, ובפתרונות השונים יש הרבה פרטי דינים מסובכים.

ד. בענין זיכוי הפת, יש אחרונים שהעירו שלפעמים נידון כחולק את עירובו, שמלבד שלא הועיל, גם פסל לאחרים. דעת החכם צבי (סי' קי"ב) וכ"ד המו"ק (סי' שס"ח) והערוך השלחן (סוס"י שסח), שאף אם יזכה את הפת לכל השכונה ולכל העיר יחשב כחולק את עירובו, כי פת העירוב מונחת בשני כלים ובשני בתים, ולפ"ז יצטרך להתנות שאם העירוב הכללי טוב אין בדבריו כלום, אבל הבית מאיר (סימן שס"ו ס"ד) והחזו"א (סי' צ' ס"ק כ"ח) סוברים שדין חולק את עירובו נאמר כאשר חלק מהתושבים שותפים בפת א' וחלקם בפת ב', אבל אם כולם שותפים בשניהם אינם חלוקים. ולפ"ז מספיק שהעושה עירוב פרטי [וכן העושה עירוב שכונתי בתוך עירוב כללי] יזכה את הפת לכולם. וכן כתב הבה"ל סי' שס"ו ס"ד ד"ה מברך.

ולכן צריך להקפיד כשמזכים את הפת לזכות אותו לכל מי שיכול להצטרף לפי איזו שיטה, אפילו שהוא מחוץ לבנין או להיקף השכונתי.

וכן צריך לזכות לכל מי שיתוסף בשבתות הבאות [כגון משפחה שתקבל דירה בבנין לשבת, וכן לכל מי שיקנה דירה בעיר שהרי מזכה לכל העיר כנ"ל], כמבאר בשו"ע (סי' שס"ו ס"ט).

ה. לגבי אמירת הנוסח "בהדין עירובא", מכיון שיש צדדים שברחובות שלנו יש דין מבוי [גם לד' המשנ"ב, וגם לד' החזו"א (סי' צ' ס"ק כ"ג)] על כן כתב החזו"א (סי' צ' ס"ק מ"ב) שצריך להתנות ולומר שאם צריך עירוב יהא לעירוב ואם צריך שיתוף יהא לשיתוף [ויאמר הנוסח של שניהם].

ואם לא אמר כלל, אינו מעכב (משנ"ב סוס"י שס"ו), אבל אם אמר בנוסח לא נכון י"א שאינו מועיל (פמ"ג סי' שס"ו משב"ז ג' כשלא הזכיר כל האופנים, וחזו"א סי' צ' ס"ק כ"ד כשאמר שיתוף ולא עירוב או להיפך). ואין לברך, כיון שיתכן שהעירוב הכללי כשר (משנ"ב סי' שס"ח ס"ק כ"א).

ו. צריך שיהא בפת י"ח גרוגרות, שהוא שיעור המספיק אפילו לכל ישראל, כיון שמזכים אותה לתושבים רבים, [ואף כלפי אותו בנין אם יש י"ח דיורים צריכים שיעור זה]. ושיעור זה הוא 800 (וי"א 900) סמ"ק. במצות ניתן לשער במשקל 400 גרם, ובחלות ניתן לשער נפח לפי ספל של נטילת ידים (שהוא 1000 סמ"ק), וזה קצת פחות מחלה רגילה.

וצריך להניח את הפת בחדר שיש בו ד' על ד' אמות מרובעים [2.32 מטר]. ויש להחמיר שאין האורך משלים לרוחב [שו"ע סי' שס"ג ס"ג ומשנ"ב ס"ק כ"ב]. ויש אומרים שכל דבר המחובר לקרקע ממעט מהשיעור [כגון ארונות מטבח].

ז. אם בעלי הדירה שמניחים בו את הפת נסעו לשבת, ואין לאחד השכנים מפתח, העירוב בטל, כיון שאי אפשר להגיע אליו. וכן צריך שהמצות יהיו ארוזות באופן שמותר לפותחן בשבת, [וכן בחלות שבמקפא יתכן שצריך לכבות את הנורה].

סדר עשיית עירוב הצירות

1. לבדוק שהשטח מוקף במחיצות וצורות הפתח כדין, [נוהדיקה צריכה להעשות ע"י ת"ח הבקי בהלכות עירובין, מהניסיון מצויים הרבה דינים שפוסלים את המחיצות, ורבים אפילו ת"ח אינם מכירים בהם]. וכשאנו כשר לגדרי ההלכה, העירוב מתיר רק תוך הבנין. ואם קומת הכניסה אינה סגורה, מותר רק מקומה ראשונה ומעלה.

כמו כן יש לבדוק שכל המתגוררים בשטח יהודים שומרי שבת, ואם יש מחללי שבת בפרהסיא [או בצנעא] או גוים צריך לשכור רשותם [כפי דיני השכירות המפורטים בנפרד].

שים לב! אם יש גוי או מומר אחד שלא שכרו ממנו, העירוב אינו מתיר לטלטל מהבית כלל.

2. יקח מצות [במשקל לפחות 400 גרם], או פת בנפח של 800 (ו"א 900) סמ"ק [בערך כמו ספל של נטילת ידים (שהוא 1000 סמ"ק)], וזה קצת פחות מחלה רגילה¹⁵, ויזכה אותם לכולם, כדלהלן.

3. יתן את המצות למישהו גדול שאינו סמוך על שולחנו, [ובדיעבד מועיל כל אדם חוץ מקטן הסמוך על שולחנו (שו"ע סי' שס"ו סי' ומשנ"ב ס"ק ס"ט)], ויאמר לו לזכות באופן זה:

"הגבה זאת, וזכה בזה לכל מי שהשיתוף והעירוב יבוא להועיל לו, וגם לכל מי שהשיתוף והעירוב יבוא בעתיד להועיל לו (לדיירים חדשים ואורחים, או שיתרחב העירוב), ולכל מי שדינו כשכירו ולקטנו של הגוים והמומרים שגרים במקומות שבתחום העירוב".

אין צריך לומר בפה את הנוסח הנ"ל, אלא כדי שתהיה כוונת הזוכה לכך¹⁶. ויכוין לזכות גם לנמצאים בהיקף הכללי, מחוץ לעירוב הפרטי שעושה, כדי שלא יהא כחולק את עירובו ויפסל¹⁷.

¹⁵ שיעור זה מספיק אף לאלף אנשים. וכשיש פחות מ"ח אנשים, מספיק פחות לפי המבואר בשו"ע סי' שס"ח ס"ג.

¹⁶ לפעמים ממהרים ולא קוראים מתוך הנוסח, ואפשר לטעות בדברים מעכבים. 1. יזכיר הפת הוא גם למי שיגיע בשבתות הבאות, ואם לא חשבו על כך צריך לזכות שוב בשביל שיועיל להבא. 2. לפעמים הזוכה לא שם לב לפרטים ומגביה רק בשביל שיהיה עירוב, ולא מבין ש"זוכה בפת", ולא "עושה עירוב", [ובדיעבד לפעמים מועיל]. 3. צריך לומר שזה גם שיתוף וגם עירוב, ולפרט את כל הנוסח [בדיעבד אם זיכה והניח לעירוב, ולא אמר את הנוסח, מועיל. אבל אם אמר נוסח לא נכון לא מועיל]. 4. להניח את הפת בבין השמשות בחדר שיש בו ד' על ד'. וזה מעכב.

¹⁷ מ"ש שאם לא מזכה לכולם נאסר מדין חולק את עירובו, מבואר בבה"ל (סי' שס"ו סי"ד ד"ה מברך) ובחזו"א (סי' צ"ס"ק כ"ח), ודלא כחכם צבי שאסר בכל אופן.

יש אומרים (חכמת הלב עמ' 17) בנוסח אחר: "זכה במצות אלו עבור כל החייבים בעירוב שגרים בהיקף המחיצות הכשרות שאפשר לטלטל אליהם כדין, מהבית בו יונה העירוב, ולכל מי שגר במקומות שיתוספו בעתיד, והיינו שיוקפו במחיצות ויתוקנו כדין שיהיה אפשר לטלטל גם אליהם, ולכל האנשים שיתוספו במקומות הנ"ל, ולכל מי שדינו כשכירו ולקטנו של הגוים והמומרים שגרים בכל המקומות הנ"ל". בנוסח זה ישנו דגש שמזכים רק למי שבמקום

4. אח"כ יגביה את המצות או הפת, טפח, ויזכה לכל האנשים הנ"ל.

5. בעל המצות [או כל אדם] יאמר את נוסח העירוב דלהלן:

"בְּהָרִין שְׁתּוּפָא, וְאִם מוֹעִיל גַּם לְעֵרֹב שִׁיחָא גַּם לְעֵרֹב, יְהֵא שְׂרָא לָנָא
לְאִפּוּקִי וְלְעוֹלָי (יְהֵא מִתֵּר לָנוּ לְהוֹצִיא וּלְהַכְנִיס), מִהֲבָתִים לְחָצֵר וּמִחָצֵר
לְבָתִים, וּמִבֵּית לְבֵית וּמִחָצֵר לְחָצֵר וּמִגֶּג, לָגֵג, וּמִבָּתִּים וּחְצֵרוֹת לְמִבּוֹי,
וּמִמִּבּוֹי לְכָל הַבָּתִּים וּחְצֵרוֹת, שְׁבִמְקוֹם שְׁחֵעֵרֹב וְהַשְׁתּוּף יְכוּלִים לְהוֹעִיל
בָּהֶם בְּדִרָה אוֹ בְּעֵתִיד, וְכָל זֶה יוֹעִיל לָנוּ וּלְכָל הַדָּרִים בְּמִקוֹם שְׁחֵעֵרֹב
וְהַשְׁתּוּף יְכוּלִּי לְהוֹעִיל לָהֶם, וְגַם לְכָל מִי שִׁיתְנוּסָף בָּהֶם, לְכָל הַשְּׁבָתוֹת וּלְכָל
הַיָּמִים מוֹזִיָּם".

6. אם יש עוד מישהו שעושה עירוב למקום זה [כגון שיש עירוב כללי] אין לברך על העירוב, שמא העירוב הכללי כשר (משנ"ב סי' שס"ח ס"ק כא).

7. יניח את המצות מבעוד יום לפני תוספת שבת, יחד בכלי אחד, בחדר שיש בארכו וברחבו לפחות 4X4 אמות [2.32 מטר], ויש להחמיר שאין האורך משלים לרוחב, ויש אומרים שכל דבר המחובר לקרקע ממעט מהשיעור [כגון ארונות מטבח ושאר ארונות המחוברים לקיר]. ומקום הנחת הפת יהיה לכתחילה גבוה לפחות טפח מהקרקע (סימן שס"ו סעיף ג' ד').

8. לא יאכל מהפת עד צאת הכוכבים של ליל שבת. ואח"כ מותר לאכול אפילו את כולה. [ואם רוצה להשתמש בה לשבתות נוספות, צריך שישאר בה שיעור בכל כניסת שבת (עי' סי' שס"ח ס"ד)].

9. צריך שיגמור בדעתו שלא יקפיד אם יבואו מבני העירוב לאכול מהפת בערב שבת או בין השמשות¹⁸.

10. צריך שתהיה אפשרות לבני העירוב לגשת אל הפת בבין השמשות, לכן צריך שיהיה מישהו בדירה או שיהיה מפתח של הדירה בתוך גבולות העירוב, בבין השמשות של כל ליל שבת. וכן אם המצות ארוזות, צריך שיהיו באופן שמותר לפותחן בשבת¹⁹.

שאפשר לטלטל אליו, למעט מי שנמצא בחצר ובהיקף שיש בו גוי או מומר, כדי שלא להקנות לו דריסת רגל למקום הפת [עירוב מרגילין] שאז יאסור את העירוב. אבל בנוסח שכתבנו למעלה מובלע פתרון אחר (שכתב בעירובי חצירות עמ' ש"ג) שמזכים "לכל מי שיוכל להועיל לו", (כמ"ש בשו"ת מהר"ם שיק סי' קע"ח מטעם אחר שחשש לקני את וחמור).

¹⁸ בשו"ע (סי' שס"ו ס"ד) כתב מטעם זה שלא לערב במאכלים שהכין לצורך השבת. אבל המשנ"ב כתב שאם כונתו שאם יבקשו ממנו יתן, יכול לערב. וכן כתב החזו"א (סי' פ"ז סק"ב) שאפילו שעושה כן מתוך שסבור שלא יבקשו, אם גמר בדעתו שכשיבקשו יתן, מועיל, וכן נוהגים.

הנחיות וכללים לבדיקת רמת עירוב במקומות נופש ויישובים

לבני תורה האמונים על שמירת ההלכה

ומטלטלים רק בעירוב מהודר הכשר לכל הדעות²⁰

מצורך השעה ראינו לפרסם הנחיות לבדיקת עירוב, אשר ישמשו גם למי שלא בקי בהלכות עירובין, לדעת את רמת העירוב במקומו ובעיקר במקומות נופש וכדו'. והמציאות מורה כי הרבה עירובים אינם מתאימים כלל לבני תורה שישמכו עליהם, וה' הטוב יכפר.

אין צריך להוסיף שמהכללים שלהלן אין לפסוק למעשה, ובכל שאלה או ספק יש להתיעץ עם רב הבקי בהלכות עירובין.

הקדמה: אסור להוציא מרשות לרשות בשבת, לכן הרוצה להוציא מביתו למקום אחר צריך לוודא שכל השטח מוקף במחיצות כדין ואז נחשב הכל לרשות היחיד שיותר לטלטל בתוכה, ובנוסף צריך שיעשו עירוב חצירות בפת ולשכור רשויות של גויים ומחללי שבתות, כדי שיהיה מותר להוציא ולהכניס מבית לחצר ולהיפך. הרבה מחיצות שמקיפות ישובים וכדו' אינם כשרים לכתחילה, להלן יובאו מספר כללים לבדיקת עירוב.

א. עירוב שלא נבדק כל שבוע מחדש, בדרך כלל אין לטלטל בו! והחזו"א חשש על עירובים גדולים אפילו כשבדקו אותם באותו שבוע, מחמת שכיחות התקלות (אגרות חזו"א ח"ג סימן ק"ה). והנסיון מוכיח.

ב. גם בעירובים מהודרים לעיתים סומכים זמנית על קולות (מחוסר זמן או ברירה), ויש לברר זאת אצל האחראי.

צורות הפתח

ג. ישוב המוקף כולו בצורות הפתח ואין בו אפי' שני צדדים שהם מחיצה גמורה (אפי' בעומד מרובה), מחמירים לכתחילה, שלא יהיה רחב חלל צורת הפתח יותר מעשר אמות, כשיטת הרמב"ם, (משנ"ב סימן שס"ב ס"ק נ"ט), ולשיטת החזו"א מחמירים גם בפחות מ' אמות, אם יש כמה צורות הפתח סמוכות שביחד הם יותר מ' אמות.

ד. בדרך כלל בעירובים מהודרים יש לחיים (קרשים) בכל עמוד של צורת הפתח, ומרויחים בזה שהחוט העליון לא ייצא מבין הלחיים אף אם יתנדנד מעט, ועוד דברים.

¹⁹ ע"פ המבואר בס' שצ"ד ס"ב ג'. וכ"כ כמה ספרים. וע"ש בשע"צ סק"ח שאם יש רק איסור דרבנן הוי עירוב, אך יל"ע כשחל יו"ט ביום שיש שאסור לעבור על שבות לצורך מצוה בבין השמשות. בפסח יש להקפיד לערב במצות יד, כשיש בעירוב אנשים שמקפידים שלא להחזיק ברשותם מצות מכונה.

²⁰ עיקרי הדברים נכתבו ע"י ידידי הר"ר ירחמיאל ישראל יצחק הלפרין שליט"א.

ה. בעירובים מהודרים מקפידים ככל האפשר שהחוט העליון יהיה מתוח ולא ינוד ברוח, כדי שהחוט לא ייצא מהחלל שבין הלחיים (וזה מצוי).

ו. וכן מקפידים בצורת הפתח שהחוט העליון שבה מתעגל כלפי מטה, כלשון המשנ"ב (שעה"צ סי' שס"ב ס"ק נ"ו) "יש ליהזר לתקנו".

ז. המחיצות (הן מחיצות ממש, והן העשויות ע"י חוטים מדין לבוד) וכן הלחיים, צריכים להיות קבועים בחזקה שלא יתנדנדו ברוח מצויה. וזה מעכב.

ח. לפעמים מתעקמים העמודים או הלחיים. יש בזה פרטי דינים ולמעשה מקילים רק אם עקימות הלחיים היא כלפי פנים כזה: \ / , ואם אין לחיים (רק עמודים והם עקומים) מכשירים גם בעקמומות כזה: \ / אם הם הולכים בכיוון החוט ולא עקומים לצדדים.

אם הם עקומים לצדדים, אם יש לחיים צריך שהחוט לא ייצא מהלחיים, ואם יצא זה מעכב. ובעמודים ללא לחיים, יש מכשירים והחזו"א כתב שאין מקור להכשיר. בעירובים מהודרים מקפידים שיהיה לחיים, ובמקומות שאין לחיים אי אפשר להקפיד ע"ז כ"כ, כי במשך הזמן מתעקמים עמודים.

ט. צריך שהלחי יהיה מחתיכה אחת ולא יהיו בו בליטות כמו אבן נכנסת ואבן יוצאת אפילו שאפשר לומר לבד, כי זה פתחי שימאי. ובעירובים מהודרים מקפידים שלא יהיו אפילו בליטות קלות. ולפי המציאות היום גם בעירובים כלליים לא מצוי בליטות בעמודים.

י. צריך להקפיד שלא יהיה הפסק (קבוע) בחלל שבין הלחי לחוט העליון, כגון קצה של גג או שלט לפרסומת וכדו'.

יא. גובה הלחי הוא י" טפחים, לפעמים נמצאים בקירבת הלחי (-בתוך ד' טפחים) אבנים, צמחים או ערמות חול וכדו' הנמצאים שם בקביעות, וגורמים להגביה את קרקע הרשות ובכך למעט את גובה הלחי ביחס לגובה הרשות. גם צריך לבדוק שתחתית הלחי לא גבוה מהקרקע יותר מג' טפחים.

יב. צריך להקפיד שהלחי ייראה ברשות אותה הוא סוגר, ולא לשים את הלחי מאחורי עיקול הרחוב וכן לא מאחורי מחיצה.

יג. בעירובים מהודרים מקפידים שלא יהיה מצב של צורת הפתח ע"ג צורת הפתח, דהיינו שמעל לצורת הפתח של העירוב עובר עוד צורת הפתח מאיזה סיבה.

יד. לפעמים מסתבכים חוטי צורת הפתח בעצים, ויש להחמיר בזה. (בעיקר מצד שהענפים מסיטים את החוט בשעה שיש רוח, או כאשר הם גדלים, וזה פוסל).

טו. בעירובים מהודרים מקפידים שלא יהיה בתוך חלל צורת הפתח מחיצה גבוהה י' טפחים וארוכה ד', או רשות היחיד כמו בית סוכה או צריף, וכן מתקנים שונים או ערימות חול וכדו' העומדים בקביעות, ומחלקים את החלל של צורת הפתח לשנים. וכן מחמירים במרפסת של בית שיוצאת מתחת לחוט העליון של צורת הפתח, או עץ וכדו'.

טז. לפעמים מתחת לחלל צורת הפתח יש חריץ בגובה י' טפחים ורחב ד' על ד' טפחים, שמעורר שאלה על כשרות העירוב.

מחיצות ופרצות

יז. הרבה יישובים מוקפים גדר ממש עכ"פ ברוב השטח, אך אין די בכך, אלא צריך לבדוק שלא נתהוו פרצות בגדר. (הפרצות מצויות כמעט בכל מקום גם בגדרות בטיחות). פירצה באמצע הגדר פוסלת אם רחבה יותר מ' אמות, ואם אנשים רבים עוברים בה צריך לתקן כל פירצה יותר מד' טפחים בצורת הפתח, ואם א"א לתקן בצורת הפתח יש לעשות שאלת חכם.

יח. פירצה בקרן זוית (היינו שחסר בשני רוחות של המחיצות המתחברים יחד כגון צפון ומזרח, או אפי' בגדר באותו צד רק שהגדר שמגיע משני הכיוונים לא מכוון זה כנגד זה), פוסלת בד' טפחים (וי"א בג'), לכן יכול להיות שטח גדול מאוד המגודר בגדר שלמה שיפסל בפירצה בת ד' טפחים.

יט. צריך לבדוק ביישוב המוקף כולו בגדר (כגון גדר ביטחונית) את שער הכניסה, ואם רחב הוא יותר מ' אמות ואינו מתוקן בצורת הפתח, אין לטלטל שם אם נפתח לפעמים בשבת עצמה כגון לרכב ביטחון או אמבולנסים.

כ. לפעמים המחיצה נעשית ע"י תל המתלקט, דהיינו מדרון או הר תלולים יכולים לשמש כמחיצה בתנאי שהם תלולים עד כדי כך שבמשך ד' אמות יגיע לגובה י' טפחים, וצריך לבדוק שאכן המדרון נשאר תלול ולא ירד מתלילותו, (ע"י שהרוח מפזרת את החול, או מפולת וכדומה, וזה דבר שקשה להשגיח עליו). ולשיטת החזו"א צריך שלא יהיה באמצע התל כמין מדרגה שיש שטח ישר ד' טפחים, (ע"י אבנים רחבות וכדו') או שיש בו קטע שאינו כל כך תלול בשיעור הנ"ל) וכיוון שקשה למצוא תל המתלקט שאין בו את החסרונות הנ"ל, כתב החזו"א שלא כדאי לסמוך על תל המתלקט. ובמיוחד בתל שמתעגל שאז יש יותר חשש לפירצה בקרן זוית.

כא. גם חשוב לבדוק, אפילו במקום שמוקף כולו במחיצה, שאין בין תחתית המחיצה לקרקע שלושה טפחים או יותר, שאז נחשב כאילו אין שם כלל מחיצה ודין המקום כפירצה גמורה, והמכשול בזה מצוי (בפרט בגדרות רשת, ובגדרות שסביבות היישובים).

כב. במחיצות העשויות מדין לבדו, צריך לבדוק שאכן אין חלל יותר מג' על ג' טפחים בגדר, דאל"כ נחשב כפרוץ במקום זה.

כג. במחיצות העשויות מדין גוד אסיק, צריך להשגיח שלא יהיה כמין גג המכסה את פני המחיצות, שבאופן שאינן ניכרות לעומד למעלה הם פסולות, ויש אוסרים אף כשיש שיחים או ענפים המכסים את פני המחיצה (מצוי מאוד).

רשות הרבים

כד. יש לבדוק שאין ביישוב רשות הרבים, שאז לא יועיל להקיפה בצורות הפתח אלא צריך שיהיה לה דלתות.

כה. יש להחמיר ברחוב ט"ז אמה להחשיבו כרה"ר אפי' שאין מצויים בו שישים ריבוא אנשים, כמו שפסק השו"ע, אולם המנהג להקל ולעשות עירוב על סמך השיטה שאין דין רה"ר עד שיעברו בו ס' ריבוא. ומקומות שמשמשים לס' ריבוא, אע"פ שאין עוברים בהם בכל יום, קשה להקל, והעירוב במקום כזה נעשה רק להציל את המטלטלים.

כו. בעירובים מהודרים [כגון קרית ספר, וכמה שכונות בירושלים] עשו שערים כדי לבטל דין רה"ר מהרחובות שיש בהם ט"ז אמה, אבל בשאר המקומות אף בעירובים שכונתיים הרבה סומכים על המנהג להקל, ובעל נפש יחמיר שלא לטלטל בהם כמ"ש המשנ"ב בכמה מקומות.

כז. החזו"א חידש שאם חותכים את הרחוב רחובות נוספים של בנינים, הם יוצרים מחיצה (ע"י עומד מרובה) באמצע רה"ר והוי רק כרמלית. וכן הוא ברוב הרחובות שבערים. ואין רגילים לסמוך על זה לכתחילה.

קרפיות

כח. ישנה עוד אפשרות שיפסל עירוב, והוא אם יש ביישוב המוקף מקום שמופקע מהליכת בני אדם, כמו שדה של זרעים או של מים סרוחים שלא ראויים לשימוש וכן אתרי בניה מוזנחים, בגודל של בית סאתים שהם 50 אמה על 100 אמה, פוסל את כל העירוב ואין לטלטל.

הדרך שרגילים לתקן כזה מצב, להקיף את אותו שטח שאינו ראוי למעבר אנשים במחיצות או בצוה"פ, ובכך להפרידו מכל העיר או היישוב.

שיעורים

לפי החזו"א טפח הוא בין 9.6 ס"מ ל-10 ס"מ, ואזלינן לחומרא.

לפי"ז ג' טפחים הם בין 28.5 ל-30 ס"מ. ד' טפחים הם בין 38 ל-40 ס"מ. י' טפחים הם בין 96 ס"מ למטר. אמה היא בין 57 ס"מ ל-60 ס"מ. ד' אמות הם בין 2.28 ל-2.40 מטר. י' אמות הם בין 5.70 ל-6 מטר.

לפי הגר"ח נאה טפח הוא 8 ס"מ. ולפ"ז ג' טפחים הם 24 ס"מ. אמה היא 48 ס"מ. וי' אמות הם 4.80 מטר.

בעירובים מהודרים מקפידים על שתי השיעורים לחומרא. במקומות שמקילים לפי אחד השיעורים [כי עירוב דרבנן], יש להקפיד לחשב שלא ימצאו סתירות שפעם מקילים כשיעור הגדול ובענינים אחרים מקילים כשיעור הקטן.

שכירות רשות גוי ומומר

כט. בעירובים מהודרים מקפידים לשכור את הרשות מכל גוי ומומר [שיש בכוחו לאסור, פרט למי שגר עם יהודים באותה דירה], וכן דואגים שתהיה עירנות לשמוע על דיירים חדשים ולשכור מהם מיד בשבוע שהגיעו שכן אם נשאר גוי או מומר אחד שלא שכרו ממנו הוא אוסר את כל העירוב! אבל בעירובים כלליים [בישובים שיש גויים או מחללי שבתות] כמעט לא שייך לשכור מכל אחד,

והם מסתמכים בשעת הדחק על השכירות מהממשלה, וצריך לדעת שדעת כמה פוסקי זמנינו שלפי המצב כיום בחוקי המדינה, השכירות הזו אינה מועילה.

השכירות מחברת החשמל מועילה לצמצם את המקרים שהגויים והמומרים אוסרים, אך אינה פותרת את העניין לגמרי, כמבואר במבוא.

בתי מלון

ל. בבתי מלון כמעט בכל מקום יש מומר או גוי, וצריך לברר אצל רב הבקי בהלכות עירובין מתי צריך לשכור וכיצד, כי יש בזה הרבה פרטים [וע"פ רוב צריך לשכור אפילו שהוא אורח פחות מל' יום, כי אין בעל הבית דר בשטח הבית מלון בשבת]. והמכשול בזה מצוי מאוד.

פירוש דירוג רמות מצב העירוב

יש לציין שאין כל הדברים והרמות מדורגים בווה, ההבדל בין רמה א' לב' אינו שווה להבדל בין רמה ב' לג', והקולא שברמה ב' בדבר אחד אינה שווה לקולא שברמה ב' שבדבר שני, אלא יש להבחין בכל דבר לפי השיטות והדינים שנאמרו בו.

מספר צורות הפתח שבעירוב

א. רוב שני צדדים במחיצות, עומד מרובה.

ב. רוב בצורות הפתח.

עמודים או לחיים

א. יש לחיים בכל מקום.

ב. יש לחיים רק במקום שהעמודים התעקמו.

ג. אין לחיים אבל מקפידים על עמודים עקומים בשיעור מסוים.

ד. רק עמודים ולא מקפידים על עמודים עקומים.

חוטים

א. מקפידים שהחוטים לא יצאו מכנגד העמודים / הלחיים, אף באמצע הצורת הפתח.

ב. לא מקפידים על הנדנוד שבאמצע, ומקפידים על חוט שוקע [בעמודים].

ג. יש חוטים מתנדנדים ויש חוטים שוקעים.

מחיצות

א. יש מחיצות גמורות, ללא תל המתלקט ושיחים ועומד מרובה [המשתנים בתדירות גבוהה], ומקפידים שלא יהיה עומד מרובה מפולש בב' צדדים.

ב. יש רוב מחיצות גמורות, וחלקם עומד מרובה.

ג. יש מחיצות גם ע"י תל המתלקט ושיחים.

תקינות המחיצות

א. בנויות היטב ללא חשש גבוה לתקלות, והמקומות המועדים לתקלות נבדקים מידי שבוע.

ב. יש חשש קל לתקלות בכשרות המחיצות, כגון שיש מקומות מועדים לתקלות שאינם נבדקים.

רשות הרבים

א. אין רחובות ברוחב ט"ז אמה [וי"ג ושליש מפולש], ואם יש הם סתומים [אין להם יציאה בצד שני].

א. יש רחובות ט"ז אמה, ויש להם שערים כדן.

ב. יש רחובות ט"ז אמה ללא שערים, אלא שאינם משמשים לשישים ריבוא.

ג. יש רחובות ט"ז אמה, ובעיר יש שישים ריבוא, אך לא משתמשים תדיר ברחובות אלו.

ד. יש רחובות ט"ז אמה המשמשים לשישים ריבוא, אך לא עוברים בהם עצמם שישים ריבוא.

- ה. יש רחובות ט"ז אמה המשמשים לשישים ריבוא, ונעשה תיקון ע"פ שיטת החזו"א.
ו. יש רחובות ט"ז אמה ועוברים בהם שישים ריבוא, אך לא עוברים ברחוב זה בכל יום, ונעשה תיקון ע"פ שיטת החזו"א.
ז. יש רחובות ט"ז אמה ועוברים בהם שישים ריבוא אך לא עוברים בכל יום, ולא נעשה תיקון ע"פ שיטת החזו"א.
ח. יש רחובות ט"ז אמה ועוברים בהם שישים ריבוא בכל יום, ונעשה תיקון ע"פ שיטת החזו"א.
X. יש רחובות ט"ז אמה ועוברים בהם שישים ריבוא בכל יום, ולא נעשה תיקון ע"פ שיטת החזו"א.

בדיקות

- מש"כ בודקים את כל היקף העירוב – הכוונה את כל צורות הפתח, עמודים לחיים וחוטמים, וכן יש עירנות לשינויים במחיצות. [בדיקה ממש במחיצות גמורות, נוקטים שאין צריך כל שבוע כשאינן חשש מיוחד].
א. בודקים את כל היקף העירוב ביום שישי [או ליל שישי].
ב. בודקים את כל היקף העירוב במשך השבוע.
ג. בודקים רק חלק מהיקף העירוב, לפי הסבירות לתקלות.
X. לא נבדק כל שבוע, או בשבוע זה.

קרפיות

- א. אין שטח בית סאתים פנוי כלל, ואין שטחי בניה, ואם יש הם מוקפים בפנ"ע.
ב. אין שטח בית סאתים זרוע וכדו', אבל יש שטחי בניה מוזנחים בתוך העיר שאינם מוקפים בפנ"ע.
ג. יש שטח בית סאתים בתוך העיר עזוב שלא הולכים בו, ומחוץ לעיר אין.
ד. יש שטח בית סאתים בתוך העיר זרוע שאי אפשר ללכת בו, ומחוץ לעיר אין.
ה. יש שטח בית סאתים מחוץ לעיר שאינו זרוע, ואי אפשר ללכת בו מחמת סלעים או מדרון וכדו'.
ו. יש שטחים בית סאתים מחוץ לעיר זרועים, אך הם סמוכים שאם לא היו זרועים היו הולכים בהם.
ז. יש שטחים בית סאתים מחוץ לעיר זרועים שאינם משתייכים לתשמיש העיר.

שכירות

- א. נעשה שכירות פרטית מכל המומרים והגויים, ויש עירנות לתושבים חדשים.
ב. נעשה שכירות פרטית מכל המומרים והגויים, ואין עירנות תמידית.
ג. סומכים על שכירות מחברת החשמל, ונבדק ונעשה שכירות ממי שאין לו מונה במקום המועיל.
ד. סומכים על שכירות מחברת החשמל, ולא נבדק אם יש כאלו שאין להם מונה במקום המועיל.
ה. סומכים על שכירות מהממשלה והמשטרה.

קונטרס

פתח העירוב

דיני עירובין המצויים והשכיחים בימינו

דיני כלים ששבתו בחצר

דיני הוצאה וטלטול במקומות שלא שכרו רשות הגוים ומומרים
שבעירוב, או לאלו שלא מסתמכים על העירוב

מהדורה שניה עם תיקונים והוספות

בני ברק, תשע"ב

הקדמה

מה אשיב לה', כל תגמולוהי עלי, שזיכני לעסוק בהלכות עירובין החמורות. אין צורך להאריך במילים בגודל חשיבות הדקדוק בהלכות עירובין, הן הן הלכות שבת התלויות בחוט השערה ממש, בחוט שחור או בחוט שקוף, שאם אפילו חוט אחד מכל ההיקף אינו עומד בתקנו (קרוע, מוסט מהלחי, מתנדנד ועוד), כל העירוב נפסל לכל הדעות, וכל הוצאה וטלטול הוא עכ"פ איסור דרבנן ודאי, ובתושבי שכונה אחת בשבת אחת יש אלפי הוצאות. זאת ועוד שבשנים האחרונות נפסל ענין השכירות מהשלטונות, לדעת רוב גדולי הדור (כמ"ש בפתח העירוב, מבוא). ועל כן ודאי מצוה גדולה להתחזק בענין זה.

הדברים נכתבו בליבון ההלכות שבשו"ע משנ"ב וחזו"א ושאלות ששאלתי את הגאון רבי מנדל לובין שליט"א, והרה"ג מ. מושקוביץ שליט"א, וע"פ הספרים נתיבות שבת, עירובי חצרות, וחכמת הלב.

ויהי רצון שהדברים יתקבלו בבתי מדרשות ויביאו לידיעת וקיום ההלכות ופרטיהן, ובזכות זה נזכה שלא נכשל, ושלא יצא מכשול מתח"י, ונזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי התורה. ויתקיים בנו, שבתי בבית ה' כל ימי חיי, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו.

תוכן ענינים מפורט *

מאמר פתיחה

הלכות שמצוי שלא שמים לב כשמושתמשים בהיתר זה

א. איסור הוצאה מרשות היחיד לרשות היחיד, ותקנת עירובי חצירות.

גדר התקנה באיסור הוצאה, והאיסור מבית לבית.

ב. דין טלטול מחצר לחצר. החילוק שכל החצרות רשות אחת אינו בכלים ששבתו בבית.

ג. מה מוגדר חצר. חצרות ורחובות, חדרי מדרגות ומחסנים וכו'.

נגזרת שמושתמשים ושלא משתמשים בהם / מרפסת שבבית של זמנינו / ביכ"ס שעושים בו שבע ברכות ושטיבלאך.

ד. מה מוגדר בית. חדר שאוכלים בו, שאר החדרים, חדרי שאין בהם ד' על ד',

חדרי פנימיה, בית שבעליו נסעו לשבת, אורחים שקיבלו דירה לשבת.

מה המקור שתלוי במקום אכילה בשבת / גדר שאר חדרי הבית לד' המשנ"ב ודין חדרי פנימיה / בית שנהנינו בו פת העירוב, האם יש להחמיר כחזו"א בחדר שלא אוכלים בו / בית הכסא שבבית / פרוזדורים של בתי חולים, וחדרים בבית מלון / מחלוקת רש"י ותוס' בהוצאה מחורבה ומבית שבעליו נסעו לשבת / כיצד ניתן לערב דירת אורחים.

ה. כלים קוונים שבבית, ומתי. שלש אפשרויות שלא קנו שביתה, מי גשמים שירדו בשבת,

אדם ודין תינוק, בגדים שלבש בבית"מ. הוצאה כבגדים שקנו שביתה ואדם או ילד לובש אותם

חל בבית השמשות ולא בקבלת שבת / כלי ששבת בכרמלית / האם תינוק קונה שביתה, ומאיזה גיל נחשב אדם ואינו קונה / אין השביתה בחצר מתירה לטלטל מחצר לחצר אלא השביתה בבית אוסרת / בדברי החזו"א שקונה שביתה באמצע שבת, ואפילו כלים שקנו שביתה.

ו. דין טלטול כלים ששבתו בחצר, מחצר לחצר ולרחוב.

ז. דין הכנסת כלים ששבתו בחצר, מחצר לבית, וכשיש עירוב. ובהנחה בינתיים.

ח. דין הוצאת כלים ששבתו בחצר, מבית שבמקום אחר לחצר, וכשיש עירוב.

פתרון הנחת העגלה בחדר מדרגות.

ט. דין כלים ששבתו בחצר שיצאו לחצר שאינה מעורבת וחזרו לחצרם,

דין הכנסתם לבית. יצאו לבית אחר וחזרו לחצר, דין טלטולם מחצר לחצר

י. דין הוצאת כלים ששבתו בבית לחצר, ומחצר לחצר

* הכתב הקטן מציין לדברים שהתבארו בהערות, או בדוגמאות שבסוף הסעיף.

מצוי כשעושים עירוב פרטי לבנין, שלא להוציא כלי הבית לחצר אחרת

יא. דין הכנסת כלי בית מחצר ב' לבית שבתוכה, וכשיש עירוב.

כשמישהו טלטל אם מותר לעזור בטלטול בבנין של ההורים וכדו'.

יב. דין טלטול כלי בית בתוך חצר שאינה מעורבת, ובתוך בית אחר.

טלטול בתוך הרחובות בלי להכניס לחצר. לעזור לילד שמטלטל

יג. דין טלטול כלי בית מחצר לחצר של אדם אחד, וטלטול כשהן מעורבות בעצמן

ולא עם מקום ששבתו. טלטול בחדר מדרגות מקומה לקומה.

מצוי מאוד שהילדים או הנשים מטלטלות, מתי מותר לגברים לעזור בתוך הבנין

יד. דין כלי בית שהוציאו לחצר אחרת והחזירו לבית, או לחצר שמעורבת עם הבית,

הכנסתם לבית

מצוי בחפצים שילד טלטל להורים והחזירם

טו. דין כלים שלא קנו שבתה, טלטולם מחצר לחצר. וכשפשטן בבית באמצע שבת.

טז. דין הוצאת חפצים ע"י ב' אנשים, מהבית מחצר ולחצר לחצר, בתינוק, ובשאר חפצים

דוגמאות מעשיות:

א. דין מקום שאין עירוב לרחובות כלל

ב. דין מקום שיש לרחובות היקף מחיצות, ולא נעשו שכיריות כדן

הפתרון המקסימלי בהנחת העגלה בחדר מדרגות ודין התינוק

ג. מקום שסומכים על העירוב השכונתי לילדים ולא לגדולים

כלל של כל הדינים

דוגמאות נוספות שכיחות למי שאינו מטלטל בעירוב (דברים שהיו בבית הכנסת,

טלית גדול ששבת בבית, דין בתי חולים ובתי מלון)

מאמר פתיחה לדיני כלים ששבתו בחצר

בענין ההיתר הידוע לטלטל עגלה ששבתה בבין השמשות בחדר מדרגות

נוגע למעשה מאד, גם לכל מי שאינו מטלטל אפילו בעירוב טוב

כידוע אסרו חכמים להוציא מבית לחצר, ומחצר לבית, ומבית לבית, עד שיעשו עירוב חצרות, המורכב משני דברים: א. שהכל יהיה מוקף היטב יחד, כדי שיחשב חצר רה"י ולא כרמלית, ב. שתהיה פת משותפת לכולם מונחת באחד הבתים. להלן מדובר באופנים שההיקף (אות א' הנ"ל) נעשה כדין, אבל העירוב (אות ב') אינו כדין, או שאינו מועיל לכל הדיעות, וזה משום שמצוי מאוד שגרים גוים עובדים זרים ומומרים בשכונות בתוך ההיקף, ואמרו חכמים שבאופן שיש אפילו רק גוי אחד או מומר אחד לא ניתן לערב, עד שישכרו את רשותו. השכירות צריכה להיעשות מכל אחד באופן פרטי, או משכירו ולקטו.

בפוסקים מוזכרת עצה לשכור משר העיר אשר יש בידו יכולת להיכנס לבתי התושבים ולהניח בהם חפצים, אולם בזמנינו שהדמוקרטיה שולטת ואין למשטרה זכות זו אלא בהכרעת בית משפט לפי תביעה, דעת רוב פוסקי זמנינו שאין מועיל לשכור מהמשטרה או מהממשלה. ובכל זאת בעירובים עירוניים ובחלק מהשכונתיים, שהם גדולים, ואי אפשר לשכור מכל אחד, סומכים ע"ז ועושים כדי להציל את המטלטלים להקל מחומר האיסור [שאיסור טלטול בחצר שאינה מעורבת קל מטלטול בכרמלית כמ"ש הבית מאיר סי' שפ"ב] וגם שיועיל אם יש שיטות שיש לשכירות זו משמעות, [ועי' שבט הלוי (ח"ח סי' צ"ז אות י"ד) שהגדיר עירוב כזה שכשאיין ברירה יש לעשות מה שאפשר]. ומי שיכול לשמור את עצמו ובני ביתו, צריך להחמיר שלא לטלטל בעירובים אלו.

לכן נוצר מצב שיש הרבה מקומות שמוקפים כדין, ונקרא שיש בהם עירוב, ובכל זאת אינם מותרים להוציא דברים מבית לחצר, או להכניס מהחצר לבית.

וכאן בא היתר [הגבלה באיסור], שחז"ל אסרו רק הוצאה מבית לבית או לחצר, אבל לא מחצר לחצר, שכל החצרות הם כרשות אחת. ולפ"ז מצאנו פתרון להשתמש בעירובים כאלו, ע"י שנטלטל רק דברים שכבר נמצאים בחצר, כגון עגלה שנמצאת בחצר, ילד שיצא מהבית לחצר.

יש שכתבו (חכמת הלב פ"א ס"ח) לעשות כך למעשה, וכך נוהגים הרבה אנשים הגרים במקומות בעיתיים מבחינת השכירות מגוי [כאשר יש מחיצות טובות], שנותנים

לילד הקטן לצאת לבד, בהליכה או בזחילה, מהבית לחצר, שם מכניסים אותו לעגלה שהיתה כל בין השמשות בחצר, ומטלטלים אותם מחצר לחצר, עד שמגיעים לבית שבו מתארחים, ושוב נותנים לילד הקטן להיכנס לבד מהחדר מדרגות לבית, ואת העגלה משאירים בחדר מדרגות. [ההיתר לטלטל את העגלה הוא מכיון ששבתה בחצר, ואת הילד מכיון שאדם אינו קונה שביתה ככלי, והרי הוא ככלי שלא שבת בבית].

אמנם יש שתי הגבלות בהיתר זה, שאינם נתפסים בקלות בהבנה ראשונה, ולכן מצוי מכשול גדול מאוד לסומכים על ההיתר הנזכר.

א. כלים שהיו בבית בבין השמשות, אסור להוציאם ולהעבירם מחצר לחצר, ויכול שכן להכניסם לבית אחר], כי כלפיהם כל העברה מחצר לחצר נחשבת הוצאה נוספת¹. ואיסור זה הוא גם כאשר יש היתר להוציא את הכלים מהבית, כגון שעשו עירוב פרטי בבנין, וכן אם משהו אחר הוציא, מ"מ אסור אח"כ לטלטלם מחצר לחצר.

ב. כל החפצים שטלטלו אותם מחצר לחצר על סמך ההיתר הנ"ל, אסור להכניסם לבית. כלומר, כל דבר שהובא ממקום שמחוץ לתחום החצר (או היקף העירוב) שנמצא בו עכשיו, אין היתר להכניסו לבית, ואפילו כשיש בחצר זו עירוב פרטי וטוב.

לדוגמא, יש שתי חצרות, חצר א' ובה בנין מגורים שעשה עירוב פרטי בבנין, חצר ב' ובה בנין מגורים שעשה עירוב פרטי בבנין, אך שתי החצרות לא עירבו יחד [מכל סיבה שהיא, או מהטעם הנ"ל שיש ברחוב שביניהם גם גוי או מומר שפוסל את העירוב]. אם כן מותר להעביר מחצר א' לחצר ב' רק דברים שהיו בבין השמשות בחצר, אבל א. אסור להעביר דברים שהיו בבית, אפילו שמותר להוציאם מהבית לחצר, וכן אם הוציאם מהבית אדם שנוהג לטלטל גם על סמך שיש עירוב כלשהו. ב. אם אדם שנוהג לטלטל [מחוסר מודעות לחומר הענין] יעביר לחצר ב', או כפי שמצוי שנותנים לילד לסמוך על היתר השכירות מהממשלה, יש מתירים לטלטל באותה חצר [כגון בתוך חדר מדרגות של הבנין שהוא הכניס אותם]², אבל עדיין יהיה אסור להכניסם לבית שבחצר ב', ואפילו אם עשו שם עירוב.

¹ משום ששם הבית עליהם, וכל הוצאה לחצר אחרת נחשבת הוצאה נוספת מהבית (כ"מ בגר"ז, וברע"א, ובחזו"א בפשט שני). וי"א שכלפי כלי בית לא נאמר שכל החצרות הם כאחת, והאיסור משום הוצאה מחצר לחצר (חזו"א פשט ראשון).

² מחלוקת ראשונים בביאור הלכה (סי' שע"ב ס"א ד"ה או). ונחלקו מחברי זמנינו אם להעלות מקומה לקומה נחשב חצר אחת או כטלטול מחצר לחצר. עוד נחלקו אם ברחוב עצמו בלי להכניס לחצרות נחשב

לפי ננקוט כמה דברים שמצוי שלא שמים לב אליהם ויכולים להיכשל בהם

מצוי שהגברים לא מטלטלים, רק בתוך בנין שיש בו עירוב פרטי. והנשים מטלטלות גם בעירוב שידועים שהוא מהודר, או בכלים ששבתו בחצר בעירוב עם מחיצות טובות ללא שכירויות. והילדים מטלטלים גם במקום שיש רק שכירות מהממשלה. וכל אחד תורם את חלקו, עד שהתינוק מגיע מבית הזוג עד בית ההורים. בדוגמא זו יש לנו את כל המקרים, ולכן ננקוט בזה לשם דוגמא להבנת הדינים, [אך יש לציין, שהרבנים שידועים את המשמעות ההלכתית של השכירות מהממשלה, אומרים שגם כלפי ילדים אינו פשוט כלל³].

1. רבים עושים עירוב פרטי בבנין שלהם [של הזוג הצעיר הנ"ל], וכן ראוי לעשות, כדי להתיר להוציא מהבית לחדר מדרגות, אך יש סבורים שאחרי שהדבר נמצא בחדר מדרגות בהיתר, נשאר רק טלטול מחצר לחצר ומותר. וזה אינו נכון, יש איסור לטלטל מחצר לחצר או לרחוב, ויש אוסרים אפילו מקומה לקומה, כי כלים שהיו בבית בכניסת שבת, אין להם את ההיתר לטלטל מחצר לחצר, אפילו אם הוציאו אותם בהיתר, או ע"י קטן או ע"י גוי, או אפילו הרוח הוציאה אותם (משנ"ב סי' שע"ב ס"ק ט"ז).

2. כמו כן תינוק שהוציא בעצמו בקבוק או מוצץ, אסור לטלטל אותו עם הבקבוק והמוצץ, אלא צריך להשאירם בחדר מדרגות. [כיון שהם כלים ששבתו בבית, וכנ"ל במס' 1], ואין שום אופן שמותר לטלטל אותם, כשאין שכירויות כדין. כמו כן אין לטלטל שום בגד וטיטול או משחק, שהיה בבית בבין השמשות.

וכן מצוי ששוכחים להניח לפני שבת בחדר מדרגות איזה פריט חשוב, כגון בקבוק או מוצץ, ואומרים לילד שיוציאו ויניחו בעגלה. אסור לטלטל את הפריט ההוא גם כשהוא בעגלה, ואין היתר בזה אלא כשהילד מטלטל הכל, מהבית עד בית ההורים.

3. תינוק שעדיין אינו זוחל בעצמו, יש מסתמכים על מש"כ החכמת הלב להוציאו ע"י שני אנשים, אחד מוציא מהבית לחדר מדרגות, והשני מחדר מדרגות לחצר

טלטול בתוך חצר ותלוי בהנ"ל, או שאסור לכו"ע כיון שפרוץ לחצרות. הכל מבואר בקונטרס פתח העירוב ח"א, והוזכר בקצרה בהערות לקמן.

³ מלבד זה, בעצם הנתינה לילד ושואמרים לו לטלטל, יש להקפיד, א. שלא לתת לתוך ידו כשהתחיל ללכת ליציאה, שנמצא שהנותן עושה את העקירה (כמ"ש בגמ' שבת דף ב.). ב. האמירה לקטן שיטלטל נחשב ספיה ואסורה גם בדרכנו (מבואר במשנ"ב סי' שמ"ג סק"ו, וכ"כ בסי' שס"ב ס"ק מ"ד), ומאחר ואין זה חומרא שלא לטלטל כשלא שכרו באופן פרטי, יש לחוש לכך.

ולרחובות. א' זהו רק כשעשו עירוב חצירות פרטי בבנין, ואין בו גוי או מומר. אבל אם אין בבנין עירוב פרטי כדין, אסור להוציא מהבית בכל אופן. ב' יש חולקים שגם בשני אנשים אסור. ג'. לדעת כמה פוסקים תינוק שאינו הולך או זוחל קונה שביתה, וממילא אם היה בבין השמשות בבית אסור לטלטלו מחצר מדרגות ומחצר לרחוב, אפילו שאדם אחר הוציאו לחצר.

4. יש לומדים מההיתר של החכמת הלב הנ"ל, להוציא בקבוק או מוצץ וכו' ע"י שני אנשים [שהמוציא לאחר מדרגות אינו המטלטל לחצר ולרחוב]. וזה טעות ברורה, כי גם לדבריו ההיתר הוא רק בתינוק עצמו, שלא קנה שביתה לדעתו (כנ"ל במס' 1), אבל כלים ששבתו בבית אסור לטלטלם מחצר לחצר, אפילו שאדם אחר הוציאם לחצר, כמפורש במשנה ובשו"ע.

5. בגדים שהתינוק לובש, לדעת החכמת הלב (פ"א ס"ח) מותר רק כשלוש בגדים וטיטולים, שלבש אותם או שהיו בחצר בכניסת שבת (בבין השמשות), ואם אח"כ החליפו לו לבגד או טיטול שהיה בבית הזוג או בבית ההורים, אסור לטלטלו אפילו מחצר לחצר. ולפ"ז כמעט לא שייך שלא להיכשל. ולדעת העירובי חצירות ניתן לסמוך על השיטות שהבגד טפל לאדם גם לענין זה (ע"ש בעמ' תנ"ז ובפתח העירוב סוף סעיף ה').

6. יש סבורים שיתנו לילד שמטלטל גם בשכירות כזו, להוציא מהבית, ואח"כ אמה תעזור לו להוביל מחדר מדרגות לרחוב, וזה אסור לכו"ע כנ"ל (מס' 2).

גם לעזור לו בטלטול ברחוב עצמו, אע"פ שהרחוב מוקף במחיצות של העירוב, יש אוסרים לטלטל בו יותר מד' אמות⁴.

⁴ בחכמת הלב (פ"א ס"ח) נקט שכל הרחובות שבתוך ההיקף הם חצר אחת, ולפ"ז דין טלטול ברחוב עצמו בלי להכניס לחצרות, תלוי במחלוקת בביאור הלכה (סי' שע"ב ס"א ד"ה שמא) ונשאר שם בצ"ע, והחזו"א (סי' קי"ד ס"ק כ"ב) צידד כמתירים. אבל בספר עירובי חצרות (עמ' תנ"ז) כתב שכיון שיש חצרות של בנינים [שאינם כחצר אחת עם הרחוב] ומצוי מאור שהגדר שלפני הבנין אינו גבוה י' טפחים, נמצא שהרחוב פרוץ למקום האסור, וממילא לכו"ע אסור לטלטל אף ברחוב עצמו יותר מד' אמות (כמבואר בשו"ע סי' שע"פ ס"ב ומשנ"ב ס"ק"ח).

אם עוזרים לילד כמה פעמים שכל פעם פחות מד' אמות, יש מקום לדון שאמנם אין זה טלטול פחות פחות מד' אמות שודאי אסור כמבואר בשו"ע (סי' שמ"ט ס"ה), אך לכאן הרי זה כמי שמוסר לחבירו וחבירו מעביר לו, וכל אחד מוליך פחות מד' אמות, שהסתפק הביאור הלכה (שם ס"ג ד"ה וחבירו) ונטה לאסור. ושמעתי מהגר"מ לובין שליט"א שמש"כ הבה"ל היינו רק כששניהם מסתמכים על ההיתר של פחות מד'

7. מצוי כשמגיעים לבנין של ההורים, ויש שם עירוב פרטי ומהודר, בטוחים שאפשר להכניס את הדברים לבית. וזה אסור, כי העגלה היא כלי ששבת בחצר שאינה מעורבת עם בית זה. וגם בכלי בית שהובאו ע"י הילד, יש מחלוקת. ואת התינוק, אם יודע ללכת ויש עירוב בבנין מותר.

8. להעלות בחדר מדרגות מקומה לקומה, אם אין עירוב בבנין, דעת העירובי חצירות שנחשב טלטול מחצר לחצר [שאסור בדברים ששבתו בבית והובאו ע"י הילד]⁵.

9. יש מניחים מלפני שבת בקבוק וטיטולים וכו', בעגלה בחדר מדרגות, כדי שיהיה מותר לקחתם להורים [מאחר ויהיו כלים ששבתו בחצר]. אך באמת זה מיועד לשימוש אסור, כי לא יכינו מטרנה בחדר מדרגות, ולא יחליפו לתינוק בחדר מדרגות, אלא זה בשביל שיכניסו לבית ההורים, וזה אסור בכלים ששבתו בחצר אפילו אם יש שם עירוב פרטי לבנין.

אולם לפעמים סומכים שיש בבית ההורים ילדים קטנים שבלאו הכי מטלטלים גם בעירובים שלא עשו שכירות, והם יכניסו⁶.

10. בחכמת הלב (פ"א ס"ט) הביא קולא, לסמוך על דעת החזו"א שחדר שלא אוכלים בו נידון כחצר [דלא כמשנ"ב והרבה פוסקים], ועפ"ז להכניס את התינוק או החפצים מחדר מדרגות לבית לחדרים שאין אוכלים בהם. הטעות והמכשול בקולא זו מצוי מאוד, וכמעט לא שייך להיזהר בזה, ראה בהערה⁷.

אמות, משא"כ כאן שהילד מטלטל לגמרי, ע"כ מה שעוזרים לו כמה פעמים אין קשר בין אחד לשני, כי הטלטול שבאמצע שעשה הילד אינו כדי למסור לגדול. ועיין.

⁵ שאף אם ננקוט כפוסקים שכלפי חו"מ הכל שייך לכולם (נחלקו בזה בתי הדין בזמנינו), מ"מ לענין עירוב תלוי בהשתמשות בפועל, ואין קומה א' משתמשים בקומה ב'.

⁶ וכשחוזרים, אם הילד יוציא את הבקבוק וכו' ויניח בעגלה, מותר לטלטל מחצר לחצר, כיון שכבר קנו שבתה בחצר [ולא קונים שבתה כשנכנסו לבית, אלא לדעת החזו"א], אבל כשמגיעים חזרה לבית הזוג, יש אומרים שאסור להכניס לבית למרות שקנו שבתה בחצר זו, ויש בה עירוב, ובשו"ע הרב (בסוגריים בסי' שע"ב סס"א) מתיר אם עושה בשתי פעמים, שמניח בינתיים בחדר המדרגות.

⁷ א. הדגיש שם שדוקא כשחדר הכניסה מובדל מהחדר שאוכלים בו בשבת, ולא כפי שמצוי שהכניסה מחוברת לסלון. ב. באופן זה מותר להכניס לבית, אך עלולים להיכשל פי כמה, ע"י הכנסתו מחדר שלא אוכלים בו לסלון, שהרי לא משאירים אותו כל הסעודה בחדר סמוך. ולא רק את התינוק אסור להעביר, אלא הרבה חפצים שהובאו בשבת, ואפילו כובע שהונח בביהכנ"ס בדרשת ליל שבת, או עלון לפרשת שבוע שהובא ע"י ילד שמטלטל, לפי החזו"א אסור להעבירו מהסלון לשאר חדרים. ולא שייך פעם לנהוג כחזו"א ופעם לא, כי אם הלכה כחזו"א זה מחייב. והבעיה היא בפרט משום שכאשר מכניסים מחדר

כדי להשתמש בהיתר זה ולא להיכשל, ראוי להקפיד שלא מטלטלים מחוץ לחצר שום דבר שהיה בבית בביה"ש, אפילו שהוציאו מהבית ע"י אדם אחר או שיש עירוב או שיצא ע"י ילד. ולא מכניסים לבית שום דבר שהביאו ממקום אחר אפילו אם הביאו בהיתר או ע"י ילד. משתמשים בהיתר של טלטול מחצר לחצר, רק לדברים שהיו בחצר, ומטלטלים אותם לחצר ולא לבית.

העירוב הפרטי שבבנין מועיל רק בשביל דברים שלא מוציאים מחוץ לחצר, כגון למפתח לנעול את הבית ולהשאירו בארון וכו'. או כדי שיוכלו לטלטל בתוך החצר לכתחילה (ראה סעיף י"ב)⁸.

ואם ילד משתתף לטלטל דבר שהגדולים לא מטלטלים, מכאן ואילך רק הילד יכול להמשיך ואין לעזור בטלטול אפילו רק ד' אמות ברחוב, או מקומה לקומה בבנין שיש עירוב!

כל הבקבוקים והטיטולים וכו', משתמשים בבית של הזוג במה שנמצא בבית, ובבית של ההורים במה שהיה בבית של ההורים, ובעגלה מה שהיה בעגלה, נולא לטלטל דברים שהיו בבית והובאו לעגלה, וקל וחומר שלא ולא להכניס דברים מהעגלה לבית או מהבית לעגלה⁹.

מדרגות לבית מבינים שזו הוצאה וחושבים פעמיים אם מותר, אבל להעביר מחדר לחדר לא חושבים בכלל שזו הוצאה [מאחר ואין המנהג כחזו"א] ולכן כמעט ודאי שייכשלו באיזה דבר. ואף אם מישוהו אחר יעביר מחדר לחדר, אינו נכון לבנות על כך שאחד יעשה כחזו"א ואחד כמשנ"ב ושניהם לקולא. ג. מלבד כ"ז דעת החזו"א יחידאה, ודלא כרמ"א בית מאיר רע"א ומשנ"ב בדין בית הכסא (סי' שנ"ה), ואף לענין להחמיר יש מתלמידי החזו"א שאינם מקפידים ע"ז (עי' עירובי חצרות עמ' תנ"ב) וכאן מדובר להקל כמותו. וגם בחכמת הלב (בסוף הערה כ"ו) סיים שאין להקל בזה.

⁸ וכן מועיל להוציא ילד קטן שיועד ללכת או לזחול, ולהניחו בחצר, כמבואר בהערה 65.

⁹ כאמור לעיל שלגדול אסור להכניס לבית בכל אופן, אפילו יש עירוב פרטי בבנין. וגם אם ילד יכניס, קרוב הדבר שאח"כ הוא יוציא מהבית לעגלה ואז אסור לטלטל גם מחצר לחצר.

דיני הוצאה וטלטול כלים ששבתו בבית ובחצר במקומות שאין עירוב מתוקן כדין

הקדמה: כל הדינים שבפרק זה, מדברים במקומות המוקפים מחיצות כדין, הנקרא שיש עירוב. והחסרון שבעירוב הוא רק מצד שלא שכרו את רשויות הגוים ומחללי שבת שגרים בתחום העירוב, שהם מבטלים את כשרות העירוב וזה נקרא "חצר שאינה מעורבת". משא"כ כשהמחיצות אינן שלמות נקרא "כרמלית". ומש"כ כמה פעמים שיש עירוב בחצר, היינו שעשו עירוב פרטי שאין בו גוים ומומרים או ששכרו מהם באופן פרטי, וזה נקרא "חצר מעורבת".

א. הוצאה מבית לחצר: חצר שיש בתוכה כמה בתים, אסרו חכמים לטלטל מבית לחצר, וכן מחצר לבית, וכן מבית לבית, עד שיערבו. וזו היא תקנת עירובי חצרות.¹⁰ ואיסור זה הוא אפילו בכלים שלא קנו שביתה בבין השמשות.¹¹

ב. טלטול מחצר לחצר: אע"פ שאסרו חכמים להוציא מבית לחצר ומבית לבית, לא אסרו להוציא מחצר לחצר, משום שתשמיש כל החצרות שוה, וכולם

¹⁰ לשון השו"ע סי' שס"ו ס"א. ושם כתב מבית לחצר, ופשוט שה"ה מחצר לבית כמבואר בס' שפ"א ס"א ובהרבה מקומות. ובטעם התקנה נחלקו הראשונים, ברש"י (עירובין דף יב: ד"ה חצרות ודף כא: ד"ה שלמה) מבואר שהתקנה היתה שלא להוציא מרה"י לרה"י, ומה שאסור להוציא לחצר המשותפת הוא משום שיש בה גם רשות חבירו ונמצא מוציא מרשותו לרשות חבירו. וכשיטתו כתב המשנ"ב (סי' שס"ו סק"ב ובשעה"צ סק"ג). אבל הרמב"ם (פ"א מעירובין ה"ה) כ' שתקנו שיהיה אסור להוציא מרשות שחלוק לעצמו לרשות שיד כולם שוה בו, כמו שאין מוציאין מרה"י לרה"ר עכ"ל, והיינו שהתקנה היתה לאסור הוצאה לרשות משותפת שהיא דומה לרה"ר. ובאחרונים כ' לדון דנפק"מ דלרש"י ודאי שאסור להוציא מבית ראובן לבית שמעון שאינו רשות משותפת, שזה עיקר הגזירה, משא"כ לרמב"ם שהאיסור הוא להוציא מרשות פרטית לרשות משותפת שדומה להוצאה מרה"י לרה"ר, א"כ בהוצאה מרשות פרטית לרשות פרטית שלא שייך הטעם לא אסור. ועי' בביאור הלכה (סי' ש"ע ס"ג ד"ה או) שדן בזה והעלה שגם לרמב"ם אסור גם מבית לבית, וכ"כ לדינא במשנ"ב (סי' שס"ו סק"ב).

¹¹ תוס' עירובין דף צט: ד"ה לא, לגבי מי גשמים שירדו לגג של ראובן, דאסור לשמעון להכניסם לביתו [אע"פ שמותר להכניסם לגג], דיש איסור על מעשה הוצאה מרשות לרשות.

נחשבים רשות אחת.¹² ודוקא לגבי כלים ששבתו בחצר, אבל כלים ששבתו בבית אסור להוציאם מחצר לחצר.¹³

ראשית נבאר בעזה"י מה מוגדר חצר ומה מוגדר בית, ומתי קונים שביתה. ואח"כ את דיני ההוצאה מזה לזה.

ג. מה מוגדר חצר: חצר הוא כל מקום שלא משמש לדירה, והם חצרות הבתים, גינה, פרדס וכדומה,¹⁴ מבוי [כל הרחובות]¹⁵, גג [שאינו מקורה]¹⁶, מרפסת

¹² משנה דף פט. ובר"ש, שו"ע סי' שע"ב ס"א. ועי' רש"י דף צא. ד"ה וקרפפות שביאר דאין רשות מתחלקת מחמת שינוי בעלים, אלא בתים לחודייהו מפני שהם תדירות לדירה. כלומר דתשמיש דירה תדיר הוא צנוע ומיוחד לכל אדם לעצמו, ולכן בדירה של אדם אחר גם השימוש במקום חלוק מהרשויות האחרות, ולכן מוגדר כשתי רשויות, משא"כ חצרות. וכ"כ המשנ"ב סי' שע"ב סק"ג, וסי' שע"ג שעה"צ סק"ד.

¹³ משנה דף פט. ושו"ע סי' שע"ב ס"א. וצ"ב מהי הסיבה שכלי ששבת בבית אסור להוציא מחצר לחצר, בשלמא להוציא מחצירו של ראובן לחצרו של שמעון, י"ל ששבת בבית ראובן מסתיימת בסוף חצירו, ולכן כשמוציא מחצירו לחצר אחרת נחשב שהוציא את החפץ ממקום שביתתו, אך בפוסקים מבואר שגם מחצר שמעון לחצר של לוי אסור בכלי ששבת בבית. ונאמרו בזה שני ביאורים, א' שכלפי כלי בית אין כל החצרות רשות אחת, אלא כל חצר היא רשות בפני עצמה, ולכן כל הוצאה מחצר לחצר היא הוצאה מרשות לרשות. ב' כיון שהכלי שבת בבית ראובן כל מקום שימשיך נחשב כהמשך להוצאה מבית ראובן, וכשמעביר מחצר שמעון לחצר לוי נחשב שמוציא מבית ראובן לחצר לוי, ואסור להוציא מבית לחצר. וכביאור זה (השני) נקטו הרבה אחרונים, כן מבואר בגאון יעקב דף פט. וברע"א שבת דף ק"ל ד"ה בעי, ובגר"ז סי' שע"ב ס"א, ובחזו"א סי' ק"ד ס"ק כ"ה (בביאור השני), כל אלו כתבו דהאסור להוציא מחצר לחצר הוא משום דחשיב מוציא מביתו של ראובן לחצר אחרת. ואילו בחזו"א בביאור הראשון נקט שעצם ההוצאה מחצר לחצר נחשב הוצאה מרשות לרשות כלפי כלי ששבת בבית.

¹⁴ שו"ע סי' שע"ב ס"א גגין חצרות וקרפפות, ובסימן שנ"ח כ' מהו קרפף כגון גינות ופרדסים שלא הוקפו לדירה. ובנידון דין אפילו הוקפו לדירה [שלא עשאו ככרמלית] מ"מ יש להם דין חצר, דעכ"פ אינם בית.

¹⁵ ביאור הלכה רס"י שע"ב ד"ה גגין, משנ"ב ס"ק י"א, וסימן שפ"ח סק"ב. וכן בסימן שס"ו שעה"צ ס"ק כ"ו.

¹⁶ שו"ע סי' שע"ב ס"א דגגין הוי חצר, ובמשנ"ב סק"א כ' דהיינו דוקא שאין עליו קירוי למעלה, דאילו על תקרה שהיא תחת גג בכלל עלית הבית הוא וכבית דמיא. ומשמע מדבריו שאפילו שאין שם דורות דינו כבית, אמנם יש לומר שמדובר שמחובר לבית ולכן טפל לבית, כדן חדרי הבית לקמן הערה 22. וכן משמע

פתוחה¹⁷, חדר מדרגות או לובי של בית משותף¹⁸, וכן כל שטח שאינו מיועד לדירה כמו מחסן מקלט¹⁹ וכדומה. וכן בית הכנסת כיון שאין ראוי לדור בו מחמת קדושתו²⁰. וראה עוד בסעיף הבא בדין חדרי הבית, ובית שלא אוכלים בו.

ד. מה מוגדר בית: עיקר הבית הוא החדר שאוכלים בו סעודות שבת²¹. שאר החדרים שבבית שלא אוכלים בהם, למשנ"ב הם טפלים לעיקר הבית וכולם נחשבים בית אחד²², ולחזו"א דינם כחצר²³.

בשו"ע הרב (סי' שע"ב ס"א). וע"ע בסעיף הבא שלד' החזו"א כל חדר שאין אוכלים בו אינו כבית. וע"ע במשנ"ב שם שדוקא כשהגג לא בולט מעבר למחיצות הבנין, דאילו בולט הוי כרמלית.

¹⁷ שאינה ראויה לתשמיש דירה אלא כחצר, וכמש"כ החזו"א בהל' מזוזה יו"ד סו"י קס"ח שמרפסת דינה כחצר [אפילו שא"צ מקום פיתא]. ועי' שער הציון סי' שע"ג סק"ד. ומש"כ דוקא פתוחה, דאם היא סגורה אפילו רק בתריסים, דינה כשאר חדרי הבית, שנחלקו בזה המשנ"ב והחזו"א כדלקמן בסעיף הבא. ויש לעיין במרפסת המשמשת למחסן, ראה לקמן הערה 19. ובנתיבות שבת (פכ"ו סוף הערה י') צידד שבזמנינו כל מרפסת שבדירה, אפילו שאינה מקורה, משמשת לתשמישי הבית ודינה כבית, והניח בצ"ע. [מרפסת המוזכרת בשו"ע (סי' שע"ב ס"א), הכוונה למשמשת לחדר מדרגות כמבואר במשנ"ב שם].

¹⁸ כיון שאינו מיועד לדירה אינו כבית, וגם אינו טפל לחדרים שבבית [לד' המשנ"ב] כיון שהוא משמש לרבים. ועי' חכמת הלב פ"א הערה י"ד שדן אם נחשב כמבוי או כחצר. וע"ע שם בעמק החכמה סי' כ"ו סק"א דיש מי שרצה להתיר כיון שהוא כבית שער, ודחה דבריו דעכ"פ אינו כבית וגם הבית שער דרבים צריך עירוב כמש"כ החזו"א סי' ל' סק"ב. וחדר מדרגות המשמש ליחיד מסתבר שלד' המשנ"ב אם הוא בתוך הבית דינו כבית, וכמו שכתב המשנ"ב לגבי גג. וע"ע בסעיף הבא בדין פנימיה.

¹⁹ כ"כ בחכמת הלב פ"א ס"ו. ולענ"ד יש להסתפק בזה לפי משנ"ת דגג מקורה אע"פ שאין דרים בו בפועל ד' המשנ"ב שדינו כבית, והיינו עכ"פ כמשנ"ת באופן שמחובר לבית שטפל לבית, [כגון חדר מחסן בתוך הבית], א"כ יהיה דינו כבית משום שטפל לבית, ורק אם מפסיק ביניהם רשות שדינה כחצר כגון חדר מדרגות, לא שייך שיהיה טפל לבית ונידון לעצמו כחצר. ועי' עירובי חצרות מכתב י"ט בתשובה אות א' שחילק כעין זה בדעת הרשב"א. ואפשר לחלק שגג מקורה בדרך כלל משמש תשמיש דירה, משא"כ מחסן אינו משמש לדירה.

²⁰ משנ"ב סי' שס"ו סק"ל. והנה המשנ"ב (שם ס"ק כ"ט) ביאר שאינו ראוי לדירה מפני קדושתו שאסור לאכול בו, ובמג"א שם כ' שאינו דירה כיון שאין דרים בו. וצ"ל שהמשנ"ב רבותא נקט, ובאמת גם בית רגיל שלא אוכלים בו אין לו דין בית, ועי' בהערה הבאה. ויש לעיין בשטיבלאך שאוכלים בהם, דלכאוו' ייחשבו דירה לכונ"ע, כיון שסוברים שמותר לאכול בהם. וצ"ע בבית כנסת שעושים שבע ברכות בעזרת נשים, [רבית תלוי באכילה ולא בשינה כבסעיף הבא] וא"כ ייחשב בית באותה שבת.

²¹ שדירה לענין שבת היא רק מקום שאוכלים בו, כדקי"ל מקום פיתא גורם, ולא כל דירה אפילו שישנים או מבשלים בה. כן מבואר בחזו"א סי' צ' ס"ק מ"א (וסי' צ"א סק"א). וכן נקטו אחריו (חכמת הלב, ערובי חצרות, ועוד ספרים ומורי הוראה). ולכא"י יש לחלק שדין זה נאמר לענין איזה דירה אוסרת (שו"ע סי' ש"ע ס"ה), שלא מספיק בית אלא צריך גם דיורים כדי לאסור, ודיורים הם רק אותם שאוכלים במקום בשבת, אבל לאשוויי שם בית לומר שתשמישו חלוק מתשמיש חצר כמ"ש רש"י, מהיכי תיתי לומר שתלוי באכילה באותו מקום, הרי כפי שנתבאר הסיבה לחילוק בין בית לחצר הוא משום שבת משמש בתדירות לדברים צנועים, וזה שייך בשינה לא פחות מבאכילה, וגם י"ל שתלוי בדרך תשמישו כל השנה ולא דוקא בשבת, ובפרט כאשר נסעו מהבית לשבת אחת מסתבר שנשאר תשמישו כבית. ומ"מ שאלתי הרבה ת"ח ונקטו בפשיטות דתלוי במקום פיתא ובאותה בשבת. ולכא"י המקור להבנה זו היא מהחזו"א, ולשיטתו גם בשיור לעיר שלעניני עירוב רק כשאוכלים בשבת נחשב בית, ושם דבריו הם דלא כשו"ע ומשנ"ב (סי' שצ"ב ס"ג). ועי' בגאון יעקב (דף עד. ד"ה לר"ש) שצייד שמקום שראוי לדירה דינו כבית לענין כלים ששבתו, אע"פ שאין דרים בו. וכן באבן העזר נקט שחורבה לרש"י דינה כבית.

²² כן מבואר במשנ"ב סי' שנה"ס ס"ק ל"ד דבית הכסא שבבית דינו כבית, ודבריו הם גם דברי רע"א והבית מאיר, וכן פשוט כל הפוסקים כולם. וע"ע במשנ"ב סי' שע"ב סק"א דגם מקורה דינו כבית, ומשמע אע"פ שאין אוכלים בו (וע"ע לעיל הערה 16 191). ויש לחקור מהי הסיבה שכל חדרי הבית דינם כבית, האם באמת הדין בית הוא רק על מקום שאוכלים בו בפועל, אלא ששאר חדרי הבית תפלים לו, או שהם בית מחמת עצמם כי משמשים לתשמישי הדירה. ובספר חכמת הלב (פ"א הערה ס"ח) חקר וצייד כצד שלישי, שהחדרים תפלים רק מכיון שמסתכלים על כל הבית כיחידה אחת, שהחלוקה הפנימית אינה מחלקת ומבטלת דין בית משאר החדרים. ולפי"ז כתב נפק"מ בבנין של ישיבה שאין כל הבנין יחידה אחת, אלא חדר האוכל הוא מחלקה נפרדת מחדר הפנימיה ואי אפשר לומר שזה בית אחד עם חלוקה פנימית, וכיון שלא אוכלים בהם דינם כחצר. ולטעם שכתבנו שטפל למקום שאוכלים, נראה שגם חדרי הפנימיה תפלים, והענין הוא שהכל דירה אחת [עכ"פ כשמחזירים בבנין אחד]. וכן נראה ממש"כ המשנ"ב שגם מקורה שאין אוכלים בו דינו כחדרי הבית (כדלעיל הערה 16) ולדברינו יתכן שגם חדרי שיעורים ואולי גם ביהמ"ד, כיון שמשמשים עם החדר אוכל, דינם כבית [אפילו שאינם ראויים לדירה מצד עצמם, מ"מ הם תפלים לדירה, כמו בית הכסא שאינו ראוי לדירה. אא"כ נאמר שבית המדרש משמש לדבר שאינו קשור לדירה, ואינו משתייך לחדר אוכל ולדירה].

²³ חזו"א סי' צ' ס"ק מ"א, וסי' צ"א סק"א. נקט בפשיטות שכל חדר נידון לעצמו, ולכן חדר שאוכלים בו הוי בית, וחדר שלא אוכלים בו הוי חצר. ויש בזה קולא להוציא מחדרי הבית לחצר כדן מחצר לחצר כמ"ש החזו"א שם, ומצד שני יש בזה חומרא גדולה הרבה יותר, שאסור להוציא מחדר שאוכלים בו לשאר חדרי הבית כל כלי שלא שבת בבין השמשות בבית זה, כלומר שהובא בשבת ע"י ילדים שסומכים על עירוב, או בדרך מלבוש, כגון כובע וחליפה שהיו מונחים בבין השמשות מחוץ לבית [שהורידם בבית הכנסת בשעת הדרשה בליל שבת, וכדומה]. ועי' הערה 16 671.

והוסיף החזו"א שאם הניחו פת העירוב בחדר שאין אוכלים בו, אפשר שנעשה בית, כיון שדנים את בני החצר כאילו דרים בו. וכמו"כ אם ההול פתוח במלואו לחדר שאוכלים בו בשבת, דינו כבית מפני שהכל חדר אחד [ואז אי אפשר להעביר מחדרי הבית לחדר מדרגות].

חדרים שאין בהם ד' אמות על ד' אמות, יש מסתפקים שאף לדעת המשנ"ב דינם כחצר, ויש אומרים שדינם כבית,²⁴ ולדעת החזו"א אפילו אם אוכלים בהם דינם כחצר.²⁵ בית הכסא שבבית, אע"פ שאין בו דע"ד לדעת המשנ"ב דינו כבית, ולדעת החזו"א דינו כחצר.²⁶

יש שכתבו שיש מקומות שאין כל החדרים נחשבים בית, כגון בבנין של ישיבה וכדומה, אע"פ שהכל בנין אחד לא מסתבר להחשיב הכל כבית דירה אחד המחולק לחדרים, אלא כל חדר נידון לעצמו.²⁷

ולמעשה בפוסקים מבואר בענין זה דלא כחזו"א. כמ"ש בהערה הקודמת, וכ"כ בשאר ספרים (נתיבות שבת פכ"ו הערה ז', חכמת הלב פ"א הע' ס"ט), ועי' עירובי חצירות (עמ' תנ"ב) שכתב שאף תלמידי החזו"א אינם מקילים כדבריו, ואחד מגדולי הפוסקים הורה שבמקום זה אין צריך להחמיר כדבריו.²⁴ בספר חכמת הלב (פ"א סכ"א והערה ע') הסתפק בזה ע"פ מה שהסתפק הביאור הלכה סי' שס"ג ס"ג ד"ה ד"א לגבי הנחת הפת של עירובי חצרות שצריך להניחו בבית, אם הניחו בתוך החדר, או לא דבעינן ראוי לדירה וכיון שיש לו מחיצות צרות אינו ראוי לדירה ואין מניחין בו, והבה"ל הניח בצ"ע. ולפ"ז כ' החכה"ל דה"ה לענינינו אפשר שחדר כזה לא מיקרי בית אלא חצר אף למשנ"ב. ובסוף הפרק שם נקט להלכה שנחשב חצר, וכתב כמה נפק"מ שאסור לטלטל בתוך הבית מחדר שאין בו דע"ד לחדר שיש בו. ובספר עירובי חצרות מכתב י"ט (עמ' ת"ס) השיב על דבריו שאין לדמות הדבר לעניינו, דשם צריך להניח הפת בחדר שראוי בעצמו לדירה, שהרי דנים כאילו כל בני החצר דרים בו. משא"כ בענינו שסובר המשנ"ב שכל חדרי הבית נטפלים לחדר שאוכלים בו, א"צ שיהיה ראוי לדירה בפני עצמו, וסגי בזה שמשמש לדירה עם שאר הדירה. וכן שמעתי מכמה ת"ח שאף חדר פחות מדע"ד טפל ודינו כבית לד' המשנ"ב.

²⁵ חזו"א סימן צ"א סק"ב.

²⁶ דעת המשנ"ב מבואר בסימן שנ"ה ס"ק ל"ד, ובסי' שע"ו שעה"צ ס"ק כ"ה, וכמו שביאר החזו"א סי' צ"ו סק"ה את דעת המשנ"ב. והחזו"א תמה עליו דהא גרע מבית התבן דהוי חצר, כל שכן בית הכסא שאינו ראוי לדירה. ובדעת המשנ"ב צ"ל דאזיל לשיטתו שכל חדרי הבית נטפלים למקום האכילה, ובפרט כשמשמשים לשימושי הדירה, לכן אף אלו שאין ראוי לאכול בהם נטפלים למקום שאוכלים בו. ומש"כ אע"פ שאין בו דע"ד, היינו דבזה גם החכה"ל הנ"ל מודה (כמש"כ שם בהערה ע"ג) כיון שלפי תשמישו א"צ דע"ד, וכמו שהוכיח החזו"א ביו"ד סי' קס"ט סק"ב שאלמלי זה שבית הכסא אינו עשוי לכבוד היה חייב במוזוזה. [נ"מ"א אין בזה סתירה לדעת החזו"א כאן, דבמוזוזה א"צ מקום פיתא, משא"כ כאן].

²⁷ חכמת הלב פ"א סכ"א בבית הלב, והוסיף דלא מיבעיא שביהמ"ד וחדרי השיעורים דינם כחצר, אלא גם חדרי הפנימיה שישנים בהם והפרוודורים שאינם סמוכים לחדר אוכל חשיבי כחצר, כי אינם חטיבה

בית שבעליו נסעו לשבת ובשבת זו לא אוכלים בו, וכן אורחים שהגיעו לשבת וקיבלו דירה לישון בה ואוכלים בבית אחר, אין דירה זו נחשבת כבית, אך יש אוסרים להוציא ולהכניס אליה²⁸. ואם האורחים אוכלים בדירה זו, יש שכתבו שדין הדירה כבית²⁹.

אחת עם מקום האכילה רק מחולק לחדרים, אלא שתי מחלקות. ועמש"כ בזה לעיל הערה 22 סברא אחרת שנראה שבהרבה מקרים י"ל שהם טפלים למקום האכילה ודינם כבית. ועוד כ' דה"ה בבתי מלון ובבתי חולים. ולכא"ו בבתי חולים, בכל קומה יש גם חדר אוכל בפנ"ע, וכל הקומה היא בית אחד' ובודאי שגם לפי סברתו הפרוודור וכל הקומה לא גרע מחדרי הבית שאין דרך לאכול בהם ודינם כבית לדעת המשנ"ב. אמנם אם כל אחד אוכל בחדרו הפרטי, וכל חדר נחשב בית בפנ"ע, נעשה הפרוודור כדין חצר מטעם אחר, משום שהוא בית שער לכמה דירות [וכמש"כ בעירובי חצרות מכתב י"ז עמ' תמ"ד]. ובבתי מלון אם יש אנשים שאוכלים בחדרם, דין החדרים שלהם כבית.

²⁸ מש"כ אינה כבית, אף לדעת המשנ"ב, כיון שאינו מקום פיתא באותה שבת. וראה מש"כ בזה בהערה 21. אלא שכיון שהיא בבעלות של אדם שאינו דר בה ואינו מערב, נחלקו רש"י ותוס' (בעירובין דף פה.) אם מותר להוציא ולהכניס ממנה לחדר מדרגות ולהיפך. ועיין בביאור הלכה (סי' שע"ו ס"ג ד"ה וביניהם) שהביא שיטות הראשונים בזה ומשמע שמצדד כשיטת התוס' שמותר. ועי' בחכמת הלב (פ"ב הערה ס"ח) שהאר"י להוכיח מהי הכרעת המשנ"ב בזה [וכ' להחמיר כרש"י], ועי' בעירובי חצרות (עמ' כ"ג) מש"כ על דבריו. ומ"מ לענין טלטול הכלים שהיו בדירה זו, מחצר לחצר, יתכן שלרש"י אסור. שו"ר בנתיבות שבת (פכ"ו הערה י"ז) שהסתפק בזה, וכתב שמסתבר שמותר וצ"ע. ובאמת באבן העזר (סי' שס"ו לגבי המקומות שבביהכנ"ס) נקט שדין חורבה כבית [דאל"כ היה מותר לטלטל ממקום למקום כדין מחצר לחצר], וזה תלוי בגירסאות בגמ' בעירובין (דף עד.) דילמא אתי לאפוקי "מאני דחצר" לחורבה, כג' רש"י, או "מאני דבתים" לחורבה כג' תוס'.

²⁹ לכא"ו כיון שאורחים אלו אינם קבועים (שהם פחות מל' יום) ואינם אוסרים כמבואר בשו"ע (סי' ש"ע ס"ח), אין דירתם דירה לענין שבת, וא"כ אינו בית כפי שנתבאר שהגדרת בית תלוי בדין מקום פיתא בדיני שבת וכנ"ל. אבל בחכמת הלב (סימן כ"ח) כתב לחדש דכיון שמה שאינם אוסרים היינו משום שדיוורם טפל לבעה"ב הקבוע (כמבואר ברמ"א סו"ס ש"ע), אין הפשט שכאילו הם דרים בדירת בעה"ב ולא בדירתם, אלא אדרבה דירתם היא דירת בעה"ב וכאילו בעה"ב אוכל בב' מקומות, ושפיר נחשב מקום פיתא ויש לזה דין בית. והנה אם ננקוט כך דהוי מקום פיתא, צריכים לערב ויוצאים בעירוב של בעה"ב, ואם הבעה"ב לא עירב דינם ככל בית שלא עירב, ואסורים להוציא מהבית לחדר מדרגות. אבל אם ננקוט שמקום האירוח כמאן דליתא, שעיקר דירתם בבית בעה"ב והמקום שאוכלים בו נחשב כדירה בלא בעלים, א"כ לשיטת התוס' מותר להכניס ולהוציא אפילו אם לא עירבו, ולשיטת רש"י אסור עד שיערב בעה"ב [ואם בעה"ב לא באותה חצר או היקף העירוב יכולים לערב בעצמם, שהרי הם אוסרים מצד עצמם ואינם כאורחים].

ה. קניית השביתה: מבואר בגמ' שכל כלי משתייך למקום בו הוא היה בכניסת השבת, והיינו בבין השמשות³⁰. כלים שהיו בבית קנו שביתה ונהיו כלי בית, וכלים שהיו בחצר קנו שביתה ונהיו כלי חצר. ולדעת החזו"א אפשר לקנות שביתה נוספת באמצע שבת³¹.

שלש אפשרויות מצינו שדבר לא קנה שביתה, א. גשמים שירדו בשבת³².

ב. אדם אינו משתייך למקום בו הוא נמצא, ואינו קונה שביתה לפי מקומו³³. אבל תינוק קטן [שאינו הולך או זוחל] מבואר בפוסקים שקונה שביתה כפי המקום שנמצא בו, ויש חולקים³⁴.

³⁰ בגמ' מבואר שכלים ששבתו בבית, כל השבת נשאר דינם ככלי בית ואסור לעשות הוצאה המנתקת אותם מהבית, וכמו"כ כלים ששבתו בחצר, נקבע לכל השבת שהם כלי חצר. והזמן שקונים שביתה הוא בבין השמשות, כמבואר בביאור הלכה סי' שע"ב ס"א ד"ה לחצר ע"פ הבית מאיר לגבי בגדים שלבש כל בין השמשות. ומשמע שאינו תלוי בזמן שבעליו מקבל שבת (קונטרס ערכתם).

³¹ דעת החזו"א מבואר לקמן הערה 36, והיינו שכלי חצר שהביאם לבית שוב אסור לטלטל מחצר לחצר. כלי ששבת בכרמלית, הסתפק בחכמת הלב (פ"א הערה נ"ח) אם קנה שביתה ככלי חצר או שאין לו שביתה כלל. ונפק"מ להכניסו מחצר מעורבת לבית (כדלקמן סעיף ז'). אבל ודאי שאם הגיעו לחצר שאינה כרמלית, מותר לטלטלם מחצר לחצר כדין כלי חצר.

³² תוס' עירובין דף צט: ד"ה לא. ומותר לטלטלם מחצר לחצר, כיון שאינם כלי בית, וכן מותר להכניסם מהבית לחצר כשיש עירוב, אך לא במצב שהביאם מחצר אחרת, כדלקמן סעיף ט, וט"ז. ועי' בהערה הבאה.

³³ כן מבואר מדברי הב"מ (סי' שמ"ט) והעתיקו הבה"ל (סי' שע"ב ד"ה לחצר) שבגדים שאדם לבוש בבין השמשות אינם קונים שביתה, וטעמו משום שטפלים לאדם והאדם אינו קונה שביתה.

³⁴ כן מבואר בדברי רע"א המובאים בבית מאיר סי' שמ"ט דאסר לטלטל תינוק למילה יותר מד' אמות כיון שדינו ככלים ששבתו בבית, ואף הבית מאיר לא נחלק עליו אלא אם מותר לטלטל כלי בית בתוך אותה חצר עצמה, אבל בזה שהתינוק דינו ככלי בית מודה. ובספר בחכמת הלב (פ"א ס"ח) נקט שאף תינוק לא קונה שביתה וציין בהערה כ"ב לדברי הבית מאיר הללו. וכוונתו שכיון שהבית מאיר כותב שבגדים וצואה טפלים לאדם כל שכן אדם עצמו, ועל כרחק שהוא חולק על רע"א גם בזה, וכיון שהבה"ל סי' שע"ב ס"א הביא את דברי הב"מ לגבי בגדים, ה"ה לגבי תינוק. ולא ניחא ליה לחלק בין אדם שהולך בעצמו לתינוק בן ח' יום כדמיירי התם שהוא מונח ככלי. ולדבריו קשה למה הבית מאיר לא העיר את זה על רע"א שם. ועכ"פ ברע"א מפורש שקונה שביתה, ואין ראייה שהבית מאיר חולק ע"ז, וא"כ נקטינן כרע"א, וכן שמעתי מורים.

ג. בגדים שהיה לבוש בהם בבין השמשות, אינם קונים שביתה, מפני שהם טפלים לאדם, ומותר לטלטלם מחצר לחצר.³⁵ אם אח"כ פשטן בבית באמצע שבת, דעת החזו"א שהם קונים שביתה ונעשו כלי בית, אבל רבים חולקים עליו וסוברים שאין קנית שביתה באמצע שבת.³⁶ אם היה לבוש בהם רק בחלק מבין השמשות, יש להסתפק אם לדונם לקולא שלא קנו שביתה.³⁷

ומכל מקום הבגדים שאדם לובש, אף אם הם קנו שביתה אין עליהם איסור הוצאה, ויכול לצאת כשהם עליו מפני שהם טפלים לאדם. אך כשמטלטל אדם

ושיעור הקטן מאיזה גיל לא קונה שביתה כגדול, עי' בעמק התשובה (ח"ג סי' י"ט) שנקט שהוא משעה שיש לו דין חי נושא את עצמו, וזה מגיל שיכול ללכת ע"י ידידיו (לרוב הפוסקים, עי' סי' ש"א סמ"ח בבה"ל). אבל במגילת ספר (קונטרס עניני עירובין סי' ו' סק"ד) כתב שאפילו יודע רק לזחול, כבר אינו ככלי שלא יוצא ממקומו. וכך שמעתי ממורה הוראה.

³⁵ ביאור הלכה (סי' שע"ב ס"א ד"ה לחצר) בשם הבית מאיר, והיינו אם פשטן בחצר, אע"פ שאינם נעשים כלי חצר מותר לטלטלן מחצר לחצר. ומבואר בזה ב' דברים, א' שבגדים שלבוש בהם לא קונים שביתה. ב' שכלים שלא קנו שביתה מותר לטלטלם מחצר לחצר, ומוכח מזה דאין השביתה בחצר מתירה לטלטל מחצר לחצר, אלא השביתה בבית אוסרת, וכן מבואר בתוס' (דף צט: ד"ה לא) לגבי מי גשמים שירדו בשבת ולא קנו שביתה מותר לטלטלם מחצר לחצר, וכן מבואר בגאון"י דף פט., ודלא כאו"ש (פ"ב ממילה ה"ו) שחידש שרק אם קנה שביתה בחצר מותר לטלטלו מחצר לחצר.

³⁶ החזו"א (סי' ק"ד סקכ"ה) חידש (ע"פ תוס' הנ"ל) ששייך לקנות שביתה באמצע שבת. אבל כבר הוכיחו בדברשב"א ובריטב"א (דף צט:) מבואר שאין כונת התוס' כדבריו, וכן העיר ע"ז בשונה הלכות (בהערות שבסוף הספר לסי' שע"ב) בשם הגר"י שפירא זצ"ל. וכן בשו"ע הרב (סי' שע"ב ס"א) מבואר שלא כדברי החזו"א, עי' חכמת הלב (פ"א הערה נ"א ובעמק החכמה סי' ל"א) ובשאר ספרים. ומה שמפורש בדברי החזו"א שקונה שביתה באמצע שבת, מדובר בכלים שלא קנו שביתה עדיין, אך בתו"ד שכ' "ואע"ג דשמעון לא קנה שביתה החפץ בדירת בית אלא בחצר", משמע שגם כלי בית דראובן קונים שביתה באמצע שבת בחצר שמעון, וכ"מ ממש"כ "דלא בקידוש היום תליא מילתא". והם דברים מחודשים מאוד, ולא מצינו עוד מי שסובר כחזו"א בזה. ואף החזו"א עצמו סתר משנתו בסי' צ"א ססק"א שכ' שחצר שהפכה באמצע שבת להיות בית (בית שהלכו בעליו וחזרו בשבת), דין הכלים נשאר ככלים ששבתו בחצר. ויש שיישבו סתירת דבריו (עי' עירובי חצירות עמ' תנ"ג).

³⁷ עיין חכמת הלב (פ"א הערה כ"ב) שרצה לחלק בזה ע"פ המבואר בביאור הלכה סי' רס"א ד"ה שיעור וסי' שמ"ב ד"ה בין וסי' תפ"ט ד"ה וכן, דמספקא לן אם בין השמשות הוא כר' יהודה או כר' יוסי ואף בדרכנו אין להקל בביה"ש דר"י, דלפ"י י"ל שאם היה לבוש רק בתחילת ביה"ש י"ל ספק ספיקא להחמיר שקנה שביתה, שמא כר' יוסי ואף אם כר' יהודה שמא קונה בסופו ואז לא היה לבוש, אבל אם היה לבוש בסוף ביה"ש אע"פ שלא היה לבוש בתחילתו אפשר שיש להקל שיש ספק ספיקא הפוך.

אחר [כגון שמטלטל ילד קטן] שיש עליו בגדים שקנו שביתה, יש מתירים ויש אוסרים.³⁸

לפי"ז מותר לטלטל ילד או תינוק [שהולך] מחצר לחצר כנ"ל, אך מכיון שברוב המקרים החליפו לו בגדים או טיטול שלא לבש אותם בביתו וקנו שביתה בבית, יש אוסרים לטלטלו מחמת טלטול הבגדים. אלא אם כן מדובר בליל שבת בזמן שעדיין לא החליפו לו שום בגד. ואם הקפידו להלבישו רק בגדים ששבתו בחדר מדרגות, מותר לטלטלו מחצר לחצר, אך לא מחצר אחרת לבית שבתוכה אף כשיש ערוב.

דיני ההוצאה

כלים ששבתו בחצר א'

ו. כלים ששבתו בחצר א', מותר לטלטלם בתוך החצר ומחצר לחצר ונולכל המקומות המוגדרים כחצר כגון חדרי מדרגות ומרפסות, אפילו החצרות אינן מעורבות, משום שכל החצרות רשות אחת הן.³⁹ וכן מותר להעבירם במבואות [רחובות] המוקפים במחיצות כדין, אפילו אם בחלק העירובי חצרות אינו מתוקן כדין.⁴⁰

³⁸ גמ' דף צא. בכומתא וסודרא, וכ"כ המשנ"ב סי' שע"ב ס"ק ט"ז, ובבה"ל ד"ה לחצר. ודוקא כלפי האדם שלובשם, אבל כשמוציא תינוק עם הבגדים שלו בש, תלוי במחלוקת הראשונים במוציא את החי במיטה, שברמב"ן (שבת דף צד.) מבואר שהמיטה טפילה לגמרי ואין בה איסור הוצאה אפילו מדרבנן, וכן נקט החזו"א (סי' קי"ב ס"ק י"ג). אבל בריטב"א (עירובין דף צה:) מבואר שמדרבנן יש איסור על הבגדים, וכ"נ ברש"י, וכ"נ בגאון יעקב. ולכן דעת החכמת הלב (פ"א ס"ט) להחמיר שיש דיני הוצאה על הבגדים וכתב שכן הורה הגרי"ש אלישיב שליט"א, ובעירובי חצירות עמ' תנ"א צידד להקל כשיטת הרמב"ן וכמ"ש החזו"א שאין בהם הוצאה בפנ"ע, וכשמוותר להוציא את התינוק אין לחוש על בגדיו, אבל לגבי העגלה כתב שגם אינה לרמב"ן טפילה, וכן יש עוד מורים להקל בבגדים.

³⁹ שו"ע (סי' שע"ב ס"א) גגין וחצרות וקרפיות כולן רשות אחת הן לכלים ששבתו בתוכן, שמותר לטלטלם מזה לזה אפילו הם של בעלים הרבה ולא עירבו יחד, עכ"ל. וגם אם כל חצר עירבה לעצמה, שכלי בתיהם מצויים בחצרותיהם, לא חיישינן שיעביר גם את כלי הבית מחצר לחצר (דק"ל כשמואל שלא גזר) כמ"ש השו"ע שם.

⁴⁰ משנ"ב סי' שפ"ח סק"ב.

ז. הכנסתם לבית אחר, כגון שהעבירו לחצר ב' [שאינה מעורבת עם חצר א'], אסור להכניסם לבית שבתוך חצר ב', אפילו אם בתוך חצר ב' יש עירוב.⁴¹ ואפילו אם יעשה את ההכנסה בב' פעמים ע"י שיניחם בינתיים בחצר ב', אסור להכניסם לבית שבחצר ב'.⁴²

ח. הוצאתם מהבית האחר (שבחצר ב'), לחצר, בין אם העבירם לבית ההוא בהיתר, דרך מלבוש, או שהעבירם באיסור, אסור להוציאם לחצר.⁴³ ואם בתוך חצר ב' יש עירוב, [או שהיא חצר פרטית], יש להסתפק אם מותר להוציאם לחצר.⁴⁴

לפי האמור בג' סעיפים הנ"ל, ניתן להניח עגלה בחדר מדרגות מבעוד יום, ויהיה מותר לטלטלה מחצר לחצר [כשאין בה דברים ששבתו בבית בבין השמשות]. אך בשום אופן לא להכניסה לבית במקום אחר, אפילו אם יש שם עירוב מהודר ביותר. וגם אם מישוה הכניס בטעות

⁴¹ תוס' (עירובין דף צט: ד"ה לא) שאפילו מי גשמים שלא קנו שבייתה אסור להעבירם מגג ראובן לגג שמעון ומשם לבית שמעון, וכל שכן אם שבתו פשיטא דאסור להביא לבית. והטעם משום שהכל נחשב הוצאה אחת מחצר א' לבית שבחצר ב', והרי הם אינם מעורבים יחד. וכן פסק בשעה"צ (סי' שע"ה סק"ח) שאם העביר מים מחצר חבירו לחצר שלו אסור להכניסם לבית.

⁴² דבתוס' הנ"ל מיירי שעומד בגגו שלו, והוי הנחה אפילו אינו עומד לפוש (כמבואר במשנ"ב סי' שמ"ו סק"ו שהעומד על האיסקופה ומעביר הוי הנחה). וכן מבואר להדיא במשנ"ב סי' שע"ב סק"כ כ"ה בפירות שע"ג הכותל והביאם לחצרו הפרטית, אסור להכניסם לבית, כיון שהם כלים ששבתו בחצר שאינה מעורבת עם בית זה. וכן מבואר בחכמת הלב (פ"א ס"ח ועמק החכמה סי' ל') דמה שחידש שמותר בב' פעמים היינו דוקא בכלים שלא קנו שבייתה כגון תינוק ובגדים שלבוש בהם, ולא בעגלה ובקבוקים וכדו'. [ומש"כ הגר"ז (סי' שע"ב סס"א) דמותר בב' פעמים, היינו כשחזרו לרשותם, כגון כלי חצר שיצאו לחצר אחרת וחזרו לחצר המעורבת עם הבית ששבתו בו כדלקמן סעיף ט'].⁴³

⁴³ משום איסור הוצאה מבית לחצר כשאינו מעורב, כפי שנתבאר לעיל סעיף א'. [וכ"כ בגאוו"י דף פט. ד"ה הא].

⁴⁴ בחכמת הלב (פ"א הערה ס"ב) העיר להסתפק בזה לפי הטעם שהאיסור להכניס לבית הוא משום שכל העברה מרשות לרשות, נחשבת הוצאה חדשה מהרשות שבה שבת הכלי בביה"ש לרשות אליה הכלי מוכנס, א"כ בכה"ג כשמוציא מהבית לחצר כלים ששבתו בחצר הרי מכניסם לרשות המיועדת להם, שכל החצרות רשות אחת, ומצד עצם ההוצאה ג"כ אין איסור כיון שהחצר מעורבת עם בית זה. אמנם דייק מהגר"ז (סי' שע"ב סס"א) דמשמע שאסור אף בכה"ג, וביאר הטעם שכיון שלהכניס מהחצר לבית אסור, נמצא שהם נחשבים כשתי רשויות, וממילא יש איסור הוצאה מרשות לרשות אע"פ שלא שייך הטעם.

לבית האחר, נחלקו הפוסקים אם מותר כשיש עירוב להוציאה מהבית לחצר. [וראה עוד פרטים לקמן].

ט. כלים שיצאו מהחצר לחצר שאינה מעורבת, והחזירום, לא איבדו את שביתתם, ואם יש עירוב בחצר א' מותר להכניסם לבית. רק לא יכניס בבת אחת מחצר ב' לבית, אלא יניח בחצר א' ואח"כ יכניס לבית. ולדעת החזו"א (לעיל סעיף ה') אסור להכניס כלל⁴⁵.

כגון המניחים את העגלה בחדר מדרגות, ומטלטלים אותה למקום אחר כדין כלים ששבתו בחצר, אזי כשמחזירים לחדר מדרגות של ביתם ויש בבנין עירוב פרטי, יכולים להכניסה לביתם בב' פעמים כנ"ל. והוא הדין כשילד טלטל עגלה, והגדול אינו סומך על העירוב, יכול להכניס מהחדר מדרגות של ביתו לבית, [אבל בבנין אחר שהעגלה לא שבתה בו בבין השמשות, אסור כמבואר בסעיף ז'].

כמו כן כלים שהוכנסו מהחצר לבית, והחזירום לחצר, לא איבדו את שביתתם ומותר לטלטלם מחצר לחצר שאינה מעורבת. רק לא יוציא בבת אחת מהבית לחצר שאינה מעורבת, אלא אחרי שיוציא מהבית לחצר א' [המעורבת עם הבית] יניח, ואח"כ יעביר מחצר לחצר⁴⁶. ולדעת החזו"א אסור כנ"ל.

לפ"ז יש מניחים את העגלה בחדר מדרגות בבין השמשות ועושים עירוב פרטי בבנין, וכך יכולים גם להכניס אותה לבית וגם לטלטלה מחצר לחצר, רק צריכים להיזהר להניח בינתיים. [אמנם מצוי שעי"ז טועים לטלטל בקבוקים וטיטולים ששבתו בבית, וצריך לזה זהירות יתירה, עד כדי שיתכן שעדיף לא להשתמש בהיתר זה].

⁴⁵ מש"כ שלא איבדו שביתתם, כ"כ שו"ע הרב (סי' שע"ב ס"א בסוגריים), והוסיף שצריך להניח, משום שאם לא יניח יש כאן הוצאה מחצר ב' לבית שאינו מעורב עמה, וזה אסור אפילו בכלי שלא שבת. ומה שחידש שע"י הנחה נחשב שני מעשים, יש לעיין מדברי התוס' דף צט.: אלא שהתוס' דיברו בכלי שלא קנה שבייתה, משא"כ כאן שהכלי קנה שבייתה בחצר א' אפשר דשאני, וכן הלכה להתיר. ולדעת החזו"א שכלי קונה שבייתה באמצע שבת, הרי כלי זה קנה שבייתה נוספת לחומרא בחצר או בבית שהיה בו בינתיים, ונאסר.

⁴⁶ היתר זה הוא דוקא בכלים שקנו שבייתה, אבל כלים שלא קנו שבייתה ראה לקמן סעיף ט"ז שיש אוסרים.

כלים ששבתו בבית שבחצר א'

י. כלים ששבתו בבית שבחצר א', אסור להוציאם מהבית לחצר שאינה מעורבת [אפילו לחצר א'], מצד איסור הוצאה⁴⁷. ואם עירבו, מותר.

גם אם הוציאו אותם לחצר, כגון שהחצר מעורבת ומותר להוציא לחצר, או שאינה מעורבת והוציאו דרך מלבוש, או שיצאו מעצמם כגון ע"י הרוח וכדומה, בכל אופן אסור להוציאם מחצר א' לחצר ב' [כיון שאינה מעורבת עם הבית שבו שבתו הכלים, הרי זה הוצאה]⁴⁸.

וכן אם יצאו לחצר ב', אסור להעבירם לחצר ג'⁴⁹, ואפילו להחזירם לחצר א' אסור⁵⁰. ואפילו אם הגיעו לחצר המנותקת מהבית ששבתו בו ע"י שיש ביניהם רה"ר, בכל אופן אסור להעבירם מחצר לחצר⁵¹.

לפ"ז כשעושים עירוב פרטי לבנין, מותר להוציא מהבית לחדר מדרגות, אפילו שבעירוב הכללי לא שכרו מהגוים והמומרים, אבל בכל זאת אסור לטלטל כלים אלו [שהיו בבית בבין

⁴⁷ שחכמים אסרו להוציא מבית לחצר השייכת לכמה בתים, שו"ע סי' שס"ו ס"א. ואם היא חצר פרטית מותר, ודינה כחצר מעורבת.

⁴⁸ מפורש במשנה שההיתר לטלטל מחצר לחצר שכל החצרות רשות אחת, נאמר רק בכלים ששבתו בחצר ולא בכלים ששבתו בבית. ובביאור הסברא ע"י משנ"ת לעיל הערה 13. ומש"כ אפילו אם הוציאו לחצר שיש בה עירוב, כן מבואר בגמ' שרב גזר בכה"ג גם לכלים ששבתו בחצר שמא יוציא גם כלים ששבתו בבית כיון שהם מצויים בחצר, ושמואל לא גזר, אך עכ"פ את כלי הבית אסור להוציא אף בכה"ג. וכ"כ המשנ"ב סי' שע"ב ס"ק ט"ו. ומש"כ אפילו הוציאו דרך מלבוש לחצר שאינה מעורבת, גם זה כ' המשנ"ב שם, וכמבואר בגמ' דף צא. בכומתא וסודרא, והחידוש בזה שאפילו שלא היה מעשה הוצאה מהבית, מ"מ ההוצאה מחצר לחצר אסורה מחמת שהכלי יצא מהבית (כפי ב' הביאורים שנתבאר לעיל).

⁴⁹ דלגבי כלי בית לא אמרין כל החצרות רשות אחת אפילו בכה"ג שהתנתקו מהבית, כ"כ בגאון"י דף פט. וביאר דבתר שבייתה אזלינן וכמאן דמפיק להו מביתו דראובן לחצר של לוי דמי. וכ"פ בחזו"א סי' ק"ד סקכ"ה (ע"ש ב' ביאורים), חכמת הלב פ"א הע' נ"ו. וראה לקמן סעיף י"ג מה הדין כאשר חצרות ב' וג' מעורבות.

⁵⁰ חזו"א שם. והטעם הוא כיון שאסור להוציא מחצר ראובן לחצר שמעון, הרי הם שתי רשויות, ויש איסור הוצאה מרשות לרשות אע"פ שבעצם מחזירים לרשות שבה שבתו (חכה"ל סי' כ"ט סק"ג).

⁵¹ כ"כ בחכמת הלב פ"א סט"ו, ובהערה נ"ח דייק מהתור"ד דף צא. דאסור, וכן מבואר בבית מאיר סי' שמ"ט וברברי רע"א שם.

השמשות] מחדר מדרגות לרחוב, או לחצר אחרת, אפילו שהרחובות מוקפים במחיצות העירוב השכונתי.

יא. להכניס מחצר ב' לבית שבתוכה, [באופן שהעבירום לשם בהיתר דרך מלבוש, או באיסור], אם אין בחצר ב' עירוב, ודאי אסור⁵². אם יש בחצר ב' עירוב, רק לא עירבו יחד עם חצר א', נחלקו הפוסקים אם מותר להכניס לבית, [וכן הדין לגבי להוציא מהבית לחצר]⁵³.

כגון כשמישהו [שסובר שאפשר לסמוך על השכירות מהממשלה] טלטל לחדר מדרגות של בנין ההורים או מקום האירוח וכדומה, ויש עירוב בבנין ההוא, נחלקו הפוסקים אם מותר להכניס לבית. ולענין הטלטול בתוך חדר המדרגות, ראה לקמן.

יב. לענין טלטול הכלים בתוך חצר ב' או ג', אם החצר אינה מעורבת, יש אוסרים לטלטלם יותר מד' אמות, ויש מתירים לטלטלם בכל אותה חצר⁵⁴. ואם

⁵² משום איסור הוצאה הנזכר לעיל סעיף א', דרבנן אסרו להוציא מבית לחצר משותפת, עד שיערבו. הגאון יעקב דף פט. ד"ה פשיטא הסתפק בזה, ובב"מ סו"ס שמ"ט משמע שמותר, אבל הגר"ז סי' שע"ב ס"א אוסר [וכן מבואר בחזו"א סי' ק"ד ס"ק כ"ה מטעם אחר, שקונה שביתה באמצע שבת, כנ"ל סעיף ה']. יסוד המחלוקת היא האם העירוב עושה את ביתו וחצרו של שמעון כרשות אחת ממש, או לא. וצ"ב טעם המתיר, הרי בכלי חצר מבואר בתוס' דף צט: דמי גשמים ששבתו בחצר ראובן והעבירם לחצר [גג] שמעון, אסור להכניסם לבית שמעון אפילו שמדובר בחצר פרטית שאין איסור הוצאה, בכל זאת נחשב הוצאה מהמקום שהכלים היו לפני כן, וא"כ גם כאן הכלים שבתו בבית שאינו מעורב עם חצר ב', והוי הוצאה מהבית שבו שבתו, ומה מתיר שיש שם עירוב, וצריך לחלק שכלי חצר שהעבירו לחצר אחרת לא התנתקו מרשותם, דכל החצרות רשות אחת, ולכן אם מכניסים לבית הרי יש בזה הוצאה מהמקום ששבת בו, ואפילו שבחצר שמעון יש עירוב, דנים כמוציא מהמקום שהיו לפני כן, משא"כ כלי בית שכבר עברו לחצר ב' והתנתקו מביתם, סובר הבית מאיר שדנים את ההוצאה כלפי חצר ב' שנמצאים בה. ולפ"ז לכאור' זה לא כסברא שכ' בהערה 48. וצ"ע. שוב מצאתי שמבואר להדיא בשעה"צ (סי' שע"ב ס"ק כ"ה) שאסור, שכ' לגבי בית שעירב עם שני בתים, שכלים של בית בחצר א' שטלטלם לבית האמצעי, אסור להוציאם לחצר ב', אפילו שיש עירוב וכלים של הבית האמצעי מותר להוציא לחצר ב'.

⁵⁴ הביאור הלכה סי' שע"ב ס"א ד"ה שמה כתב שיש לדרן בזה, מי נימא דלא אסרו אלא ההוצאה מרשות אחד לחבירו, אבל בחצר זו גופא אף ששבתו בבית לא אסרו בטלטול, אחר שכבר הוציאן לשם, בין שהוציאן בהיתר ע"י מלבוש ובין שהוציאן באיסור, או אפשר דכיון שאינה מעורבת ורשות כל בני החצר שולטין עליה עשאוה כעין רה"ר, ואסור לטלטל אף בחצר זו גופא יותר מד' אמות. וכתב אח"כ מצאתי שיש בזה מחלוקת בין הפוסקים, דהאבן העזר רס"י שס"ו אוסר, וכן מבואר ברשב"א בעבוה"ק, וכ"מ ברמב"ם, אכן ברש"י שבת דף קל: ד"ה מותר מבואר שמותר, ורע"א כתב שאסור, והבית מאיר סי' שמ"ט

בחצר יש עירוב, או שהיא חצר פרטית [רק שהיא חצר אחרת שאינה מעורבת עם הבית שבו שבתו הכלים], מותר לטלטל בתוכה בכולה⁵⁵.

אבל אם הכלים הוכנסו לתוך בית, אפילו שאינו מעורב עם הבית ששבת בו, מותר לטלטל בכל הבית⁵⁶.

לפ"ז יש שכתבו להתיר טלטול בתוך הרחובות המוקפים בעירוב [לפי המתירים טלטול בתוך אותה חצר] בלי להכניס לבית, [כגון כאשר ילד הוציא עגלה מהבית לרחוב, ובאים לעזור לו ברחוב, ואח"כ הוא יכניס לבית], ויש חולקים ואוסרים מטעם אחר, משום שבזמנינו חלק מהחצרות פרוצות, ולכן גם הרחובות נאסרים ואין לטלטל בתוכם אלא פחות מד' אמות. [כאשר העירוב אינו כולל שכירות]⁵⁷.

יג. לטלטל את הכלים ששבתו בבית, מחצר לחצר, כששתי החצרות של אותם בעלים, או כששתיהן שייכות לאותה רשות משותפת, [כגון בחדר מדרגות מחדר

תלה דין זה במחלוקת הראשונים. ובסו"ד בביאור הלכה וכן במשנ"ב שם ס"ק ט"ז הניח הדבר במחלוקת. ובחזו"א סי' ק"ד ס"ק כ"א וכ"ב צידד כדעות המתירות.

⁵⁵ בספר חכמת הלב פ"א ס"ב בבית הלב כ' להסתפק אם האוסרים מודים כשהחצר מעורבת [אלא שאינה מעורבת עם הבית שבו שבתו הכלים], או שהיא של יחיד, שלא שייך הטעם שכתבו שרבנן עשו חצר שאינה מעורבת כרשות הרבים, וא"כ הוי כבתוך בית שמותר וכדלקמן. ובאמת מבואר להדיא בבית מאיר סוס"י שמ"ט שגם לאוסרים מותר בכה"ג, משום שחצר מעורבת דומה לבית המבואר בהמשך הסעיף. וכ"כ בשונה הלכות בהערות לסי' שע"ב דין ב' מסברא דיליה. ועיין בביאור הלכה הנ"ל שכשסאסר כתב "בחצר שאינה מעורבת" [אך מה שהתיר להדיא הוא רק בתוך בית כדלקמן].

⁵⁶ בביאור הלכה שם הביא דהאבן העזר הנ"ל אסר גם בכה"ג וכן רע"א כתב לאסור, אך הבית מאיר חלק עליהם שדוקא בחצר שלא עירבו שרשות רבים שם שייך הטעם הנ"ל דאפשר שעשאוהו כרה"ר, אבל בבית לא שייך לחלק בין תוך ד"א לתוך לד"א, ואף הגרע"א משמע שלבסוף הודה בזה לבית מאיר. וכן במשנ"ב שם ס"ק ט"ז סתם להיתר. ומה נחשב לבית, ראה מה שנתבאר לעיל סעיף ד' שלד' המשנ"ב היינו כל חדרי הבית מלבד מרפסת פתוחה, ולד' החזו"א רק החדר שאוכלים בו. וגם למשנ"ב אין להוציא למרפסת פתוחה שאין לה דין בית, עין לעיל הערה 17.

⁵⁷ בחכמת הלב (פ"א ס"ח) כתב להתיר, כיון שכל הרחובות שייכים לכולם והרי הם חצר אחת [נוסמן על החזו"א שצייד כמתירים לטלטל בתוך החצר אפילו כשאינה מעורבת], אבל בעירובי חצירות (עמ' תנ"ז) השיב על דבריו, שאמנם כולם כחצר אחת אך כיון שהמציאות היא שחלק מהחצרות אינן גדורות במחיצות י' טפחים כדין, וכיון שלהכניס מהרחוב לחצר [כלים אלו ששבתו בבית, שהילד הוציא] אסור לכו"ע, א"כ החצר היא מקום האסור כלפי הרחוב, והרחוב נאסר מדין פרוץ למקום האסור, כמבואר בגמ' (עירובין דף פט, ותוס' דף מב: ד"ה לא), ובשו"ע (סי' שע"ד ס"ב ומשנ"ב סק"ח) בשתי חצרות הפרוצות זו לזו. ועיין לעיל הערה 4 כיצד מותר לעזור לילד כמה פעמים שכל פעם פחות מד' אמות.

לחדר, אע"פ שנחשבים כשתי חצרות מ"מ שתייהן שייכות לאותם בעלים משותפים], יש שכתבו שנחשבים חצר אחת, ולדעת המתירים לטלטל בתוך החצר, מותר גם באופן זה⁵⁸. ויש להסתפק אם מותר גם לטלטל מחצר לחצר של שנים שעירבו זה עם זה⁵⁹.

טלטול בתוך חדר מדרגות מקומה לקומה, יש אומרים שהכל חצר אחת, ותלוי במחלוקת בטלטול בתוך חצר. ויש אומרים שכל קומה היא חצר בפני עצמה, ואסור כדין טלטול מחצר לחצר⁶⁰.

⁵⁸ חכמת הלב (פ"א סי"ז) שלענין דיני טלטול דנים לפי הבעלות, ואין המחיצות מחלקות להחשב רשויות נפרדות. והוכיח כן מתור"פ דף כג. ותורי"ד דף צא. מהדות"ל ד"ה הוא, ושכן מוכח בב"מ סי' שמ"ט בסופו, וברע"א סי' שנ"ה ס"ג, ובחזו"א סי' פ"ו סק"ח, ובלשון המשנ"ב סי' שנ"ה ס"ק ל"ד. [ובשעה"צ סי' שע"ב סק"ט שהסתפק בכגון זה בהוצאה מקרפף לקרפף של אדם אחד, נראה שאין להוכיח מדבריו לכאן, דמבואר שם שהסתפק רק לדעת רש"י ולא לרמב"ם, ומוכח שהספק הוא מחמת שלרש"י קרפף שונה, אבל בחצר וחצר יהיה מותר].

⁵⁹ חכמת הלב פ"א סי"ח, ע"ש בהערה נ"ח ובעמק החכמה שם סי' ל' שתלוי בגירסאות בתורי"ד. ויש שדימו דין זה למש"כ הב"מ שמותר לטלטל בתוך חצר מעורבת יותר מד"א, אף לאוסרים בחצר שאינה מעורבת. וא"כ גם שתי חצירות שעירבו ייחשבו כאחת. אמנם לכא' אינו דומה, כיון שכאן יש הוצאה מרשות לרשות, ואע"פ שעירבו מ"מ הם בעלויות שונות והעירוב אינו עושה אותם שותפים בבעלות. וזה דומה יותר להוצאה מחצר לבית שיש בזה מחלוקת באחרונים אם העירוב מחשיב אותם לרשות אחת, ואמנם הבית מאיר התיר גם בזה, אך הגאון"י הסתפק בזה והגר"ז [והחזו"א] אוסר. וצ"ע.

⁶⁰ בספר חכמת הלב (פ"א סי"ז) כ' להתיר מקומה לקומה, כיון שכל הקומות שייכות לכל הדיירים, וחידש ששתי חצרות ששייכים לאותה רשות משותפת [אע"פ שלא עירבה] הכל חצר אחת היא, והמחיצות שביניהם לא מחלקים אותם לשתי רשויות. אבל למעשה גם אם נקבל חידוש זה, וגם אם ננקוט שהכל בבעלות כולם [שכידוע נחלקו בזה בתי הדין בדורינו], מ"מ בדרך כלל הקומות הם רשויות שונות, כי הרשות לענין שבת היא לפי מי שיש לו דריסת רגל, ולא מחשיבים מה שבממונות יש לדיירים התחתונים זכות בקומות העליונות, וכמ"ש החזו"א במכתב להגר"ש שקוף זצ"ל (הנדפס בחזו"א סוס"י קיד'), ונמצא שהקומה העליונה שייכת רק לדיירים שגרים בה, והקומה תחתיה שייכת גם לעליונים וגם לדרים באותה קומה, ולכן הוצאה מקומה לקומה היא הוצאה מחצר לחצר (כ"כ בעירובי חצרות עמ' תנ"ז).

ודע עוד, שבאופן זה [כלים ששבתו בבית ויצאו לחצר] אסור להעבירם מחצר לחצר, היינו אפילו אם הניחם בחצר ואדם אחר מעבירם, כמבואר בפשטות בגמ' [דחצר שיש בה כלים שיצאו מהבית אסור להעבירם לחצר אחרת], ומה שיש מתירים בב' פעמים, היינו דוקא בכלים שלא קנו שבתה כלל, עי' לקמן סעיף ט"ז.

דין זה מאוד מצוי, למנהג הנפוץ שהאשה או הילדים מטלטלים על סמך העירוב, והגדולים לא מטלטלים, וכאשר נכנסים לבנין ויש בו עירוב פרטי מהודר, עוזרים להעלות את העגלה במדרגות. ולהאמור יש להחמיר שרק מי שסומך על העירוב יכול לעזור, מכיון שע"פ רוב יש בעגלה כלים ששבתו בבית אחר. [וכן לגבי הטלטול ד' אמות בחדר מדרגות עצמו, נחלקו הפוסקים כנ"ל בסעיף י"ב].

יד. כלים שהוציאום מהבית [שבחצר א'] לבית או לחצר אחרת שאינם מעורבים, והחזירום, לא איבדו את שבייתם, ואם יש עירוב בחצר א' מותר להוציא מהבית לחצר כאילו לא יצאו. וכן מותר להכניס מחצר א' לבית, רק לא יכניס בבת אחת מחצר ב' לבית, אלא יניח בחצר א' ואח"כ יכניס לבית. ולדעת החזו"א (לעיל סעיף ה') אסור בכל האופנים.⁶¹

כגון כשמישהו [שסומך על העירוב] טלטל את החפצים מהבית למקום האירוח, והחזירם חזרה לתוך הבית, ויש עירוב בבנין זה [הבנין שבו שבתו הכלים בבין השמשות]. לא נאסר להוציאם מהבית לחצר. וכן אם החזירם רק לחצר [ואם החצר אינה מוקפת לגמרי, צריך שיחזיר לתוך חדר מדרגות], מותר להכניסם לבית. [אמנם מצוי שע"ז טועים לטלטל גם בקבוקים וטיטולים או ממתקים שהילדים קיבלו וכדו' שלא היו בבנין זה בבין השמשות, וצריך לזה זהירות יתירה. עד כדי שיתכן שעדיף להשמר לא להכניס ולהוציא מה שהגיע מחוץ לחצר].

כלים שלא קנו שבייתה כלל

טו. כלים שלא קנו שבייתה כלל, כגון בגדים שהיה לבוש בהם בבין השמשות, מותר לטלטלם מחצר לחצר,⁶² ואסור לטלטלם מהחצר לבית או מבית לחצר, כדין

⁶¹ מש"כ שלא איבדו שבייתם, כ"כ שו"ע הרב (סי' שע"ב ס"א בסוגריים), והוסיף שצריך להניח, משום שאם לא יניח יש כאן הוצאה מחצר ב' לבית שאינו מעורב עמה, וזה אסור אפילו בכלי שלא שבת. ומה שחידש שע"י הנחה נחשב שני מעשים, יש לעיין מדברי התוס' דף צט.: אלא שהתוס' דיברו בכלי שלא קנה שבייתה, משא"כ כאן שהכלי קנה שבייתה בבית שחצר א' אפשר דשאני, וכן הלכה להתיר. ולדעת החזו"א שכלי קונה שבייתה באמצע שבת, הרי כלי זה קנה שבייתה נוספת לחומרא בחצר או בבית שהיה בו בינתיים, ונאסר.

⁶² מבואר בביתור הלכה סי' שע"ב ס"א ד"ה לחצר, וכן מבואר בתוס' דף צט. ד"ה לא לגבי גשמים שירדו בשבת. ומבואר דאין מה שקונה שבייתה בחצר מתיר לטלטל מחצר לחצר, אלא השבייתה בבית אוסרת, וכל שלא שבת בבית מותר. עמש"כ בזה לעיל הערה 35. וראה לעיל סעיף ה' שיש ג' אופנים שדבר לא קונה שבייתה.

כלים ששבתו בחצר⁶³. ויש אומרים שאם הכניסם לבית באמצע שבת קונים שביתה ונאסרים כדין כלי בית, אך רבים חולקים ע"ז שאין קונים שביתה באמצע שבת⁶⁴.

טז. הוצאת חפצים ע"י ב' אנשים. יש שכתבו להתיר לטלטל תינוק [באופן שהוא במצב שאינו קונה שביתה, כדלעיל סעיף ה'] מהבית ואח"כ מחצר לחצר, וכן להכניס לבית אחר, וזה ע"י שאדם אחד רק יוציא מהבית לחצר [באופן שיש בחצר זו עירוב פרטי], ויניח, ואח"כ מותר לאדם אחר להעביר מחצר לחצר [אפילו שהחצרות האחרות לא מעורבות], כי כלפי האדם השני אין קשר למה שהכלי יצא מהבית ואח"כ אדם אחר יכניס בחצר האחרת [שיש בה עירוב פרטי] מהחצר לבית⁶⁵.

אך גם לדעת הסוברים כן, זהו דוקא בכלים שלא קנו שביתה כלל, [כתינוק הנ"ל ובגדים שלבש כל בין השמשות], אבל כלים שקנו שביתה, או בבית או

⁶³ דכשלא עירבו יש איסור הוצאה, וכשעירבו, אם באו מחצר אחרת, אסור להכניסם לבית כמו שחידשו בתוס' דף צט: ד"ה לא, ואינו משום איסור הוצאה מחצר זו [שהרי עירבו], אלא משום שנחשב הוצאה אריכתא מהחצר הראשונה לבית, והחצר הראשונה אינה מעורבת עם הבית. והחזו"א סי' ק"ד ס"ק כ"ה הבין שהטעם משום שקונה שביתה באמצע שבת בחצר הראשונה, אבל בראשונים שם מבואר להדיא דאין קונים שביתה באמצע שבת, אלא הטעם דהוי הוצאה אריכתא וכו"ל.

⁶⁴ כמבואר בהערה הקודמת ולעיל סעיף ה'.

⁶⁵ כ"כ בספר חכמת הלב פ"א ס"ח ט', ובעמק החכמה שם סי' ל"ב, וחידוש כן מעצמו ע"פ קושיא למה ר"ש הוצרך לאסור להוציא מחצר לחצר כלים ששבתו בבית, הרי גם כלים שלא קנו שביתה אסור מחמת שנחשב הוצאה מהבית כמ"ש תוס' (בעירובין דף צט:): וכו"ל, ועל כרחך שכלי בית אסור אף בהניח בינתים כי לעולם שביתתן עליהם, משא"כ כלים שלא שבתו האיסור רק באופן שנחשב הוצאה אחת מהבית, אבל בהניח הוי שתי הוצאות נפרדות שכל אחת אין בה איסור [כשהבית והחצר מעורבים ורק מחצר לחצר אין עירוב]. וע"ש שנתקשה שבתוס' מבואר שאפילו באופן שנחשב כמונח בינתיים אסור, ודחק לחלק בין נחשב כמונח למניח בפועל, ולמעשה התיר רק בשני בני אדם שכל אחד עושה רק פעולה אחת. אך אחרים חולקים על חידוש זה, ועי' בספר עירובי חצרות עמ' ת"ג שתירץ את הקושיא הנ"ל [ומש"כ החכמת הלב שם שהגר"ז התיר בכה"ג אפילו באותו אדם ע"י הנחה בינתיים, לכא"ז זה אינו, דמבואר בגר"ז שדיבר בכלי ששבת וכוונתו לדין אחר שכתבנו בסעיפים ט' וי"ד].

ומכל מקום בהוצאת תינוק שיודע ללכת, מסתבר להתיר בלאו הכי, כיון שבאדם שהולך בעצמו אין קשר בין מעשה טלטול אחד לשני, שכשמניחו אחר שהוציאו והוא הולך קצת בעצמו נגמר המעשה הראשון, והטלטול שאח"כ מחצר לחצר הוא בפני עצמו, כך שמעתי מהגר"מ לובין שליט"א. [ובתינוק שאינו יודע ללכת או לזחול, בלאו הכי צידדנו לעיל שקונה שביתה, וממילא לא שייך היתר אף בב' אנשים].

בחצר, ודאי שאסור להוציא ולטלטל אפילו ע"י אדם אחר, כיון שכל הוצאה נוספת מתייחסת למקום שביתת הכלי⁶⁶. ובדין זה מאוד מצוי לטעות בו.

לעומת זאת יש אופן המותר דוקא בכלים שקנו שביתה, והוא כאשר יצאו ממקומם וחזרו למקום שביתתם, שמותר לטלטלם לפי דיני מקום שביתתם ע"י שיניחם בינתיים במקום שביתתם. ופרטי דינים אלו מבוארים לעיל סעיף ט'.

⁶⁶ כפי שנתבאר בהערה הקודמת כל ההיתר בנוי על חילוק בין כלים ששבתו לכלים שלא שבתו. וכן מפורש בחכמת הלב שם שהתיר רק בתינוק והבגדים שהיה לבוש בביה"ש, ולא בעגלה ובבבוקים וכדומה ולא בבגדים שלא לבש בביה"ש. וההסבר בזה שכלים ששבתו אסורים, או משום שכל הוצאה נחשבת כמוציא ממקום שהכלי שבת בו, או שההסבר משום שכלפי כלים ששבתו בבית כל חצר היא רשות בפנ"ע, וההוצאה מחצר לחצר הוי הוצאה מרשות לרשות. עי' משנ"ת לעיל הערה 13.

סיכום ודוגמאות מהמציאות השכיחה בימינו

לאור הדברים שנתבארו ישנם הרבה מקרים שכיחים שיש להזהר בהם⁶⁷: א' במקום שאין עירוב לרחובות כלל, והוציא בגדים בדרך מלבוש. ב' במקום שיש לרחובות עירוב של היקף מחיצות, ולא נעשו שכירויות כדין. ג' אנשים שסומכים על העירוב רק לילדים ולא לגדולים.

א. מקום שאין עירוב לרחובות כלל⁶⁸:

פשוט שכאשר אין עירוב אסור לטלטל שום חפץ מחוץ לבית, ואפילו כלי ששבת בחצר וגם לילדים אסור⁶⁸, אופן ההוצאה והטלטול המותר הוא רק בדרך מלבוש.

אמנם ראוי לעשות עירוב פרטי בבנין, כדי שיהיה אפשר להוציא מפתח לנעול את הדירה⁶⁹, וכן להעביר מדירה לדירה באותו בנין, וכן לטלטל בתוך חדר המדרגות, אך גם כשיש עירוב אסור להוציא מחוץ לחדר מדרגות.

⁶⁷ בקיצור זה לא נכנסנו כל פעם לפרט כל השיטות והננו מציינים אותם כאן. א' דעת החזו"א שכלי קונה שבייתה באמצע שבת, וכדמשמע בדבריו דהיינו גם בכלי שקנה שבייתה בביה"ש. לפ"ז יוצא כמה חומרות גדולות, שכל פעם שהכלי נכנס לבית אחר או חצר אחרת מקבל גם חומרי מקום שהגיע לשם ונשאר עם חומרי מקום שיצא משם. וזהו דין מחודש שבכמה ראשונים ופוסקים מבואר שלא כדבריו, כמבואר לעיל סעיף ה'. ב' דעת החזו"א שחדרי הבית שאין אוכלים בהם אין להם דין בית, נתבאר לעיל שבמשנ"ב סי' שנ"ה ס"ק ל"ד וכן בראשונים ובאחרונים כתבו דהוי בית. [והרוצה לסמוך על חזו"א זה, יש בזה אמנם קולא שמותר להוציא מחדרי הבית לחצר באופנים שמותר להוציא מחצר לחצר, אך יש בזה חומרא גדולה שבעתים, שאסור להעביר בתוך הבית, מחדר שאוכלים בו לחדר אחר, כל כלי ובגד שלא היה בביה"ש בתחום עירוב הבית כמו שהאריך בחכמת הלב סוף פרק א' בהרבה דוגמאות]. שיטת החזו"א בשני דינים אלו לא הובאה בדוגמאות דלהלן, שכאמור יש להקל בזה כדעת ר"פ, והרוצה להחמיר יחשב לעצמו כיצד לעשות למעשה.

דבר נוסף שהזכרנו לעיל סעיף ד' דיש מסתפקים שאף המשנ"ב מודה בחדר שאין בו דע"ד שדינו כחצר ולא כבית אע"פ שהוא חלק מחדרי הבית, וגם בזה שאלתי כמה ת"ח ופשיטא להו שדינו כבית, וע"כ לא הבאתי חומרא זו כאן.

⁶⁸ שכיון שאינו מתוקן במחיצות דין המקום הוא כרמלית, ואין מטלטלין בו יותר מד' אמות, וכמבואר במשנ"ב סי' שע"ב ססק"א, סי' שפ"ח ססק"ב, ועוד ופשוט.

אם החצר מוקפת מחיצות, גם היא מותרת, אך בדרך כלל (בעירנו ב"ב) רוב החצרות אינן מוקפות לגמרי במחיצות בגובה י' טפחים⁷⁰. וכן קומת הכניסה (לובי) לפעמים אינה סגורה לגמרי, ואין לטלטל בה, אלא מקומה ראשונה ומעלה. בגדים שהוציא בדרך מלבוש ופשט אותם במקום אחר, [מצוי מאוד בטלית, בכובע וחליפה]:

אם היו מונחים בבית בזמן בית השמשות: הביאם לבית אחר ופשט אותם, מותר לטלטלם בתוך הבית, אך לא להוציאם ביד לחצר, מרפסת פתוחה, חדר מדרגות (אפילו יש שם עירוב). הביאם לחצר [כגון חדר מדרגות] ופשט אותם, אסור להכניסם ביד לבית, ולא להעבירם לחצר אחרת. ולגבי טלטול בתוך אותה חצר, נחלקו הפוסקים אם מותר לטלטל יותר מד' אמות. ואם החצר היא מעורבת, מותר לטלטל בתוך החצר יותר מד' אמות, אך לא להכניסם לבית (אפילו מעורב עם החצר).

אם היו מונחים בחצר [כגון בית כנסת ומרפסת פתוחה או חדר מדרגות] בזמן בין השמשות: הביאם לבית, ופשט אותם, מותר לטלטלם בתוך הבית, אבל אסור להוציאם לחצר. אמנם אם הבית מעורב עם חצר או חצרות, יש אומרים שמותר להוציאם לחצרות המעורבות, רק לא להכניסם חזרה לבית. הביאם לחצר אחרת⁷¹, אם היא סגורה במחיצות מותר לטלטל בכולה, וכן להעביר לחצרות נוספות המחוברות במחיצות טובות כדין, אבל לא להכניסם לבית אפילו הוא

⁶⁹ ללא עירוב, אי אפשר לנעול במפתח, אף אם ישאירו את המפתח בארון חשמל, כיון שמקום המשקוף הוא וצריך מנעול מספרים, [או עם חגורת מפתח באופן שמשאירים אותה מחוברת לגוף, או שפותחים אותה רק תחת המשקוף וחוזרים ולובשים מיד, ויש בזה פרטים רבים]. לכן חשוב לעשות עירוב פרטי בבנין.

⁷⁰ כתבנו בפתח העירוב ח"ב שבדיני מחיצות יש פרטים רבים מאוד, ואם אין מחיצות גמורות לכל החצר ממש, אין לסמוך על עומד מרובה ופי תקרה וכו' אלא ע"י ת"ח הבקיאם בהלכות עירובין. והבאנו שם מדבריהם שרוב החצרות שנבדקו היו צריכות תיקון.

⁷¹ כלומר שאינה מעורבת עם החצר הראשונה שבה הכלים שבתו. וכאמור בסעיף זה מדובר שאין עירוב לרחובות.

מעורב עם החצר ההיא. [בתים המעורבים עם החצר הראשונה שבה שבת הכלי, כגון שיש עירוב בתוך הבנין מותר להכניס לבתים ומהבתים לחצר].

בגדים שהיה לבוש בהם כל זמן בין השמשות, דינם ככלים שהיו בחצר בבין השמשות.

ב. מקום שיש לרחובות היקף מחיצות, ולא נעשו שכירויות כדין⁷²:

יש להקדים שבעיקרון אין מה להאריך כ"כ בפרטי הדינים במצב כזה, כיון שבשום אופן אסור לטלטל כלים ששבתו בבית מחצר לחצר, וכל מה שהיה בבית לא שייך שיגיע למקום אחר. וכן דברים שטלטלו מחצר לחצר אסור להכניס לבית שבו מתארחים בכל מצב ככו"ע.

הסיבה שבגללה הוצרכנו לפרט דינים של כלים שכן הגיעו למקומות האחרים, היא מכיון שהרבה נותנים לילדים לטלטל במקומות כאלו, על סמך מי שמתיר דבר זה, ואומרים שהגדול יטלטל מחצר לחצר והקטן יכניס לבית, ובענין זה יש פרטים רבים שמצוי להיכשל בהם, כי הרבה דברים לא השתנה דינם גם כשמישהו אחר הוציאם, ואסור לגדול לטלטלם כדלהלן. [רק חשוב לציין שהפוסקים שיודעים את המשמעות ההלכתית של שכירות מהממשלה, אומרים שאף לילדים אינו פשוט לסמוך על כך, ואכמ"ל].

הציור המדובר לקמן, הוא הציור האקטואלי בעירנו, שזוג צעיר גר בקצות העיר שיש היקף לעירוב ולא נעשו בו שכירויות, והולך עם הילד בעגלה אל ההורים הגרים במרכז העיר ששם יש עירוב שנעשו בו שכירויות, [ובבנין של הזוג ובבנין של ההורים נעשה עירוב פרטי מהודר].

לגבי כלים ששבתו בחצר, כגון עגלה שהיתה בחדר מדרגות או בחצר בבין השמשות, וכן בקבוקים ופיטולים שהיו שם:

מותר לטלטל את העגלה בתוך כל חדר המדרגות, ומקומה לקומה, אף אם לא עירבו, אבל לא להכניס לבית. ואם עשו עירוב פרטי לבנין מותר אף להכניס לבית [באותו בנין שבו שבתו בבין השמשות].

⁷² כגון העירובים העירוניים [שכידוע דעת רוב פוסקי הדור שכיום השכירות מהממשלה ומהמטרה אינה מועילה, ומה שלא עושים שכירות פרטית, זה מחוסר ברירה]. וכן יש מהעירובים השכונתיים שידוע שלא נעשו שכירויות. ויש לשים לב שלפעמים גם בעירובים שעשו שכירויות יש לחוש שלא מפקחים ע"ז תדיר, כיון שהדברים משתנים מאוד. כמו"כ מלבד זה יש מקומות [בפרט בסוגי עירובים שלא מדקדקים בשכירויות] שגם במחיצות יש קולות גדולות, וגם הפיקוח על המחיצות קשה מאוד, ולא בכל מקום שאומרים שיש עירוב פירושו שהדבר מותר לכתחילה או בדיעבד, שלפעמים העירוב נעשה רק להציל את המטלטלים מאיסור, וממילא כבר מוכרחים לומר שיש עירוב כשר, וצריך לדעת לשאול בצנעה למבינים.

מותר לטלטל את העגלה לרחובות ולחדרי המדרגות שבתוך היקף העירוב, אם ההיקף כשר וראוי לסמוך עליו.⁷³

להכניס את העגלה לדירה שבבנין אחר, אסור, אפילו אם באותו בנין יש עירוב פרטי בבנין.⁷⁴ ואפילו לאדם אחר [שלא הוא העביר את העגלה מחצר לחצר] גם כן אסור להכניסה לדירה.⁷⁵

אם הכניס לבית ההורים וכדומה [בהיתר או ח"ו באיסור]⁷⁶, מותר לטלטל בתוך הבית, ואסור להוציא לחצר או לחדר מדרגות.

לגבי כלים ששבתו בבית, כגון בקבוקים בגדים וטיטולים שהיו בבית בבין השמשות, וכן עגלה אם היתה בבית בבין השמשות:

מותר לטלטלם באותו בית.⁷⁷ ואם יש עירוב פרטי בבנין, מותר לטלטל גם לחדר מדרגות,⁷⁸ ובחצר אם היא סגורה בגדרות כראוי ע"פ הדין. אבל אם לא עשו עירוב פרטי בבנין, אסור להוציא לחדר מדרגות, ולא לדירות השכנים.⁷⁹

⁷³ כאן מודגש החשש לתקינות המחיצות, משא"כ בשאר המקומות שמדובר במחיצות חצר פרטית אין החשש כ"כ גדול (ועי' לקמן הערה 81).

⁷⁴ כמבואר לעיל סעיף ז', כיון שהעגלה קנתה שביטה בחצר שאינה מעורבת עם בית זה, לכן ההכנסה לבית היא הוצאה אחת מחצר הראשונה לבית של אחר.

⁷⁵ כמבואר לעיל סעיף ז' וסעיף ט"ז שגם החכמת הלב (פ"א ס"ח ט') שחידש להתיר בשני אנשים, לא אמר אלא בכלים שלא קנו שביטה כלל, לא בבית ולא בחצר דהיינו תינוק ובגדים שלבוש, משא"כ עגלה וכדומה שקנו שביטה בחצר.

⁷⁶ דרך היתר בעגלה לא כ"כ שייך, אבל בבגדים [שהיו בחדר מדרגות בבין השמשות] שייך דרך היתר בדרך מלבוש, שלובש את הבגדים בחדר מדרגות ופושטן בתוך הבית. ויש לשים לב שגם לילד קטן אסור לטלטל כשאין איזה שיטה שמתירה וראוי לסמוך עליה, ומשהגיע לחינוך חייבים לחנכו, וחנינוך לאיסורים הוא מגיל שידוע מה זה "אסור" (משנ"ב סי' שמ"ב ס"ק ג') והפוסקים ביארו שזה בגיל 2-3 (עי' שבתא דינוקא פרק י' סעיף כ'). ולכן מה ששייך שילד הכניס, היינו כגון שלא ידע שאסור, אבל באמת אין זה דרך היתר.

⁷⁷ בכל החדרים, וגם למרפסת פתוחה, וגם לפי החזו"א. כיון שכל המקום שייך לבעלים אחד הוי כבתים וחצרות מעורבים ומותר לטלטל מזה לזה [כלים ששבתו באותה רשות בעלים].

אם החפצים יצאו לחצר או לחדר מדרגות [בין בהיתר ובין ח"ו באיסור]⁸⁰ ואפילו באופן שיש עירוב פרטי בבנין], אסור לטלטלם מחצר לחצר, או מחצר לרחוב, [ומקומה לקומה בחדר מדרגות, ראה הערה]⁸¹.

לגבי הטלטול בתוך אותה חצר, נחלקו הפוסקים אם מותר בכל החצר, או רק באותם ד' אמות שהחפץ נמצא. והמשנ"ב הביא את המחלוקת ולא הכריע, והחזו"א צידד כדעת המתירים⁸². ולפ"ז יש שרצו להתיר לטלטל את הדברים ברחובות עצמם אחר שיצאו לרחוב [בלי להכניס לחצר], ויש חולקים⁸³.

להכניס מהרחוב לחדר מדרגות של הבנין שבו מתארחים⁸⁴, אסור, כיון שזה טלטול מחצר לחצר. וכן לטלטל מקומה לקומה, ע"פ רוב אסור כי זה טלטול מחצר לחצר כמו שנתבאר לעיל. ואם נעשה עירוב פרטי בבנין ההוא מותר לטלטל

⁷⁸ בקומת הכניסה של חדר מדרגות מותר לטלטל רק במקומות הסגורים, אבל אם כניסת הבנין פתוחה לגמרי [שהיא פרוצה במלואה], אין העירוב מועיל למקום זה ואסור לטלטל בו. בקומות העליונות בדרך כלל המדרגות מועילות להחשב כמחיצה, ויש לבדוק כ"מ לגופו.

⁷⁹ אפילו לא דרך חצר וחדר מדרגות, כמבואר לעיל הערה 10 שבכלל תקנת חכמים לאסור הוצאה מבית לבית כל זמן שלא עירבו.

⁸⁰ כמו שנתבאר לעיל הערה 76.

⁸¹ בדין מקומה לקומה נחלקו מחברי זמנינו אם נחשבים שתי רשויות והוי טלטול מחצר לחצר, כמ"ש לעיל הערה 60. ולאוסרים אסור אף אם הניחם בחצר ואדם אחר מעבירם לחצר אחרת, כמ"ש שם. אמנם גם לאוסרים מקומה לקומה זהו רק כשאין עירוב פרטי בבנין, אבל כשיש עירוב [ואין גוים ומומרים, או ששכרו מהם כדין] ודאי מותר, שהרי הבנין מעורב עם הבית שבו שבתו הכלים. ואינו דומה לאופן שהגיע לבנין אחר שיש בו עירוב, שיש אוסרים כדלקמן.

⁸² נתבאר לעיל סעיף י"ב.

⁸³ נתבאר לעיל סוף סעיף י"ב, שבחכמת הלב רצה להתיר כיון שכל הרחובות הם מבוי אחד, שכל הרחובות שייכים לכולם. ובספר עירובי חצרות (מכתב י"ט עמ' תנ"ז) השיב ע"ד שיש הרבה חצרות אחרות שפרוצות לרחוב [שהגדרות הקדמיות ע"פ רוב פחות מ"ט], והוי כשתי חצרות הפרוצות זו לזו דאסור לטלטל בהם כלי בית (כמבואר בס' שע"ד ס"ב וסק"ח). [נידון זה שייך רק כאן בכלים ששבתו בבית וכנ"ל, ולא במה שנתבאר לעיל בכלי חצר, דכלי חצר מותר לטלטלם אף לחצר אחרת ולא איכפ"ל שנפרצו ול"ז אם בסך הכל ביחד הם מוקפים, כמבואר במשנ"ב שם].

⁸⁴ ה"ה שאסור להכניס לחדר מדרגות של אותו בנין שבו שבת הכלי, כמשנ"ת לעיל, אלא שסידרתי הדברים לפי המציאות המצויה כשלוקחים את הדברים מביתם לבית אחר.

בתוך חדר המדרגות, ואפשר שגם מקומה לקומה מותר, ונחלקו הפוסקים אם מותר להכניס לדירות שבבנין.⁸⁵

מהו הפתרון המקסימלי שאפשר להתיר: שניח את העגלה ונהבבוקים והטיטולים] בבין השמשות בחצר [או חדר מדרגות], ואז מותר לטלטל אותה ברחוב ולהכניס לחדר מדרגות [שבתוך היקף העירוב], ובשום אופן לא להכניס אותה לבית שבבנין האחר [אפילו אם באותו בנין עשו עירוב פרטי⁸⁶].

והנה לגבי העגלה יש בזה תועלת, אבל לבבוקים והטיטולים אינו מועיל, שהרי אין משתמשים בהם בחדר מדרגות, ולכן דברים אלו צריך להכין מערב שבת אבירים חילופיים במקומות שרוצים להתארח בהם.

התינוק עצמו, אם הוא בגיל שיכול לצאת מעצמו מהבית [אפילו רק ע"י זחילה⁸⁷], אינו קונה שבתה ולא דנים היכן היה בבין השמשות. ולכן כאשר יצא לחצר מותר לטלטלו מחצר לחצר. [אך לא כשיש בידו חפץ ששבת בבית, ויש אוסרים גם כשלוכש בגדים או טיטולים ששבתו בבית].

אבל להוציאו מבית לחצר או מחצר לבית, רק אם יש עירוב במקום ההוא מותר⁸⁸, ואם אין עירוב באותו מקום אסור להוציאו⁸⁹, אלא יניחנו סמוך לפתח שיצא מעצמו, ואז יטלטלו.

⁸⁵ כפי שהתבאר לעיל סעיף י"ג דהוי כלי בית שהגיעו לחצר אחרת המעורבת אם הבתים שבה, שיש להסתפק אם מותר לטלטלם מחצר לחצר המעורבת [וזה הנידון בטלטול מקומה לקומה], ויש מחלוקת אם מותר להכניס לבתים.

⁸⁶ כ"כ בספר חכמת הלב ס"ט ד"ה כל. והוסיף שם שלדעת החזו"א יהיה מותר להכניס לבית לחדר שלא אוכלים בו, אם הכניסה אינה פתוחה ישר לחדר שאוכלים בו סעודות שבת. אבל כבר כתבנו שמי שמיקל בזה, מלבד שהיא קולא נגד הרבה פוסקים, יוצא ג"כ חומרא גדולה, שאסור להעביר מחדר זה לשאר חדרי הבית כלים שהגיעו ממקום אחר, ואפילו כובע וחליפה, [וזה דבר שמאוד קשה להזהר בו].

⁸⁷ עי' משנ"ת לעיל סעיף ה' והערה 34 מגיל זה י"ל שגם לרע"א כבר אינו משתייך למקומו ואינו קונה שבתה. וכך שמעתי ממורה הוראה להקל מגיל זה.

⁸⁸ אפילו שאינו מעורב עם המקום שהיה בו בבין השמשות, כיון שאינו קונה שבתה. ובאופן זה שמישהו הוציאו בידיים, אין להמשיך לטלטלו מחצר לחצר, אלא ע"י אדם אחר, כלומר שהמוציא מהבית לחצר יניח, ואדם אחר יטלטלו מחצר לחצר. וזה לפי ההיתר של החכמת הלב, ומסתבר שכאן מותר גם לדעת החולקים כמ"ש לעיל סעיף ט"ז בהערה.

תינוק שאינו יודע אפילו לזחול, דינו ככלים שקונים שביתה כפי מקומם (כפי שנתבאר לעיל סעיף ה'), ואין שום פתרון להוציאו ולטלטלו.

ג. מקומות שסומכים על העירוב השכונתי לילדים ולא לגדולים:

כלפי הילדים מותר כל העברה מבית לחצר ומחצר לבית, במקומות שנמצאים בתוך תחום העירוב [כמובן שגם עבור ילדים צריך עירוב שאפשר לסמוך עליו ע"פ דין⁹⁰].

כלפי הגדולים נוהגים כל הדינים המבוארים באות ב', ואפילו שהילדים הביאו את העגלות והתינוקות והבקבוקים בהיתר [שסמכו שמותר], בכל זאת הגדולים שאינם סומכים על העירוב צריכים לנהוג בהם כדברים שהגיעו מחוץ למקום שביתתם, כמבואר לעיל אות ב' (ראה שם פירוט הדינים).

ולכן כשהילדים הכניסו לבית מותר לטלטל בתוך כל הבית [בין כלי בית ובין כלי חצר]⁹¹, אבל אסור להוציאם לחצר ולחדר מדרגות, אפילו שיש עירוב פרטי באותו בנין, [בכלים ששבתו בחצר תמיד אסור, ובכלים ששבתו בבית כשיש עירוב, מחלוקת כנ"ל הערה 53].

וכשהילדים הכניסו לחצר או חדר מדרגות: אם אין עירוב פרטי באותו בנין, אסור לעזור להם להכניס לדירה, ולא להעלות מקומה לקומה, ולגבי לטלטל בתוך חדר מדרגות או חצר מוקפת מחיצות המשנ"ב מסתפק והחזו"א מיקל. ואם יש עירוב פרטי באותו בנין, מותר לטלטל בתוך חדר מדרגות, ואפשר שאפילו מקומה

⁸⁹ מצד איסור הוצאה, שגם להוציא אדם גדול אסור, משום הוצאה מרשות לרשות.

⁹⁰ דמשהגיעו לחינוך לאיסורים צריך לחנכם שלא יטלטלו באיסור. וגיל חינוך לאיסורים כ' המשנ"ב (סי' שמ"ב סק"ג) שהוא בכל תינוק לפי מה שהוא משעה שמבין שאומרים לו שזה "אסור" ואפילו אינו מבין למה אסור, כמבואר במשנ"ב דשאני ממצוות עשה], וגיל זה הוא משנתיים או שלש (כ"כ בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א, וכ"כ בס' חינוך הבנים לבעל השש"כ, ועוד פוסקים). וגם בפחות מגיל זה, אם הקטן עושה מחמת רצון הגדול אסור כמבואר במשנ"ב סי' שס"ב ס"ק מ"ד. ואמנם כשהקטן עושה לצורכו יש מתירים באיסור דרבנן ע"פ הרשב"א המובא בבה"ל סי' שמ"ג, ודוקא בצרכו ממש כמו אוכל או בצורך מצוה וכדומה.

⁹¹ ולדעת החזו"א אסור להוציא ולהכניס מהחדר שאוכלים בו לשאר חדרי הבית. ועי' לעיל הערה 23.

לקומה, ולגבי להכניס לדירות, אם הם כלים ששבתו בחצר אסור, ואם הם כלים ששבתו בבית תלוי במחלוקת האחרונים לעיל סעיף י"א.

כ"ד של דבר: כלי שלא היה באותו עירוב⁹², אסור להוציאו מבית לחצר ומחצר לבית. לגבי מחצר לחצר תלוי אם הוא כלי בית אסור, ואם הוא כלי חצר מותר.

וכשבמקום שנמצא עכשיו יש עירוב בנפרד, זה מתיר לטלטל בתוך אותה חצר, ואולי גם מחצר לחצר, ומחלוקת אם מותר גם להכניס כלים ששבתו בבית מחצר לבית, אבל אסור להכניס כלים ששבתו בחצר.

⁹³ דוגמאות נוספות שכיחות

הדוגמאות מותאמות לפי הנהגתינו שהגדולים לא סומכים לטלטל בעירוב מהטעמים הידועים, וזה נוגע גם למי שמטלטל באופן שבין ביתו לבית הכנסת או למקום שהולך אליו, יש שטח שאינו בתוך העירוב. משא"כ כשהכל בתוך העירוב ומותר לטלטל מכל המקומות לבית, אין נפק"מ.

1. כובע ששבת בחצר, כגון שהניח מראשו בבית הכנסת בזמן בין השמשות, נהיה כלי ששבת בחצר, ואין להכניסו מחדר מדרגות לבית אף כשיש עירוב פרטי בבנין (כדלעיל סעיף ז').

⁹² בין אם יש עירוב שכונתי, והגיע משכונה אחרת. ובין אם יש רק עירוב לבנין, והגיע מבנין או חצר אחרת. ובין אם אין עירוב כלל, שאז כל דבר שהגיע מחוץ לדירה הגיע ממקום שאינו מעורב עם מקום זה. ובין אם יש עירוב שהמטלטלים הסתמכו עליו, רק שאותו אדם גדול אינו סומך על העירוב, ממילא כלפיו הדבר הגיע ממקום שאינו מעורב.

⁹³ בספר חכמת הלב (פ"א סעיפים כד- כז) כתב הרבה נפק"מ מאוד מצויות של אופנים שאסור לטלטל בתוך הבית, הבנויות על דינו של החזו"א שחדרי הבית שאין אוכלים בהם בשבת אינם כבית אלא כחצר, וכן ע"פ שיטתו בחכמת הלב שחדר שאין בו ד' על ד' אמות אינו כבית אף למשנ"ב. ולפ"ז כמעט לא מצינו דינו ורגלינו להינצל ממכשול. אולם ביארנו לעיל (סעיף ד') שלדעת המשנ"ב גם חדר פחות מדע"ד נחשב בית, וגם דעת החזו"א יחידאה היא, ונגד הרבה פוסקים, וי"ל שמן הדין אין צריך להחמיר בזה (ראה הערה 23). ולכן למעשה אפשר לנקוט שבתוך הבית מותר לטלטל לכל החדרים המשמשים באופן רגיל [מלבד מרפסת פתוחה וחדר מחסן שהסתפקנו לעיל הערות 17, 19], וא"כ הנפק"מ הם רק בהכנסה מחדר מדרגות לבית ולהיפך, או בטלטול מחצר לחצר שאינה מעורבת. ולכן אם מקפידים שלא לטלטל שום דבר מחוץ לבית [לדירה] בידים, אין מגיעים לחשש איסור.

וכן על דרך זו כל דבר שהיה בבין השמשות מחוץ לדירה, כגון עלונים שבבית הכנסת, וחפצים שילדים אספו מהרחוב. וכן מכוניות בימבה שהיו בחצר או בחדר מדרגות [של בנין אחר שאינו מעורב עם הבית], אסור להכניסם לבית, למרות שיש עירוב פרטי בבנין.

2. טלית גדול שהיתה בבין השמשות בבית, אסור לטלטלה מחצר לחצר שאינה מעורבת. ובתוך אותה חצר, מחלוקת ראשונים וספק בביאור הלכה, והחזו"א מצדד כמקילים (לעיל סעיף ד'). ולכן יש מקפידים שלא לטלטל אותה בבית הכנסת, אלא לובשים בתוך ד' אמות למקום שהניחוה. ועכ"פ אסור להעביר מחצר לחצר, דהיינו מביהכנ"ס לחצר אחרת⁹⁴.

וכן שלא לטלטלה מחדרי מדרגות לבית [או מקומה לקומה] אף כשנעשה עירוב פרטי לבנין, [כשמדובר בבנין אחר שלא שבת בו].

3. בבתי חולים, בתי אבות ובתי מלון. לחדרים של החולים והמתארחים שאוכלים בחדרם יש דין בית, ולחדרי מדרגות, והרבה פעמים גם לפרוודורים שבקומות⁹⁵, יש דין חצר. ואם כן לטלטל דברים מחדרי מדרגות והפרוודורים לחדרים הפרטיים, הרי זה הכנסה מחצר לבית, ואסור כשאין עירוב⁹⁶. [אלא אם יש צורך לחולה שיש בו סכנה מותר, או ע"י גוי לחולה שאין בו סכנה]. ויש להאריך הרבה בענין בתי חולים ובתי מלון ואכמ"ל, ואי"ה יבואר בפני עצמו.

⁹⁴ יתכן שטלטול מחדר לחדר בביהכנ"ס אינו נחשב מחצר לחצר אחרת, כיון שאין חילוק בבעלות ובשימוש, אבל כשיש בבנין עוד ביכנ"ס של חגו אחר יתכן שנחשב חצר אחרת.

⁹⁵ במקומות שכולם אוכלים בחדר אוכל אחד בכל קומה, א"כ הכל בית אחד, ומסתבר שגם הפרוודור והחדרים נחשבים בית לשיטת המשנ"ב (לעיל סעיף ד') שכל חדרי הבית שמשמשים לדיוורים טפלים למקום האכילה ונחשבים בית ובמקומות שאוכלים בחדרים הפרטיים, וא"כ כל חדר הוא בית בפני עצמו, ממילא הפרוודור הוא בית שער לכמה בתים, ובטל ממנו דין בית למרות שהוא משמש לתשמישי הדירות, ודינו כחצר. ועיין עוד לעיל הערה 27. ויש עוד אופנים ואכ"מ.

⁹⁶ כן כתב המשנ"ב סי' ש"ע להזהיר ע"ז שיתכן שבתוך בנין אחד יש איסור הוצאה מחדר לחדר ולפרוודור.

החצר (טור 3 בטבלה).

4. לטלטל עגלה ברחובות שבתוך היקף העירוב (אחרי שהביאו אותה לרחוב בהיתר, או ע"י מישהו שסומך שמוותר) – לדעת העירובי הצירוף דינו כמס' 2 הנ"ל, ולדעת החכמת הלב דינו כבתוך החצר (טור 3 בטבלה).

5. אחרי שכניסו את העירוב בשכונת ההורים, ושם יש עירוב מהודר עם שכירות: לטלטל עגלה מהרחוב לחצר ולחדר מדרגות של בנין החורים – זהו דין טלטול מחצר ב' לג' כשעירוב ב' עם ג' (טור 2 בטבלה). בעגלה וחפצים ששבתו בחצר מותר, ובעגלה וחפצים ששבתו בבית י"ל שמותר.

6. בתוך הבנין של ההורים [שלא היו בו כניסות השבת] להעלות העגלה מקומה לקומה – לדעת העירובי הצירוף דינו כטלטול מחצר ב' לחצר ג', ובמקרה דין שיש שם עירוב דינו כמס' 5 (טור 2 בטבלה). אבל כלפי מי שאינו מטלטל בעירוב (הבעל), רק אם נעשה עירוב פורטי בבנין דינו כג'ל, ואם לא נעשה עירוב פורטי כמס' 3.

7. להכניס מחדר מדרגות לבית ההורים – דינו כהכנסה מחצר ב' לבית שבתוכה (טור 5, 6 בטבלה) – אם גם שם לא היה עירוב עם שכירות, אסור בכל אופן (טור 5 בטבלה). ובמקרה דין יש שם עירוב [אלא שהמסתמכים על העירוב, או שיש עירוב פורטי לבנין], (זה טור 6 בטבלה), לכן העגלה שהיתה בחצר בבין השמשות אסור, ומה שהיה בבית לא שייך שיגיע לחצר של ההורים בהיתר, אך אם הובא ע"י מי שסומך וחושב שמוחה, יש מחלוקת אחרונים אם מותר לאחריה שלא מטלטלים להכניס ויש להחמיר. דין זה מאוד מצוי גם בסתם עירוב שכונתי, שהגורלם שלא מטלטלים לא יכניסו מחדר מדרגות לבית אפילו שיש עירוב בבנין:

8. כשחוזרים, להוציא את העגלה מבית החורים לחדר מדרגות – זהו הוצאה מבית שבתוצר ב' לחצר (טור 7, 8 בטבלה) – אם לא עירבו, ודאי אסור בכל אופן (טור 7 בטבלה). ואם עירבו, ספק או מחלוקת (טור 8 בטבלה).

9. כשחוזרים לתוך הבנין של הוזה הצעיר – לגבי כלים שהיו בבנין זה כניסות שבת, אם יש עירוב מותר גם להכניס לבית, אך להניח בחדר מדרגות לפני שמוכניסים (ראה מש"כ בפתח העירוב סעיף ט'), ולגבי חפצים שלא שבתו כאן אלא ילד הבא, דינם כדלעיל מס' 7, 6. ולחזור"א קנו שביניהם נוספת בבית ההורים ואסור בכל אופן גם כשהיו כאן בבין השמשות.

10. תתינוק עצמו – אם אינו יודע ללכת או לחול – דינו ככלי קונה שביניה, ולא שייך היתר וכי אסור לטלטל מחצר לחצר, ואף אם יהיה בתוך בבין השמשות תמיד ישאר אסור להכניסו לבית ההורים, ואף עם עירוב פורטי בבנין], ולדעת החכמת הלב אינו קונה שביניה, ומיקל להוציא כשיש עירוב, ולהחבייר מחצר לחצר ע"י אדם אחר.

ואם יודע ללכת או לחול, אינו קונה שביניה, ויצא בעצמו, ואח"כ מותר לטלטל מחצר לחצר (כלים שלא שבתו), ושוב להכניס לבית, רק שיכנס בעצמו. [ואם יש עירוב ורצה להכניסו בידיים, יש להחזיר ע"י אדם אחר או אפילו רק מנחה בינתיים, ראה סעיף ט"ז].

קונטרס

פתח העירוב

דיני עירובין המצויים והשכיחים בימינו

דיני מומר ומי שאינו מודה בעירוב

ודין שאינם שומרי תומ"צ בזמנינו

ודין מי שאינו רוצה להשתתף בעירוב

בני ברק, תשע"ג

תוכן ענינים

דיני מומר ומי שאינו מודה בעירוב, ודין חילונים בזמנינו

מחלל שבת בפרהסיא

מומר להכעיס בשאר עבירות

מתי נחשב מחלל בפרהסיא

מחלל שבת בצנעא מותר בפירה

אינו מודה בעירוב

אינו מודה בעירוב בזמנינו, ודין אפיקורס

אינו מודה בעירוב מחמת חומרא

מחלל שבת בצנעא לתיאבון

אומר מותר

שוגג

תינוק שנשבה

בני צדוקים ומומרים

נושר

לחומרא הוי כישראל

סיכום למעשה

מסורתיים

משפחות שהתדרדרו

נערים נושרים

עולים מרוסיא

המצב שהתחדש בזמנינו

ההוראות המקובלות בזמנינו

דין מי שאינו רוצה להשתתף בעירוב

דין המחמירים שאין העירוב כשר

דין המקילים שאינם רוצים להשתתף

הקדמה

מה אשיב לה', כל תגמולוהי עלי, שזיכני לעסוק בהלכות עירובין החמורות. אין צורך להאריך במילים בגודל חשיבות הדקדוק בהלכות עירובין, הן הן הלכות שבת התלויים בחוט השערה ממש, בחוט שחור או בחוט שקוף, שאם אפילו חוט אחד מכל ההיקף אינו עומד בתקנו (קרוע, מוסט מהלחי, מתנדנד ועוד), כל העירוב נפסל לכל הדעות, וכל הוצאה וטלטול הוא עכ"פ איסור דרבנן ודאי, ובתושבי שכונה אחת בשבת אחת יש אלפי הוצאות.

זאת ועוד שבשנים האחרונות נפסל ענין השכירות מהשלטונות, לדעת רוב גדולי הדור (כמ"ש בפתח העירוב, מבוא). אשר זה כמה מאות שנים היו רגילים בכל מקום לשכור משר העיר [מהשלטון] את כל בתי הגוים והמומרים שבמדינה, לתקופה של חמישים או מאה שנה, ועי"ז לא היה חשש לכשרות העירוב מאי קיום הלכה זו. אבל בעשרות השנים האחרונות שהדמוקרטיה כובשת את העולם, ולאט לאט משתנה יותר ויותר זכויות התושבים, ומתמעט כח השלטונות בשימוש בבתים, כבר אין בידם זכות להשכיר שכירות המועילה ע"פ הלכות עירובין, [והארכנו בזה בחוברות אחרות, ואכמ"ל].

ושוב חזר המצב שצריך בכל מקום ומקום לשכור באופן פרטי מכל גוי ומומר שזה דבר קשה מאוד, לפנות לכל אחד ואחד, ושכל אחד יסכים לכך, ואף להיות עירני לשים לב לדיירים המתחלפים.

ולא זו בלבד, אלא שלצערינו התהפך מצב שמירת התורה והמצוות בעם ישראל, תחת אשר פעם היה המומר המשוקץ היה ידוע לשימעה לכל בני העיר, היום נעשה הפקר כ"כ והערים מלאות בהם.

על כן חובה גדולה לעורר על כך, לתקן את הענין בכל מקום אפשרי.

בחוברת זאת באנו לעמוד ולברר את דיני השכירות, ממי שוכרים, כיצד שוכרים, נוסח השכירות, ועוד דינים רבים. דגש מיוחד ניתן על דיני שכירו ולקיטו שזה הפתרון האקטואלי לשכירות בדרך קלה. ודגש נוסף על דיני השכירות מהמשלה ומהעיריה, ובעיקר על השכירות מחברת החשמל שהיא ג"כ פתרון שלדעת הרבנים בעירנו ניתן לסמוך עליו.

והנה יש עוד הרבה להוסיף מהנסיון בפרטים האקטואליים בכל הנושא, אלא שראיתי שיש צורך להוציא בתחילה את הדברים במתכונת זו כדי לקבל את הערות והארות הת"ח. ויה"ר שלא נטעה, ושנזכה בקרוב לברך על המוגמר.

כבר ביארנו בהקדמה לחוברת ב' שבתקנת השכירות מונח בעצם תקנה אחרת, שלא לגור בשכנות עם אדם שמעשיו רעים, למרות שברור שאנו הולכים בדרך אחרת, הוא גוי ואינו מצווה, ואנחנו יהודים עבדי ה', בכל זאת זה משפיע. עיין שם. השי"ת יזכנו להידבק בצדיקים ובדרכי ה', כמו שנאמר ודבקת בו, ודרשו חז"ל כיצד אדם יכול להידבק בקב"ה, אלא הידבק בתלמידי חכמים ואתה מתדבק בשכינה.

בפתח החוברת עלי להדות להג"מ רוזנר שליט"א אשר סלל דרך בנושא זה, בספרו "חכמת הלב" ועליו בניתי והוספתי דעות נוספות ומקרים נוספים.

חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו. אילו פי מלא שירה כים איני יכול להספיק להודות לה' על אחת מיני אלף, ובפרט בעת הזאת בהולדת ביתנו תחי'. אין לי אלא לישא תפילה אשר היא הרינה, עד הנה עזרנו רחמין ולא עזבונו חסדיך ואל תטשנו ה' אלוקינו לנצח, ונזכה אני ובני ביתי ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תורתך באהבה מתוך בריאות ונחת והרחבה.

במהדורה זו שהיא מהדורת הגהה, ובפרט בנושאים עדינים כאלו לרדת לעומק מחשבתם של אנשים שאנו רוצים להתרחק מהם וממחשבותיהם, פשוט שאסור לסמוך על הדברים למעשה, וכ"א יראה את המקורות וישאל לת"ח המנוסים בנושא מסובך זה.

דיני מומר ומי שאינו מודה בעירוב, ודין חילונים בזמנינו

הקדמה: יש שלש אפשרויות לקיים תקנת עירוב חצירות ולהתיר לטלטל מהדירה שגרים בה, והם: עירוב בפת, ביטול רשות, ושכירות. ישראל שגר בדירה בתחום העירוב, יכול לערב, או לבטל רשות, ויש אומרים אף להשכיר את רשותו [וכן הכרעת המשנ"ב סי' ש"פ ס"ק י"ג¹]. גוי, אינו יכול לערב ולא לבטל רשות, אלא רק להשכיר את רשותו. ישראל מומר כגון מחלל שבת בפרהסיא, דינו כגוי, ואינו מערב או מבטל רשות, אלא רק משכיר את רשותו. מחלל שבת בצנעא, אינו מומר ואינו כגוי, ולכן אין דין שישכיר את רשותו, אלא יכול לבטל רשותו, ומכל מקום לערב אינו יכול, כי עירוב ניתן רק למי שמודה בעירוב (משנה דף סא: ושו"ע סי' שפ"ה ס"א). אמנם יש אומרים מצבים שלא נחשב שאינו מודה בעירוב, ויכול גם לערב.

מחלל שבת בפרהסיא

א. ישראל מומר, כגון המחלל שבת בפרהסיא, דינו כגוי, שאין רשותו ניתרת בעירוב חצירות [השתתפות בפת] או ביטול רשות, אלא צריך לשכור רשותו כמו ששוכרים מגוי².

¹ אמנם ישראל שונה מגוי, שבישראל צריך שישכיר ביום חול ולא בשבת [שלפ"ד המשנ"ב בזה נחלקו המהר"ם והרא"ש, והם שתי דעות בשו"ע (סי' ש"פ ס"ג)]. והפמ"ג כתב שאם השכיר בשבת מועיל בדיעבד (בה"ל שם). וכן צריך שישכיר בשוה פרוטה. בדעת החזו"א (סי' פ"ט ס"ק ט"ו) יש אומרים שדעתו שלכו"ע (בין למהר"ם ובין לרא"ש) לא מועיל שכירות אלא ביטול רשות, ויש אומרים שסובר שתלוי במחלוקת הראשונים (והם שתי דעות בשו"ע) אלא שנטה להחמיר כשיטות האוסרות. ולפ"ז גם לדעת החזו"א יש מקום להקל כשיטה שיש שכירות בישראל. וכן נקטינן למעשה שמועיל כד' המשנ"ב, וכמש"כ בספר עירובי חצרות (סו"ס ב' ובכ"מ), וכן מורים הרבנים פה עיר ב"ב. אבל בספר חכמת הלב (פרק ד') נקט כדעת החזו"א ונקט שלדעת החזו"א לא מועיל שכירות מישראל אלא כשיתקיימו תנאי ביטול [גם לד' הרא"ש], ולכן הוא מורה לעירובים השכונתיים בירושלים שלא ניתן לשכור מישראל כלל. והנפק"מ הגדולה בזה היא לגבי שכירות ממנהל ישראל שמשכיר חדרי אירוח [בית מלון או בית אבות] לגויים למומרים, שלמתיירים ניתן לשכור מהמנהל לאורך זמן, ולאוסרים צריך לשכור כל ערב שבת כמ"ש בחכמת הלב (פ"ו סכ"ג). ולקמן יתבארו עוד כמה נפק"מ מצויות לגבי מחלל שבת בצניעא ותינוק שנשבה, אלא שהחכמת הלב נקט גם בזה כד' החזו"א שאין להם דין כאינו מודה בעירוב ויכולים לערב, שלא כד' הב"י והפוסקים.

נחלקו הפוסקים אם דינו כגוי גם לקולא, ונפק"מ לשני דברים עיקריים. א. לענין שאינו אוסר כישראל, כגון חצר שגרים בה ישראל אחד שומר שבת ומומר, שאילו היה כגוי אינו אוסר אלא כשיש שני ישראלים, אבל אם דינו כישראל לחומרא הרי הוא אוסר וצריך להתיר רשותו [וכיון שאינו יכול לערב אפשר רק ע"י שכירות]. ב. נפק"מ האם יש בו את מה שהקילו בגוי שניתן לשכור משכירו ולקטו.

מומר להכעיס בשאר עבירות

ב. בכלל דין זה גם מי שעובר להכעיס, אפילו על אחת מהעבירות שבתורה, ואפילו בצנעא. שוכן העובד עבודה זרה, אפילו לתיאבון ואפילו בצנעא. ששני אלו הם מומרים ודינם כגוי.³

מתי נחשב מחלל בפרהסיא

ג. מחלל בפרהסיא, היינו שחילל שבת בפני עשרה מישראל⁴, או כשידע שידעו מכך עשרה מישראל. ואם בפני אדם גדול מתבייש לחלל שבת, דינו כמחלל רק בצנעא ואינו מומר, אפילו שמחלל בפני שאר בני אדם.⁵

בזמנינו מצויים חילונים מחללי שבת בפרהסיא, שנמנעים מחלל במקומות של חרדים מפני כבוד הציבור או שלא לעורר מהומות, יש אומרים שאם במקום אחר

² שו"ע סי' שפ"ה ס"ג.

³ העובר להכעיס אפילו בשאר עבירות, משנ"ב סק"ד, ע"פ שו"ע יו"ד סי' ב' ס"ה. ועובד ע"ז לתיאבון בצנעא, שו"ע כאן ומשנ"ב סק"ג.

⁴ יש להסתפק האם צריך לדעת שחילל בפועל בפני עשרה, או מספיק שיודעים שעובר בשאט נפש שלא ימנע מחלל בפני עשרה. והנה אם באמת לא חילל אף פעם בפני עשרה, אינו מומר, כדמוכח ממש"כ תוס' (דף סט. ד"ה כאן) שהצדוקים שנמנעו מחלל בפרהסיא רק מחמת הפחד מהחכמים, לא נעשו מומרים, ועמש"כ בהערה שבסוף הסעיף. אך הספק הוא כשאין לו מניעה כלל, ואם יארע שיהיה עשרה לא ימנע מחלל רח"ל, כגון חילונים שקטים שאין להם רכב, וגרים באזור שהחננויות סגורות בשבת, האם יש לחשוש שלא חיללו בפרהסיא [וא"א לשכור מהם אלא לפי תנאי שכירות מישראל], או שמא כיון שעומדים לחלל בפרהסיא דינם כמומר וכגוי. ויש דנים לפ"ז שחילונים שמסתובבים כל חייהם במקום חילוני אינם מחללי שבת בפרהסיא, כיון שהמומרים שביניהם אין להם דין ישראל ולעולם לא חיללו בפני עשרה מישראל [ומ"מ יהיה להם דין מומר לפי מש"כ החזו"א שכופר הוי מומר אף אם אינו מחלל שבת כדלקמן סעיף ז'].

⁵ משנ"ב סי' שפ"ה סק"ד ו'.

ממשיכים לחלל בפרהסיא, דינם כמומר וכגוי, ולא כמי שאינו מחלל בפני אדם גדול שנחשב מחלל בצינעא.⁶

ד. המחלל שבת נעשה מומר אפילו מחלל רק באיסור דרבנן, ויש אומרים אפילו מחלל רק בטלטול מוקצה.⁷

יש אומרים דוקא אם חילל פעמיים שלש, ויש אומרים אפילו בפעם אחת.⁸

מחלל שבת בצנעא מתוך כפירה

ה. ישראל שאינו מומר, ומחלל שבת בצנעא מתוך כפירה, כיון שמפחד לכפור בגלוי, ופירוש הדברים שבתוכו עדיין מקננת האמונה, וא"כ לא פרק עול לגמרי ואינו כגוי, ולכן יכול לבטל רשותו כישראל. ומכל מקום אינו יכול לערב [כלומר, לא מועיל שישתתף בפת], מכיון שאינו שומר שבת, ונקרא "אינו מודה בעירוב", ומועיל לו רק ביטול רשות.⁹

⁶ בחכמת הלב (פ"ז ס"ד) כתב שאם נמנע מלחלל מחמת פחד מתגובת בני אדם, אע"פ שאמונתו לקויה כ"כ שבויר שאלמלי הפחד היה מחלל שבת בפרהסיא, דינו כמחלל שבת בצנעא ולא כמומר המחלל בפרהסיא. והוכיח כן מתוס' (עירובין דף סט. ד"ה כאן) שהצדוקים לא היו מאמינים ונמנעו רק מפחד החכמים, ואמרו שאינם כגויים ממש. אבל לכאורה נראה לומר שדוקא בצדוקים שמחמת הפחד לעולם לא חיללו בפרהסיא, משא"כ במקרה שכ' כאן שבמקומות חילוניים הם מחללים שבת ורק כשנמצאים במקום חרדי נמנעים, נשאר דינם כמחללים בפרהסיא. ואין זה דומה למי שאינו מחלל בפני אדם גדול, דשם הוא מתבייש מהקב"ה, שאינו רוצה שיראו אותו עובר על דעת קונו, נאו יותר מזה, שכאשר תהיה לו בושה אם יחלל, מסתלקים תאוותיו, וממילא יורד לו הקושי לשמור שבת, ושומר אותה כי הוא יהודי. משא"כ באותם שנמנעים מחמת טקט אנושי, אין זה שייך לשמירת שבת. וכן שמעתי. שו"ר שבתוס' רבינו פרץ (עירובין דף סב.) ביאר מש"כ שהצדוקים נמנעו מפחד החכמים, שלא היו מקולקלים כ"כ במעשיהם, ומבואר שלא מדובר בפחד גשמי ממהומות וכדו', כי פחד כזה לא מציל מלהיות מומר, והיינו כמשנ"ת.

⁷ בשו"ע כאן כתב אפילו באיסור דרבנן, ובביאור הלכה (ד"ה אפילו) הסתפק כשמחלל בטלטול מוקצה בלבד. ועי' חזו"א (סי' פ"ז ס"ק י"ב) שכתב לפי שיטתו שהצדוקים היו מזידים [ולא תינוק שנשבה כמ"ש הב"י], דלמדנו מזה שמי שאינו מאמין בדברי חז"ל [ואינו מקיים], אינו נעשה מומר, והוא כישראל במצוות שהחזיק, רק אינו בתקנת עירוב שהיא דרבנן. וצ"ע.

⁸ המשנ"ב (סי' שפ"ה סק"ד) כתב שבפעם אחת אינו נעשה מומר ויש אומרים נעשה מומר. אבל בשער הציון לעיל (סי' שפ"ה סק"ב) נקט בסתמא שאפילו בפעם אחת נעשה מומר. והעיר ע"ז בשו"ת הלכות (סי' שפ"ה ס"ה) ובשאר ספרים והניחו בצ"ע. [וזה מחלוקת רש"י ותוס' עירובין דף סט.]. ובחזו"א (יו"ד סי' ב' סק"ט"ז ד"ה ועיקר) נקט להלכה שבפעם אחת אינו נעשה מומר. ונפק"מ בבחורים נושרים רח"ל, ממתי הם אוסרים.

⁹ זה דין המשנה בצדוקים, לדעת תוס' (דף סט.) שלא היו מחללים שבת בפרהסיא אך היו כופרים בתורה שבע"פ, ולכן אין דינם כגוי אך אינם יכולים לערב. וכן כתב המשנ"ב (סי' שפ"ה סק"ב), ובזה גם החזו"א

וזה המצב הכי בעייתי, כיון שביטול אינו מציאותי כ"כ בזמנינו. [ואפשר רק לשכור לפי השיטות שמועיל שכירות בישראל].

אינו מודה בעירוב

ו. כל מי שדעותיו פסולות עד כדי שמזלזל ומטלטל ללא עירוב, דינו כנ"ל, שלא מועיל שישתתף בפת העירוב, [ואע"פ ששומר שבת באופן כללי, אך כיון שאינו מודה בתקנת חכמים של עירוב, אינה יכולה להועיל לו]¹⁰.

אינו מודה בעירוב בזמנינו, ודין אפיקורס

ז. החזו"א כתב שאין לחוש שיהיה בזמנינו מחלל שבת מאלו שהוזכרו בשני הסעיפים האחרונים, כיון שאם מחלל בצנעא מחמת שחסר לו באמונה, דינו כמומר אף אם אין לו דין מחלל שבת בפרהסיא, דכיון שהוא אפיקורס דינו כגוי, ואם אינו אפיקורס יכול לערב [כלומר אינו כופר ודינו כבסעיף הבא]. וצ"ע אם דבריו שייכים גם בזמנינו¹¹. ויש חולקים על עיקר דבריו¹².

מודה שלא מועיל עירוב, כמבואר בחזו"א סי' פ"ז ס"ק י"ב וז"ל, ומהא דנחלקו בכותי מחלל שבת, למדנו דאינו מאמין בדברי חז"ל, אין דינו כמומר, כיון שהוא מחזיק במצוות ומקיימן הרי הוא כישראל במצוות שהחזיק, והילכך שחיטת כותי מותרת, ומיהו לענין לזכות לו עירוב אפשר שאינו בתקנת עירוב, וזה מש"כ אינו מודה בעירוב וכו', דאע"ג דמשמר בפרהסיא ומבטל רשות, אין מערבין עמו. וכ"כ בחכמת הלב (פ"ז הערה כ"ז). ועי' לקמן סעיף ד' שלד' החזו"א דין זה אינו שייך בזמנינו.

¹⁰ משנ"ב (סי' שפ"ה סק"ב) כשהזכיר דין הצדוקים (הנזכר בהערה הקודמת) הוסיף דלאו דוקא מכת הצדוקים וכהאי גוונא שאינם מודים בתורה שבע"פ, אלא הוא הדין אם רק אינו מודה במצוות עירוב, אינו יכול ליתן חלק בעירוב, עכ"ל. [ועי' לקמן בהערה בסוף סעיף י'].
ולפ"ז יש לדון בדתיים כאלה שהם בדרגה פחותה מאוד שמזלזלים בחלק מהמצוות באמרו שא"צ לשמור כ"כ, עפ"ל, וכן אלו שמונעים מלעשות עירוב [כשאין טענתם מחמת שיש עירוב כללי של הרבנות], שלכאור' כל אלו אינם מודים בעירוב, ולא מועיל לזכות להם פת, אלא שיבטלו רשותם [וזה לא מציאותי], או לשכור רשותם [כדיני שכירות מישראל]. ולמעשה לא חוששים לכך. שו"ר בקובץ תל תלפיות קובץ ס"ח (שיצא כעת, תשרי תשע"ג) בפסקים בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (אות צ') שכתב שצריך לשכור מדתיים כאלו שלא איכפת להם לטלטל במקום שאין עירוב.

¹¹ הנה החזו"א (סי' פ"ז ס"ק י"ג) לשיטתו שאין שכירות בישראל (כמ"ש בסי' פ"ב סק"ח וט"ו) עמד על כך שא"כ לא יהיה תקנה לעשות עירוב כשיש מחלל שבת מסוג הנזכר בשני הסעיפים הקודמים. והכריע החזו"א שאין מצב זה אלא בצדוקים שהיו מאמינים בתורה שבכתב רק טעו בשמירת תקנות חז"ל, לכן מצד אחד דינם כישראל ומצד שני לא מועיל להם תקנת עירוב בפת, אבל בזמנינו אם אינו שומר תקנות חז"ל מסתמא כופר לגמרי והוי אפיקורס, ואף אם אינו מחלל שבת בפרהסיא דינו כמומר וכגוי שאפשר לשכור רשותו. וכ"כ בשו"ת דברי מלכיא (ח"ג סי' י"ח).

אינו מודה בעירוב מחמת חומרא

דינו נובע מהדין המוזכר כאן, אך לא שייך לכתבו עם דיני מומר, ואי"ה יבואר בסוף הפרק.

מחלל שבת בצנעא לתיאבון

ה. מחלל שבת בצנעא לתיאבון ולא מחמת כפירה, ודאי שאין דינו כגוי מאחר ואינו מחלל בפרהסיא, אלא שנחלקו הפוסקים אם יכול לערב. יש אומרים שמכל מקום אינו

והנה יש בדבריהם חידוש, שאע"פ שאינו מחלל שבת בפרהסיא, אלא רק בצנעא ובדברים דרבנן, ובשאר דברים שומר שבת, [שהרי מדובר במקרה דומה לצדוקים], מ"מ כיון שאין לו תירוץ אלא שאינו מאמין בדברי חז"ל, כיון שזה אפיקורסות, הוי מומר ודינו כגוי. ודין זה לא נזכר כאן בשאר פוסקים. ועוד צ"ע שהרי אינו כופר גמור, שהרי אינו מחלל בפרהסיא, ובהכרח שיש לו איזה אמונה ואם בכל זאת דינו כאפיקורס, צ"ע מה השיעור, וכי כל מי שחסר לו באמונה השלימה עד כדי שמתעצל לקיים אבל הוא מאמין בעיקרי הדת, האם יהיה דינו כגוי, [ועוד מאי שנא מצדוקי. אך פרט זה ביאר החזו"א בס"ק לפני זה (ס"ק י"ב) שצדוקי כופר רק בדברי חז"ל ובדיני התורה מאמין בכולם, משא"כ סתם מחלל שבת בצנעא אינו מבדיל בין דא' לדרבנן וכופר גם במקצת דיני התורה]. ולפ"ז מחלל שבת בצנעא [שכתב החזו"א שיכול לערב], היינו רק כשמאמין שיש תורה אלא שקשה לו לשמור ועובר לתיאבון, אבל אם אומר שלא צריך לשמור הוי אפיקורס ודינו כגוי. ומ"מ נראה שבזמנינו מי שהוא אפיקורס אין לו מניעה לחלל בפרהסיא רח"ל, ואם מחלל רק בצנעא, כנראה שמאמין אלא שאינו מתגבר על תאוותיו כשאין עליו בושה ומורא בשר ודם, וא"כ אינו אפיקורס אלא מחלל לתיאבון, ודינו כבסעיף הבא. ועדיין יש לעיין. אמנם גם לפי דברי החזו"א, לכא' בזמנינו שיש רוח רעה של הרבה דעות פשרניות, לכא' יתכן מאוד מצב דומה לצדוקי, שיש אנשים מסורתיים או קצת דתיים, ששומרים מעט דינים לפי הבנתם וסבורים לומר שלא צריך להחמיר כ"כ, ולא לטלטל זה רק חומרא, ושאר דעותיהם הכוזבות, [ויש ישובים דתיים שלא נעשה בהם עירוב כלל, לפעמים מחמת התנגדות החילוניים שבהם, והדתיים שם מטלטלים], יש מהם שסומכים על רבנים פשרניים וכו' שאומרים להם על הכל מותר, וא"כ הם לא כמומרים אלא ישראלים שאינם מודים בעירוב. והנה אם התגדלו כך מילדות, יתכן שהם תינוקות שנשבו לד' החזו"א, ואינם כצדוקים, [ולשאר פוסקים שאין דין תינוק שנשבה בכה"ג, וכן לפוסקים שגם תינוק שנשבה לא יכול לערב, דינם כצדוקי כדלקמן], אבל מי שמעצמו עבר ללכת בעקבות דעות אלו, הרי הוא כצדוקי שחולק בשיטה, והוא כישראל שאינו מודה בעירוב. אלא אם נאמר שבכה"ג הרי יודע האמת, ומה שתולה עצמו בדעות אלו היינו מהשפה ולחוץ כדי שילך אחר תאוותיו שבהפקירא נחא ליה, וא"כ הוא מחלל שבת גמור לתיאבון, [וצ"ע לפ"ז אם מה שעושה כן בפרהסיא, הוי מחלל בפרהסיא].

¹² כן מוכח מדברי הב"י והפוסקים (סי' שפ"ה ס"א) שכתבו שאפילו תינוק שנשבה אינו יכול לערב, מפני שעכ"פ אינו מודה בעירוב, למרות שדינו כישראל בשאר דיני התורה. מבואר שכדי להשתתף בפת צריך שיהיה נזהר בפועל מאיסור טלטול בלא עירוב, ולפ"ז גם מחלל שבת בצנעא, אם באיסור טלטול אינו נזהר, אינו יכול להשתתף בפת אלא צריך ביטול כמ"ש בשו"ע שם, או שכירות דישאל [לשיטות שמועיל]. והחזו"א לשיטתו למד גדר אחר בדין אינו מודה בעירוב, וחולק גם בתינוק שנשבה כדלקמן.

מערב מפני שאינו מודה בעירוב, ודינו כנ"ל, ויש אומרים שנחשב מודה בעירוב ויכול לערב¹³.

אומר מותר

ט. מחלל שבת בפרהסיא מחמת שסובר שמותר, [כגון ששומר עיקר שבת ומיקל בדברים מסוימים לפי טעותו], אינו מומר ואינו כגוי, ומסתבר שיכול אף לערב¹⁴.

¹³ נחלקו הפוסקים אם מחלל שבת לתיאבון בצנעא, יכול לערב. שבגמ' בעירובין (דף סט:) כתוב שהמשמר שבתו בשוק [ומחלל בצנעא] "מבטל רשות" מפני שאמרו ישראל נוטל רשות ונותן רשות, משמע ממה שכתוב ברישא רק מבטל ולא נותן, שאינו מערב, אבל שבגירסא בחולין (דף ו.) כתוב שהמשמר שבתו בשוק [ומחלל בצנעא] מבטל רשות "ונותן רשות", ודעת הרמב"ם בפיה"מ שנותן רשות היינו עירוב. וברש"י שם כתב "אם לא עירב" נותן רשות. משמע שיכול לערב. וכ"מ בריטב"א ובר"ן (עירובין דף סא:) שצדוקי נקרא מודה בעירוב. ובפסקי הרי"א כתב שמערב. ובפוסקים מצינו שהפמ"ג (סי' שפ"ה משב"ז א') וכן בנשמת אדם (כלל ע"ה אות ח') הסתפקו ונשארו בצ"ע. בשו"ע הרב (סי' שפ"ה) כתב שמערב, ובערוך השולחן (שם ס"א) כתב שאינו מערב משום שנחשב אינו מודה בעירוב. ובחזו"א (סי' פ"ז סס"ק י"ג) כתב שיכול לערב.

וצ"ב למה אינו נחשב אינו מודה בעירוב. וצ"ל שמחלל לתיאבון אינו מטלטל סתם ללא עירוב, אלא כמבואר בגמ' (חולין דף ד. גיטין דף מז.) שלתיאבון הוא מי שכשיש לו היתר ואיסור בוחר בהיתר, וא"כ איכפת לו והוא מודה בעירוב. ולפ"ז יוצא שאלו שבזמנינו, שמחמת שקשה להם לשמור הם מזוללים בשאט נפש, ואינם משגיחים כלל על העירוב גם כשאפשר להם, זהו כפירה חלקית, אלא שבאה מחמת תאוות, ודינו ככופר הנזכר לעיל, שודאי הוא אינו מודה בעירוב, וכן נראה מדברי החזו"א כמ"ש לעיל הערה 11, וצ"ע למעשה. (ועי' בספר עירובי חצרות (מכתב ו' עמ' ת"ד) מה שהשיב לבעל החכמת הלב, שלמעשה צריך לשכור ממחלל שבת בצנעא גם לפי החזו"א, מחשש שהוא אינו מאמין).

¹⁴ בבבאור הלכה (סי' שפ"ה ד"ה או) כתב שאינו מומר, דאומר מותר שוגג הוא. והקשה בעירובי חצירות (עמ' קפ"ח) מה זה עדיף מצדוקי העושה מחמת מנהג אבותיו שכ' השעה"צ (סק"ב) שדינו כגוי כדלקמן. ותירץ שצדוקי שכופר בתורה שבע"פ בשיטה, לכן מה שמחלל שבת הוי פריקת עול, ויש חשש שילמדו ממעשיו, משא"כ אומר מותר אם יוכיחו לו שאסור יפסיק. ועוד אפשר שמש"כ כאן באומר מותר היינו במי שעובר על מעט מהדינים, אבל אם עובר על כל דיני שבת, אפילו רק דינים דרבנן, לזה לא מועיל שאומר מותר, ודינו כצדוקי.

ומ"מ זה ודאי שאומר מותר היינו דוקא כשסבור שהתורה אומרת שמותר, ועושה כן מכח ידיעתו בתורה, אבל אם סתם חושב שאינו מצווה לקיים, זה לא אומר מותר. והראיה מדין שוגג, שאע"פ שסבור שמותר אינו כאומר מותר וחייב קרבן, מפני שמי שסתם סבור שמותר לא מכח התורה, היה צריך לברר, משא"כ אומר מותר שמכח דיני התורה סבור שמותר. ויש עוד סוג של אומר מותר, שעוקר כל הגוף, עי' שו"ת בית הלוי (סוף ח"א תשובה ג'). וע"ע בהערה הבאה.

אמנם שו"ר שבשו"ע (חו"מ הל' עדות סי' ל"ד ס"ח) כתב שהמחלל שבת באיסור קושר ומתיר אינו נפסל לעדות, כי אינו נראה לאנשים איסור. וזה כעין מש"כ בגמ' (ב"מ דף ה:) לא תחמוד ביהיב דמי לא משמע

ודוקא כשחושב שמותר ע"פ דיני התורה, אבל אלו שבזמנינו שסבורים שמותר לעבור על חלקים מהתורה בזמנים או במצבים שונים רח"ל, זו כפירה גמורה מחמת תאווה ועצלות. אך יש לדון כששמעו כך מרבנים שלהם¹⁵.

שווג

י. מי שמחלל שבת בשווג, אע"פ שמחלל בקביעות מחמת שאינו יודע שמלאכה זו אסורה, דינו כישראל לכל דבריו ויכול לערב¹⁶. אבל מי ששווג באיסור טלטול, שאינו

לאינשי. ולפ"ז איסורים שרבו המזלזלים בהם, אין העובר עליהם נעשה מומר. ויש בזה חומרא גדולה בימינו שיש טועים לומר שא"צ לשמור כל המצוות עפ"ל, ואם נאמר שדינם כישראל ומצד שני אינם חוששים לאיסור עירוב, לא יועיל להם עירוב (כדלקמן סעיף ט"ז) וגם לא שכירות של שכירו ולקיטו, שאינו מועיל בישראל. ואולי יש להקל שהטועים הנ"ל יודעים בתוך ליבם שאינם צודקים, והראיה שאוטמים אוזניהם מלשמוע דעות אחרות, וא"כ יש להחשיבם כמומר שיועיל לו שכירות. וצ"ע למעשה, וזה מצוי.

¹⁵ בתשו' בנין ציון (החדשות סי' כ"ג) כתב שלפושעי ישראל בזמנינו שלרובם נעשה כהיתר, אפשר שיש לדונם כאומר מותר. ובשו"ת אגרות משה (אהע"ז ח"ב סי' כ' ענף ד') כתב שאין דבריו נכונים, כי איסור שבת ידוע ומפורסם שאפילו הגויים יודעים שלישאל אסור לעשות מלאכה ביום זה. ומ"מ דן שם (בתחילת הענף) בחזון שהיה מתחזן בשבת ברמקול, ושאר דברים קיים כהלכה, די"ל כיון שרבים הקלו בזה מחמת הוראה של איזה רבנים (רפורמים), אף שהוא טעות, אין להחשיבו לכופר, ואף שידע שהרבנים היותר גדולים מהם אוסרים, מ"מ חושב שיש צדדי היתר ורק מספק אסרוהו, ומומר לספק אינו כגוי, ע"ש. והנה על מש"כ הבנין ציון, רבו החולקים, אבל באופן זה ששומר עיקר שבת ומורה היתר לחלל כשקשה לו או מפני השלום ושאר שטויות ע"פ הנהגת רבניהם, יתכן שאינו כמחלל שבת. אמנם יש מהם שיודעים האמת ונמשכים אחרי דעות אלו מחמת תאותם לחיי הפקר.

ומה שהוכיח הבה"ל כאן מתוס' (עירובין דף ט. ט.), קשה דהתם מיירי כשהוציא במקרה כשהיה דחוק לפי שעה, ולכאור' כוונתם משום שבפעם אחת לא נעשה מומר כמ"ש המג"א, והמשנ"ב בסק"ד ציין לדבריו, ואין ראיה לאומר מותר שעובר בקביעות וצ"ע. עוד העירו שהרמב"ם (שגגות פ"ב ה"ו) פסק שאומר מותר חייב קרבן כשווג, ולא כאנוס. אמנם זה אינה קושיא שהרי גם שווג אינו מומר כדלקמן סעיף י'.

שו"ר בקובץ הערות בביאורי האגדות (סי"ב סק"ח) שכ' כע"ז שאם טועה "מחמת הבנתו בדברי התורה", הוי כאומר מותר, אבל אם בדעת צלולה לא היה טועה, הוי טועה מדעת עצמו ודינו ככופר, [וכוונתו אף כשטועה לפרש בפירוש התורה מחמת רצונותיו].

¹⁶ פשוט, וכ"כ החזו"א (יר"ד סי' ב' ס"ק ט"ו). ומה שהמסורתיים והדתיים הנ"ל סעיף ו' (בהערה) שטועים וחושבים ששומרים שבת בדברים מסויימים, לא נחשבים שווג, היינו מפני שהם יודעים שיש עוד דינים ועוצמים עיניהם מלפגוש באמת.

יודע שיש דין עירוב ואינו יודע שאסור לטלטל כשאין עירוב, נראה שדינו תלוי במחלוקת הב"י והחזו"א האם מועיל שיזכו לו פת.¹⁷

תינוק שנשבה

יא. מחלל שבת בפרהסיא מחמת שלא לימדוהו, הנקרא תינוק שנשבה, לדעת המשנ"ב דינו כגוי, ומועיל רק לשכור רשותו. לדעת כמה פוסקים דינו כישראל שאינו מודה בעירוב, שאינו מערב ולא משכיר כגוי, אלא רק מבטל [או בשכירות דישאל]. ולדעת החזו"א יכול לערב.¹⁸

¹⁷ נראה דמה שנחלקו הב"י והפוסקים, והחזו"א [המובאים בסעיף הבא] בדין תינוק שנשבה, האם דינו כצדוקי וכמי שאינו מודה בעירוב, זוהי מחלוקת ביסוד דין אינו מודה בעירוב. דלב"י והפוסקים שנקטו כרמב"ם, שאפילו שתינוק שנשבה דינו כישראל לכל דיני התורה, מ"מ אינו מערב מפני שאינו מודה בעירוב, על כרחך הגדר הוא שכל שמטלטל ואינו חושש לעירוב, לא תקנו לו עירוב בפת אלא רק ביטול רשות, ולא עוזר שהוא אנוס מחמת שנשבה. משא"כ לחזו"א שתינוק שנשבה מערב בפת, הגדר הוא אחר, שכל מי שדינו כישראל ואינו כופר בדין עירוב, מועיל לו עירוב, ומי שאינו מודה בעירוב היינו דוקא כצדוקי שעובר במזיד על תקנת חכמים, או מי שאינו מאמין שדינו כאפיקורס, ולא שצריך שיהיה מהמקיימים תקנת עירוב באופן חיובי, רק שאינו מכחיש תקנה זו. ולפ"ז שוגג שאינו מכחיש אלא רק לא מקיים מחוסר ידיעה, לב"י והפוסקים אין לו תקנת עירוב בפת [אלא ביטול רשות, שזה קשה שיתקיימו כל הדינים, ויש לסמוך על שכירות דישאל], ולחזו"א יש לו תקנת עירוב בפת.

¹⁸ המשנ"ב סק"א הביא מש"כ הב"י מחלוקת בצדוקים שמחללים בפרהסיא מחמת שמנהג אבותיהם בידיהם, לד' התוס' (ס"ט. ד"ה כאן) שהעמידו דין המשנה כשהיו מפחדים לחלל בפרהסיא, א"כ המחלל בפרהסיא הוי כגוי אפילו כשעושה רק מחמת מנהג אבותיו, ואפילו תינוק שנשבה, וצריך לשכור רשות ואינו יכול לבטל, אבל ברמב"ם משמע שצדוקים יכולים לבטל אפילו אם מחללים בפרהסיא, והטעם משום שעושים כן רק מחמת מנהג אבותיהם בידיהם, וכן תינוק שנשבה, מבטל ולא מערב ומשכיר, וכשיטתו צידד הב"י. [כלומר, לד' הרמב"ם הוא ישראל שאינו מודה בעירוב, ולד' התוס' הוא כגוי]. ובשער הציון תמה על הב"י, והוסיף שאפילו אם בכל התורה אין דינו כגוי, אך כאן שחז"ל תיקנו משום שמא ילמדו ממעשיו, זה שייך בכל מי שמתנהג כגוי, אפילו שעושה כן מחמת מנהג אבותיו. ולפ"ז למשנ"ב, כל תינוק שנשבה דינו כגוי שמשכיר ואינו מבטל ומערב, ולדעת הב"י וכ"כ הט"ז והמג"א שצדוקי שבמשנה היה מנהג אבותיו בידיו ואפילו מחלל בפרהסיא דינו כישראל, מבואר שתינוק שנשבה הוא כישראל ויכול לבטל ולא צריך להשכיר, ומ"מ אינו מערב, [וזו הבעיה הכי קשה, שאין לו דין שכירות דגוי אלא כישראל, שי"א שאין שכירות בישראל, וי"א שאין בו את הקולא של שכירו ולקיטור].

ולדעת החזו"א (סי' פ"ז ס"ק י"ד) צדוקי שבמשנה היה מזיד, ולכן דינו כאינו מודה בעירוב, אבל תינוק שנשבה דינו כישראל שיכול לערב. [והוסיף לתמוה על מש"כ המשנ"ב ששייך כאן את התקנה כי יש חשש שמא ילמדו ממעשיו, הרי חז"ל תיקנו רק בגוי, ומומר מפני שדינו כגוי, ולא בכל מי שדעותיו פסולות ויכולים ללמוד ממעשיו]. והנה החזו"א אומר ג' דברים, א' תינוק שנשבה כישראל, ובוהו גם דעת הב"י

יב. מי נחשב תינוק שנשבה [ולא מומר], אדם שנשבה לבין הגויים ואינו יודע שהוא יהודי, או שאינו יודע שליהודי יש מצוות.

השאלה שהתחדשה בדורות האחרונים שיש יהודים שיודעים שהם יהודים ויש מצוות, ואינם מקיימים מחמת שהורגלו בדעות כוזבות שלימדו אותם. החזו"א חידש שכל מי שאם היו מסבירים לו ומשתדלים עימו להחזירו בתשובה, היה שב, הרי זה תינוק שנשבה, אע"פ שידוע שהוא יהודי ויש חרדים ששומרים שבת. וכתב שצריך הכרעת בי"ד על כל אחד אם היה שב לפי שיעור ידיעתו. אבל כמה פוסקי זמנינו נוקטים שכל שידוע מתורת ישראל אינו כתינוק שנשבה, אלא כמומר בשוגג, או כמחלל שבת לתיאבון בפרהסיא, שדינו כמומר.¹⁹

הפוסקים כן דלא כמשנ"ב ב' שיכול לערב, וזה דלא ככל הפוסקים הנ"ל שכתבו שמועיל לו לכל היותר ביטול, והוא אינו מודה בעירוב. [וצ"ע מש"כ בחכמת הלב (פ"ז הערה ט"ו) שדעת הב"י והט"ז וכו' כחזו"א שיכול לערב, ומחמת זה נקט כחזו"א לדינא]. ג' מה נקרא תינוק שנשבה, כל שאילו יודיעוהו כראוי [ובזה ע"י לקמן]. ודברי החזו"א שיכול לערב קשים גם מסברא, מה שייך עירוב במי שמכריז שהעירוב לא שוה, ואל תעשו, ומטלטל מחוץ לעירוב, א"כ כמה הוא קשור לפת, בכך שאם ישכנעו אותו לשוב, הרי זה כמו שיכתוב תפילין בלי כוונה, דלא מהני מה שאם יסבירו לו יכוון. כן שמעתי לתמוה מהגר"מ לובין שליט"א. ועי' שבט הלוי (ח"ו סי' מ"ז סק"ד) שחיפש למצוא היתר למקום שהיו מחללי שבת, וכתב שגם אם נחשיב אותם לתינוקות שנשבו וכדו' זה לא יעזור, כיון שעכ"פ אינם מודים בעירוב אינם יכולים לערב. ועי' מש"כ לעיל הערה 17 בביאור מחלוקת הב"י והחזו"א בגדר דין אינו מודה בעירוב.

ובספר עירובי חצירות (עמ' קפ"ט) כתב בדעת הפוסקים שיש בזה שתי דרגות. א' תינוק שנשבה בין הגויים, שמבואר בב"י שדינו כישראל ומבטל רשותו, אך אינו מערב מפני שאינו מודה בעירוב, וכן משמע משאר הפוסקים. ב' מי שאבותיו פירשו מדרכי ציבור, והוא אוחד מנהג אבותיו, וזה צדוקי שידוע מדרך ישראל אך הולך בדרך עיקש מחמת מנהג אבותיו, שלד' הב"י אינו כגוי ומבטל רשות, ולדעת הש"ך (יו"ד סי' קנ"ט סק"ו) דינו כמומר וכגוי, ולדעת המשנ"ב אף אם בשאר הדינים אינו כגוי מ"מ לגבי עירובין דינו כגוי. וכתב שם שגם המשנ"ב מודה שבחלק א' דינו כישראל ולא כגוי. ולד' החזו"א שניהם יכולים לערב.

¹⁹ החזו"א (סי' פ"ז סק"י"ד) חידש וכתב שתינוק שנשבה וכן כל מי שגדל ללא תורה דינו כישראל, כי הוא בחזקת שאם יודיעוהו וישתדלו עמו "כשיעור ההשתדלות שהוא ראוי לשוב", יחזור בו ולא יזיד לבלתי שוב, "ושיעור ההשתדלות תלוי לפי התבוננות הדיינים כאשר יופיעו ברוח קדשם בהכרעת דינו". ורק אם גם אחר ההשתדלות לא יחזור דינו כמומר. וכתב שבאמת צריך בי"ד לדון על כל איש ואיש בפרט, [ולפי"ז יש להחמיר כל זמן שלא הושיבו ב"ד לדון]. אבל בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' קצ"ח) כתב ע"פ הרמב"ם (פ"ג משגגות) ורמ"א (יו"ד סי' קנ"ט ס"ג) שכיון שידוע שהוא ישראל ויש תורה לישראל, אינו כתינוק שנשבה, ואע"פ שלפעמים אפשר להחשיבו כשוגג או כאנוס, מ"מ לא עדיף ממומר לתיאבון, ולכן חילונים בזמנינו גם אם נגדיר אותם כאנוסים מחמת החינוך הרע שלהם, גם אם ניתן להם דרגא של מומר

בני צדוקים ומומרים

יג. בני הצדוקים שאינם יודעים צידקת חכמי ישראל, אלא נמשכים אחר מעשי אבותיהם, יש אומרים שדינם כתינוק שנשבה, ויש אומרים שדינם ככופר וכגוי [אם לפי טעותם עוברים על דבר שיש בו חילול שבת]²⁰, אבל בני המומרים פורקי עול, דעת כמה פוסקים שאין להם את הקולא של צדוקים, ודינם כמומרים וכגויים²¹.

לתיאבון או פחות מזה, עכ"פ אינם תינוקות שנשבו. עכ"ד. וכ"כ בשבט הלוי (ח"ב סי' קע"ב) שאין בזה"ז תינוקות שנשבו, כי מי לא יודע משבת. [וע"ע מש"כ בשבט הלוי ח"ו סוס"י מ"ז אות ד']. וכן כתבו בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (שבות יצחק ה' יו"ט פי"ד ט"ו, ועוד ספרים) שאין לחילונים שבזמנינו דין תינוקות שנשבו. ולפ"ז כל מחלל בפרהסיא אינו מערב, [וגם לחזו"א הרי כתב שצריך להושיב ב"ד להכריע אם ישוב כשיודיעוהו, וכל זמן שלא הוכרע הדבר צריך להחמיר ולענין עירוב צריך להחשיבו כגוי]. וצריך לדון אם יש להקל בו את הקולות שבשכירות מגוי.

וע"ע בקובץ הערות (ביאורי אגדות סי"ב סק"ח) בשם הגר"ח זצ"ל שבכפירה לא שייך שוגג, וגם נעביך אפיקורס הרי הוא אפיקורס. וכתב הקובץ הערות שדבריו מוכרחים, שהרי כל הכופרים וכל עובדי ע"ז מוטעים הם, אלא שהקשה א"כ איך שייך דין תינוק שנשבה. וביאר שכללות האמונה מוכרחת, ודעת האדם לא תתן מקום לכפירה, ורק רצון האדם לפריקת עול מטה את שכלו לטעות בדברים פשוטים ומוכרחים, וע"כ שגגתו עולה ודון. משא"כ תינוק שנשבה שמוטעה לומר שמותר לעבוד ע"ז [למרות האמונה באלוקים], הוי שוגג כיון שסבור שעושה ברשות התורה עכ"ד. ולפ"ז אין דין תינוק שנשבה במי שחי חיי הפקר.

²⁰ כמבואר לעיל סעיף י', שהב"י העמיד בזה מחלוקת תוס' ורמב"ם, והשעה"צ חולק ומחדש שלענין עירוב לכו"ע דינם כגוי.

²¹ בשבות יצחק (הל' יו"ט פי"ד) דייק מהמשנ"ב (סי' תקי"ב סק"ב) לגבי בישול לאורח מומר, שלגבי צדוקים הביא מחלוקת אחרונים, וסיים שבמומר דינו כעכו"ם, משמע שבמומר לא שייך הדין שמנהג אבותיו בידיו [אלא רק כשהוא תינוק שנשבה שאינו יודע כלל], וכתב שבות יצחק בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שביאר הסברא לחלק בזה, שדוקא הצדוקים שהיה להם דת מסוימת והיו נמנעים מלהתחתן עם אחרים, שייך מנהג אבותיהם בידיהם, שהם אדוקים בדתם, משא"כ מומר שחי חיי הפקר ללא דת, אין זה מנהג אבותיו, וטעות כזו אינה אונס כיון שהוא צריך לתפוס עצמו כשרואה יהודים שומרי מצוות, ומה שנשבה ביד יצרו שמונע אותו מלחשוב, אינו תינוק שנשבה. ובחוט השני (שבת ח"ד פ"מ סק"ב) הביא חילוק זה מהרמב"ן (ב"מ דף ע"א.), וביאר דבריו כע"ז קצת באופן אחר, כי לא היתה שיטה למומרים, וכל מומר ידע שהוא עוזב תורת ישראל ומתדבק בגויים, לכן גם בנים שגדלו בדרך זו אינם תינוקות שנשבו, אבל לפי סברתו כתב החוט שני דמשא"כ בזמנינו שיש כופרים שמחשיבים עצמם ליהודים, והוא מתדמה להיות כיהודי שאינו שומר תורה ומצוות מחמת שכך לימדוהו שכאילו יש כזו דרך רח"ל, דינו כתינוק שנשבה. [ונקט כחזו"א, ועי' בהערה הקודמת שרבים חולקים ע"ז].

יד. ילדים קטנים, נקטו הפוסקים שדינם בינתיים כתינוקות שנשבו, עד שיגדלו ויקבלו דעה בעצמם.²²

נושר

טו. מי שנמשך אחר רוח הזמן, אחר חברים רעים או כל מיני פיתויים, אינו כאנוס.²³

לחומרא הוי כישראל

טז. כל מחללי שבת המוזכרים בסעיפים הנ"ל שאין דינם כגוי, דירתם אוסרת כישראל, ולפ"ז יש בהם חומרא מסתם גוי.

א. גם כאשר דר עמו בחצר רק יהודי אחד, צריך להתיר את רשותו ולשכור ממנו.²⁴

ב. השכירות מאנשים אלו תלויה במחלוקת פוסקים, שלדעת המשנ"ב מועילה לכו"ע, אבל לדעת השו"ע, י"א שאינה מועילה וי"א שמועילה רק בשעת הדחק. וכן החזו"א צידד שאינה מועילה.²⁵

ג. נחלקו הפוסקים אם אפשר לשכור משכירו ולקיטו של ישראל, ויש להחמיר בזה. אמנם ברוב המקרים מצרפים את השיטות שהם מומרים או שיכולים לערב, ומסתפקים בשכירות משכירו ולקיטו, והמחמיר בזה תבוא עליו ברכה.

מלבד השכירות יש להוסיף גם לזכות להם את הפת של העירוב, לצאת ידי השיטות שדינם שיכולים לערב.

יז. מחללי שבת בפרהסיא שהוזכרו בסעיפים א-ד שדינם כמומר וכגוי, נחלקו האחרונים אם דינם כגוי גם לקולא, ונפק"מ לדין א' וג' שבסעיף הקודם.²⁶

²² כ"כ בתל תלפיות בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל, וכ' עד גיל י"ג.

²³ אגרות משה אהע"ז ח"א סי' פ"ב ענף י"א ד"ה ואמינא, שבות יצחק (יו"ט עמ' קס"ב), משום שהיה לו להימשך אחרי הכשרים, ומה שנמשך לרעים הוי כמזיד.

²⁴ כלומר, בגוי שבעצם אין דירתו דירה האוסרת אלא רבנן גזרו עליו שיאסור, מבואר (בגמ' ושו"ע רס"י שפ"ב) שאינו אוסר אלא כשגרים באותה חצר [או באותו שטח המוקף במחיצות העירוב] שני ישראלים, אבל כשגר רק יהודי אחד, לא גזרו שהגוי יאסור, שאין זה שכית שידור לבד עם גוי מחשש שיהרגנו. משא"כ במחלל שבת כזה שאין דינו כגוי, הרי דירתו אוסרת כישראל גם ללא גזירת חז"ל, ולכן גם כשגר עמו רק עוד יהודי אחד הוא אוסר כדין שני ישראלים שאוסרים זה לזה. ואע"פ שאינו יכול לערב מאחר ואינו מודה בעירוב, מ"מ פשוט שאוסר, כמ"ש בגמ' ובשו"ע שהוא צריך לבטל רשותו. וכיון שקשה לקיים איתו דין ביטול רשות, צריך לשכור רשותו ולהסתמך על השיטות שיש שכירות מישראל.

²⁵ ראה מה שהתבאר באריכות בהערה שבתחילת פרק זה.

סיכום למעשה

יח. חילונים בזמנינו שמחללים שבת בפרהסיא, רובם מוטלים בספק, אם הם מומרים במזיד ודינם כגוי וצריך דוקא לשכור רשותם, או שהם תינוקות שנשבו שלדעת החזו"א דינם כישראל שמערב, אבל לדעת המשנ"ב גם אם הם תינוקות שנשבו דינם כגוי לענין עירוב, ולדעת הב"י והפוסקים דינם הכי גרוע, שהם כישראל שאינו יכול לערב.

לכן כל מי שגר עם מחלל שבת בפרהסיא, ויש בבנין שתי משפחות שומרי תומ"צ, צריכים לשכור מהמחלל שבת.²⁷

כאשר יש רק משפחה אחת שומרת תומ"צ, והשאר אינם שומרי תומ"צ, לכתחילה יש להחמיר לשכור ממחללי שבת בפרהסיא.²⁸

²⁶ בדין מומר נחלקו האחרונים, דרע"א (בהג' לשו"ע סי' שפ"ה) כתב שעשאוהו כגוי רק לחומרא, ואם גר עם ישראל יחידי הוא אוסר, והביא שכ"כ האבן העזר, וכן משמע בגאון יעקב (ר"פ הדר). וכן מבואר בשו"ת יד אליהו לגבי צדוקי למ"ד דינו כגוי, דהיינו רק לחומרא. אבל הקרבן נתנאל (עירובין פ"ו סי' י"ג אות מ') חולק עליו, וכ"מ ברמב"ם (פ"ב מעירובין ה"טז) לגבי מומר, וכ"כ הנשמת אדם (כלל ע"ה אות ח') אך סיים בצ"ע. וכ"מ בחזו"א (סי' פ"ז ס"ק י"א), והנה לענין מה שדיברו הפוסקים הנ"ל שיאסור במקום שיש רק ישראל אחד, אין בזה נפק"מ לעירובים השכונתיים, כי תמיד יש שני ישראלים, והנפק"מ רק לאדם פרטי בבנין שלו. וראוי להחמיר בזה. ולגבי הנפק"מ השניה לשכור משכירו ולקטו, כבר כתבנו שמקילים בזה מחמת ההכרח, והחמיר תע"ב. [ומחלוקת זו נוגעת גם האם אפשר לשכור ממנו בפחות משהו פרוטה (גאו"י וחזו"א), אך זה לא נפק"מ למעשה בזמנינו שאין הפרוטה חשובה ונותנים יותר בלא"ה. וכן נחלקו אם מועיל ביטול כאשר הוא יחידי כיון שאיסורו רק מדין ישראל שבו. וגם זה לא נפק"מ כעת שאיננו יכולים לעמוד בתנאי הלכות ביטול]. ועי' בעירובי חצרות (סי' י"ח סק"ט, עמ' קצ"ב) ובחכמת הלב (פ"ז ס"ח) שהאריכו בזה.

²⁷ דין זה מוסכם, משום שלרוב הפוסקים דינו כמומר גמור שדינו כגוי, וגם לחזו"א שהחילוניים הם בספק תינוק שנשבה, מ"מ הרי כתב שצריך להושיב ב"ד לדון על רמת הידיעה של כל אחד, וכל זמן שלא הושיבו ב"ד ע"ז צריך להחמיר לשני הצדדים. ובפרט שלמשנ"ב אף אם הוא תינוק שנשבה, מ"מ לענין עירוב דינו כגוי. אלא שבכל זאת יש להחמיר ג"כ שמא דינו גם כישראל לחומרא כדלקמן.

²⁸ דין זה לחומרא משני סיבות, א' יש אומרים שמומר כגוי רק לחומרא ולא לקולא, וא"כ הרי הוא אוסר גם כשהוא יחידי, כמ"ש האבן העזר והובא ברע"א (על השו"ע סי' שפ"ה ס"ג). וכ"כ למעשה בספר חכמת הלב (פ"ז ס"ח). ב' משום דעת החזו"א שהרבה מהחילונים בזמנינו נחשבים תינוקות שנשבו. [אמנם לחזו"א לשיטתו תינוק שנשבה מערב, ולפ"ז מספיק לזכות פת לאותו מחלל שבת, אבל לב"י והפוסקים שתינוק שנשבה הוי כישראל שאינו מערב, גם כאן צריך לשכור ממנו. וא"כ מצד סיבה זו י"ל שאפשר להקל, כי יש לצרף גם זה שדעת הרבה פוסקים שאינם כתינוקות שנשבו ואוסרים רק כשיש שתי

וכן לכתחילה יש להחמיר לשכור אף ממחלל שבת בצניעה, ומתינוק שנשבה.²⁹
 ובכל אלו יש להעדיף לשכור ממנו עצמו ולא משכירו ולקיטו, ורצוי שגם יערב [יזכה
 לו פת, ובוה יוצא ידי כמעט כל הפוסקים]³⁰. ולפוסקים כדעת השו"ע יתכן שגם זה אינו
 מועיל.³¹

משפחות של שומרי תומ"צ. ומ"מ כשיש שתי משפחות שאינן שומרי תומ"צ, יש עוד סיבה להחמיר, שמא
 אחת כתינוקות שנשבו, ואחת כמומר, וגם לחזו"א צריך לזכור מהם].

²⁹ כמבואר לעיל שיש שיטות חשובות שמחלל שבת בצנעא לא מערב, ובתינוק שנשבה ג"כ יש דעות, וגם
 דעת המשנ"ב שצריך לשכור ממנו כגוי. והטעם להקל בזה הוא, ע"פ החזו"א ששני אלו יכולים לערב, [וגם
 לחולקים הרי יש אומרים שבלא"ה לא מועיל שכירות מישראל שאינו מומר, וא"כ השכירות לא תוסיף, רק
 מי שרוצה להחמיר שלא יטלטל]. אבל לפי הכרעות המשנ"ב ברור שאם שוכרים מהם יוצאים ידי חובה
 לכו"ע, בין אם הם ישראל ובין אם הם כגוי, כי המשנ"ב הכריע שיש שכירות מישראל, ומועיל אפילו על
 הצד שדינו לערב.

³⁰ מש"כ שאפילו הוא יחידי צריך לשכור, ולא כמי שדר עם גוי שרק כשיש שנים הוא אוסר. היינו משום
 הצד שהוא כישאל ודירתו אוסרת, ומצד שני הרי הוא אינו מודה בעירוב ואינו יכול לערב, ולפ"ז יכול רק
 לבטל רשות, אך זה אינו מציאותי שמחלל שבת יוכל לעמוד בתנאי ביטול [ואפילו בישראל גמור זה דבר
 רחוק], ולכן הברירה היחידה היא לשכור ממנו שכירות שמועילה לישראל ולסמוך על הכרעת המשנ"ב
 (סי' ש"פ ס"ק י"ג) שמועיל לשכור מישראל אם שוכר ביום חול, וכיון שנחלקו הפוסקים אם מועיל שכירו
 ולקיטו בישראל, יש להחמיר לעשות שכירות דוקא ממנו עצמו. [ומ"מ בשעת הדחק יש לסמוך על שכירות
 משכירו ולקיטו, כיון שיש פוסקים שדינו כגוי וכפוסקים שיש שכירו ולקיטו במומר, וכן מורים בעירנו בני
 ברק להקל. ואפשר לצרף דעת החזו"א שדינו כתינוק שנשבה ויוצא בעירוב]. ומה שכתבנו שגם יזכה לו
 פת, היינו לצאת ידי שיטת החזו"א [שמשמע שנקט כשיטות שישראל אינו יכול להשכיר] וסובר שיכול
 לערב בפת.

בחכמת הלב כתב ג"כ לעשות גם שכירות וגם עירוב, אך כתב שאפשר לשכור משכירו ולקיטו. וזה משום
 שהיקל כדעת החזו"א בשני דברים, א' שתינוק שנשבה מערב, ב' שמחלל שבת בצנעא מערב, ולכן נשאר
 לו רק הצדדים שהוא מומר גמור וכגוי או שהוא כישאל ומערב. אך לפי מה שנתבאר דעת הב"י והט"ז
 והמג"א ועוד פוסקים שגם תינוק שנשבה וגם מחלל בצנעא נחשבים אינם מודים בעירוב ולא מועיל להם
 עירוב, ומאחר ואינם כגוי אלא ישראלים, צריכים שכירות של ישראל ש"א שאי אפשר משכירו ולקיטו.
 אמנם החכמת הלב היה מוכרח להקל כך לפי שיטתו שאין שכירות מישראל בגדרי שכירות אלא רק בגדרי
 ביטול וכפי שמשמע בחזו"א (סי' פ"ה ס"ק ט"ו) דלא כמשנ"ב הנ"ל, ולפ"ז לא יהיה תקנה לכל אלו שדינם
 כישאל שאינם מודים בעירוב, אלא רק לפי הקולא של החזו"א שיכולים לערב.

³¹ כמו שנתבאר אנו זקוקים לסמוך על שכירות מישראל, משום שדעת הב"י שתינוק שנשבה ומחלל שבת
 בצנעא שניהם כישאל ואינם יכולים לערב, והרי הרי בשו"ע (סי' ש"פ סעיף ג') נראה שפוסק כדעת
 מהר"ם שלא תקנו שכירות בישראל [שהביא דעתו בסתם ואח"כ י"א], וא"כ נשאר רק ביטול רשות, שזה
 לא מציאותי שיוכלו לקיים כל תנאי ביטול [שיבטל לכל אחד, ולא יוציא עד שישראל יחזיר, ולא יחזור

יט. חילונים מסורתיים, יש להם כבוד לשבת, ושומרים משהו, לא נוסעים ברכב, ולא פותחים חנויות, אבל מדליקים אור אפילו בפני עשרה יהודים. יש מהם שטועים ואינם יודעים, ודינם כשוגג או כתינוק שנשבה, אבל הרבה מהם יודעים שהם לא שומרים כמו הדתיים, רק הם מתרחקים מלהיפגש עם האמת, ודינם כמומרים או כמחלל שבת בצנעא לתיאבון³².

כ. משפחות שנתדרדרו רח"ל ומזלזלים במקצת איסורי שבת וביניהם שאינם נזהרים מלטלטל במקום שאין עירוב, לדעת המשנ"ב לא מועיל להם העירוב בפת, אלא צריך לשכור מהם (שכירות דישראל)³³. ולדעת החזו"א, אם לא יזלזלו בפני אדם גדול [וכן המצב בדרך כלל] מועיל להם העירוב בפת, אבל במקרה שיזלזלו גם בפני אדם גדול צריך לשכור רשותם [כשכירות דגוי]³⁴.

כא. נערים נושרים עד כדי שמחללים שבת רח"ל, אם הם מחללים שבת רק כשנמצאים עם חבריהם הרעים, או בתוך ביתם, ומתביישים לחלל שבת בפרהסיא במקום מגוריהם, דינם כמחלל שבת בצנעא שנחלקו הפוסקים אם מערב, או שאינו מערב [וניתן לשכור

מהביטול וכו']. ואם כן לבני ספרד לכאורה אי אפשר להתיר רשויות אלו. וקשה להקל שיכול לערב כחזו"א, כיון שהב"י עצמו פוסק שהם כישראל ואינם מערבים. אמנם בכף החיים כתב שגם לשו"ע ניתן לסמוך בשעת הדחק על שכירות מישראל, ולפ"ז יש להתיר אם ישכרו ממנו.

³² אלו שאינם יודעים, אם כשיודיעו להם יחזרו בתשובה, דינם כתינוק שנשבה לחזו"א, ולשאר פוסקים לכאורה כשוגג או כמומר מחמת אונס כנזכר לעיל בדין תינוק שנשבה. וצ"ע. אבל רובם יודעים שצריך לשמור יותר, ולכן דינם כמומרים למרות שהם שומרים קצת, שהרי אפילו המחלל שבת באיסור דרבנן אחד הוא מומר אם מחלל בפרהסיא. ומ"מ הרבה מתוכם לא יחללו שבת בפני רב גדול, שיש להם כבוד לרבנים ולמצוות, והם כמחללי שבת בצנעא לא מתוך כפירה אלא לתיאבון, ונתבאר לעיל סעיף ח שנחלקו הפוסקים אם מועיל לו לערב בפת או צריך שכירות. ולמעשה, כיון שהם מחללים בפרהסיא וקשה לעמוד על הגדרתם, אם אינם מומרים, וגם שבין אם הם כתינוק שנשבה ובין אם הם מחללי שבת בצנעא יש דעות שלא מועיל להם עירוב, לכן יש לשכור מהם. והכלל בידינו לשכור מכל מחלל בפרהסיא.

³³ באופן שמטלטלים גם במקומות שאין עירוב, כיון שבסתמא לא יחללו בפני אדם גדול, דינם כישראל שאינו מודה בעירוב, שאינו יכול לערב אלא רק לבטל רשות, וכאמור זה לא שייך לקיים למעשה, לכן צריך להסתמך על דין שכירות מישראל שמועיל לדעת המשנ"ב, רק י"א שצריך שכירות ממנו ולא משכירו ולקיטו. ואם מחלל בעוד איסורי מלאכות, שדינם כמחלל שבת בצנעא, ג"כ למשנ"ב דינם כנ"ל, כיון שלא נעשים עי"ז כמומר וכגוי, א"כ צריכים עירוב, ומצד שני לא מועיל להם עירוב בפת מחמת שאינם מודים בעירוב, וצריך שכירות כנ"ל.

³⁴ לדעת החזו"א מחלל שבת בצנעא יכול לערב. ולכן לפ"ד אם לא יחללו בפני אדם גדול יכולים לערב. ורק בדרגה שיחללו גם בפני אדם גדול, דינם כמומר גמור וכגוי.

ממנו שכירות ישראל]. ואם מחללים שבת גם כשרואים אותם תושבים חרדים במקום מגוריהם, רק שאינם יוצאים בגלוי כדי לא לחולל מהומות, דינם כמומר גמור³⁵.

באופן שהם נמצאים בבית הוריהם, בדרך כלל אינם אוסרים ולא צריך לשכור מהם. אך בשני אופנים הם יכולים לאסור, א' אם ההורים נסעו לשבת והשאירו את הנער בדירה לבד³⁶. ב' כאשר נתנו לנער חדר פרטי, שאינו מרשה להיכנס או להכניס דבר לחדרו, יתכן

³⁵ כשמתבייש מהחרדים שבמקום מגוריהם, הרי זה כמי שמתבייש לחלל בפני אדם גדול, שכתב המשנ"ב (סי' שפ"ה סק"ד) שדינו כמחלל בצנעא, למרות שבשאר מקומות מחלל בפרהסיא. אבל כשמחללים גם בפני חרדים אלו שהכירום בהיותם שומרי תו"מ, וכבר אירע שחיללו פעם אחת בפני עשרה אנשים או שידעו בהם עשרה אנשים, דינם כמומרים, ומה שנמנעים מלחולל מהומות זהו ענין אישי בעלמא. ועי' מש"כ לעיל הערה 6.

³⁶ כאשר גר עם הוריו כמעט לא שייך שיאסור, דאע"פ שאינו נפטר בעירוב שעשה אביו [דבין אם בעלמא אין בני הבית לא אוסרים מחמת שהם נחשבים מעורבים יחד, זה לא שייך כמומר שלא מועיל לו עירוב, ובין אם נאמר שכל אנשי הבית כחד, היינו ג"כ רק כשכולם בני עירוב]. ומ"מ בדרך כלל יש לאביו תפיסת יד בכל הבית, ועוד דמצי לסלוקי, ואפיה ובישול משל בעה"ב. וכ"כ בספר עירובי חצרות (מכתב י"ב עמ' תכ"א). ומבעל החכמת הלב שמעתי שדעתו שאף כשגר עם הוריו אוסר, דנקט שדין תפיסת יד ודין מלמד או סופר נאמרו דוקא כשבעה"ב יותר קבוע מהדייר הטפל עליו, וכאן הבן נמצא בקביעות כמו אביו. וצריך בירור.

אבל כאשר הנער נשאר לבד בדירה, אוסר אפילו כאשר אירע כן שבת אחת, ואין לו דין אורח [להיות טפל לבעה"ב אחר בבנין], שהרי הוא גר שם בקביעות, רק שתמיד אינו הבעלים, וכעת הוא הבעלים [מבחינת הלכות עירוב שא"צ קנין בדירה כמ"ש בחזו"א]. ולמרות שיש להוריו תפיסת יד בבית, או שיכולים לסלקו, אינו מועיל כאשר הם עצמם לא נמצאים בהיקף העירוב. במקומות שמתגוררים נערים כאלו רח"ל, קיימת בעיה חמורה שאי אפשר לשכור מאחד מבני הבית, כדי שלא לפגוע בהם ולהוסיף על צערם הנורא.

והנה מש"כ שאף אם נשאר בדירה באופן חד פעמי אינו נחשב אורח, מכיון שעיקר דיוריו הם קבועים, ורק הדין שאוסר התחדש עכשיו. כ"כ בספר עירובי חצירות (מכתב י"ב שם), וראייתו מדברי המשנ"ב (סי' שע"א סק"ב, וסי' שפ"ג סק"א) שמי שנסע מביתו והשאיר בני בית בביתו, אע"פ שהוא אינו אוסר הם אוסרים, ומוכח שלא אומרים שיחשבו אורח מחמת זה שדירתם נחשבת בפנ"ע רק פחות מל' יום. וא"כ ה"ה כשהבן מומר אינו אורח והוא יאסור לפי מה שהוא [שאוסר כגוי, וצריך לשכור ממנו]. ויש טוענים שאין ראייה, דבמש"כ המשנ"ב הדירה של בני הבית היא אותה סוג דירה של הבעלים [ששניהם דירת ישראל או שניהם עכו"ם] ונחשב המשך לדירתם של כל השנה, משא"כ כשדירת האב היא דירת ישראל, ועכשיו נעשה דירת גוי שהיא דירת בהמה, בזה לא מחשבים מה שהיה קודם, ולפ"ז אם אירע כך באופן חד פעמי אינו אוסר, ואם רגיל שקורה כך לפעמים אוסר [מדין גוי הרגיל שאוסר בפחות מל' יום כמ"ש בסי' שפ"ד ס"א]. וכן שמעתי שהגרי"ל זילברשטיין שליט"א הורה שלא להחמיר בזה בשכונתו [אבל צ"ע שלא הגביל זאת באינו רגיל, ולא הסביר סברתו]. אמנם לפי מה שהבין העירובי חצרות שבן בית אוסר לא מצד

מצב שיאסור³⁷. אבל כאשר נערים אלו שוכרים יחידת דיור או חדר, שכיח מאוד שהם אוסרים³⁸.

כב. עולים מרוסיה, חלקם לא ידעו על יהדותם, והיה דינם כתינוקות שנשבו, אבל כעת שיודעים מיהדותם וממצוותיה ואינם משנים ממנהגם הרע, נחלקו פוסקי הדורות האחרונים אם נשאר דינם כתינוקות שנשבו, וצריך לשכור רשותם³⁹.

אלו שידעו על יהדותם והיו אנוסים מלקיים, וכעת שיכולים לקיים קשה להם לשנות מנהגם הרע מחמת זקנותם, או מחמת שרואים יהודים שאינם שומרי תו"מ רח"ל, לכאור' דינם כמחללי שבת בפרהסיא לתיאבון, ודינם כמומרים גמורים.

המצב שהתחדש בזמנינו

בדורות קודמים היו שלשה סוגי מומרים, א' מומר גמור שיודע שיש שבת וכופר ומחלל שבת בפרהסיא [בין להכעיס בין לתאבון], שדינו כגוי. ב' אדם שיודע שיש שבת

המשך לדירת הבעלים, אלא מצד שהוא עצמו דר כאן כל השנה, ומה שאינו אוסר כל השנה לא עושה כאילו הוא לא דר כאן, ודין אורח תלוי במציאותו במקום, שזה יש לו כל השנה, א"כ אין לחלק והוא אוסר.³⁷ כאשר יש לו חדר פרטי ששייך להוריו, יש כמה סיבות להתיר, [כגון ע"י תפיסת יד, או שעיקר סעודותיו אוכל בבית הוריו] ובפרט שהרי היו יכולים לסלקו ע"פ דין, [ואפילו אוכל בחדרו הרי זה מתבשילי הוריו], רק כאשר הוא אלים ומפחדים לסלקו יתכן שיש דעות שאוסר (עי' חזו"א סי' צ' ס"ק ל"ה במי שדר בחזקה שלא ברשות, וכאן עדיף שהרי על עיקר הכניסה היתה לו רשות).

³⁸ בדרך כלל שוכרים לל' יום, ואי אפשר לסלקם כיון שיש חוזה שכירות לתקופה, וע"פ רוב אין למשכיר חפץ שאינו עומד לשימוש השוכרים שיחשב תפיסת יד. ומ"מ באופנים אלו אפשר לשכור מהמשכיר לפני שמשכיר להם, או עכ"פ להתיר את הבאים בעתיד או מהזמן שעדיין לא השכיר להם, ולגבי הזמן שהם כבר נמצאים צריך לשכור מהם, או להפקיד אצלם חפץ ולשכור מהמפקיד, כמו"כ אם למשכיר יש עכ"פ זכות לשמור שם חפץ אפילו מעל הארון וכדו' נחשב שכירו ולקיטו ואפשר לשכור מהמשכיר גם על התקופה הזו שכבר השכיר. ופרטי דיני השכירות בדירה שכורה, ראה מש"כ בפרק בדיני השכירות.

³⁹ תלוי במחלוקת החזו"א והשבט הלוי הנזכרים לעיל. לחזו"א כל עוד שאם ישדלו אותם כראוי, ישמעו ויקבלו עול מצוות, נמצא שמה שאינם מקיימים הוא מחמת שנשבו בקטנותם ולא לימדום כראוי, וע"כ נשאר דינם כתינוקות שנשבו. אבל לדעת השבט הלוי רק בזמן שאינם יודעים שיש שבת ושצריכים לשמור שבת יש דין תינוק שנשבה, משא"כ כשיודעים רק קשה להם לקיים, אע"פ שזה מחמת שנשבו בקטנותם, הרי זה כמומר בשוגג או באונס, אבל עכ"פ הוא מומר. ולפ"ז למעשה צריך לשכור רשותם, שהרי גם לפי החזו"א הרי כתב שצריך להושיב ב"ד על כל אחד ואחד לדון אם כשישדלו אותו יקבל, וממילא כל זמן שלא מבררים היטב ע"י מושב ב"ד, צריך להחמיר שדינם כמומר.

ומחלל שבת בצנעא לתיאבון [רק כשגברה תאוותו ואין לו דרך היתר]. ג' תינוק שנשבה שאינו יודע שיש שבת. ולכן כל אדם שידע שיש שבת והיה מחלל בפרהסיא, היה כגוי.

בעשרות השנים אחרונות נעשו שני שינויים גדולים בענין, עד השואה, כל המומרים וההשכלה הארורה ידעו שהם נוטשים את היהדות, והיו להם דעות משובשות, שאלות וחקירות שהביאו אותם לטעות כל כך, משא"כ אחר השואה החלה תנועת הציונות הארורה לפתח דרך של יהודי שאינו שומר תומ"צ בלי הסברים, אלא בהפקרות שהידעות לא מחייבות לקיים, רח"ל. [מלבד מה שעשו בכח להשכיח מהצעירים את יהדותם ע"י הקיבוצים, הם לימדו אותם שהם יהודים, רק שאפשר בלי קיום מצוות], וע"ז הם עמלים עד היום בכל כלי התקשורת, וחורבן זה הוליד מצב של אנשים שיודעים שהם יהודים ושבויים בדעות משובשות כביכול אינם צריכים לשמור תומ"צ. ובסוג זה התחבטו הרבה פוסקי הדורות האחרונים האם יש כזה תינוק שנשבה, וידועה דעת החזו"א [שבאופן שאם יסבירו לו שמה שלימדוהו זו טעות, יחזור בתשובה, דינו כתינוק שנשבה. ודעת הגריש"א והשבט הלוי ועוד שכיון שהם יודעים שהם יהודים ויש תורה ומצוות שהחרדים מקיימים, אינם כתינוק שנשבה אלא כמומר מחמת אונס וכדומה.

בזמנינו נוסף בלבול הדעת והפקרות כ"כ גדולה, שאפילו אדם שידע שליהודי יש תורה ויש מצוות, ח"ו אינו מחויב לעשות כפי ידיעותיו, וממציא לעצמו דעות כביכול יש דמוקרטיה בתורה"ק רח"ל. כלומר יתכן אדם מאמין באלוקים ויודע שצריך לשמור שבת, אבל בגלל שקשה לו התורה ח"ו לא מחייבת עד כדי כך, או מספיק ששומר שבת בכך שאינו נוסע במטוס, אבל במכונית יכול להקל. אדם כזה אינו כמחלל שבת לתיאבון, אלא באמת חושב שמותר לו רח"ל, וא"כ הוא דומה לתינוק שנשבה, אך גם זה לא מדויק, א' יש אנשים שכך לימדו אותם, ובהם נחלקו פוסקי זמנינו אם הם כתינוקות שנשבו למרות שיודעים שיש שבת. ב' יש שהמציאו כך מעצמם, וצ"ע מה דינם. ג' יש כאלו שאומרים כך רק מלפנים, ובתוכם יודעים את האמת, וא"כ דינם כגוי. [ד' מלבד שלשה ההגדרות הנ"ל יש הרבה "מסורתיים" שבפני רב גדול לא יחללו שבת, מפני שהם לא רוצים שיראו שהם פורקי עול [למרות שתמיד הם טוענים שמספיק לשמור... במקרים שהם בפני רב גדול הם מבררים היטב מה אסור, וד"ל], וא"כ נכנסים להגדרה של מחלל שבת בצנעא].

וכן יש אנשים ששמרו תורה ומצוות, ונשרו מחמת חברה רעה או כלי המשחית הטכנולוגים וכדו' רח"ל, והם יודעים את כל הדינים והתחנכו שצריך לשמור כל פרט, ובכל זאת עוברים עליהם בתירוצים שונים. בעבר אדם כזה היה מחלל לתיאבון, או כופר בדעה משובשת שהוכיח לפי טעותו, ודינו כמומר ודאי. אך היום הוא אומר שהוא ג"כ

דתי בלב, ובזה הוא מקיים ח"ו תפקידו. יש כ"כ הרבה דעות פשוטות שאין להם שום אחיזה, ובכל זאת קונים אותם כ"כ בקלות, שקשה מאוד להגדיר אם הוא מומר לתיאבון או תינוק שנשבה, או שמא כאומר מותר. אם צריך לשכור ממנו כגוי, או שמועיל לו עירוב לחזו"א, או שהוא הכי בעייתי שצריך דוקא [ביטול רשות או] שכירות דישאל, בלי שכירו ולקיטו, שמועיל רק לפי המשנ"ב [ולא לדעה ראשונה בשו"ע, ולחזו"א].

וא"כ ודאי שיש מקום להחמיר מלטלטל בכל עירוב שהוא, שאחרי הכל יש ספיקות הלכתיות שקשה להכריע בהם, ומ"מ רבים הם הזקוקים לטלטל, ולשם כך יש לעשות את המקסימום שניתן לעשות ולהדר. אך מצד שני, הקושי לשכור באופן המועיל לכתחילה גדול מאוד. לגבי אדם פרטי בבנין שלו [אם יש בו גוי או ספק מומר] ראוי להחמיר בכל הדינים הנ"ל, לעשות שכירות ממש מומר [ולא רק שכירו ולקיטו], ולשכור גם ממחלל שבת בצניעא ותינוק שנשבה, וגם לזכות להם פת, אבל לגבי העירובים השכונתיים שמצוי בהם כמה וכמה דיירים בעייתיים, וקשה מאוד לטפל בכולם בצורה מהודרת, על כן צריכים להכריע עד כמה צריכים להקפיד כדי לצאת ידי שורת הדין.

* * *

להלן מובאת רשימת חלקית של ההוראות המקובלות כעת בעירובים שכונתיים מהודרים (לפי מיעוט ידיעתי, וכ"א ישאל לבקאים בדבר).

א. שוכרים מכל מחלל שבת בפרהסיא, ולא תולים שמא הוא תינוק שנשבה.

ב. שוכרים גם ממחלל בפרהסיא שלא יחלל בפני אדם גדול, וכן ממסורתי שמחלל בפרהסיא בדברים כלשהן, למרות שדינו כמחלל שבת בצניעא. [יתכן משום שקשה להכריע שלא יחלל בפני גדול, או מפני הדעות שגם מחלל בצניעא אינו נפטר בפת העירוב].

ג. מחלל שבת בצניעא, לא מצוי מי שאינו בגדר הנ"ל. [ואם ימצא אדם כזה, לכאור' יש להחמיר כנ"ל].

ד. לא שוכרים ממי שמזלזל במצות עירוב, אם נקרא שומר שבת. [עי' לעיל הערה 10].

ה. שוכרים ממי שהתדרדר וראוהו מחלל שבת במקום חילוני, למרות שאינו מחלל במקום מגוריו [עי' הערה 35].

ו. נערים שהתדרדרו וגרים אצל הוריהם, אם יש חשש שהוריהם יסעו לשבת והם ישארו לבד בדירה, משתדלים לשכור מראש. [ויש מקומות שלא מקפידים, ולא נתברר סברתם].

ז. מקילים לשכור משכירו ולקיטו של מומר, [מפני שברוב המקומות מסתמא ישאר מישוהו שלא יהיה מוכן לשכירות ממש, ממילא מראש מקילים לסמוך על שכירו ולקיטו].

ח. בב"ב מקילים שיש שכירות מישראל, ואפשר לשכור ממנהל שומר תומ"צ, את כל החדרים בבית אבות, בית מלון, וחדרי אירוח, אף לזמן ארוך [לעשרים או חמישים שנה]. בירושלים לא מקילים בזה, וכמעט אין להם פתרון אלא שלא להכניס בית אבות ובית מלון בעירוב. [ועי' בחכמת הלב (פ"ו סכ"ג) פתרון ע"י שישכרו כל שבוע מחדש, מאדם שקיבל זכות להניח חפץ בכל חדר].

דין מי שאינו רוצה להשתתף בעירוב

(הוזכר לעיל סעיף ז')

כמעט בכל שכונה יש אנשים שאינם רוצים שיעשו עירוב פרטי, מסיבות שונות (כדלקמן), ויש שחששו שהם פוסלים את העירוב, [מפני שאינם רוצים להשתתף בפת, או שאינם מודים בעירוב], ויש לצדד שכמעט בכל האופנים אינם פוסלים את העירוב. וטוב לזכות את הפת גם לכל בני הבית של אותם אנשים, שעי"ז יועיל ודאי.

דין המחמירים שאין העירוב כשר

ג. אנשים שמחמירים לא לטלטל בשום עירוב, או בעירוב מסוים, מחמת שחוששים שמא העירוב נקרע וכדומה, או מחמת שמחמירים כשיטות הפוסלות עירוב העשוי בצורה זו, אע"פ שלשיטתם אסור לטלטל בעירוב הזה, מ"מ אינם נחשבים כמי שאינו מודה בעירוב, ולכן אפשר לשתף אותם בפת.

ביאור הדין

בענין זה יש לחלק בין כמה אופנים, א. יש אנשים שמחמירים שלא לטלטל מחשש שמא העירוב אינו טוב, ואף כשהעירוב מהודר שאינו כולל רה"ר, וגם יש בו כל ההידורים בכל זאת הם חוששים שמא ישנם תקלות. אנשים אלו אינם אוסרים כלל, ואין להם דין מי שאינו מודה בעירוב, כיון שהם מסכימים שאם הכל מתוקן הוי עירוב, אלא שנמנעים מחשש איסור. וביותר שבאמת הצדק עמם, כי בסה"כ בהרבה מקומות מהודרים מצאו ומוצאים תדיר דברים שאינם חלקים מבחינה הלכתית, והרבה מהם היו דברים שלא עלו על לב הבודקים.

ב. אמנם יש אומרים שזה דוקא במי שמחמיר מחמת שחושש שמא אירעה תקלה, או שלא תיקנו כראוי, או שלא הבחינו בכל הבעיות כידוע. אבל מי שאינו מטלטל מחמת שנוקט כשיטות הפוסלות, שסובר אף כשהעירוב מתוקן לפי דעת העוסק בעירוב, עדיין יש שיטות שפוסלות את העירוב, אדם כזה אוסר העירוב ולא מועיל אף לשיטות המתירות. ויסוד הדין הוא עפ"י הירושלמי (עירובין פ"א ה"א, דף ד.) עירוב במבוי עקום, ולר' יוחנן תורתו כמפולש ואסור לטלטל בו עד שיעשו תיקון בעקמימותו [בסיבוב], והם לא עשו תיקון שסמכו על ריש לקיש שמתיר, ואמרו שם שר' יוחנן אסר עליהם כדין מי שאינו מודה בעירוב, והיה צריך לבטל רשות. ומבואר שמי שסובר שהעירוב אינו מתוקן כדין, נחשב לגבי המתירים כמי שאינו מודה בעירוב ולא מועיל שישתתף בפת.

ולפ"ז כתב בספר חכמת הלב (פ"ז סי"ג) שאם גרים ברחוב אשכנזים וספרדים, ועשו עירוב המועיל רק לדעת הרמ"א ולא לדעת השו"ע, כגון שיש בעירוב רחובות רחבים ט"ז אמה ולא עוברים בהם שישים ריבוא, שלבני ספרד ההולכים אחר הכרעת השו"ע, לדעת הרבה פוסקים הכריע השו"ע שרחוב כזה הוא רשות הרבים, ולא מועיל עירוב אלא עם דלתות ושערים. יתכן שאין לומר שלאשכנזים מותר לטלטל כיון שלפי הרמ"א מותר גם לספרדים, אלא כיון שלספרדים אסור לטלטל, הם אוסרים גם על האשכנזים, והניח דין זה בצ"ע.

והנה זה חידוש גדול ולא ראינו מי שמחמיר בזה, ותמיד עשו עירובים כה"ג, שסומכים על קולות שלא ראוי לסמוך עליהם אם לא כדי להציל את האנשים שבלא"ה מטלטלים, וכמבואר בתשובות האחרונים בהרבה מקומות, ואף אחד לא ראיתי שהזכיר מדברי הירושלמי. ונראה לענ"ד שהטעם שלא חששו לזה כי האוסרים בזמנינו אינם דומים למה שאסר ר' יוחנן בירושלמי, משום שגם בני ספרד שנוקטים כדעת השו"ע מצרפים להקל בשעת הדחק כשיטת הרמ"א, ויש מהם שמקילים לנשים ויש מקילים בהוצאה דרבנן כמבואר בספרי הפוסקים הספרדים, וכן לגבי שאר הדינים של עירובין הנתונים במחלוקת, אין בהם הכרעה ברורה, אלא שכל אחד מבין שטוב להחמיר כשאפשר, ולמשל אותם אנשים המחמירים לעצמם, מ"מ כלפי הילדים לא מתחשבים בזה כרשות הרבים או ככרמלית גמורה, אלא לענין חינוך דרבנן סומכים על השיטות המקילות [ועי' מש"כ בענין זה בחוברת "סיור מודרך" ח"א, שבהרבה מקרים הוי דאורייתא מדין ספיה ומדין שביית בנו ואכ"מ], וא"כ אין בימינו אנשים שאוחזים שהעירוב אינו כלום, אלא שהם נזהרים מחשש איסור, ולכן חל העירוב לפי השיטות המקילות.

משא"כ במש"כ בירושלמי שר' יוחנן אסר מדעתו, וא"כ סבר שהעירוב פסול לגמרי, לכן לגביו לא חל העירוב כלל, והיה אוסר עליהם עד שביטל רשותו. ולו יצויר שיהיה היום מישוה שיכריע באיזה דין הלכה ברורה ולא יהיה מוכן להקל כשיטות החולקות אף למי שמיקל ואינו הולך בדרכו, או בשעת הדחק גמור, אז יהיה חשש של אינו מודה בעירוב מסוג זה דהירושלמי, אבל כידוע אפילו החזו"א שהיה מורה שאין לסמוך על העירוב בב"ב וכמה פעמים היה מוחה במקילים, מ"מ היה שולח את אנשיו שיעשו עירוב, ואף בעצמו היה הולך לבדוק ולסייע, [וסיפר לי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שהחזו"א היה נותן לו לדפוק את המסמרים]. וא"כ אין מצב שנחשב שאינו מודה בעירוב. וצ"ע.

ג. אנשים שמחמירים עד כדי שאינם רוצים לזכות בעירוב פלוני, מפני שהוא מכשיל בכך שמטלטלים מחמת שאומר שעושה עירוב, ואין בעירובו ממש. מסתבר שאין טענתם אלא מן השפה ולחוץ, ובאמת ודאי שאחרי שעשו עירוב ואנשים מטלטלים, גם הם מעדיפים לזכות בפת כדי להציל את הרבים, אפילו אם יועיל רק לפי שיטה אחת. ואם ידברו עמם חבריהם מאנ"ש, יענו בחיוב, [כנהוג בכל הדורות להתקין עירוב על סמך קולות, כמבואר בספרי הפוסקים].

דין המקילים שאינם רוצים להשתתף

כד. אנשים שמקילים לטלטל בכל עירוב שהוא, וטוענים בתוקף שאין שום צורך להחמיר ולעשות עירובים שכונתיים, ומונעים את העוסקים בכך, או שמודיעים שאינם רוצים שתחול שותפותם בפת העירוב, יש אופנים שיש להסתפק אם אינם פוסלים את העירוב, אמנם יש לסמוך שברוב המקרים חלה שותפותם בעירוב, וטוב לזכות את הפת גם לנשיהם ובני ביתם.

ביאור הדין

הנה יש לחלק בענין זה בין סוגי האנשים א. אנשים דתיים שמפריע להם שמחמירים ועושים עירובים שכונתיים, אחרי שיש עירוב עירוני. הנה ע"פ רוב אינם אומרים אלא מן השפה ולחוץ, ולא שבאמת אינם מסכימים שתחול שותפותם עבור אלו שרוצים תמיד להחמיר.

ב. אמנם יש כאלו שחיים באיזו אידיאולוגיה שגם בתוכם הם קנאים לכל מי שמחמיר, ורוצים למנוע את הדבר בכל דרך שהיא. באנשים אלו יש להסתפק אם דנים לפי מה שהיו מסכימים אילו היו מסבירים להם יפה, שזה לא מחייב אותם כלום, והדבר נעשה בשביל לצאת ידי שיטות מסוימות, שמוסכם על כולם שלשיטות אלו העירוב הכללי אינו מועיל, ולמשל לבני ספרד מודים כולם שהעירובים אינם כשרים לכתחילה וכן כתבו אפילו הפוסקים המקילים, וכאשר היו מבינים דברים אלו, היתה נחה דעתם והיו מסכימים שתחול גם השתתפותם בעירוב הפרטי, ואם כן אין להם קפידא על המצב האמיתי. או שמא י"ל שדנים לפי דעתם כעת, שכיון שאינם רוצים להשתתף, לא חלה שותפותם.

ומכל מקום, גם אם נדון בהנ"ל להחמיר, עכ"פ ברוב המקרים אינם אוסרים כדלהלן.

ג. אנשים שמפריע להם שמחמירים ועושים עירובים שכונתיים, מחמת שזה פוגע בהנהגת רב העיר [או שאר סיבות פוליטיות רח"ל]. הנה אם עדיין לא מיחו, יש לומר שמערבים עמהם שלא מדעתם, כמבואר בפוסקים (סי' שס"ז ס"א ומשנ"ב ס"ק י"ב) שדעת כמה אחרונים שבני החצר יכולים אף לקחת מפיתם שלא בדיעתם, ועכ"פ באופן שמזכים להם פת של מישוהו אחר, ודאי אין צריך שיהיה מידיעתם.

ובאופן שמיחו, ואמרו שאינם רוצים להשתתף בפת. הנה כתב השו"ע (סי' שס"ז ס"א) שבאופן שאוסרים על בני החצר אם לא ישתתפו בעירוב, [דהיינו שהעירוב מקיף אותם מכל פתחיהם, או שחלק מהחצר שלהם בתוך העירוב], כופים אותם בבית דין להשתתף בעירוב בעל כרחם, ובאופן שעושים בזמנינו שמזכים פת לכולם [ואין צריך בית דין להוציא מהם ממון לפת העירוב], נסתפקו הפמ"ג (שם א"א סק"ג) והחזו"א (סי' צ"ט סק"י) אם מועיל בעל כרחם, או שמא דוקא כשמערבים משלהם תקנו חכמים שחל העירוב בעל כרחם.

ועדיין יש לומר שגם אם אי אפשר לזכות להם ולשתף אותם בעל כרחם, מ"מ מועיל, כיון שלענין זיכוי הפת הוי מילתא דזכות, וזכין לאדם שלא בפניו, הרי הם זוכים בפת וממילא חל העירוב, כמו שמצינו לענין פרוזבול, שמזכה לבעל חובו קרקע, אפילו שכתוצאה מכך לא יישמט חובו, וכמבואר בר"ן שכלפי הזכיה בקרקע לא מתחשבים בתוצאה.

ואפילו שהם מיחו שאינם רוצים להשתתף, ע"פ רוב אינם יודעים שצריך לא לזכות בפת, רק רוצים שלא יעשו לחיים וחוטאים וכו', וא"כ שוב י"ל שאין זה מונע מהם לזכות בפת, וממילא חל העירוב.

[וי"א שמועיל מטעם אחר, לפי הרשב"א (קידושין דף כג.) שבדבר שהוא זכות גמור כגון שטר שחרור לעבד, מועיל אף כאשר עומד וצווח, וכ"כ בשו"ת ובחרת בחיים (להגר"ש קלוגר, סי' קכ"ג), שואל ומשיב מהדו"ת (ח"ב סי' ס"ב) וחזון נחום (שם)].

ועכ"פ כיון שזכה בפת ממילא נעשה מעורב עם כולם [או כדין בעה"ב שהיה שותף לשכניו בפת, וכמש"כ הביאור הלכה (רס"י שפ"ב) שה"ה בפת שמזכים לכולם, נוגם בחזו"א נראה שמסכים לזה אע"פ שמתחילה הסתפק, כמבואר בדברינו במק"א], ועוד י"ל שא"צ לדין שותפים אלא כאשר אחד התכוון שהפת תשמש לעירוב, חל ממילא עבור כולם, אע"פ שאחד מהם אינו חפץ שזכות זו תשמש לעירוב].

ד. עוד נראה שגם באופן שיודעים את הדין ואומרים מפורש שאינם רוצים לזכות בפת, או שגם אם יזכו בפת הם מקפידים שלא יתנוהו לאחר, נוכפי ששמעתי מכמה בעלי בתים מאלו שדעתם הפוכה מדעת תורה, וחכמים המה להרע שמנצלים את ידיעותיהם משיעור דף היומי ללמד את יראי ה' לא להחמיר], מכל מקום נראה שיש עצה ע"י נשותיהם, שבדרך כלל נשותיהם לא יודעות שביכולתם להקפיד וכו' וגם אינן קיצוניות כ"כ, והן לא מחו בענין, וא"כ אפשר לזכות את הפת לנשותיהם, וכיון שאחד מבני הבית עירב הרי זה מועיל לכל הבית, וכמו כן אפשר לזכות לילדים אפילו קטנים, ויועיל לכל הבית. [אמנם עצה זו לא תועיל לאלמן או גרוש שגר לבדו, והוא מאלו שאינם רוצים בעירוב].

ה. עוד יש להסתפק בעיקר הנידון, האם מי שממאן להשתתף בעירוב פרטי מחמת סיבה שהעירוב הפרטי לא נצרך, האם מועיל מה שאילו יסבירו לו את חשיבות הענין בצורה יפה, ויביאו לו את דברי העוסקים באותו עירוב כללי שהוא נסמך עליו, ויאמר לו שכולי עלמא מודים שבעירוב כללי יש אילוצים ובהרבה זמנים אינו מתוקן כראוי שיהיה לכתחילה, הרי שלבסוף יסכים שעכ"פ מי שרוצה יכול לעשות עירוב נוסף, ונמצא שלפי המציאות האמיתית גם הוא מסכים לערב, אלא שחושב שאינו כן. או שמא כיון שעכשיו אינו מבין שטוב לעשות עירוב פרטי ואינו רוצה לזכות בפת, אי אפשר לערב איתו והוא אוסר [אם לא שנתיר באחד מהדרכים הנ"ל].

העולה מכל מה שנתבאר, שאם מזכים לאשתו ולבניו הדרים עמו, ודאי מועיל. ואם הוא לא מחה בפירוש, מועיל אפילו לזכות לו עצמו, ואף אם מחה בפירוש יתכן שמועיל לזכות לו בעל

כרחו [ונסתפקו בזה הפמ"ג והחזו"א כנ"ל], ועוד שיתכן שזו זכות גמור שאינו יכול למחות בה כמ"ש הרשב"א [וכפי שסמך ע"ז הגר"ש קלוגר זצ"ל], ועוד הרבה פעמים אינו יודע למחות בפת אלא מוחה סתם, ואין במחאה זו ממש, [שהרי זכיית הפת זכות לו, כנ"ל ע"פ הר"ן, וממילא נעשו מעורבים]. ועוד שיש לדון בעיקר מחאתו, כיון שאם ידע את המצב האמיתי, או שיסבירו לו אנשים העוסקים בעירוב כללי, יסכים להשתתף בעירוב הפרטי. ולכן נראה לכאן דשפיר אפשר לערב בכל מקום ואין צריך לחוש שיהיה באופן שאינו בכלל אחד הדברים הנ"ל. אמנם ראוי לחשוב בזיכוי הפת שמזכים גם לבני הבית, ואפשר שזה כלול במחשבה הסתמית שמזכים לכל מי שהעירוב יכול להועיל לו, וזה כולל גם למי שזכייתו תועיל לנו, אע"פ שחושב שלעצמו אינו צריך.

קונטרס

פתח העירוב

דיני עירובין המצויים והשכיחים בימינו

דיני שכירות מגוי ומשכירו ולקיטו

כולל דיני שכירות מהממשלה ומחברת החשמל

ונוסחאות השכירות

ומאמר הדרכה מעשית

בני ברק, תשע"ג

הקדמה

מה אשיב לה', כל תגמולוהי עלי, שזיכני לעסוק בהלכות עירובין החמורות. אין צורך להאריך במילים בגודל חשיבות הדקדוק בהלכות עירובין, הן הן הלכות שבת התלויים בחוט השערה ממש, בחוט שחור או בחוט שקוף, שאם אפילו חוט אחד מכל ההיקף אינו עומד בתקנו (קרוע, מוסט מהלחי, מתנדנד ועוד), כל העירוב נפסל לכל הדעות, וכל הוצאה וטלטול הוא עכ"פ איסור דרבנן ודאי, ובתושבי שכונה אחת בשבת אחת יש אלפי הוצאות.

זאת ועוד שבשנים האחרונות נפסל ענין השכירות מהשלטונות, לדעת רוב גדולי הדור (כמ"ש בפתח העירוב, מבוא). אשר זה כמה מאות שנים היו רגילים בכל מקום לשכור משר העיר [מהשלטון] את כל בתי הגוים והמומרים שבמדינה, לתקופה של חמישים או מאה שנה, ועי"ז לא היה חשש לכשרות העירוב מאי קיום הלכה זו. אבל בעשרות השנים האחרונות שהדמוקרטיה כובשת את העולם, ולאט לאט משתנה יותר ויותר זכויות התושבים, ומתמעט כח השלטונות בשימוש בבתים, כבר אין בידם זכות להשכיר שכירות המועילה ע"פ הלכות עירובין, [והארכנו בזה בחוברות אחרות, ואכמ"ל].

ושוב חזר המצב שצריך בכל מקום ומקום לשכור באופן פרטי מכל גוי ומומר שזה דבר קשה מאוד, לפנות לכל אחד ואחד, ושכל אחד יסכים לכך, ואף להיות עירני לשים לב לדיירים המתחלפים.

ולא זו בלבד, אלא שלצערינו התהפך מצב שמירת התורה והמצוות בעם ישראל, תחת אשר פעם היה המומר המשוקץ היה ידוע לשימצה לכל בני העיר, היום נעשה הפקר כ"כ והערים מלאות בהם.

על כן חובה גדולה לעורר על כך, לתקן את הענין בכל מקום אפשרי.

בחוברת זאת באנו לעמוד ולברר את דיני השכירות, ממי שוכרים, כיצד שוכרים, נוסח השכירות, ועוד דינים רבים. דגש מיוחד ניתן על דיני שכירו ולקיטו שזה הפתרון האקטואלי לשכירות בדרך קלה. ודגש נוסף על דיני השכירות מהממשלה ומהעיריה, ובעיקר על השכירות מחברת החשמל שהיא ג"כ פתרון שלדעת הרבנים בעירנו ניתן לסמוך עליו.

והנה יש עוד הרבה להוסיף מהנסיון בפרטים האקטואליים בכל הנושא, אלא שראיתי שיש צורך להוציא בתחילה את הדברים במתכונת זו כדי לקבל את הערות והארות הת"ח. ויה"ר שלא נטעה, ושנזכה בקרוב לברך על המוגמר.

כבר ביארנו בהקדמה לחוברת ב' שבתקנת השכירות מונח בעצם תקנה אחרת, שלא לגור בשכנות עם אדם שמעשיו רעים, למרות שברור שאנו הולכים בדרך אחרת, הוא גוי ואינו מצווה, ואנחנו יהודים עבדי ה', בכל זאת זה משפיע. עיין שם. השי"ת יזכנו להידבק בצדיקים ובדרכי ה', כמו שנאמר ודבקת בו, ודרשו חז"ל כיצד אדם יכול להידבק בקב"ה, אלא הידבק בתלמידי חכמים ואתה מתדבק בשכינה.

בפתח החוברת עלי להודות להג"מ רוזנר שליט"א אשר סלל דרך בנושא זה, בספרו "חכמת הלב" ועליו בניתי והוספתי דעות נוספות ומקרים נוספים.

חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו. אילו פי מלא שירה כים איני יכול להספיק להודות לה' על אחת מיני אלף, ובפרט בעת הזאת בהולדת ביתנו תחי'. אין לי אלא לישא תפילה אשר היא הרינה, עד הנה עזרנו רחמין ולא עזבונו חסדיך ואל תטשנו ה' אלוקינו לנצח, ונזכה אני ובני ביתי ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תורתך באהבה מתוך בריאות ונחת והרחבה.

מהדורה זו היא מהדורת הגהה, פשוט שאסור לסמוך על הדברים למעשה, וכ"א יראה את המקורות ושאל לת"ח המנוסים בנושא מסובך זה.

פרק א'

דין מתי צריכים לשכור רשות גוי

א. תקנת השכירות בזמן הזה, וכשאי אפשר לשכור

א. תקנת השכירות בדירת גוי

ב. בזמן הזה

ג. עירוב ללא שכירות

ב. דין שיהיו שני ישראלים

ד.

ה. מתי נחשבים שני ישראלים

ו. חדרי אירוח ובתי מלון

ז. ישראלים וגוים בחצרות נפרדות

דין הקומות בבנינים בזמנינו

ח. שני בתים בחצר אחת

סיכום האופנים שלא צריך לשכור מהגוים:

ג. איזו דירת גוי אוסרת

ט. בעלים, שוכר, אורח שקיבל רשות או בלי רשות

י. בעלים ישראל ודייר גוי, ולהיפך

יא. נקבע לפי המצב בשבת

יב. מקום אכילה אוסר

יג - טו. תנאים בעצם הדירה

טז. אורח

פרק ב'

דיני השכירות מהגוי

א. מהות השכירות

א. איזו זכות שוכרים בדירתו

ב. כיצד להסביר לגוי את השכירות

שכירות רעועה

- ג. שוכרים זכות בבית או בחצר
ב. פרטי הדינים בעשיית השכירות
ד - ה. שכירות בכסף, ובפחות משה פרומה
ו. למי שייכים דמי השכירות
ז. כתיבת שטר, חוזה
ח. שכירות בשבת
ט. לשון שכירות, שאלה, מתנה, קנין ומכירה
י. שכירות בעל כרחו
יא - יג. שכירות לפני השלמת המחיצות והנחת הפת
ג. מי שוכר, ועבור מי
יד - טו. מי שוכר מהגוי
טז - יח. לשכור עבור כולם
יט. שכר לעצמו ויצא מהעיר
ד. תוקף זמן השכירות, ואם מת או מכר דירתו
כ - כג. שכירות לזמן קצוב, וכשכלה הזמן
כד. הגוי חוזר בו מהשכירות
כה - כח. השכיר או מכר דירתו או מת לאחר ההשכרה לעירוב

פרק ג'

ממי ניתן לשכור את רשות הגוי

מבני הבית ומשכירו ולקיטו, מהמשכיר וממזכיר

- א. השכירות המקורית
ב. יפוי כח להשכיר לעירוב
ג. שכירות מאשתו ובני ביתו
ד. שכירות משכירו ולקיטו
ה. שכירו ולקיטו של שכירו ולקיטו
ו. גוי שהשכיר אחת מהדירות לישראל
ז. שכירות משני גויים הדרים בדירה אחת (שותפים)
ח.אורח

פרק ד' דיני שכירו ולקיטו

- ביאור כח השכירו ולקיטו
- א. שכירו ולקיטו משכיר או מערב
- ב. מי נחשב שכירו ולקיטו
- ג. הפקדת חפץ או מפתח
- ד. הפקדת ספר רזיאל המלאך וסגולות
- ה. הפקדת קופות צדקה
- ו. מנחל או משכיר שיכול להניח חפץ
- ז. עובדי נקיון ואנשי תחזוקה
- פרטי דין שימוש השכיר ומפקיד החפץ
- ח. האם צריך להניח בפועל
- ט. שכיר שהתפטר מתפקידו
- י. שכירות מפועלים הממונים לזמן מוגבל
- יא. זכות השימוש בבית או בחצר
- יב. ייחד מקום לשימוש השכיר
- יג. כשאין יכול לסלק את השכיר

פרק ה' שכירות מהממשלה והמשטרה, מהעיריה ומחברת החשמל

- א. ד' גדרי השכירות משר העיר
- ב. החידושים שנוספו בשכירות משר העיר
- ג. שכירות מיועצי המדינה או בית משפט
- ד. שכירות מהממשלה בזמנינו
- ה. שכירות על הרחובות והחצרות בזמנינו
- ו - ז. אופנים שלא מועיל לשכור רק את הרחוב
- ח - ט. מושל שהודח, ושלטון המתחלף מידי כמה שנים
- י. שכירות מהמשטרה

יא. שכירות מהעיריה

יב - יד. שכירות מתאגיד המים וחברת החשמל

פרק ו'

דיני השכירות בדירות שכורות

א - ב. שכירות מהמשכיר מדין בעלים שיכול לסלקו

ג - ד. שכירות מהמשכיר מדין שכירו ולקטנו

ה. האפשרויות הרבות שמועילה שכירות מהמשכיר

ו - ז. השכירות למועשה

ח. שכירות ממשכיר ישראל

פרק ז'

נוסחאות השכירות השונות

ביאורים ודיוקים בנוסח השכירות

עיקרי הדברים

דיוקים ופרטי דינים

נוסח השכירות הארוך

נוסח השכירות הקצר

פרק ח'

מאמר הדרכה לעשיית השכירות באופן מעשי

עם ביאור העיניים בקצרה

פרק א'

דין מתי צריכים לשכור רשות גוי

א. תקנת השכירות בזמן הזה, וכשאי אפשר לשכור

תקנת השכירות בדירת גוי

א. דירת גוי אינה דירה האוסרת, אבל חז"ל תיקנו שדירת גוי מבטלת את העירוב של היהודים, עד שישכרו מהגוי את דירתו. טעם התקנה, כדי שיהיה קושי לעשות עירוב במקומות שיש גויים, ועי"ז ימנעו מלדור בשכנות עם הגויים ולא יבואו ללמוד ממעשיהם¹.

מדוע השכירות מתירה, מפני שע"ז רשות הגוי שייכת ליהודי [ויהודי זה מערב עם בני החצר], ומעתה מה שהגוי דר בבית שלו הרי זה כאורח².

בזמן הזה

ב. תקנת חכמים נאמרה לדורות, ונוהגת גם בזמן הזה³.

¹ מבואר בגמ' (עירובין דף סב.) דקי"ל שמעיקר הדין דירת גוי לאו שמה דירה ואינה אוסרת, אלא היא כדיר של בהמה, אלא שחז"ל תיקנו שיצטרכו לשכור את רשותו, וכל עוד שלא שכרו ממנו אי אפשר לערב. האחרונים חקרו האם חז"ל עשו שדירת הגוי דירה ואוסרת מדרבנן, רק שהיא ניתרת ע"י שמשכיר דירתו ליהודי הגר בעירוב [ומערב], או שגם אחרי התקנה אין דירתו אוסרת אלא תיקנו שלא יחול העירוב בין היהודים כל זמן שלא שכרו מהגוי. ויש דיוקים מהראשונים לכאן ולכאן, ונפק"מ. [אמנם לשני הפירושים אין דירת הגוי אוסרת כשיש עמו רק יהודי אחד, כי אינו שכיח כה"ג ולא גזר].

² רמב"ם, הובא בביאור הלכה (סי' שפ"ב ס"א ד"ה ממנו), ומ"מ אינו ממש בגדרי אורח, שהרי אורח יותר מל' יום אוסר, אלא זה רק נתינת טעם בגדר התקנה. ובחזו"א (סי' פ"ב סק"א) כתב לבאר באופן אחר, שע"י מעשה השכירות ביטלו רבנן את האיסור שאסרו, והוי רק מעשה המתיר רשות הגוי. ומה שכתבנו שהיהודי השוכר מהגוי מערב עם בני החצר, ע"י מש"כ לקמן.

³ הבית מאיר (סי' שפ"ב ס"כ) הביא שו"ת גינת ורדים (כלל ג' סי' כ"ב) שכתב שיתכן ובזמנינו שבלא"ה דרים בין הגויים בטלה גזירת חז"ל, כמו שמצינו לענין ריבית שכתבו תוס' (ב"מ דף ע: ד"ה תשיך) שעכשיו שאנו שרויים בין האומות ואי אפשר לנו להתשכר בשום דבר אם לא נישא וניתן עם הנכרים, בטלה גזירת חז"ל שלא להלוות לגוי בריבית מחשש שילמדו ממעשיו, כי בלא"ה מתעסקים עמהם בשאר משא ומתן, וכן פסק הטור (יו"ד סי' קנ"ט), א"כ ה"ה לענין עירוב. וכתב הבית מאיר שחלילה להקל בזה במקום שכל הפוסקים סותמים להחמיר, ובודאי יש לשכור מהגויים בכל מקום, רק כשאי אפשר לשכור עדיף לערב בלי שכירות מאשר לא לערב כלל, כי קרוב לודאי שהמון העם יעברו ויטלטלו. ובשו"ת חת"ס (אורח סי' צ"ב) כתב מעצמו כסברת הגינת ורדים שעכשיו לא שייך טעם הגזירה, ודחה דהוי דבר שבמנין

עירוב ללא שכירות

ג. כאשר לא ניתן לשכור את רשויות הגויים והמומרים, בכל זאת ראוי לטרוח בתיקון מחיצות העירוב, כדי להקטין את האיסור של המטלטלים, אך חובה להודיע ולציין במקומות בולטים שאין לטלטל על סמך עירוב זה.⁴

ב. דין שיהיו שני ישראלים

ד. גזירת חכמים שדירת גוי תאסור, נאמרה רק באופן שכיח, דהיינו שיש לפחות שני ישראלים שדירים בשני בתים בחצר הגוי, אבל אדם אחד לא שכיח שידור עם הגוי [מחשש שיהרגנו], ומילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן.⁵

מתי נחשבים שני ישראלים

ה. שני אנשים הדורים בבית אחד, לא נחשבים שנים. אלא צריך שני תנאים להחשב כשנים.

א. רק אם דרים בשני בתים נפרדים, או דירות נפרדות.⁶

ולא בטל. ועי' שו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' מ"ז סק"ד) שכתב שבשעת הדחק גדול יש לצרף סברא זו לעשות עירוב כדי להציל את המטלטלים, ובמקום אחר (ח"ח סי' צ"ז אות י"ד) כתב שצריך לשכור [אף במקום ששוכרים מהשלטונות, כיון שהיום אין להם מספיק סמכות הנצרכת לענין זה], ומ"מ כשאי אפשר לשכור באופן פרטי אין להימנע מלעשות עירוב, דיש לעשות כל האפשר ולצרף סברת הגינת ורדים לסניף, דאע"פ שהחת"ס דחאה בב' דים ורוב הפוסקים לא ס"ל, והלכה כוותייהו, מ"מ כדאי הוא לסניף בעלמא. ועי' בסעיף הבא.

⁴ כן מבואר בשבט הלוי המובא בהערה הקודמת וכ"כ בספר חכמת הלב (פ"ו הערה קי"ד), ויש בעירוב כזה כמה תועלות, א. תיקון המחיצות מועיל להתיר לטלטל כלי החצר, מחצר לחצר ולרחובות שבתוך ההיקף, ורק בהכנסתם והוצאתם מהבית יש איסור. משא"כ ללא היקף אסור לטלטלם יותר מד' אמות. [ב. גם לגבי כלי הבית מועיל שאין איסור בטלטול ד' אמות ברחובות, אלא בהעברתם לחצר ולבית, אבל עי' מש"כ בחוברת פתח העירוב חלק א' שלפי המציאות בימינו שיש חצרות שאינן גדורות כהלכה, אין היתר זה, ואסור לטלטל כלי בית ברחובות מדין פרוץ למקום האסור]. ג. איסור טלטול בכרמלית, שזה כולל כל מקום שאין מחיצות העירוב מתוקנים, יותר חמור מטלטול בחצר שאינה מעורבת, דהיינו מקום שנעשו מחיצות העירוב כהלכה, רק שלא מועיל העירוב בפת מחמת הגויים והמומרים כמו שכתב הבית מאיר (שם). ד. כדי להקל על האיסור של המטלטלים לפי סברת הגינת ורדים, ואע"פ שאף אחד מהאחרונים לא סמך ע"ז לדינא, רק לצרף סברא זו כסניף.

⁵ גמ' דף סב., ושו"ע סי' שפ"ב ס"א. ובכזה"ג שיש רק ישראל אחד, מותר אף להוציא מדירת הגוי, וכן להכניס מהחצר לביתו, שכיון שלא גזרו ע"ז אין דירתו דירה, כן מבואר בשו"ע (שם סעיף ג') ובמשנ"ב (ס"ק י"ח), וכ"כ החזו"א (סי' פ"ב ס"ק ט"ז), דלא כדמשמע ברש"י (דף סב: ד"ה אמר).

⁶ שו"ע סי' שפ"ב ס"א.

אם דרים בשני חדרים בבית אחד, אם הם באופן שמצריך עירוב ביניהם, דהיינו שכל אחד דר בנפרד, נחשבים שנים.⁷

ב. רק אם אוסרים זה על זה, דהיינו שצריכים לערב ביניהם, אבל משפחה שיש לכל בן חדר או בית, ומקבלים את מזונתם מאביהם [שאינם צריכים לערב כמבואר בסי' ש"ע ס"ה], אינם נחשבים כשנים.⁸ וכן אורחים באופנים שאינם אוסרים, אינם מצטרפים להחשב כשנים.⁹

שני ישראלים שאינם אוסרים זה על זה מחמת תפיסת יד, [שאחד שוכר מחבירו, ויש לבעלים כלים בחדרו של השוכר], יש אומרים שנחשבים כשנים, ויש חולקים.¹⁰

חדרי אירוח ובתי מלון

ו. בבתי מלון ובבתי הארחה, שכל אחד שוכר רק חדר בקומה, הרי זה דירות נפרדות, ואם אוכלים בחדרים נחשבים שנים, ואם אוכלים כולם בחדר אוכל אחד נחשבים אחד.¹¹ ולפי"ז אם כל היהודים אוכלים בחדר אוכל אחד, נחשבים יחיד במקום הגויים, ולא אסורים אף כשהגויים אוכלים בחדרם [שהגויים נחשבים רבים]. אבל אם אחד מהיהודים אוכל בחדרו, הרי יש כאן שנים [היחיד, והאוכלים בחדר אוכל], והגויים אוסרים עליהם.

⁷ הפמ"ג הסתפק בזה, שמא דוקא כשהיהודים דרים בשני בתים ממש נחשבים שנים. ובשער הציון (סק"ב) פסק שאם הם אוסרים זה על זה, דהיינו שצריכים לעשות עירוב ביניהם, נחשבים שנים והגוי אוסר עליהם, ע"ש.

⁸ השו"ע שם כתב שדוקא שנים שאוסרים זה על זה, ובבית יוסף כתב דוגמא לזה בבנים המקבלים מזונם מאביהם שאינם אוסרים זע"ז אף כשאוכלים בביתם הפרטי. והביאו במשנ"ב סק"ג. וכתב בשעה"צ שאע"פ שהדמשק אליעזר תמה מנא ליה, וברמב"ם ובשאר פוסקים נזכר רק כשאוכלים על שולחן אחד, משא"כ בבנים הנ"ל לא הו"ו כאחד ממש, שהרי כשהעירוב מונח בבית אחר הם אוסרים (כמבואר בסי' ש"ע ס"ה), מ"מ בתשובת הרא"ש משמע קצת כב"י וצ"ע. עכ"ד השעה"צ.

⁹ שו"ע סי' שצ"א ס"ב, שהמתארחים בעיר של גוים וכל היהודים נמצאים בחצר אחת [אפילו האורחים בחצר אחרת, אך הרחובות מוקפים בחומת העיר או מחיצות כשרות] מותרים לטלטל. וע"ש שדוקא באופן שהיהודים הקבועים בחצר אחת ונחשבים יחיד במקום גוי. אבל אם היהודים בשתי חצרות ונחשבים שנים, הרי כל הגוים אוסרים עליהם לטלטל ברחובות, וממילא גם האורחים שבחצר אחרת לא נטפלים לקבועים שאסורים לטלטל מביתם לבית האורחים, והרי הם כאורחים ללא בעה"ב קבוע, ואוסרים גם זה על זה. [כמבואר בשעה"צ (סו"ס ש"ע) שאורח יהודי לא נטפל לבעה"ב גוי].

¹⁰ רמ"א סי' שפ"ב סוף ס"א שאוסרים, ובביאור הלכה הביא שהגר"א הקשה על זה.

¹¹ כמ"ש לעיל בשם השעה"צ סק"ב שאפילו שני חדרים בתוך דירה, אם כל אחד משתמש לבד נחשב כ"א בפני עצמו. אמנם כיון שמקום פיתא [אכילה] עיקר, א"כ אם כולם אוכלים בחדר אוכל ולא בחדרים הפרטיים, הרי החדרים לא נחשבים דירה לענין שבת ונמצא שיש כאן רק דירה אחת של יהודים.

מצוי שיש במלון מומרים שיש לחשוש שחלק מהם תינוקות שנשבו, והם מצטרפים להחשב יהודי נוסף, וצריך לשכור מהגויים וגם מאותם מומרים.¹²

אדם שנסע לחו"ל לצורך, ונקלע למקום שכולם גוים, מותר לטלטל בכל שטח המוקף מחיצות כהלכה, [כגון בתוך בנין בית הארחה, ובחצרות המוקפים].¹³

ישראלים וגוים בחצרות נפרדות

ז. אם הישראלים גרים בחצרות נפרדות, שאין בחצר של הגוי שני ישראלים, האם מצרפים את שתי החצרות והגוי יאסור. ויש לחלק בין המקרים.

א. אם דרכי הכניסה לחצרות נפרדים ואין אחד רגיל לעבור דרך חצר האחרת, לא מצרפים אותם, אלא דנים כל חצר בפני עצמה. ולכן בחצרות היהודים מותר לטלטל [ע"י עירוב בינם לבין עצמם]. יש מתירים באופן זה להוציא גם לחצר הגוי [כשאין בה שני יהודים], וכן יכולים היהודים לערב אף כשהחבור דרך חצר הגוי, ויש חולקים, ויש להחמיר.¹⁴

¹² כיון שתינוק שנשבה הוא יהודי, נחשבים שני יהודים וצריך לשכור מהגויים. ומ"מ צריך לשכור גם מאותו מומר עצמו, מפני שדעת רוב הפוסקים שכיון שאינו מודה בעירוב [שאינו מקפיד לא לטלטל במקום שאין עירוב], לא מועיל לו השתתפות בפת, ויכול רק לבטל רשות, שזה כמעט לא מציאותי היום לקיים כל פרטי דיני ביטול. ולכן יש לעשות שכירות, ויועיל לשיטות שיש שכירות מיוחדות. ודעת החזו"א שתינוק שנשבה יכול לערב, ומ"מ כיון שהחילוניים בזמננו הם רק ספק תינוק שנשבה, וכמ"ש החזו"א שצריך להושיב ב"ד על כל אחד, ע"כ צריך לשכור. ועי' מש"כ בפרק בדיני מומר, מי נחשב תינוק שנשבה.

¹³ כיון שהוא יהודי יחיד, אין הגוי אוסר עליו. וגם עירוב אינו צריך, דעירוב הוא כאשר יש שני יהודים נפרדים שאוסרים זה על זה. וכן הדין אם נמצא בבית הארחה של יהודי וכל הנמצאים שם נמצאים פחות מל' יום [ומתקיימים תנאי ההיתר של אורח כמבואר בסי' ש"ע ס"ח], שאז כולם נחשבים אחד. ומש"כ שמותר רק בתוך הבנין וכדו', כי על היקף המתחם קשה לסמוך, כיון שיש הרבה דברים שבעיני אדם נראה סגור, ובהלכה אינו כסגור [כגון שער הכניסה למכוניות שיש שער ללא צורת הפתח והוא רחב מעשר אמות וכן מחיצה פחות מגובה י', ופירצה בקרן זוית].

¹⁴ שו"ע (סי' שפ"ב ס"ג) שאם יש לגוי יציאה לא דרך חצרות היהודים, אינו אוסר עליהם, ויכולים לערב בחצר היהודים, אך לא ברחוב שמשמש יציאה לגוי. ולגבי להוציא מחצר היהודים לחצר הגוי, השו"ע כתב שיכולים להוציא (כדעת הרא"ש), אך הבה"ל (ד"ה ואין) הביא שהמרדכי אוסר להוציא לחצר הגוי, דרך פתח או חלון נמוך, אלא מותר רק מחלון גבוה י', ועוד אסר גם בחלון גבוה באופן שפתח של שני החצרות הוא לאותו מבוי (רחוב). והביאור הלכה הכריע שיש להחמיר ולאסור רק בצירוף שניהם, דהיינו שגם היהודים וגם הגוי יוצאים מהחצר דרך אותו רחוב, והאיסור דוקא להוציא דרך פתח או חלון נמוך, אבל דרך חלון גבוה י' יש להקל להוציא לחצר הגוי. [וצ"ע שבמשנ"ב סתם להתיר בכל אופן ולא רמז למה שאסר בביאור הלכה וסתר את סתימת השו"ע]. ודע שהיתר זה הוא רק להעביר מחצר לחצר, אבל ברחוב

ב. אם אחת החצרות עוברת דרך החצר השניה, כגון חצר פנימית וחצר חיצונית, שהפנימית נכנסת דרך החיצונית. וכפי שמצוי מאוד בבנינים שלנו, שהקומה העליונה עוברת דרך התחתונה, [וה"ה כאשר העירוב כולל בתוכו חצר או דירה של גוי, והפתח שלו רק אל תוך שטח העירוב, וא"כ כלפי הרחוב הוא כחצר פנימית]. יש לחלק בין החצרות.

לגבי דין החצר החיצונית, בין אם יש ישראל אחד וגוי בפנימית, וישראל אחד בחיצונית, ובין אם יש ישראל אחד בפנימית וישראל אחד וגוי בחיצונית, ובין אם רק הגוי בפנימית ושני ישראלים בחיצונית, בכל אופנים אלו, כיון שבני הפנימית משתמשים בחיצונית, נמצא שהחיצונית משמשת לשני ישראלים וגוי, וא"כ הגוי אוסר את החיצונית.

אבל לגבי דין החצר הפנימית, אין הגוי אוסר, כיון שאין הישראל שבחיצונית משתמש בפנימית, וא"כ הפנימית אינה משמשת לשני ישראלים וגוי¹⁵.

ואם ב' ישראלים בפנימית וגוי בחיצונית, ואין יהודי בחיצונית, הכל מותר. כי כל אנשי החצר היוצאים בפתח אחד נחשבים אחד¹⁶.

דין הקומות בבנינים בזמנינו

דינים אלו יש בהם הרבה נפק'מ למעשה בזמנינו, כאשר רוצים להתיר לפחות טלטול בתוך הבנין [משכן אחד לחבירו], בבנינים שיש בהם יהודים שומרי תומ"צ, עם שאינם

אסור, כי הגוי אוסר עליהם, כיון שהרחוב משמש לשניהם, ובתנאי שיש שתי חצרות של יהודים או שתי כניסות לבתים נפרדים, אבל שתי בתים בחצר אחת נחשבים כאחד כלפי דין הרחוב (שו"ע סי' שצ"א ס"א).

¹⁵ כל סעיף זה מבואר בשו"ע (סי' שפ"ב סי"ז), ויסוד הענין דאפילו שקי"ל רגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלה במקומה, דהיינו שלא מחשיבים את אנשי הפנימית שעוברים בחיצונית כמי שגר בחצר החיצונית, מ"מ לענין תקנת השכירות מגוי כן מחשיבים את הדריסת רגל שלהם כמי שדר בחיצונית.

ועי' בשו"ע שם שיש מי שאומר שכאשר יש גוי בפנימית אפילו שיש רק יהודי אחד בחיצונית ואין עוד יהודי בפנימית, אסור לטלטל בחיצונית, וביאר המשנ"ב (ס"ק נ"ט) שאע"פ שאין גוי אוסר על ישראל יחיד, כאן חששו שאנשים לא יודעים מי גר בחצר הפנימית, וכיון שרואים ישראל שגוי נכנס בחצרו, יחשבו שיש בפנים עוד יהודי ובכל זאת מותר לטלטל, והרי באופן זה אסור לטלטל בחיצונית כנ"ל. ומ"מ כתב המשנ"ב שלהלכה לא נקטינן כן, כי הרבה אחרונים דחו שיטה זו.

¹⁶ כן מבואר בשו"ע סי' שצ"א ס"ב, שכלפי הרחוב או כל מקום שמחוץ לחצר, כל החצר נחשבת אחת, וא"כ יש למישהו כניסה נפרדת כדלקמן סעיף ח'.

שותומ"צ או גוים, [ובדרך כלל הקומות נחשבות חצרות נפרדות]¹⁷, לכן בקומות התחתונות המשמשות לשני יהודים וגוי, אסור לטלטל עד שישכרו מהגוים והמומרים [שבקומה זו ובכל הקומות שמעליה], אבל בקומות העליונות [שהגרים בהם יחד עם מה שמעליהם] אין שני יהודים וגוי, אלא או כולם יהודים שומרי תומ"צ, או רק יהודי אחד והשאר כולם גוים, מותר לטלטל בקומות העליונות בלי לשכור מהגוים, [רק לערב כשיש שני יהודים].

ויש חולקים ואומרים שהדינים הנ"ל הם דוקא בחצרות בקומת קרקע, אבל בשתי קומות זו מעל זו אין הגרים בקומה אחת אוסרים על הגרים בקומה האחרת.¹⁸

שני בתים בחצר אחת

ח. שני בתים של יהודים בחצר אחת, נחשבים כשנים כלפי דין החצר [אם יש גוי באותה חצר], אבל כלפי המבוי [הרחוב] כולם נחשבים אחד, משום שכלפי הרחוב סופרים לפי מספר הכניסות מהרחוב. אמנם אם בחצר יש גם גוי האוסר על היהודים לטלטל בתוך החצר אסור לטלטל גם למבוי, מפני שהיהודים עצמם אוסרים זה על זה במבוי, ואי אפשר לערב את המבוי לבד.¹⁹

¹⁷ מפני שיש מקרים שהמדרגות נחשבות מחיצה, וכן המעקה יכול להחשב מחיצה גם על הפתח שבמדרגות, מדין עומד מרובה. אמנם יתכן מצב שלא יהיה כמחיצה בין הקומות, ואז כל הקומות נידונות כחצר אחת, שאם הגוי אוסר בקומה התחתונה, חל האיסור גם על הקומה העליונה.

¹⁸ דעת השו"ע (סי' שע"ה ס"א ובסו"ס שפ"ו) שסולם תורת מחיצה עליו רק ברגל המותרת במקומה, אבל ברגל האסורה במקומה הוי כפתח וכחצר לפנים מחצר. וכן לענין גוי מחמירים ג"כ שאוסר אף שמוותר במקומו כמבואר לעיל. וכן נוקט המשנ"ב. אבל דעת החזו"א (סי' צ' ס"ק י"ח) [שפסק כבעה"מ בדרך פג:] שסולם תורת מחיצה עליו לקולא גם ברגל האסורה במקומה, ולפ"ז אפילו אם יש שני יהודים וגוי באותה קומה, אינם אוסרים בקומות אחרות. ועי' חכמת הלב (פ"ה ס"ד והערה כ"ו) מש"כ להקל גם לדעת השו"ע. אבל דעת הרבנים פה בני ברק [אף ההולכים אחר דעת החזו"א], להחמיר כדעת השו"ע.

¹⁹ מש"כ שכלפי הרחוב כל חצר נחשבת אחת אף אם יש בה כמה יהודים, כ"כ השו"ע (סי' שע"א ס"א). והקשה החזו"א (סי' פ"א ס"ק י"ג) הרי הטעם שביחיד אין הגוי אוסר, מפני שלא שכיח שהיהודי ידור כך מפני שמפחד מהגוי, אבל באופן זה שיש הרבה יהודים בחצר אחת אינם מפחדים, ותיירץ דלא פלוג ובכל אופן לא אסרו במי שנחשב יחיד. והנה מש"כ שכל החצר כאחת, היינו כשכולם נכנסים בפתח אחד, אבל אם לאחד הבתים יש כניסה נפרדת לא דרך החצר, הרי הוא נפרד ונמצא שיש שנים.

ומש"כ שאם יש גוי בחצר והיהודים אסורים בחצר, אוסרים גם את הטלטול ברחוב, היינו מדין רגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה. ובאמת בצירוף זה אין נפק"מ כלפי אותם שכנים, שהרי בלא"ה היהודים אסורים להוציא מבתיהם כיון שאינם יכולים לערב, ולגבי חפצים שלא הוציאו מבתיהם אלא היו מעיקרא בחצר, קי"ל שמותר לטלטלם מחצר לחצר (כמבואר בשו"ע רס"י שע"ב), אלא נפק"מ לאנשים

סיכום האופנים שלא צריך לשכור מהגויים:

- א. כאשר יש רק יהודי אחד בכל ההיקף [או בבנין, להתיר אותו בנין].
- ב. כאשר היהודים בצורה שלא אוסרים זה על זה [כגון שכולם אוכלים במקום אחד, דנחשבים אחד].
- ג. כל היהודים אורחים חוץ מיהודי אחד קבוע [צריך אחד קבוע, דוקא יהודי ודוקא אחד].
- ד. כל היהודים בחצר אחת, ובתוכה אין גוי.

ג. איזו דירת גוי אוסרת

בעלים, שוכר, אורח שקיבל רשות או בלי רשות

ט. הגוי אוסר, בין כשהוא בעלים על דירתו, בין כשהוא שוכר דירתו, בין כשהוא גר בחדר בעקבות הסכם עבודה, ובין אם משהו נתן לו ללא הסכם וללא התחייבות, [כגון עובדים זרים המסייעים לזקנים או למוסדות], ובין אם הוא אורח בחינם²⁰, וכן אם התיישב בשטח הפקר או מקום עזוב²¹, ויש אומרים אף כשהתיישב במקום שלא ברשות

מבנינים אחרים שאל יכולים לערב את הרחובות, וכן נפק"מ לאותו בנין לחפצים שהיו בבית והוציאו דרך מלבוש או בשגגה, שאסור לטלטל מחצר לחצר, ואסור לטלטל מהרחוב לחצר כלשהי, [ולגבי הטלטול ד' אמות בתוך החצר, עי' בה"ל שם ד"ה שמא שנחלקו הראשונים בזה. ודעת החזו"א כשיטות המתירות, ועמש"כ בפתח העירוב חלק א']..

לפ"ז נפק"מ לפי המציאות בימינו, באזור שכל היהודים שבו גרים רק בבנין אחד, [או עכ"פ נכנסים מהרחוב דרך כניסה אחת], מספיק שיערבו באותו בנין ואין צורך לשכור מהגויים שאינם באותו בנין. [אך צריך שיהיה היקף לעירוב]. וזה מצוי באנשים שנוסעים לחו"ל לצורך רפואה וכדומה, ונמצאים במקום שכולם גויים. אמנם אם יש שם יהודים מומרים ראוי להחמיר. דלחומרא הם נחשבים כיהודים.

²⁰ אם הגוי בעלים, פשוט שאוסר. אם הוא שוכר אוסר כמבואר בסו"ס שפ"ב בספינה, ובעוד מקומות, ואם שכן דירתו מיהודי, יש צד קולא כמ"ש הרמ"א (שם סעיף א'), אך המשנ"ב הכריע שדוקא כשהיהודי יכול לסלקו, ועוד תנאים כמו שביארנו במקום אחר. ואם נמצא מכח הסכם עבודה אוסר, כמבואר (שם סעיף ט"ז ובמשנ"ב ס"ק נ"ג) שדוקא כשיכול לסלקו [ובע"ה"ב עמ"ל] אינו אוסר. ואם הוא אורח, אוסר כמבואר בשו"ע סי' שפ"ד ס"א. וכל אלו אוסרים רק אם נמצאים לפחות ל' יום, או שרגילים לבוא [ג' פעמים בשנה]. ולכל פרטים אלו יש לתת פרק בפני עצמו, ואי"ה יבואר.

²¹ כן הוכיח החזו"א (סי' פ"ד ס"ק ז') מדין שיירא שחנתה בבקעה, שהגוי שבתוכה אוסר אע"פ שאין לו שום בעלות בקרקע. וכ"כ החזו"א בסי' צ' ס"ק ל"ג. וכן הוכיח בעירובי חצרות (סי' כ"ז עמ' רע"ט) מדברי הבה"ל סי' שפ"ד.

הבעלים²². בכל אלו הגוי אוסר, אם חסר אחד מתנאי ההיתר [כגון שאינו רשאי לסלקו, או שאין בעה"ב עמו], וצריך לשכור את רשותו.

וכל אלו אוסרים בין כשיש להם דירה פרטית, ובין יש להם חדר בדירה, אם בעה"ב לא רשאי לסלקם או שאינו נמצא עמם.

עובד זר שגר בדירת המעביד, בהרבה מקרים אינו אוסר, אך זה לא משום שדירוריו אינם חשובים דווקא, אלא משום שטפל לבעליו, [ואם בעליו אינו עימו, יאסור], ודינים אלו יבוארו אי"ה בפרק נפרד.

בעלים ישראל ודייר גוי, ולהיפך

י. הקובע לענין עירוב הוא מי שגר בפועל בדירה בשבתות, ולא משנה מי בעלים על הדירה. ולכן אם המשכיר גוי והשוכר יהודי, לא צריך שכירות [אלא עירוב], ולהיפך אם המשכיר יהודי והשוכר גוי, צריך לשכור מהגוי [או מהמשכיר באופנים המועילים]²³.

כמו כן גוי שיש לו דירה ואינו גר בה, [או שבשבתות אינו נמצא בה, כדלהלן בסעיף הבא], אינו אוסר²⁴.

נקבע לפי המצב בשבת

יא. כמו כן הקובע לענין זה הוא המקום שנמצא בשבת, ולא תלוי כלל היכן נמצא בימי החול. ולכן גוי שנמצא בכל השבוע, ובימי שבת אינו נמצא [מצוי בעובדים זרים

²² עי' שו"ע (סי' שפ"ד ס"א) שאם נכנס שלא ברשות אינו אוסר. אולם מבואר בבה"ל (ד"ה אינו) שההיתר הוא משום שבעה"ב יכול לסלקו, ולפ"ז כל ההיתר הוא דוקא כשבעה"ב נמצא שם [שכיון שיכול לסלק את הנכנס, הוא נטפל אליו], אבל כשבעה"ב לא נמצא בשטח המוקף [במחיצות או בצוה"פ של העירוב] ולא שייך להיטפל, הרי הוא אוסר. ונפק"מ בפועלים שנשארים באתר בניה בקביעות, ואין להם רשות מהקבלן, ויש חולקים בזה.

²³ אם המשכיר גוי והשוכר יהודי צריכים לערב, ולא לשכור את רשות המשכיר כשאינו עמם, כמבואר בדין אנשי הספינה בסוס"י שפ"ב, ואם הבעלים יהודי והשוכר גוי צריך לשכור, כמבואר כמה פעמים בסי' שפ"ב ועוד מקומות שרק אם יש תפיסת יד בבית הגוי או שיש לו דין אורח שאינו רגיל, אינו אוסר, אבל בסתמא אוסר. וברמ"א (שם סעיף א') כתב שבכה"ג אמרינן שלא השאיל הישראל לגוי כדי שיאסור עליו [והיינו שבהכרח השאיר לעצמו מקצת בעלות שתתיר את רשות הגוי], והרשב"א כתב סברא אחרת דלא שכיח שישראל ישכיר לגוי ולא גזרו רבנן כהאי גוונא. אבל המשנ"ב שם (סק"ז) הביא שהגר"א סובר שכ"ז מועיל רק ביכול לסלקו, וכן פסק לדינא בשעה"צ שם (סק"ו).

²⁴ דמקום פיתא [אכילה] אוסר [כדלהלן] ולא מקום שינה ולא שאר צרכים, וכל שכן מקום שאינו דר בו כלל. אמנם באופן שאוכל בדירה זו במשך השבוע אלא שנסע לשבת, אם יכול לחזור בשבת הרי הוא אוסר שמא יחזור ועי' פרטי הדינים בזה בשו"ע בסימן שע"א ס"א.

שמקבלים את יום חופשתם בשבת], אינו צריך שכירות [מלבד מקרים שיש חשש שיחזור בשבת]. ולהיפך אם לא נמצא כל השבוע, ובשבת נמצא בדירתו או בחדרו, צריך לשכור דירתו.

מקום אכילה אוסר

יב. כמו כן הקובע לענין זה הוא המקום שאוכל בו, ולא המקום שישן בו, מלבד במקרים שהיה מעדיף לאכול במקום שישן בו ומחמת ההכרח אוכל במקום אחר.²⁵ ולפ"ז אם יש לגוי חדר ללינה בלבד, ובמשך היום נמצא מחוץ לחדרו, ולא אוכל בחדרו את אחת מסעודותיו, אינו אוסר בחדרו אלא במקומות שאוכל. אמנם ברוב המקרים מדובר בפועל שאוכל במקום עבודתו, ומסתמא היה מעדיף לאכול בחדרו בפרטיות, ורק מחמת ההכרח אוכל במקום העבודה, ובאופנים אלו עיקר דירתו הוא מקום השינה ואוסר בחדרו.

תנאים בעצם הדירה

יג. הבית שהגוי דר בו, צריך שיהא בו שטח ד' על ד' אמות, ואם אין שיעור זה, אינו אוסר.²⁶ ודין זה מצוי בזמנינו שנותנים לעובדים זרים חדר מחסן, או שמחלקים חדר מהדירה, ולפעמים אין בו ד' על ד'.²⁷ יד. אם הגוי מתגורר בפרוודור שעוברים בו, יתכן שאינו נחשב דירה ואינו אוסר.²⁸

²⁵ כ"כ בחכמת הלב (פ"ה הערה ב') ועוד הרבה ספרים, שיש לדמות דין גוי לדין ישראל שכתב השו"ע (סי' ש"ע ס"ה) שאוסר במקום אכילתו, ולא במקום שינתו, [כרב דמקום פיתא עיקר]. וכן מבואר במשנ"ב (סי' שפ"ב ס"ק ע"ה). ואע"פ שדירת גוי לאו דירה ואסרו אותה שמא ילמד ממעשיו, וזה שייך גם כשלא אוכל בבית ההוא. מ"מ האיסור הוא לפי גודל דירה [גם לסוברים שלא עשו את דירתו כדירה]. אמנם מבואר בגמ' (עירובין דף עב. וביאור הלכה סי' ש"ע שם) שרועים שישנים בלילה בשדה במקום שמירתם, ובאים לעיר לאכול סעודת שבת, כיון שאנן סהדי שהיו מעדיפים שיביאו להם את הפת לשדה, אוסרים שם במקום לינתם. וכן תלמידים האוכלים בבית בעה"ב וישנים בבית רבם, כיון שאנן סהדי שהיו מעדיפים שיביאו להם את האוכל ויאכלו בבית רבם, אוסרים בבית רבם במקום שישנים, ולפ"ז האנשים [גוים ומומרים] שעובדים רוב היום ומחמת זה אוכלים במקום העבודה ולא בבית, אוסרים בביתם למרות שרק ישנים שם, ולא אוסרים במקום עבודתם, כי כל אדם היה מעדיף לאכול בביתו.

²⁶ כמבואר במשנ"ב (סי' ש"ע סק"ד) שישאל הדר שם אינו אוסר, וה"ה גוי.

²⁷ נחלקו הפוסקים האם צריך שטח מרובע של ד' על ד', או אפילו שטח צר וארוך שיש בו כדי לרבע ד' על ד', והמשנ"ב (סי' ש"ע ס"ק) לא הכריע, והחזו"א צידד שצריך מרובע ממש. אמנם לא מצוי שאין בו אפילו כדי לרבע לפי השיעור הקטן [שזה 4 מ"ר], אך כיון שיש מחלוקת אם מספיק כדי לרבע, ובצירוף השיטות שצריך שיעור גדול יש להקל.

טו. אין צריך שיהיו תנאי מגורים הנהוגים בזמנינו, כמו מיטה, כסא, שירותים, מטבח, חשמל וברז מים וכדו', אלא שיהיה ארבע קירות ותקרה, ואפילו אם הקירות אינם מאבנים עם בידוד וכו', אלא כעין מחסן שבחצר [מאיסקוריט וכדו'], נחשב מקום הראוי לדירה לענין זה, שאם גוי מתגורר שם ואוכל שם, הוא אוסר וצריך לשכור ממנו את רשותו²⁹.

אורה

טז. כאשר הגוי מתארח באופן חד פעמי פחות מל' יום, הוא נטפל לבעה"ב [אם יש באותו היקף בעה"ב קבוע], אבל אם הגוי בא ליותר מל' יום, או שהוא רגיל לבוא [אפילו שכל פעם נמצא יום אחד], הרי הוא אוסר וצריך לשכור ממנו. יש עוד כמה אופנים להתיר מטעם שדירתו נטפלת לבעה"ב, (כגון ע"י "תפיסת יד", "מצי לסלוקי"), ואי"ה יבוארו בפרק נפרד.

²⁸ בגמ' ובשו"ע (סי' ש"ע ס"א) כתבו שהדר בבית שער אינו אוסר, והיינו מבנה הבנוי בכניסה לחצר, שמשמש מעבר ולא שייך לדור בו. וזה אף כשמשמש כניסה לדירת יחיד (משנ"ב שם סק"א), ולא כמי שדר בדירה רגילה רק שהיא משמשת גם למעבר, שאז אינה נחשבת דירה רק כשמשמשת מעבר לשתי דיורים נפרדים ממנו (כמבואר בשו"ע ובשעה"צ שם ס"ק כ"ה). ולכאור' פרוזדור דומה לבית שער הראשון שאפילו משמש מעבר רק לבעה"ב, אינו דירה. ומ"מ פרוזדור שבקצה הבית שלא עוברים בו, נראה שאינו נחשב בית שער, ואוסר.

מעשה במקום שהגוי [השומר] נמצא כל שבת בחניה תת קרקעית, ואין לו חדר, אלא אוכל בחניה או במכונית, וההוראה היתה שהחניה נחשבת בית שער שהאנשים עוברים דרכה, ואינו אוסר.

²⁹ דמבואר בגמ' ובשו"ע שהדר בבית התבן ובית הבקר ובית העצים, שהם מחסנים לשמירת תבן, ומבנה המשמש לפרות, הדר שם אוסר. ולא מצאנו חילוק בתנאי הדירה אלא מצד הזמן שדר בה, או חסרון במבנה, כגון אכסדרה ומרפסת שחסר במחיצות, וכן בחצר שחסר תקרה, ובבית שער שעוברים בו בפועל. אבל מה שחסר כלי תשמיש, ברז וחשמל, או בידוד, אינם חסרון בדירה.

יש להסתפק כאשר גוי מתגורר במקום עם קירות רק לא סגור, כגון מה שמצוי שפועלים ישנים בקביעות באתר הבניה שהם עובדים, באופנים שאין להם חדר [קונטינר], אלא ישנים בקומות שתחת הקרקע וכדומה, שאין לחדר דלת והוא פרוץ, ולפעמים יש רק קירות חיצוניים, ומ"מ אינו נגלה לבני אדם. וצ"ע. [והגרמ"ל שליט"א הורה שאוסרים].

פרק ב'

דיני השכירות מהגוי

א. מהות השכירות

איזו זכות שוכרים בדירתו

א. מסתימת הגמ' וממשמעות הראשונים הפוסקים נראה ששוכרים את דירתו שתהיה של הישראל, והגוי ימשיך לדור בה כאורח, וזכות זו היא כעין ביטול רשות, שאין צריך זכות להשתמש בפועל. ודעת החזו"א ששוכרים זכות להניח חפץ בדירתו, ומצד שני אין צריך לשכור את כל דירתו.³⁰

³⁰ בענין מהות השכירות, הנה בגמ' (עירובין דף סב.) נחלקו אם צריך שכירות בריאה או שכירות רעועה, וקי"ל שמספיק שכירות רעועה, והיינו שלא צריך שיוכל להשתמש בכל החצר, או לסלק את הגוי. ומ"מ יש להסתפק האם צריך בכל זאת זכות להשתמש בחלק מהחצר, או שגם זה לא צריך. ברמב"ם (פ"ב מעירובין הי"ב) כתב שההיתר לשכור מהגוי אפילו בשבת הוא משום "שהשכירות כביטול רשות היא, שאינה שכירות ודאית אלא היכר בלבד", ולפ"ז משמע שא"צ לקנות מהגוי שום זכות ממונית, ואין זה אלא כעין סילוק רשות שעושה ישראל ע"י ביטול רשות [שגם בזה אין נפק"מ ממונית], וזה מש"כ הרמב"ם (שם הל' י') שהגוי נעשה עי"ז כאורח, והיינו כמ"ש לגבי ביטול רשות (פ"ב ה"א) [ודלא כמי שהוכיח מזה להיפך]. וכ"מ מתוס' (דף סו. ד"ה יפה) שכתבו דלא דמי למקח וממכר בשבת, שאינה אלא כמתנה בעלמא שאין עושין אלא להתיר טלטול. ויותר מפורש בתוס' הרא"ש שם שהוסיף "שאינו קונה שום דבר אלא שוכר כדי להתיר הטלטול". וכע"ז ברשב"א (עבוה"ק ש"ד סי' ג').

וכן בבית מאיר (סוס"י קל"ו) ביאר שאינו צריך לקנות מאומה אלא שהגוי יסבור שמשכירו, ולכן מותר בשבת, ובשו"ת משכנות יעקב (סי' קכ"ה) כתב שרואה הנכרי "שהישראל עושה דבר שאינו מבין טעמו, ששוכרה הימנו שלא כראוי לשכירות גמורה ודרך הערמה בעלמא". וכ"מ בגר"ז (סי' שפ"ב ס"ח) בתו"ד "שאינו שוכר רשותו כדי להשתמש בה, אלא להתיר הטלטול בלבד". ובחכס צבי (סי' ו') "שכירות המתרת אין בה קנין של כלום וכו', ואינה אלא סילוק רשות בעלמא דומיא דביטול רשות". וכ"מ במג"א (סי' ש"פ סק"ו) לגבי שכירות בשבת, דמותר בגוי ולא בישראל, כי בגוי שאין דירתו דירה ורק אסור משום גזירה, אין השכירות קנין, משא"כ בישראל, מבואר שחלוקים במהותם, שמגוי אינו קונה כלום. ועוד יש להוכיח שגם אם ישכור זכות להשתמש ממש, לא מספיק זכות שימוש בחלק קטן, מדהקשו הרשב"א והר"ן (דף סה:) על הגמ', דמשכיר שמשכיר לעירוב את הרשות המושכרת כבר, הוי כסילק את השוכר, ואם שוכרים רק להניח חפץ אחד במה סילקו, הרי יכול להמשיך כהרגלו, משא"כ למש"כ לעיל הרי עושה שרשותו שייכת לישראל והגוי כאורח, ושפיר נחשב סילוק לענין זה.

אבל החזו"א (סי' פ"ב סק"א) כתב לבאר ענין השכירות באופן אחר בשני הפרטים, "שא"צ לשכור כל החצר כולה, אלא סגי באיזה חלק בחצר", ושהשכירות היא להשתמשות להניח חפץ. בספר עירובי חצרות

יש המורים בזמנינו לשכור להניח חפץ כדעת החזו"א, אולם מכיון שכולם מודים שלשכור את הדירה בלשון סתמית, ["השכר לי רשותך", כלשון הגמרא והשו"ע] מועילה לכו"ע, על כן רבים המורים לבצע דוקא שכירות על הדירה בלשון כללית³¹.

כיצד להסביר לגוי את השכירות

ב. השכירות הסתמית קשה לביצוע, מכיון שהגוי לא מבין מה רוצים ממנו ואיזה פח טומנים לו, מי יודע אם לא תוציא אותו מחר מדירתו³². אמנם אפשר לומר לגוי ששכירות

(עמ' ש"פ) האריך שכוונתו אפילו שוכר רק להשתמש בפינה אחת מהבית, אבל בחכמת הלב (פ"ו הערה ד' ד"ה וכו') נקט שכוונתו ששוכר את כל הבית להשתמשו להניח חפץ אחד. וכשיטתו מבואר במאירי (בביהב"ח דף סב. ד"ה כבר) שכתב למ"ד שכירות רעועה היינו "שאפילו לא שכרה אלא לדבר מועט, ולתת שם כלי אחד בלבד, סג"י". אבל אין דבר זה מוזכר בעוד ראשונים, ואדרבה מוכח מהם כנ"ל. במשנ"ב (סי' שפ"ב ס"ק כ"ב) לגבי שכירות בשבת, כתב הטעם כרמב"ם הנ"ל, שהשכירות אינה אלא כביטול רשות והיכר בעלמא. וכן בביאור הלכה (שם ס"א ד"ה ממנו) כתב לבאר ענין השכירות כדברי הרמב"ם שעי"ז הגוי נעשה כאורח. אמנם בביאור הלכה (שם סט"ו ד"ה אם) כתב דשותף יכול להשכיר זכות חבירו, דשותפין לא קפדי על דבר מועט כזה "דסגי אפילו אם משכירו רק להניח חפץ אחד", ומזה משמע להדיא כמ"ש החזו"א, ועי' בספר עירובי חצירות (מכתב א' אות ח') שצריך לדחוק דבריו, מפני שבמקומות העיקריים פירש כרמב"ם. ולענ"ד אפשר שכונת המשנ"ב לומר שהשכירות שהיא כסילוק, היא דבר מועט כ"כ כמו להניח חפץ אחד, ולכן שותפין לא קפדי ע"ז, ולא אמר שהשכירות היא להניח חפץ. וצ"ע.

והדברים ארוכים ויש עוד להאריך בזה, ועי' מה שהאריכו בזה בספר עירובי חצירות (מהדורה שניה, מכתב א') שנטה כשיטה שהשכירות כביטול, ואם יפרש ששוכר להניח חפץ לא יועיל אפילו להחשב שכירו ולקיטו, ובספר חכמת הלב (עמק החכמה סי' ח') שנטה כחזו"א שהשכירות להניח חפץ אחד בכל מקום בביתו.

³¹ שכירות בלשון סתמית ודאי מועילה לכו"ע, שכן לשון הגמ' (דף סג. פ.) "אוגר לן רשותך", וכן כתב השו"ע השוכר מן האיני יהודי סתם מועיל, וא"צ לפרש הוא להתיר הטלטול, [ומשמע ששוכר את כל הרשות, ולא מקצת ממנה, וגם לא מפרש להניח חפץ, ואדרבה קצת משמע ששוכר להתיר טלטול כעין ביטול רשות]. ולכן עדיף לנקוט בלשון זו, בפרט שכן מבואר ברוב הראשונים והאחרונים המובאים בהערה הקודמת שהשכירות כעין ביטול. ומ"מ לא יפרש שאינו שוכר זכות להשתמש כלל בביתו, שא"כ זה לא יועיל לדעת החזו"א והמאירי, וכ"מ בבה"ל במקום אחד. להכרעה זו הסכימו תלמידי החזו"א פה עיר ב"ב, וכ"כ בעירובי חצירות שהסכים לה הגר"נ קרליץ שליט"א, וכן הורה הגר"י בלוי זצ"ל להגר"מ ברלין שליט"א בבד"ץ. מלבד בעל החכמת הלב שנוקט כחזו"א. [ועי' בארחות שבת (פכ"ח הערה קמ"ב) שכתבו כעין זה באופן אחר, שיעשה את שתי השכירות, ישכור את כל רשותו בשכירות רק לענין הדין להתיר טלטול, וגם שכירות ממש להניח חפץ כל שהוא בכל מקום בביתו].

זו לא מונעת ממנו שום שימוש, ויכול להשתמש כהרגלו, וכן אפשר לומר שאין לו לחשוש שמישהו יפריע לו מחמת השכירות, כיון שאנו צריכים אותה רק לענין קיום ההלכה, שיהיה אפשר לנו לקחת ילדים בעגלה בשבת. אבל אין לומר לו שהשכירות לא מפקיעה ממנו שום בעלות, וכן אין לומר לו שזה רק מעשה דתי וכדו'.

נושא זה כיצד להסביר לגוי ולסבר את אוננו שלא ירתע מלהשכיר, בלי לפגוע בכשרות השכירות, זהו הנושא הקשה שבשכירות, [וזה מה שחז"ל רצו שימנעו מלגור בשכנותו, שלא ילמדו ממעשיו], ולכן ראוי לקחת מי שיש לו נסיון בדבר, וכן ראוי להתבונן לאחר השכירות אם הדברים נאמרו כהלכה. [מחמת קושי זה מעדיפים בהרבה מקרים להשתמש בפתרון השכירות משכירו ולקיטו, אלא שיש אופנים שאינו לכתחילה, ויש אופנים שאינו מועיל³³].

שכירות רעועה

בכמה דינים מבואר שהשכירות מהגוי אינה שכירות גמורה, ואף באופנים שאין שום חלות בחושן משפט, מועילה היא להתיר את רשות הגוי, ומכל מקום צריך לעשות את מעשה השכירות באופן ובקנין המועיל³⁴.

³² אילו היו מפרשים שלא ישתמשו בדירתו, וזה רק כאילו שייך לנו, שעי"ז נוכל לטלטל, היה יותר קל לשכור. אבל א"כ לא יועיל לשיטת החזו"א הנ"ל. ועוד שגם לשאר הפוסקים צריך שלפחות הגוי יתכוון להשכיר, שאל"כ אין זה שכירות.

³³ שכירו ולקיטו ברשות של מומר, הוא מחלוקת בפוסקים ואינו לכתחילה, אולם עקב הקושי מקילים בזה כדעת כמה אחרונים וכפי שצייד החזו"א שמועיל. וכל שכן שכירו ולקיטו של מי שמחלל שבת ואינו כמומר, כגון מחלל שבת בצנעא, ותינוק שנשבה. לדעת כמה פוסקים כמ"ש בפרק בדיני מומר, וכן יש עוד מקרים שהתחבטו בהם האחרונים, האם מועיל שכירו ולקיטו כאשר קיבל זכות רק בחצר, והאם מועיל שכירו ולקיטו על דיירים שיתחדשו בעתיד, כגון בבתי מלון ובתי אבות, או כל עובד זר שיתחלף.

³⁴ המקומות שמצאנו ששכירות זו אינה גמורה. א. קי"ל שמספיק שכירות רעועה, לשיטת רש"י (דף סב). לא צריך שהגוי יסכים שיוכל לממש את זכותו ולמלאות את כל החצר בחפציו, אלא מספיק שכירות סתם [היינו לכאור' אפילו ששניהם יודעים שהשכירות לא תבוא לידי שימוש, אמנם לומר ששוכר לא ע"מ להשתמש, לא מועיל, כמ"ש בעירובי חצרות סוף מכתב ג']. ב. לא צריך שטר, אלא מספיק שכירות בע"פ, למרות שהגוי יכול להכחיש ולא ניתן לתבוע את השכירות בב"ד ולהבדיל בערכאות, ג. הקילו לשכור משכירו ולקיטו, דהיינו מפועל שיש לו זכות להניח חפץ בבית הגוי, והוא משכיר את כל בית הגוי. אפילו שע"פ דיני חושן משפט אין לזה שום חלות, שהרי אפילו את הזכות להניח חפץ אינו יכול לתת לאדם אחר, מ"מ מספיק מעשה שכירות גרידא לפי תנאי ההלכה. [עי' חזו"א (סי' פ"ט סק"ד) שהתקשה בזה, ומשמע שלמסקנתו שלא שוכרים את כל בית הגוי אלא את הזכות להניח חפץ אחד, מוכן הדבר. וצ"ע. שגם זכות זו אינו בעלים לתת לאדם אחר, וכן החזו"א (שם סק"ט) הוכיח מזה שא"צ שכירות ממש, וצ"ע]. ד. מותר

שוכרים זכות בבית או בחצר

ג. צריך לשכור מהגוי את ביתו. ואם שכר זכות בחצרו בלבד, לדעת השו"ע אינו כלום אף לא להתיר את החצר, ולדעת הרמ"א הועיל להתיר את החצר, רק לא להתיר להכניס ולהוציא מבית הגוי³⁵. ולכן כשאי אפשר לשכור את בית הגוי, יש לשכור עכ"פ את זכותו בחצרות וברחובות.

יש אומרים שהוא הדין לגבי שכירו ולקיטו שיש לו זכות להשתמש רק בחצר, [כגון אנשי משטרה שיכולים להיכנס לחצרות אך לא לבתים, וכן רשות העיריה שיכולה להציב דברים ברחובות ולא בבתים], שלדעת השו"ע לא מועיל, ולדעת הרמ"א מועיל להתיר את החצרות, וכן בחזו"א מבואר שמועיל, ויש אומרים שאינו מועיל אף לדעת הרמ"א³⁶.

לעשות שכירות בשבת, ואין בזה איסור מקח וממכר בשבת, כי אינה שכירות קנין אלא כביטול רשות והיכר (גמ' דף סה: ורמב"ם ומשנ"ב סי' שפ"ב ס"ק כ"ד) ובתוס' כתבו דאינו אלא כמעשה להתיר טלטול (שעה"צ). ה. אם שבתו בבקעה או בשטח הפקר, כתב החזו"א (סי' פ"ד סק"ז) שהגוי אוסר, ומועיל לשכור רשותו, אף שאין כאן בעלות ולא שייך שיחשב משכיר, והוכיח מזה שענין השכירות אינו שכירות ממשי, אלא שכך תקנו חכמים.

³⁵ השו"ע והרמ"א סי' שצ"א, נחלקו לגבי שכירות משר העיר שיש לו זכות רק ברחובות העיר ולא בבתים, שהרמ"א הביא דברי הריב"ש שמתיר את הטלטול ברחובות ולא את ההוצאה מבתי הגויים, והשו"ע השמיט דברי הריב"ש בזה, למרות שהביא דבריו בבי"י, ונקטו הפוסקים שהשו"ע סובר ששכירות כזו אינה כלום. וכל זה כששוכרים מהגוי עצמו, משא"כ בשכירו ולקיטו שיש לו זכות רק בחצר ע' לק' דיני שכירו ולקיטו.

³⁶ בב"י (סי' שפ"ב סי"ב) עמד על דברי רש"י (עירובין דף סד.) שישאל מהגוי מקום בחצירו, והקשה איך מהני מקום בחצר בלבד, ותירץ שכל שהשאל מקום בחצר ולא פירש שבבית לא, כיון שאם למחר יצטרך מקום חצירו, יפנה כליו לתוך ביתו, הוה כאילו משאל לו כל הבית, וכ"כ בד' רבינו ירוחם, ולפ"ז אם יפרש שנותן רשות להשתמש רק בחצר אינו מועיל. והגר"ז העתיק כמה פעמים בסי' שפ"ב שצריך שיהא שכירו ולקיטו "בביתו", אבל כתב בחכמת הלב (פ"ו הערה ו') שאין מזה ראייה, שהרי גם לדעת הרמ"א אינו דומה שול"ק בחצר, לשול"ק שבבית שמתיר אף את ההוצאה מבית הגוי. ובדברי הביאור הלכה יש להסתפק שכתב (בסי"א ד"ה או משכירו) בשם העצי אלמוגים דבעינן דוקא שיהיה לשול"ק רשות להשתמש "בביתו או בחצירו", ואח"כ (בסי"ד ד"ה ועדיין) כתב שיהיה לו זכות להשתמש בבית ובחצר, ויש שדייקו שצריך גם בבית דוקא. אמנם בחזו"א (סי' פ"ב סק"ט ד"ה משומרי) משמע שמועיל זכות בחצר, שכתב שאפשר לשכור משומר החצר דחשיב כשכירו של כל הדיירים, והיינו שומר שיש לו רשות להשתמש בחצר אע"פ שאין לו רשות להשתמש בבית. וכן כתב (סי' פ"ב סק"ל"ד) שאפשר לשכור משומר שיש לו רשות להשתמש בחצרות ולא בבתים. וכן צידד בספר עירובי חצרות סי' י"ג, ע"ש באריכות גדולה. [אבל כתב (שם עמ' ק"ד) שאותם יהודים הגרים בחצר המשותפת עם הגוי, לא יכולים לקבל מהגוי רשות שימוש בחצרו ולהיות שכירו ולקיטו, דאל"ה לא יצטרכו לשכור לעולם, והטעם שזה לא מועיל כי לא נתוסף דבר

בהרבה מקומות מסתמכים על שכירות באופנים אלו, ולבני ספרד יש להחמיר מלטלטל בהם. ועכ"פ יש להשגיח ולהקפיד באופן ששכרו רק את הרחובות ולא החצירות, שלא תהיה פירצה מחצרות הגוים לרחובות, מפני שאם תהיה פירצה, נמצא שכל הרחובות פרוצים למקום האסור, ואסור לטלטל ברחובות יותר מד' אמות.

ב. פרטי הדינים בעשיית השכירות

שכירות בכסף, ובפחות משה פרוטה

ד. השכירות נעשית ע"י קנין כסף, ולא ע"י קנין אחר, וכל שכן שלא מועילה אמירה והסכמה בפה ללא קנין.

ה. ניתן לשכור מגוי גם בפחות משה פרוטה, אבל בשכירות מישראל [לשיטות שאפשר] צריך דוקא שיהיה פרוטה. ובשכירות ממומר נחלקו הפוסקים³⁷. [וכששוכר מישראל שהוא שכירו ולקטו של גוי יש אומרים שצריך פרוטה].

למי שייכים דמי השכירות

ו. דמי השכירות שייכים לבעל הבית המשכיר, וכאשר שוכרים ממשרת או פקיד וכדומה, הכסף שייך למנהל [הבעלים], ומ"מ אע"פ שהפקיד לוקח הכסף לעצמו אין השכירות מתבטלת. וכן כאשר שוכרים משכיר ולקט, יש להקל שמועילה השכירות אפילו לוקח הכסף לעצמו³⁸.

ע"י שאלתן]. ובספר חכמת הלב (פ"ו סי"ז) צידד שלכו"ע לא מועיל לשכור משכירו ולקטו שיש לו זכות רק בחצר, ומחלוקת השו"ע והרמ"א היא רק בשכירות גמורה.

³⁷ שוכרים מגוי בפחות משה פרוטה, מבואר בגמ' דף סב. ובשו"ע סי' שפ"ב ס"ה, והטעם כי לגבי גוי נחשב ממון שהרי גוי נהרג על גזל פחות משה פרוטה, וכתב המשנ"ב (שם ס"ק כ"ו) שלפ"ז בשכירות מישראל [לשיטות שמועיל כמבואר בסי' ש"פ ס"ג], צריך לשכור בשה פרוטה דוקא. ובשכירות ממומר, דעת הגאון יעקב (עירובין דף סט.). שצריך פרוטה כדין ישראל, ודעת התו"ש (שם סק"ד) שמסתימת הפוסקים נראה שמועיל בפחות משה פרוטה, כי עשאוהו כגוי לכל ענין, ועי' חזו"א (סי' פ"ב ס"ק ט"ו) שהסתפק כע"ז לגבי צדוקי למ"ד דינו כגוי.

שיעור פרוטה הוא עד 20 אגורות, אך בלא"ה נותנים מטבע יותר חשוב כדי שהגוי לא ירגיש בזיון וימאן להשכיר.

³⁸ במשנ"ב (סי' שפ"ב ס"ק מ"ז) כתב [ע"פ המג"א] לגבי שכירות מגזבר, שאפילו לוקח השכר לעצמו, כיון שמסתמא אין המלך מקפיד על כסף מועט זה. והנה זה טעם אחד בב"י, וטעם שני כתב הב"י שאפילו אם הפקיד גזל את הכסף אין זה שייך לעצם השכירות. וכתב האליה רבה שנפק"מ בשכיר ולקט, שלפי הטעם שגזלת הכסף לא מבטלת את השכירות, ה"ה בשכיר ולקט, אבל אם הטעם שבעה"ב לא מקפיד על פועליו בדבר מועט, וכפי שהוסיף הב"י שמנהג המלכים שהפקידים זוכים בדברים קטנים, א"כ אין זה

כתיבת שטר, חוזה

ז. אין צריך לכתוב שטר [חוזה] על השכירות, למרות שללא שטר לא ניתן לתבוע אותה בדין³⁹. ויש להסתפק אם אפשר לומר לגוי שהשכירות אינה תופסת בבית משפט שלהם⁴⁰. יש אומרים שבמקומות שבניהול בע"מ, ואף המנהל אינו בעלים גמור [כמ"ש בהל' ריבית], וזכותו וקביעתו בנכסים היא רק ע"י חתימת שנים מהמנהלים מיופי חתימה, יש צורך בשטר חתום ע"י שנים, ויש חולקים⁴¹.

שייך בשכיר ולקט. אולם המשנ"ב הביא שלדינא היקל האליה רבה גם בשכיר ולקט. [ויש לתלות דין זה האם השכיר ולקט שליח של הגוי להשכיר או שעשהו כבעלים ומשכיר מכח הזכות שלו, שלפ"ז ודאי שהכסף של השכיר. וצ"ע לפ"ז דמשמע שנקטו דהוי כשליח].

ועדיין יש לעיין כאשר השכיר ולקט או הפקיד הוא שומר תומ"צ, מה מוטל עליו לעשות עם הכסף, האם צריך להביאו לבעלים. ונפק"מ גדולה כיון שאנו מרבים להשתמש בפתרון של שכיר ולקט, מכל גוי שקשה לשכור ממנו. וכן במקומות ציבוריים שהבעלים אינו חרדי, מרבים להשתמש בפקידים שיש להם זכות החלטה והשתמשות בחדרים המושכרים. וא"כ מה לכתחילה צריך לעשות עם הכסף, וגם האם אין בכך לפני עור אם ידוע שיקח הכסף לעצמו.

והנה מדברי הא"ר והמשנ"ב מבואר שנקטו ששייך לבעלים הגוי, אלא שמ"מ הוא עדיין לא זכה בכסף [דאין שליחות לעכו"ם] רק זה מגיע לו, וא"כ זה כעין הפקעת הלואתו שמוותר לקחת, ועוד שכאן אין לגוי אפילו שעבוד על המעות, ומאחר ופסק המשנ"ב שלקחת הכסף לא מקלקלת את השכירות מותר לקחת, ואה"נ זה היה ראוי להיות של הגוי [כן הכריע הגרמ"ל שליט"א, והוכיח מהגמ' (דף סד). שהגוי לא רצה להשכיר ושכרו משלו"ק, ובודאי לא נתנו לו את הכסף לומר ששכרו בעל כרחו]. ועדיין צ"ע בשכירו ולקטו של מומר.

³⁹ גמ' עירובין דף סב: דקי"ל כמאן דאמר שכירות רעועה בעינן, לדעת התוס' היינו שלא צריך כתיבה, וכן פסק השו"ע (סי' ש"פ ס"ד), ולדעת רש"י היינו שלא צריך שיהיה לו זכות למלאות את החצר בדברים, אלא מספיק שמשכיר, וגם דבריו נפקו להלכה.

⁴⁰ לכאורה נראה שאפשר לומר שהשכירות חלה רק ע"פ דיני התורה, ולא לפי חוקי בית המשפט, כיון שעכ"פ יש לו דעת להקנות לפי חוקי התורה. והוה עובדא שהיה צריך לשכור מבית אבות שהיה מנהל אנטי דתי, וביקשנו עזרה מרב המקום, ואמר שיסביר לו שהשכירות היא כמו מכירת חמץ שלא יחשוש שיפסיד משהו, והורו הת"ח שכאשר מתכוין להקנות זה מועיל. ומ"מ כתב בספר עירובי חצרות (סוף מכתב ג', עמ' שצ"ד) שאין לומר לו שלא מפסיד כלום מהשכירות, או שהוא נשאר בעלים אותו דבר, או שזה רק ענין דתי וכדומה, כי אף לשיטת הראשונים שא"צ שכירות עם בעלות בדיני חו"מ, מ"מ צריך עכ"פ שבדיני או"ח שהשוכר יחשב כבעלים והגוי כאורח כמ"ש הרמב"ם, ולצורך זה יש לעשות מעשה שכירות גמור עם קנין, רק א"צ שיוכל לתבוע זכות או להשתמש בה.

⁴¹ בשכירות ממפעלים [שיש בהם בשבת שומר גוין] או בתי מלון ומוסדות גדולים, ושוכרים מהפקידים או מתת מנהלים, או אפילו אם שוכר מהמנהל, לפעמים אין תוקף לשכירות של המנהל לחייב את הנכסים ללא עשיית חוזה חתום לפי כללי המוסד. יש מקומות שללא הרואה חשבון או עו"ד אין תוקף לדברי

אע"פ שאין צורך בשטר, רצוי להשתמש בנוסח כתוב, מכמה סיבות, ראה הערה⁴².

שכירות בשבת

ה. שכירות זו מותר לשכור אפילו באמצע שבת [ע"י אוכל או חפצים שמותר לטלטלם], ואינה כמקח וממכר האסור בשבת⁴³, אלא שעדיין היהודים צריכים להתיר רשותם ע"י ביטול רשות⁴⁴.

המנהל, למרות שהכל רכוש פרטי שלו, [שזו התחייבות כלפי שאר המתעסקים]. וכן יש מוסדות המנוהלים בתקן "בע"מ", שאינם רכוש אישי של המנהל, וללא חתימת שני אנשים מורשי חתימה אין תוקף לפעול בנכסים. יש אומרים שבאופנים אלו צריך לשכור עם חוזה חתום כחוק, ובפרט במוסד בע"מ שאין למנהל בעלות עצמית [כידוע לגבי ריבית] אלא רק יכולת לפעול בנכס, וכיון שיכולת זו מוגבלת בתנאים מסוימים, אם לא עשה כתנאים אין דבריו כלום, ולכן גם בשכירות לצורך העירוב צריך לשכור באופן שיש לשכירות תוקף לפי כללי המוסד, (כ"כ בספר חכמת הלב פ"ו ס"ה). אבל יש חולקים דלענין עירוב מספיק שכירות רעועה היינו אפילו שאינה תוספת בחו"מ אפילו בדיני ישראל, כדמצינו ששכירו ולקטו יכול להשכיר [ועוד ראיות שהביא החזו"א], ולא מיבעיא כשהוא באמת בעלים אלא שיצר התחייבות לאלו שיש להם שיעבוד על הנכסים שלא יזכה נגדם בלי חתימת עו"ד, מ"מ כלפיו הוא חייב לעמוד בדיבורו, אלא אפילו בחברה בע"מ ג"כ א"צ חוזה. כ"כ בעירובי חצרות (עמ' שצ"ג), וכ"כ בחכמת הלב שם בשם הגר"נ קרליץ שליט"א.

⁴² אע"פ שאין צורך בשטר, רצוי להשתמש בנוסח כתוב, כלומר להראות את הנוסח או לומר מתוכו, משתי סיבות, א' כדי שלא יטעו, בהסבר שבע"פ הרבה פעמים נשכחים פרטים עקב הלחץ בהסכמת הבעל דבר. ב' ניתן עי"ז להרגיע את הבעל דבר, שאינו חותם על המסמך רק מסכים בע"פ ומקבל כסף. ומלבד זאת חשוב למלאות אח"כ את השטר, כדי שיהיה רישום מדויק מתי עשו את השכירות, כי ברבות הימים נשכחים הפרטים, ומצוי שלאחר עשר שנים או יותר, לא זוכרים אם עשו שכירות, או איך עשו כשמתעוררים להסתפק בשאלות הלכתיות.

⁴³ גמ' (דף סה.) ושו"ע (סי' שפ"ג) ורמ"א (סי' שפ"ה ס"ה) שאפשר לשכור בשבת מפני שאינה שכירות גמורה, והמשנ"ב (ס"ק כ"ב) הוסיף שישכור באוכל או כלים, ולא בכסף שאסור לטלטלו. ובי' הטעם שאינה שכירות גמורה, עי' לעיל בהערות, שכמה ראשונים ואחרונים כתבו שבאמת לא קונים זכות ממש בדירת הגוי, והרי רק כעין ביטול. והחזו"א שנקט שכן שוכרים זכות ממש להשתמש בהנחת חפץ, כתב לבאר (בסי' פ"ב סק"ז) שאינו שכירות ממש כדמצינו שאפילו גוי ששבת בדרך בבקעה משכיר רשותו, למרות שאין לו שום זכות. ויש מקשים דהחזו"א חזר בו וסובר שא"צ שכירות ממש. ובחכמת הלב (עמק החכמה סי' ח' ס"ק י"ב) ביאר כונתו שכיון שמצינו מקומות שאינה שכירות גמורה, נלמד שלא עצם הקנין מתיר אלא מה שעשה כתקנת חז"ל, ולכן מותר בשבת, ועי' מה שהק' ע"ז בעירובי חצרות עמ' שפ"ו.

⁴⁴ משנ"ב שם ס"ק כ"ב, דכיון שהעירוב לא חל בכניסת שבת, ואף אם חל [כגון שהגוי בא באמצע שבת] הרי הוא התבטל, ושוב אינו חוזר וניעור לאחר השכירות, כמבואר בסי' שפ"ג, וא"כ היהודים אוסרים זה על זה, ואסורים לטלטל עד שיבטלו כולם את רשותם לאחד מהיהודים, ורק לאותו אדם יהיה מותר לטלטל, ועי' בשו"ע סי' ש"פ בשאר דיני ביטול רשות.

לשון שכירות, שאלה, מתנה, קנין ומכירה

ט. צריך לשכור מהגוי בלשון שכירות דוקא, ולא מועיל אם אומר בלשון מתנה⁴⁵, וי"א שלא מועיל גם בלשון קנין ומכירה⁴⁶. ובלשון שאלה, נחלקו הפוסקים⁴⁷.

שכירות בעל כרחו

י. צריך לשכור מדעתו של הגוי, ולא מועיל לשכור בעל כרחו, או להניח הכסף לפניו ולומר זה עבור רשותך שיהא לנו רשות לטלטל בחצרך. ואפילו אם היה רגיל להשכיר. אך אם לבסוף לקח את הכסף, נחשב שהתרצה ומועיל⁴⁸.

⁴⁵ כ"כ הביאור הלכה (סי' שפ"ב ס"א ד"ה ממנו) ע"פ רבינו יהונתן (דף סא:) שפירש למה העכו"ם יחשוש שהיהודי עושה לו כשפים כמ"ש בגמ', מפני שיאמר אני רוצה לתת לך חלקי בחצר במתנה, ואינו רוצה עד שאשכיר לו בפחות משה פרוטה, בודאי לכשפים הוא מתכוין, עכ"ל. מבואר שמתנה לא מועיל. אבל כתב הביאור הלכה שכ"ז במתנה רעועה כשכירות אבל שאם יקנה לו במתנה גמורה ויכתוב שטר בערכאות, ודאי מועיל, אלא שחכמים לא הצריכו כ"כ, כי הגוי לא יסכים לזה. ונהנה גם בכה"ג הגוי ממשיך לדור שם, אלא דמצי לסלוקי, וא"כ זה יועיל רק כשהישראל דר בתוך העירוב, ורק למשנ"ב ולא לחזו"א שצריך גם אפיה ובישול עם בעה"ב, וצ"ע. ובספר חכמת הלב (פ"ו הערה קמ"א) הקשה בזה על דברי הגר"ז (סעיף ח') שכתב שבשבת לא יקנה ממנו במתנת חנם, משמע שבחול מהני, וקשה מדברי ר' יהונתן.

⁴⁶ כ"כ בנתיבות שבת (פל"ז הערה ב') שכן משמע מהנ"ל בדין מתנה, וכ"מ בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' ז'), וכ"כ בשו"ת דברי מלכאל (ח"ג סי"ח בהשמטות). אבל בספר חכמת הלב (פ"ו סל"ח והערה קל"ט) נקט בפשיטות שלשון קנין מועיל, ממה שהרבה פוסקים קראו לשכירות מהגוי קנין רשות, והקשה על האוסרים שהרי גם שכירות היא מקח ליומיה. ולבסוף ביאר שיש לחלק דכמו שמתנה לא מועילה כיון שרצו לשון שהגוי יחשוש בו לכשפים, הכא נמי י"ל שבלשון מקח אין חשש כשפים. ומ"מ יש להסתפק אם אומר לגוי שקנה לו לזמן של חמישים שנה [שהרי מקפידים לשכור לזמן קצוב], והרי מכר לזמן בהכרח זה שכירות, האם מועיל. ושמעתי ממנו שמועיל מה"ט, אבל עדיין יש לפקפק דחשש כשפים לא תלוי בסוג הקנין אלא בלשון שאומרים וצ"ע.

⁴⁷ נחלקו בזה רש"י והרמב"ם, והם שתי דעות בשו"ע (סי' שפ"ב סי"ב), כמבואר במשנ"ב שם (ס"ק ל"ט מ'). דעה ראשונה בשו"ע שצריך דוקא שכירות, וכ' המשנ"ב דנכון לחוש לדעה זו לכתחילה. [ומשמע שבדיעבד מהני]. ובמשנ"ב בתחילת הסימן (ס"ו) הזכיר שלשון שאלה תלוי במחלוקת הפוסקים הנ"ל וסיים וכתב "ולדעה ראשונה שם לא מהני", משמע שכונתו להחמיר יותר לענין לשון שכירות מהגוי, מלענין שכירו ולקיטו שמערב המבואר בסי"ב וכן ציין שם בשעה"צ לרע"א, וברע"א שם כתב שלכו"ע לא מועיל וזה לא תלוי בשתי הדיעות. ועי' בחכמת הלב (פ"ו הערה ק"מ) שכתב שבהרבה ראשונים מבואר שגם לדעת רש"י לא מועיל לשון שאלה, ויש להחמיר בזה שלא לשכור בלשון שאלה. וכן סתם בנתיבות שבת (פל"ז ס"א) שלא מועיל לשון שאלה.

⁴⁸ שו"ע סי' שפ"ב ס"י ושעה"צ ס"ק ל"ב. וביאר דתליוהו זבין וקיבל דמים זביניה זבינא. וע"ש במשנ"ב (ס"ק ל"א) שכתב הטעם דאין כופין גוי לדבר מצוה, ובשעה"צ (ס"ק ל"ד) כתב עוד כי עיקר תקנת

שכירות לפני השלמת המחיצות והנחת הפת

יא. אפשר לבצע את השכירות בין אחרי השלמת המחיצות, ואפילו לפני השלמת המחיצות.⁴⁹ ולכתחילה יש לשכור לפני הנחת פת העירוב, ובדיעבד אפשר אף לאחר הנחת פת העירוב, ויש אומרים שבזמנינו אף לכתחילה אפשר לשכור לאחר הנחת הפת,⁵⁰

השכירות כדי שלא ידור עמו מחמת שהגוי לא ירצה להשכיר, ואם מועיל לשכור בעל כרחו מה הועילו חכמים בתקנתם.

⁴⁹ בדעת תורה (סי' שפ"ב ס"ד), ובכף החיים (סק"ט) כתבו שבדיעבד ובאליה רבה מבואר שצריך לשכור אחרי שתיקנו את המחיצות, ולפ"ז כל שבוע שהעירוב נקרק באיזה מקום, יצטרכו לחזור ולשכור מהגויים ביום שישי אחרי שמתקנים, ולא יועיל מה ששכרו לזמן ארוך. אבל בחכמת הלב (פרק ו' הערה א') האריך שאין ראיה מהריב"ש, ואמנם באליה רבה כתב כן, אבל הוא כתב דבריו בשם הנחלת צבי, ושם אין זכר לזה, אלא כונתו שם נגד מקומות שהסתפקו בעשיית שכירות משר העיר, ולא תקנו את המחיצות כלל, וא"כ גם דברי הא"ר לאו דוקא. וכתב שכנראה הדעת והכה"ח לא ראו דברי הריב"ש והנח"צ. ולכן ודאי שאפשר לעשות את השכירות לפני תיקון המחיצות, וכן הורה הגר"ש אלישיב זצ"ל. וכן העיר בספר נתיבות שבת.

⁵⁰ בביאור הלכה (רס"י שפ"ב ד"ה צריך) האריך בזה שבגמ' (דף יו.ו.) משמע שצריך קודם לערב ואח"כ לשכור כדי שהשכירות תחול עבור כולם, ובראשונים [רמב"ם סמ"ג ורשב"א ועוד] מבואר להדיא להיפך שצריך לשכור ואח"כ לערב, ומשמע שסברתם שאם יערב קודם, נמצא שהעירוב לא חל בזמן הנחתו ושוב אינו חל אח"כ מעצמו. ואח"כ כתב עוד שאם מערב קודם השכירות אינו יכול לברך על עירוב, כי אינו יודע אם הגוי יסכים, ואולי לא יהיה אפשר לערב. ובסו"ד הביא מהנהר שלום והחיי אדם שמועיל אף אם עירבו קודם, ועוד די"ל מאחר שהם שותפים בפת יחול ממילא מדין שותפין בפת (המבואר בסי' שס"ו ס"א), ולכן סיים דלכתחילה ישכור קודם העירוב, ובדיעבד העירוב כשר גם כששכר אחרי הנחתו. ובספר חכמת הלב (פ"ו הערה ב') לומד שמש"כ הבה"ל בסוף דבריו שלכתחילה יקדים את השכירות, היינו רק כדי שיוכל לברך עליו, ולא משום שחשש לשיטות שיש חסרון בעצם העירוב שהונח בזמן שלא היה יכול לחול, ולפ"ז כתב שבזמנינו שברוב המקומות לא מברכים על העירוב, [בעירובים הכלליים, מחמת שיש שיטות שאינן מועיל, וגם מחשש לתקלות, ובעירובים שכונתיים, מחשש שמא העירוב הכללי כשר לאיזו שיטה], על כן היום אפשר אף לכתחילה להניח הפת קודם השכירות. וצ"ע דלכאור' המשנ"ב לא דחה לגמרי את דברי הראשונים הרמב"ם והרשב"א, ומש"כ בסוף דלכתחילה "לכולי עלמא" צריך לשכור ואח"כ לערב, היינו גם מצד שלכתחילה חשש לשיטות שאין העירוב חל אח"כ, למרות שהקשה עליהם. ולפ"ז גם בזמנינו יש להקפיד על כך לכתחילה. אמנם בשונה הלכות (ס"ד) העתיק רק את הטעם משום הברכה. וצ"ע.

ומ"מ ודאי שהלכתחילה של הבה"ל שייך גם בזמנינו, שהרי הברכה היא סימן שיש מצוה בעצם הנחת העירוב מחדש, דאם לא היה מצוה לא היה ברכה, וא"כ אע"פ שאיננו יכולים לברך על המצוה, מ"מ יש קיום מצוה בהנחת העירוב מחדש. [ואע"פ שאם לא יניח יחול מעצמו כמ"ש הבה"ל, מ"מ דין המצוה הוא

וראוי שאחר עשיית השכירות יאמר את הנוסח "בהדין עירובא וכו'" ויצא לכתחילה לכו"ע, ואינו צריך לזכות שוב את הפת.⁵¹

יב. אם שכרו מהגוי לכמה שנים, והסתיים הזמן, צריך לחזור ולשכור, ולכתחילה אף להניח את הפת מחדש כנ"ל.⁵²

יג. אם עירבו ואח"כ מצאו שיש גוי בשטח העירוב, שוכרים ממנו אפילו בשבת, אך העירוב התבטל כנ"ל. ולכן באותה שבת אפשר רק שכל היהודים יבטלו רשותם לאחד, ולגבי שבת הבאה יחזרו ויערבו.⁵³

והנפק"מ בדין זה מצויה בזמנינו, שמערבים [מניחים את הפת] לשנה שלימה [מפסח עד פסח], ומצוי שבמשך השנה מתחדשים דיירים גוים ושוכרים מהם, ראוי לאחר השכירות להניח את העירוב מחדש [כלומר, לומר את הנוסח "בהדין עירובא"].

להניח, שכל זמן שלא הגיעה שבת הדבר מוגדר כמו שאין עירוב, ויש מצוה להניח, מצוה דרבנן גמורה שמחייבת ברכה כמו נטילת ידים, וכל פעם ששוכרים מגוי יש מצוה חדשה.

⁵¹ כן נראה שבזיכוי הפת ודאי אין חסרון לעשותו קודם השכירות, וא"כ חסר רק הנחה לשם עירוב, וזה יכול לעשות ע"י אמירת הנוסח בלבד, ולכא"ו אינו צריך לעמוד ליד הפת, אלא בגמר השכירות יאמר את הנוסח, ויועיל אף לשיטות הראשונים הנ"ל שיש חסרון בעצם העירוב, ויש בזה מצות עשיית עירוב. כמבואר בהערה הקודמת.

⁵² בשו"ע (סי' שפ"ב ס"ז) כתב שבאופן זה העירוב התבטל וצריך לחזור ולערב "ואין העירוב הראשון חוזר וניעור". והמשנ"ב שם ביאר וסתם דבריו שאף אחרי השכירות אינו חוזר וניעור. אבל בביאור הלכה (בתחילת הסימן) הקשה על דברי השו"ע, שיחול עירוב ממילא כדין שנים שהיו שותפים בפת, וביאר שכוונתו רק לכתחילה כדי לקיים המצוה ולברך עליה, אבל אם לא הניח חוזר העירוב וניעור, וכן הביא בשו"ע הלכות על דין זה (סי"ז). וצ"ע למה המשנ"ב סתם דבריו דמשמע שאפילו בדיעבד אין העירוב חוזר וניעור.

⁵³ דין זה מבואר בשו"ע (סי' שפ"ג ס"א) בגוי שבא באמצע שבת, וכתב שהעירוב התבטל ולכן אחר השכירות צריך שיבטלו רשותם. וזה אפילו למש"כ הבה"ל הנ"ל שהעירוב חל גם כשלא חזר והניחו אחר השכירות, כי אין עירוב יכול לחול באמצע שבת אלא רק בבין השמשות של כניסת שבת. [נדלא כראב"ד שחוזר וניעור באמצע שבת]. והנה לגבי בא באמצע שבוע ושכרו ממנו קודם שבת, לא מפורש דינו, אך לכא"ו יש ללמוד שג"כ יש מצוה להניח מחדש, כי היה זמן שלא היה יכול להיות עירוב, כמו שביאר הבה"ל הנ"ל סברת הרמב"ם והרשב"א [והסכים עם דבריהם עכ"פ לענין מצוה]. ואפשר שגוי שבא באמצע שבוע ושכרו ממנו קודם שבת, לא היה שעה שאסר ולא התבטל העירוב, ואינו דומה למש"כ השו"ע. אבל ממש"כ השו"ע (ס"ז) בשנגמר זמן השכירות וחזרו ושכרו באותו שבוע צריך לחזור ולערב, ש"מ שגם באמצע שבוע מבטל את העירוב וצריך לחזור ולהניח את הפת.

ג. מי שוכר, ועבור מי

מי שוכר מהגוי

יד. האדם ששוכר את רשות הגוי, צריך להיות אחד מבני החצר [או הדירים בתוך היקף העירוב] שמשתתף בעירוב⁵⁴. אולם מי שמבצע את השכירות, יכול להיות גם מי שאינו מבני החצר, רק יאמר לגוי ששוכר עבור בני החצר, ומועיל אף שלא בידיעתם מדין זכין לאדם שלא בפניו⁵⁵.

וכך נוהגים היום שבהרבה מקרים מבצע את השכירות אדם מומחה לכך שאינו מתושבי המקום, והוא שוכר עבור [כל] המשתתפים בעירוב של אותו מקום.

טו. באופן ששכר אחד שאינו מבני החצר, ושכר רק לעצמו, לא מועילה השכירות, אך יש אומרים שאפשר לזכות לו את פת העירוב ויועיל בדיעבד לפי שיטות מסוימות, ויש אומרים שהוא יכול להשכיר את זכותו לבני החצר.

לשכור עבור כולם

טז. אין צריך שכל בני החצר ישכרו מהגוי, אלא אם אחד מבני החצר שכר מהגוי, הרי זה מתיר לכולם כשעירבו יחד⁵⁶. ומ"מ לכתחילה שוכרים עבור כל אדם מבני החצר כדלהלן.

⁵⁴ כמבואר בגמ' (דף סו.) ובשו"ע (סי' שפ"ב ס"ט) חמשה ששרויים בחצר אחת אחד שוכר ע"י כולם, ופירש רש"י שאחד מהם שוכר. וכן אמרו (דף סו.) שוכר כמערב, ומערב היינו רק משהו מבני החצר. וכ"כ בחכמת הלב (פ"ו ס"ז).

⁵⁵ כתב החזו"א (סי' פ"ד סק"ז) שאם עשו אחד מן השוק שליח לשכור עבורם מועיל, ואין דין שהוא יהיה מבני החצר. ומש"כ שמועיל אף כשלא עשו אותו שליח, מפני שזכין לאדם שלא בפניו, כן מבואר בשו"ת ובחרת בחיים (להגר"ש קלוגר זצ"ל, סי' קכ"ו) שהשוכרים משר העיר ישכרו עבור כולם, וכן מוכרח דאל"כ הרי השוכר מהשר אינו מבני החצר של כל חצר וחצר. וע"ע בחכמת הלב (פ"ו הערה כ') בזה. אבל הקשה בחכמת הלב שם איך מועיל זכין הרי צריך שלוחו של בעל הממון והוא גוי שאינו בר שליחות (כעין מש"כ תוס' ב"מ דף ע"א: ד"ה בשלמא). והביא שכן הקשה בשו"ת מהר"ם שיק (סי' קע"ט) וכתב שלא מועיל ע"י משהו שאינו מבני החצר, והחכה"ל דחק שסמכו על מש"כ בשו"ת רע"א (ח"א סי' קכ"ט ד"ה ומ"מ) שהריטב"א חולק על תוס' בדין שלוחו של בעל הממון, והקילו בדרבנן, וצ"ע.

⁵⁶ השו"ע (סי' שפ"ב ס"ט) כתב שאחד שוכר בשביל כולם, וכתב הביאור הלכה (ד"ה בשביל) שמלשון זה משמע שצריך שקודם יערבו כדי שיהיה שליח של כולם, אבל ברמב"ם סמ"ג ורשב"א מבואר דאדרבה קודם שוכרים ואח"כ מערבים [ע"י בזה לקמן] ובהכרח שאינו שליח של כולם, ומ"מ שכירותו מועילה לכולם, דכיון שאחד שכר, כבר נשכרה רשות הגוי לישראל, וממילא הותרו כולם (משנ"ב שם סק"ל ושעה"צ). ובשו"ע הרב (סי"ב) מבואר שהגדר שע"י השכירות נעשית רשות הגוי כרשות של השוכר ממנו,

שכר לעצמו ויצא מהעיר

י. אם שכר אחד מבני החצר לעצמו [דמבואר שמועיל לכולם], ואח"כ עזב את החצר, אם היה שבת ראשונה ועירב עם כולם, נהגו להקל שנשאר היתר השכירות על הנשארים, אבל אם עזב מיד את המקום ולא היה בעירוב אפילו שבת אחת יתכן שאין השכירות מועילה⁵⁷. ויש מחמירים אף כשהשוכר היה בשבת ראשונה.

לפ"ז לכתחילה יש להחמיר שהשוכר יהיה כל שבת בתוך העירוב, וכיון שמצוי שאנשים נוסעים לשבת לעיר אחרת, וא"כ באותה שבת הגוי יאסור עליהם, לכן חשוב שכאשר שוכרים מהגוי ישכרו עבור כל אלו שגרים בעירוב [או שישתתפו בעירוב], וכך ודאי שבכל שבת ישאר משהו שרשות הגוי שכורה לו.

יה. באופן שכל הדיירים שהיו בזמן השכירות עזבו את המקום, אין להקל שנשאר היתר השכירות, אלא אם שכרו גם עבור אלו שיבואו בעתיד⁵⁸.

לפ"ז במקומות שכל הדיירים מתחלפים בתדירות, כגון בתי מלון, בתי אבות ובתי חולים, שיתכן שכעבור תקופה כבר אין שום אדם שהיה בזמן השכירות, [וזה יתכן שלכו"ע לא מועיל], יש לשכור גם עבור כל אלו שיגיעו בעתיד לשטח העירוב.

וכיון שהשוכר עירב, נעשו כולם אחד. ולפ"ז חייבים שהשוכר יהיה תמיד בתוך תחום העירוב. אבל החזו"א (סי' פ"ד סק"ז) ביאר הטעם כי בעצם דירת הגוי אינה דירה לאסור [כדיר של בהמה], אלא שחכמים גזרו כדי שלא ילמדו ממעשיו, וכשקיימו תקנת חז"ל ושכרו מהגוי, חוזרת דירתו להיות כדיר ואינה אוסרת.

⁵⁷ באופן שהיה שבת אחת ואח"כ יצא, כתב בחזו"א (סי' פ"ב ס"ק ל"ד) שנהגו שמועיל, ונראה שם שהטעם כיון שבשעה ששכר הועילה שכירותו לכולם. ולפ"ז אם אותו אדם ששכר לא היה בעירוב אפילו שבת אחת, לא שייך טעם זה, והוא כמו ששכר אחד מן השוק שאינו מועיל כנ"ל, ובחזו"א (שם ס"ק ל"ב) הסתפק בזה. ועי' בחכמת הלב (פ"ו ס"ח והערה כ"א) שנקט בהיה שבת אחת דמותר, ומה שהחזו"א סיים (שם ס"ק ל"ד) בצ"ע משמע שזה רק על המנהג האחרון שהזכיר שם. ובלא היה שבת אחת נקט החכמה"ל שאינו מועיל. ועי' בעירובי חצרות שכ' לכתחילה להחמיר גם בהיה שבת אחת, מפני דעת הגר"ז שמועיל רק כשמערב באותה שבת.

⁵⁸ כ"כ בחכמת הלב (פ"ו ס"ח בדרכ"ש ובהערה כ"א) דכיון שהטעם שכתב החזו"א שהמנהג להקל כשהשוכר מהגוי עזב, ביאר החזו"א כי נמצאים אנשים שהיו בשעה ששכרו וחל עליהם ההיתר, וממילא מותר לכולם, א"כ כשאין מאלו שחל עליהם ההיתר אין מנהג להקל. ונפק"מ מצויה בבתי מלון וכו' כדלהלן. ורק אם שוכרים עבור אלו שיגיעו בעתיד, מועיל לכתחילה כמבואר לעיל בסעיף י"ז. ובדיעבד יש פתרון לזכות את הפת לאותו אדם ששכר מהגוי ויועיל לשיטת רש"י.

ולכן סידרו בנוסח השכירות שתמיד יאמרו ששוכרים "למשך עשרים [או חמישים] שנה, עבור כל מי שישתתף בעירוב בתקופה זו".

יט. אם השוכר מהגוי לא עשה כפתרון הנ"ל, אלא שכר לעצמו, נוכל שלא הזכיר ששוכר עבור אחרים, הרי זה מתפרש רק לעצמו בלבד, והוא אינו נמצא בשבת הראשונה בתוך תחום העירוב, אין שכירותו מועלת וצריך לחזור ולשכור עבור בני החצר, אבל יש אומרים שיכול להשכיר את זכותו לאחרים מבני החצר.

ד. תוקף זמן השכירות, ואם מת או מכר דירתו

שכירות לזמן קצוב, וכשכלה הזמן

כ. ראוי לשכור לזמן קצוב, ולא לשכור סתם בלי הגבלת זמן, משום שיש כמה אופנים שהשכירות יכולה להתבטל כשישתנה איזה דבר, ואם קובעים זמן קצוב, אין השכירות מתבטלת.⁵⁹

כא. מעיקר הדין אפשר לשכור אף לזמן ארוך מאוד, אבל כתבו הפוסקים שלא לשכור ליותר מחמישים שנה, וי"א עשרים שנה, מפני שביותר מכך נראה כחוכא.⁶⁰

⁵⁹ א. בשכירות סתם הגוי יכול לחזור בו, עכ"פ לאחר שבת ראשונה, ולדעת כמה פוסקים אפילו לא החזיר את הכסף. ובזמן קצוב אינו יכול לחזור בו כל אותו זמן. ב. אם הבעלים הגוי השכיר דירתו לאחר, בשכירות סתם הרי זה מתפרש כחזרה ממה שהשכיר ליהודים לצורך העירוב, ובשכירות לזמן קצוב לא יכול לחזור בו כנ"ל, ומשכיר לגוי החדש דירה מושכרת ואין הדייר החדש אוסר. ועיי' לקמן פרק ו' שהתבארו דינים אלו.

דין זה נפק"מ גדולה ומצויה מאוד בדירות שכורות ושכירות בבתי מלון ובתי הארחה ובתי אבות, שכל אלו משכירים בתדירות גבוהה, ואם לא קבעו זמן יתכן שבעבור שבוע כבר נוסף דייר אחד חדש והשכירות שעשו לא מספיקה.

⁶⁰ משנ"ב (שם ס"ק מ"ח) כתב, שיעור הזמן הסכימו הרבה אחרונים שאפשר אפילו הרבה, אך לכתחילה טוב שלא לשכור רק עד עשרים שנה. ובספר חכמת הלב כתב שהמשנ"ב כתב בשעה"צ שמקור דבריו משו"ת בית שלמה (ח"א סי' נ"א), ושם מבואר שדוקא כששוכר מי שהוא פקיד וגזבר לא ישכור ליותר דנראה כחוכא, שהרי הגזבר עצמו לא ימשיך כ"כ, אבל בשכירות גמורה נקט החכמת הלב שאפשר עד חמישים שנה, כמ"ש בשו"ת הב"ח החדשות (סי' ד'). וכן כתב למעשה בנוסח השכירות שלו. ועיי' בספר עירובי חצרות מכתב ב' (עמ' ש"צ) שנשאל על מה שנקט בספרו ובנוסחאות השכירות רק עד עשרים שנה, והשיב שאמנם כן נראה בשו"ת בית שלמה, אבל שמע בשם הגר"ש ואזנר זצ"ל שבזמנינו כל שכירות מעל עשרים שנה, אף מהגוי או שכירו ולקיטו, היא בחשש חוכא, ולכן נקט למעשה רק עד עשרים שנה. ומ"מ באופן שיש חשש שאחרי מלאות עשרים שנה יהיה קשה לחזור ולשכור, יש לשכור לחמישים שנה.

כב. תוקף שכירות שנעשתה לזמן קצוב, היא רק עד הזמן שקבעו, ולאחר מכן צריך לחזור ולשכור. ואף אם הגוי מסכים שהשכירות תמשיך, צריך לעשות שוב קנין⁶¹. השו"ע כתב שלאחר השכירות צריך לחזור ולערב מחדש, ודעת הביאור הלכה שזה רק לכתחילה, אבל בדיעבד מועילה הפת המונחת להיות עירוב, [ולדעת החזו"א יש אופנים שאינו מועיל, ועיין בהערה]⁶².

כג. תוקף השכירות שנעשתה בשכירות סתם, השכירות ממשיכה אפילו שנים רבות, כל זמן שהגוי לא חזר בו, ולא השכיר או מכר דירתו כדלקמן. אולם מכיון שיכול לחזור בו, וכל שינוי במצב הדיור מבטל את השכירות, לכן ראוי לשכור לזמן קצוב, כאמור לעיל.

⁶¹ שו"ע סי' שפ"ב ס"ז, ומשנ"ב ס"ק כ"ו.

⁶² בשו"ע שם כתב שצריך לחזור ולערב, ואין העירוב הראשון חוזר וניעור. וכן סתם המשנ"ב שם ס"ק כ"ז. אבל בביאור הלכה בתחילת הסימן (ד"ה צריך) כתב לחדש שכל זמן שהפת של העירוב קיימת, חל עירוב ממילא, כדין שנים שהיו שותפים בפת, שחל עירוב אפילו כשלא הניחוהו לשם עירוב. ולפ"ז נתקשה בדברי השו"ע כאן, והביא שכן הקשה הבית מאיר, ותיירץ הבה"ל שדברי השו"ע הם רק לכתחילה, שכדי לקיים את המצוה של עשיית עירוב, יש כאן חלות חדש וראוי לקיימו ע"י הנחה בידים, [ולברך עליו, במקומות שמברכים], אבל אה"נ מודה השו"ע שאם לא הניח, חל ממילא. [יש מי שכתב שכל הלכתחילה נאמר במקום שמברכים על העירוב, ולא במקומותינו שבלא"ה לא מברכים מחששות אחרים, ולענ"ד גם במקומותינו יש מצוה בהנחת העירוב וקיום תקנת חז"ל, דהרי זה דבר שמברכים עליו, למרות שאת הברכה לא יברך]. אמנם החזו"א (סי' צ' ס"ק כ"ד) הסתפק בזה שמא דין שותפין נאמר רק כשהשתתפו ביניהם שיש איזה קירוב דעת, ולא כשזיכו פת לכולם כנהוג בזמנינו, אבל סיים שהבה"ל לא חילק בזה. ובשונה הלכות (שסו, כג. ושפב, יז) לא הביא דברי החזו"א בפרט זה, מבואר מדבריו שהחזו"א הסכים לבה"ל בפרט זה, ולכן בזמנינו שמזכים את הפת מועיל בדיעבד אף אם לא עירבו מחדש. ומש"כ בשונה הלכות שם, ובחכמת הלב (פ"ו סל"ו) שהחזו"א חולק על הבה"ל שזה דוקא בשותפים ולא כשכל אחד נותן ככרו בלי שותפות, אין זה שייך במציאות היום שמזכים לכולם [שו"ר שזה שייך היום באופנים שמסתמכים בישיבות וכדומה על פת שנמצאת במטבח ועתידה להתחלק לכולם, וצ"ע בגדר פת זו]. עוד כתב החזו"א (שם ס"ק כ"ד) שבאופן שנתוספו [או התחלפו] דיירים בשטח העירוב, וכתב השו"ע (סי' שס"ו ס"ט) שלב ב"ד מתנה שמזכים את הפת גם עבור אלו שיבואו בעתיד, זה דוקא בפת שהניחו לשם עירוב, ולא בפת של שותפים סתם אע"פ שמועילה לעירוב. ולפ"ז כתב בחכמת הלב (שם הערה קל"ה) שבאופן זה ששכרו מהגוי מחדש ולא חזרו לערב שוב, והפת מועילה מדין שותפים כנ"ל, אינה מועילה כשנוספו או התחלפו דיירים. ונראה שגם זה לא נפק"מ בזמנינו שתיקנו נוסח מתוקן שבו מפורש שמקנים את הפת להדיא לכל אלו שיתווספו בעתיד (כפי שהבאתי בחוברת "פתח העירוב – מבוא"), וא"צ להגיע לדין לב ב"ד מתנה. [שו"ר שכ"כ בעירובי חצרות (עמ' ש"ג) שנראה שבכה"ג מודה החזו"א שמועיל].

אע"פ שתמיד נזהרים לשכור לזמן קצוב, כמשנ"ת, מכל מקום מצוי שאדם שוכר סתם, כגון דבר מצוי שמחמת הלחץ בשעת משא ומתן עם הגוי שוכחים פרט זה, או שהשכירות נעשתה ע"י מי שאינו בקי בכך. לכתחילה יש לחזור ולשכור לזמן קצוב, מפני שמצויים שינויים במצב הדירות ויש חשש גדול שלא יבחינו בכך בזמן, אבל זה לא כ"כ קל לפנות שוב, על כן נציין כאן בס"ד את הדינים בשכירות סתם.

הגוי חוזר בו מהשכירות

כד. אם הגוי חוזר בו מהשכירות, ואינו רוצה יותר להשכיר, אם כששכרו ממנו שכר לזמן קצוב כגון לחמישים שנה, אינו יכול לחזור בו כל אותו הזמן. אבל אם לא קצבו זמן בשכירות, יש אומרים שיכול לחזור בו אחרי שעברה שבת אחת מזמן השכירות, ויש אומרים אפילו לפני שבת ראשונה.⁶³

השכיר או מכר דירתו או מת לאחר ההשכרה לעירוב

כה. אם הגוי שהשכיר לעירוב, השכיר אח"כ את דירתו לגוי אחר,⁶⁴ אם שכרו לזמן קצוב, אין הגוי החדש אוסר כל זמן שלא כלה הזמן שהושכר לעירוב. אבל אם שכרו סתם ולא פירשו זמן, הרי זה מבטל את ההשכרה לעירוב מכאן ולהבא, וצריך לשכור מהדייר החדש.⁶⁵

⁶³ כששכרו לזמן קצוב אינו יכול לחזור בו עד שיכלה הזמן, כ"כ המשנ"ב (סי' שפ"ב ס"ק כ"ג) ועיין שם בביאור הלכה (ד"ה כל) שהאריך שיש בזה מבוכה רבה בין המפרשים וזו השיטה המחזורת, ושכן מוכח מהשו"ע סעיף י"ד. וכששכר סתם, קודם שבת ראשונה אינו יכול לחזור בו, כיון שעשו ע"ז קנין כסף, ויש אומרים שכל זמן שהישראל לא עשה חזקה [בהשתמשות] יכול הגוי להחזיר את דמי השכירות ולחזור בו, והמיקל בזה לא הפסיד (שעה"צ שם ס"ק כ"ג). ואחרי שבת ראשונה, דעת הרמ"א שאינו יכול לחזור אא"כ מחזיר את הדמים, כי היהודי התכוין לשלם עבור תקופה ארוכה, אבל הרבה אחרונים חולקים שהזכות ביד הגוי לומר שקיבל את הכסף עבור שבת אחת ועתה אינו משכיר יותר. ולכן חשוב לשכור לזמן קצוב. ולענין דיעבד אם לא פירש זמן והגוי חוזר בו [אחרי שבת אחת] בלי להחזיר את הדמים, תלוי במחלוקת הרמ"א והאחרונים, ועי' בלשונות השער הציון שם ס"ק כ"ו וכ"ח. ואם מחזיר את הדמים לכו"ע יכול לחזור [אחרי שבת אחת] כששכרו סתם.

⁶⁴ וה"ה אם השכיר לישראל לגור שם, ולאח"כ גמר השכירות חזר הבעלים הגוי לגור בדירה, דאם בהשכרה מתבטלת השכירות, גם באופן זה צריך לחזור ולשכור.

⁶⁵ בשו"ע (סי' שפ"ב ס"ח) כתב שכשכרו לעירוב לזמן קצוב, אינה מתבטלת כשהשכיר לאחר, וגם כלפי הדייר החדש די בשכירות הראשונה, והטעם כיון שהגוי החדש שכר רשות המושכרת ליהודי. וכתב המשנ"ב (ס"ק כ"ח) שמשמע שאם שכר לעירוב בסתם בלי לקצוב זמן מתבטלת השכירות לעירוב, דהוי כמו שחזר בו מהשכירות, ותלוי במחלוקת הנוכרת בסעיף הקודם אם הגוי יכול לחזור בו רק כשמחזיר

כו. אם הגוי השאיל דירתו, [כגון שנתן למישהו לנפוש שם ליום או שבוע אחד], יש להסתפק האם שאלה כשכירות לענין זה, ואם שכרו סתם התבטלה השכירות לעירוב, או שמא כל שלא סילק חפציו לא נעקרה דירת הבעלים, ולא בטלה השכירות הראשונה.⁶⁶

כו. אם הגוי מכר דירתו, יש אומרים שהדין כמו בהשכיר, ויש מחמירים, וכן נכון להחמיר לשכור מהלוקח, אף כשהשכירות לעירוב היתה לזמן קצוב.⁶⁷

כח. אם מת הגוי שהשכיר והוריש דירתו לזרעו, אם שכרו לזמן קצוב, לא בטלה השכירות ומועילה אף כלפי היורש שיגור שם, ואם שכרו סתם בטלה השכירות, וגם אם היורש מסכים שהשכירות תמשיך, צריך לעשות קנין חדש.⁶⁸ [ואין הגוי שירש אוסר, אלא משעה שבא לגור בדירה, או שעומד לבוא⁶⁹].

הדמים (שעה"צ ס"ק כ"ח). בחכמת הלב (פ"ו הערה ק"ל) הסתפק כשהשוכר השכיר עד תום זכותו, כפי שמצוי בבתי אבות וכדו', שמנהל שוכר בנין ומשכיר את הדירות עד תום זכותו בשכירות, לפי מה שהאחרונים החמירו במכר (דלקמן), האם גם בכה"ג נחשב כמו מכר דשאני שכירות שאח"כ חוזרת לבעלים, א"כ בכה"ג לא יחזור לבעלים המנהל והוי כמכר, משא"כ לחכ"ה דשאני שכירות שקנין הגוף נשאר, ה"ה בזה.

⁶⁶ לכאור' שאלה הוי קנין כשכירות, וזה כחזרה ממה שהקנה אותה לצורך העירוב. אבל יש לומר שכיון שהשאייר חפציו בדירה לא נעקרה דירתו ולא ביטל את הקנין שלו בדירה, והרי הם כעין שותפים, וא"כ לא בטלה השכירות מהחלק שלו. ואולי התבטלה השכירות מהמקומות שהשאייר ונשארה רק על הארונות ומקומות החפצים שלא השאיל, ואפשר שיהיה תלוי במחלוקת האם מועיל לשכור חלק קטן בבית, דהחזו"א כתב שמועיל, ובהרבה ראשונים מוכח שלא מועיל כדלעיל וצ"ע.

⁶⁷ במשנ"ב (שם ס"ק כ"ט) הביא מחלוקת בזה, וכתב בשעה"צ (ס"ק ל') דנכון להחמיר לשכור מחדש מהלוקח.

⁶⁸ כן פסק המשנ"ב (שם ס"ק כ"ו), שלא כדעת הט"ז.

⁶⁹ עי' שו"ע סי' שע"א ס"ג שיש אופנים שהיורש אוסר גם קודם שנכנס, כגון שהוא באותה חצר [ובגוי שאין לו איסור שבת י"ל כל שגר בקירבת מקום], הרי זה אוסר מיד. ומ"מ אם דעתו למכור את הדירה או להשכירה ולא לגור בה, ודאי אינו אוסר, דמקום פיתא אוסר ולא בעלות כדלעיל.

פרק ג'

ממי ניתן לשכור את רשות הגוי מבני הבית ומשכירו ולקיטו, מהמשכיר וממזכיר

השכירות המקורית

א. השכירות המקורית היא מהגוי הדייר, ראש המשפחה שכולם טפלים אליו, רק יש כמה אפשרויות שנתנו חכמים לעקוף אותו ולשכור מהנלוים אליו, כגון אשתו ובני ביתו, שכירו ולקיטו, משכיר שיכול לסלקו, או שיכול להניח חפצים, ופרטיהם יבוארו בעז"ה להלן.

יפוי כח להשכיר לעירוב

ב. ניתן לשכור מבאי כוחו של הבעלים או של הדייר או המשכיר. כלומר, כשיש איזה פקיד או ידיד של הבעלים [שאין לו סמכות מספקת להשכיר מכח עצמו], אפשר שהוא יבקש מהבעלים יפוי כח [שליחות] לעשות שכירות לצורך העירוב, ואפשר אפילו אם מיפה כוחו בעל פה באמירה בלבד. הרווח בזה שהבעלים סומך עליו שזה לא יקלקל לו, ואינו דורש הסבר, והרבה פעמים זה מיקל כאשר הפקיד שומר תורה ומצוות.

שכירות מאשתו ובני ביתו

ג. ניתן לשכור מאשתו או מאחד מבני ביתו, ואפילו בעל כרחו של הבעלים. ויש אומרים שאם מוחה בפירוש באשתו [או בני ביתו] אינו מועיל⁷⁰.

שכירות משכירו ולקיטו

ד. ניתן לשכור גם משכירו ולקיטו של הגוי, ואפילו בעל כרחם של הבעלים⁷¹. שחכמים הקילו ועשו את הפועל של הגוי [שמשמש ברשות הגוי], כבעלים להשכיר זכות ברשות הגוי⁷².

⁷⁰ שו"ע (סי' שפ"ב סי"א) שאפשר לשכור מאשתו, ומשנ"ב (ס"ק ל"ב) דה"ה מבני ביתו. ומש"כ יש אומרים, זו דעת הגר"א (במשנ"ב ס"ק ל"ד) שתלוי במחלוקת לענין עירוב (בסי' שס"ז), אם אשתו מערבת שלא מדעתו. והנה שם הסתפק הביאור הלכה (ד"ה וי"א) אם יש להחמיר כשיטה זו לענין עירוב, וכאן יש יותר מקום להקל משום שרק לד' הגר"א תלוי במחלוקת. וכן סתם בנתיבות שבת (פל"ז) להקל, ושאר מחברים כתבו להיזהר שאם משערים שהגוי יכול להימנע מלהשכיר ולמחות באשתו, יפנו מלכתחילה לאשתו כדי שלא יערבו אותו בענין שלא ימחה. וכל זה דוקא אם מוחה בה בפירוש, אבל אם מתנגד בעצמו ולא מוחה באשתו [אפילו רק מחמת שאינו יודע שהיא משכירה], מועילה השכירות ממנה (חכמת הלב פ"ו ס"י וס"ק כ"ו, וכמבואר בשעה"צ ס"ק ל"ח).

בכלל זה גם מי שאינו פועל של הגוי, רק יש לו זכות להשתמש ברשות הגוי להניח חפץ וכדומה, ואפילו רק נותן לגוי לשמור לו חפץ בביתו, יכול להשכיר את בית הגוי כדיני שכירו ולקיטו. ויתר הפרטים מי נחשב שכירו ולקיטו וכיצד יכול להשכיר, ראה בפרק הבא.

שכירו ולקיטו של שכירו ולקיטו

ה. שכירו ולקיטו של שכירו ולקיטו, כלומר פועל של פועל של בעל הבית, אם גם לפועל זה יש זכות להשתמש בבית הבעלים [להנחת חפץ] יכול להשכיר את בית בעה"ב למרות שלא קיבל את הרשות מהדייר אלא מפועל ראשי אחר [שיש לו זכות להכניס פועלים], אבל אם רק לפועל הראשי יש זכות להניח חפץ, ולפועל השני אין זכות עצמאית, אינו יכול להשכיר.⁷³

גוי שהשכיר אחת מהדירות לישראל

ו. גוי שהשכיר אחת מהדירות שלו לישראל, והגוי עצמו גר בדירה סמוכה או בחדר סמוך [כגון בצימרים בתי מלון וחדרי אירוח], אין השכירות מועילה להתיר את דירת הגוי.⁷⁴ וכן אי אפשר לשכור ממנו את דירת הגוי.⁷⁵

שכירות משני גויים הדרים בדירה אחת (שותפים)

ז. ישראל וגוי, או שני גויים, הדרים בבית אחד בחדרים נפרדים, באופן שהם שותפים בו, [כגון עובדים זרים ששוכרים דירה כמה חברים יחד], לא מספיק לשכור מאחד מהם, אלא צריך לשכור משניהם.⁷⁶ וכן הדין באופן שמשתמשים יחד בכל הבית ואין להם

⁷¹ שו"ע סי' שפ"ב סי"א.

⁷² יש אומרים שהגדר שהשכיר כבעלים להשכיר רשות הגוי.

⁷³ משנ"ב (סי' שפ"ב ס"ק ל"ה) ע"פ חיי אדם ע"פ הב"י סי' שצ"א, [דלא כמבואר מהב"י והרמ"א שמועיל אף כשרק השול"ק הראשון יכול להשתמש (עירובי חצרות עמ' קכ"ו)], והביאו המשנ"ב גם בסי' שצ"א ס"ק י"ח, שמשותפים של שר העיר יכולים להשכיר רק כאשר הם עצמם יכולים להכנס בשליחות אדוניהם להשתמש בבית. וכ"כ החזו"א (סי' פ"ב ס"ק ל"ד).

⁷⁴ רמ"א (סי' שפ"ב ס"א), והטעם ביאר החזו"א (סי' פ"ב ס"ק"ה) משום שצריך לשכור זכות בדירת הגוי.

⁷⁵ משום שרק הדירה הפרטית של הגוי שאוכל בה היא הדירה האוסרת, וכדי להחשב שכירו ולקיטו צריך שיהיה לשוכר זכות באותה דירה, וזה אין לו כששוכר דירה אחרת. אבל אם יש לו מכח השכירות זכות להשתמש בדירת הגוי, ראה בסעיפים הבאים.

⁷⁶ שו"ע סי' שפ"ב סט"ו.

חדרים נפרדים, אמנם באופן זה מועיל לשכור מאחד מהם את זכות חבירו, אם חבירו אינו מוחה על כך.⁷⁷

אורח

ח. אורח שמתארח בבית הגוי ויכול להשתמש [שימוש כלשהו] בכל דירת הגוי [בחדרים שאוכל בהם בשבת], יכול להשכיר את דירת הגוי [מדין שכירו ולקיטון].⁷⁸ ולכאורה יכול להשכיר אף את הזמן שאחרי שיצא מבית הגוי.

⁷⁷ הרמ"א (שם) כתב שאם יש לשניהם רשות להשתמש בכל הבית, נחשבת זכות זו כאילו כל אחד שכירו ולקיטו של חבירו, ולכן אפשר לשכור מאחד מהם גם את של חבירו, אבל האחרונים חולקים דשותפים לא יכולים להשכיר ולהתיר את זכות השותף האחר, כיון שאין אחד שכיר של חבירו [ע"י שמשמש בהנחת חפץ בדירת שותפו], אלא כח שניהם שוה, [ובכל מקום שמניח נחשב שמניח חפציו בדירת עצמו]. וכתב הביאור הלכה (ד"ה אם) דמ"מ אין להחמיר אלא כשהגוי משכיר בעל כרחו של חבירו, אבל בסתמא אמרינן ששותף לא מקפיד שחבירו יתן זכות כזו לאדם אחר, שמספיק להשכיר להניח רק חפץ אחד. [סיום משפט זה כתב הביאור הלכה, משמע מזה ששוכרים להניח חפץ, וצ"ע דלעיל הביא דברי הרמב"ם שהשכירות כביטול, ושע"ז הגוי נעשה כאורח, והרי זה לא שייך אם שוכרים רק להניח חפץ אחד, ועמש"כ בזה לעיל בהערות בתחילת הפרק].

⁷⁸ חזו"א סי' פ"ב סק"ט ד"ה ושכירו.

פרק ד'

דיני שכירו ולקיטו

ביאור כח השכירו ולקיטו

בביאור יסוד היתר השכירות משכירו ולקיטו, יש לחקור האם חז"ל שאמרו שאפשר לשכור משכירו ולקיטו של גוי, החשיבו את השכיר כשליח של הגוי לפעול אפילו בעל כרחו, או החשיבו אותו כבעלים נוסף על דירת הגוי ולכן בכוחו להשכיר אותה. ולכאורה הדבר תלוי במחלוקת הראשונים במקרה שהשכיר ולקיטו הוא ישראל, לדעת רש"י בשכיר מערב את דירת הגוי, ולפ"ז מבואר שהוא בעלים, ובעלים ישראל יכול לערב, משא"כ לדעת הרמב"ם שהשכיר צריך להשכיר דוקא, היינו שהוא רק שליח של הבעלים. ויש עוד כמה ביאורים בגדר דין זה, ע"י מה שהאריכו בספר חכמת הלב (עמק החכמה סי' ט'), עירובי חצרות (סימן י'). ועוד ספרים.

שכירו ולקיטו משכיר או מערב

א. דין שכירו ולקיטו נאמר בין אם השכיר גם הוא גוי, ובין אם השכיר הוא ישראל. ויש אומרים שכאשר השכיר ישראל דינו לערב את רשות הגוי בפת, ולא להשכיר אותה, [ובדרך כלל כיון שהשכיר ולקיטו גר בעירוב ומזכים לו פת עבור עצמו, ממילא חל העירוב גם על רשות הגוי], ויש אומרים שבכל אופן צריך לשכור מהשכיר את רשות הגוי, שאין לה היתר אלא ע"י מעשה שכירות⁷⁹. לפ"ז לכתחילה צריך לשכור מהשכיר את רשות הגוי, ובדיעבד מספיק לזכות לו את פת העירוב⁸⁰.

⁷⁹ שתי הדעות הובאו להלכה בשו"ע (סי' שפ"ב סי"ב), דעה ראשונה, דעת הרמב"ם הרשב"א והריטב"א (דף סד). בשם הראב"ד, וכן הביא השו"ע בסתם, שהשכיר ולקיט צריך להשכיר את דירת הגוי, וביאר המשנ"ב דלא עדיף הישראל [השכיר] העומד במקום הגוי, ובלי שכירות אי אפשר להתיר רשות הגוי. דעה שניה, דעת רש"י, ותוס' והרא"ש, והובא בשו"ע בשם י"א, שהשכיר ולקיט משתתף בעירוב בפת ואינו צריך להשכיר. וביאר המשנ"ב כי לשיטה זו עצם הזכות של השכיר להשתמש נחשבת כשכירות, דלאו דוקא שכירות אלא ה"ה שאלה, אלא שצריך להשתתף בעירוב כיון שמחשיבים אותו כאילו הוא דר במקום הגוי. [וע"ש (ס"ק מ"ב) שהסתפק שמא גם לערב א"צ, [אם אינו גר בפועל] אלא מספיק שדירת הגוי מושאלת ליהודי, והכריע שצריך לערב כנ"ל].

⁸⁰ כן הכריע המשנ"ב שם (ס"ק מ"א) דלכתחילה נכון לחוש לדעה הראשונה [שהביא השו"ע בסתם], שצריך לשכור משכירו ולקיטו, ובדיעבד יש לסמוך על הדעה השניה שמספיק לערב עם השכיר ולקיטו. יש אומרים (חכמת הלב פ"ו הערה ל"א) שהמחמירים כדעה א' [כראוי לכתחילה], לא צריכים לחשוש

לפ"ז הנהיגו בשנים האחרונות לזכות תמיד את פת העירוב גם למי שהוא שכיר ולקיט, של גוי [שיתגורר בשטח העירוב במשך התקופה], כדי שאם יש איזה גוי שלא נודע עליו, יהיה לפחות היתר לפי שיטה זו [אם יש לו שכיר ישראל]⁸¹.

מי נחשב שכיר ולקיט

ב. מי נחשב שכיר ולקיט, פועל שעקב עבודתו יש לו רשות להשתמש מעט לצורך עצמו ברשות הגוי להניח חפציו. על זה הוסיפו בגמ', שגם כל מי ששואל מהגוי מקום ברשותו להנחת חפץ, דינו שוה לשכיר ולקיט. וכיום הוסיפו שאפילו רק נותן לגוי

לדעה ב' ולהוסיף ולערב, דכוונת המשנ"ב [והח"א והגר"ז] לומר שהדעה הראשונה היא העיקרית לדינא, שאותה נקט השו"ע בסתם, ואת הדעה השניה בשם י"א, רק שמ"מ אפשר להקל כדעה השניה. ונפק"מ כאשר השכיר ולקיט אינו מבני החצר. שאינו מערב מצד ביתו הפרטי, האם צריך לזכות לו את הפת מלבד השכירות שעושים ממנו. אמנם לשון המשנ"ב נכון לחוש לדעה הראשונה, משמע שאינה עיקר אלא שצריך לחוש לה, וא"כ ודאי שאם קיים את הדעה הראשונה בשכירות, מ"מ צריך לחוש לדעה השניה ולערב (וכ"כ שם בהערה י"ח, וצ"ע), וכ"כ בעירובי חצרות. והנה יש אומרים שלדעה א' צריך גם להשכיר וגם לערב (ב"י בתי' א' בדעת הרמב"ם) ויש חולקים (ב"י בתירוץ שני וכן נקטו כמה אחרונים וכן נראה שנקט השער הציון ס"ק מ"ה). עוד יש אומרים שלדעה ב' מועיל רק לערב ולא לשכור (חכמת הלב שם הערה ל"א), ויש אומרים שלפי הכרעת המשנ"ב שיש שכירות מישראל מועיל גם לשכור (עירובי חצרות שם). ונמצא שיש שתי סיבות להוסיף ולערב (דעת רש"י, ודעת הב"י בד' הרמב"ם לתירוץ א'), ומצד שני יש אומרים ששכירות מספיקה לכתחילה (דלדעת רש"י יועיל מדין שכירות מישראל שמועילה לד' המשנ"ב. ואת דעת הב"י ברמב"ם לא פוסקים). אמנם בזמנינו שלא גובים את העירוב מהתושבים אלא אחד מזכה לכולם, טוב להוסיף שמזכה לכל מי שהוא שכיר ולקיט, ויועיל לכו"ע ללא טירחה מיוחדת.

⁸¹ פתרון זה פוטר הרבה מהבעיות, כגון עובד זר שנתנו לו חדר פרטי או יחידת דיור, באופן האוסר, ולבעליו יש זכות הנחת חפץ בחדרו. וכן למתגוררים בבית אבות ובית מלון, חדרי אירוח וכדומה, שיש בעלים או אפילו פקיד יהודי שיש לו זכות להניח חפץ. וכן משפחה שנסעה לשבת והשאירה בן נושר או עובד זר לבד בדירה, והרי יש למשפחה זכות להניח חפץ. וכן ישיבות שיש עובדים גויים שאוכלים שם סעודותיהם ביום השבת, והרי יש למנהל המטבח ועוד אנשים זכות להניח חפץ בחדר שאוכלים בו. וכן מי שהשכיר דירה לגוי, והשאיר שם ברשותו חפצים קטנים שאינם משמשים את השוכר. בכל אלו אע"פ שהאדם שנחשב שכיר ולקיט נמצא במקום רחוק, לדעת המשנ"ב אפשר לזכות לו עירוב. ומ"מ זה מועיל רק לדעה השניה בשו"ע (דעת רש"י וסיעתו), ולכתחילה כתב המשנ"ב לחוש לדעה הראשונה שצריך לשכור מכל אלו.

שישמור לו חפץ מסוים⁸² נחשב שכירו ולקיטו, וזה אופן השכירות הנפוץ בזמנינו לשכירות [באופנים שאפשר לשכור משכירו ולקיטו]⁸³.

בעיקר דין שכירו ולקיטו מבואר בראשונים אופן נוסף, שהפועל היה גר בבית בעליו הגוי וזה היה מקום אכילתו ושינתו, ויש דעות שיש נפק"מ בדבר⁸⁴, אך להלכה אין חילוק, ובפרט שכל השכירו ולקיטו בזמנינו הוא דין "שואל מקום" הנ"ל בלבד.

הפקדת חפץ או מפתח

ג. אחד האופנים הנפוצים להחשב שכירו ולקיטו הוא, ע"י שאחד השכנים מבקש מהגוי והמומר שישמרו לו מפתח בביתם, כדי שיהיה לו אם יבוא פעם ללא מפתח⁸⁵. ויש באופן זה חידוש שאינו מבואר בפוסקים, ומכל מקום נוקטים שזה מועיל⁸⁶. ודוקא אם שומר את המפתח באיזה מקום בביתו, אבל אם שומרו בכיסו וכדומה, אינו מועיל.

⁸² כל חפץ מועיל, אפילו חפץ שאסור לטלטלו בשבת, כי אין צורך שתהיה לו אפשרות להשתמש במקום בשבת, [והנחת החפץ בפועל, נצרכת רק לקנין כמבואר לקמן סעיף ח'. ודלא כאלה רבה שצריך חפץ שמוטר לטלטלו וצריך שיהיה מונח שם בשבת (נתיבות שבת פל"ז הערה ע"ד).

⁸³ פועל שיש לו רשות להשתמש, זה האופן המקורי של שכירו ולקיטו. [שכיר, היינו פועל שכור לכל השנה. לקיט, היינו פועל שכור לקיץ שבו לוקטים את התוצרת מהאדמה. והיה מקובל לתת לו רשות להשתמש בבית בעה"ב (רש"י עירובין דף סד.). ואם אין לו זכות להשתמש, אינו יכול להשכיר אע"פ שהוא משרת לבעה"ב (בה"ל שם ד"ה או).

⁸⁴ נפק"מ שיש דעות בראשונים ששכירו ולקיטו שדר בבית בעה"ב יש לו קצת דיני בן בית, ומועיל אף בישראל לערב איתו במקום עם בעה"ב. עוד נפק"מ ששכירו ולקיטו כזה היה ראוי שיאסור ואם יש לגוי כמה שכירים יצטרכו לשכור מכולם, אלא שנאמר בגמ' (דף סו.) ששכירו ולקיטו כבעלים רק לקולא ולא לחומרא ואינו אוסר.

⁸⁵ יסוד ההיתר בזה, משום שע"י ששומר את החפץ ממילא המפקיד זוכה במקום שהוא כמבואר בדברי הפוסקים (ט"ז קצוה"ח סי' קפ"ט סק"א) בנפקד שרוצה לזכות בחפץ המופקד אצלו בקנין חצר, דאינו יכול מטעם שהחצר שייכת למפקיד. וקונה המקום ע"י שהגוי מניח את החפץ של המפקיד. ואע"פ שהגוי יכול להעבירו למקום אחר, מ"מ בכל רגע יש לו איזה מקום בבית. ועי' בהערה הבאה. [רצוי לתת מפתח של מנעול שאינו בשימוש, ולא מפתח של הדירה, מחשש לנזקים].

⁸⁶ דבגמ' ובשו"ע מצאנו קולא דשאל מיניה דוכתא למינח ביה מידי, דהיינו שמבקש מהגוי את עצם המקום בדירתו, שאז המקום שייך לו ויכול להכניס שם איזה חפץ שירצה (כמבואר במשנ"ב סי' שפ"ב ס"ק ל"ז), באופן זה נחשב שיש לו זכות השתמשות בבית הגוי והוי שכירו ולקיטו, משא"כ במפקיד מפתח שאין לו שום זכות להניח חפץ אחר, אין זה זכות בבית הגוי, אלא רק הבית של הגוי משמש לו לשמירת חפץ מסוים [ומצד קבלת השמירה שקיבל הגוי, יכול להניח את החפץ בכיס או במכונית, מקום שאינו מועיל לענין עירוב, וא"כ אע"פ שבשעה שהחפץ מונח בבית, המקום בבית כביכול קנוי לישראל

הפקדת ספר רזיאל המלאך וסגולות

ד. אין להפקיד חפצים של סגולות וכו', ע"י שאומרים לגוי שזה ישמור עליו או על ביתו, משום שבאופן זה משמע שהחפץ משמש אותו, ונחשב ששומר את החפץ לצורך עצמו, ולא כשומר למפקיד⁸⁷. ומטעם זה לא מועיל להפקיד תמונה או עציץ, המיפה את הבית.

הפקדת קופות צדקה

ה. מעשה בשכונה בב"ב שיש בה הרבה גויים ומומרים, וביקשו מארגון צדקה מספר רב של קופות על מנת להפקידם בבתי הגויים והמומרים לצורך העירוב, והמטרה שחפץ זה יתקבל בקלות על דעתם. אמנם יש שפקפקו בזה, כי סתם קופה משמשת את הנפקד לזכות במצוה, ויתכן ויסבירו כך לגוי או שיבין מעצמו, ונמצא שומר על הקופה לצורך עצמו⁸⁸.

מנהל או משכיר שיכול להניח חפץ

ו. מי שהשכיר דירה לגוי והשאיר לעצמו זכות להניח חפץ כלשהו בדירה המושכרת, נחשב כשכירו ולקיטו של הגוי⁸⁹.

לפ"ז במקומות ציבוריים, כמו בית מלון, בתי הארחה, בתי אבות, מצוי שיש הרבה מומרים או גויים שמתארחים באופן שאוסרים וצריך לשכור רשותם⁹⁰. ומכיון שקשה לעבור בין כל אחד ואחד לשכור ממנו, ובפרט שהדיירים מתחלפים בתדירות [שקשה

להשתמשות, מ"מ אין בזה זכות שימוש לפי רצון המפקיד בישראל]. ומ"מ נוקטים מחברי זמנינו (עירובי חצרות עמ' שכ"ד, חכמת הלב פ"ו סי"ב) שמועיל, וכן מוסכם על דעת הרבנים.

⁸⁷ מאחר וכל ההיתר בפתרון הפקדת חפץ בצורה שאנו עושים, הוא משום שבשמירת החפץ למפקיד נקנה לו המקום העומד לשימושו כמבואר לעיל, א"כ בכה"ג חסר את יסוד הדבר שהוא כשואל משא"כ באופן הכתוב בגמ' שחייב השמירה טפל לשימוש, שיש למפקיד זכות להניח שם איזה חפץ שירצה, והנחת החפץ היא רק מעשה קנין, לא היה משנה איזה חפץ מניח.

⁸⁸ שהרי בשביל סיבה זו בחרו דוקא בקופות צדקה. ואמנם יש מקום לומר שמ"מ הקופה משמשת גם לארגון שירוויח עי"ז כסף, וזו עיקר המטרה שייצרו אותה, אמנם בכל זאת מצד הדיירים עיקר השימוש הוא לזכות במצוה. [בספר חכמת הלב (פ"ו סי"ב) ציין שאפשר להפקיד קופות צדקה, והת"ח בב"ב לא ניח"ל להתיר את הדבר, אך שוב לאחר דיון חוזר הסכימו שהדבר מועיל, וכן החלו לעשות בשכונת פרדס כץ].

⁸⁹ כדין המבואר בשו"ע (סי' שפ"ב סי"ב). ויש בזה חידוש שמחשיבים זכות זו כהשתמשות מכח הגוי, ולא כשיור בשכירות שאז הוא שותף התלוי במחלוקת. וע"ע מה שנתבאר בדיון זה באריכות, לקמן פרק ו'.

⁹⁰ פרטי דינים, מתי הם אוסרים ומתי לא, ראה משנ"ת בעז"ה בפרק נפרד.

לשכור מכל גוי ומומר מיד כשנכנס], יש לשכור מהמנהל או מהמשכיר, וזה מועיל לכל החדרים שיש לו זכות להניח חפצים, כדין שכירו ולקיטו. [אמנם היתר זה שייך על הנמצאים כעת בזמן השכירות, אבל כלפי אלו שיגיעו בעתיד עדיין אינו שכירו ולקיטו, ואינו יכול להשכיר מכח זה. ועי' משנ"ת לקמן פרק ו' כיצד יוכל להשכיר].

עובדי נקיון ואנשי תחזוקה

ז. במקומות ציבוריים הנ"ל שיש חדרים רבים המושכרים לאנשים שונים, ניתן לשכור מפועל נקיון ואנשי תחזוקה שיש להם זכות להיכנס לחדרים [הציבוריים והפרטיים] שאוכלים בהם ואגב עבודתם יכולים להניח חפציהם בחדרים⁹¹, שהרי הם כשכירו ולקיטו של המתארחים⁹².

פרטי דין שימוש השכיר ומפקיד החפץ

האם צריך להניח בפועל

ח. כששואל מקום להנחת חפץ, צריך לקנות את המקום, וקונה אותו ע"י הנחת החפץ מערב שבת. ומ"מ לא צריך להשתמש כל הזמן בפועל במקום ההוא, ולכן אף אם אח"כ סילק הגוי את החפץ, עדיין נחשב שכיר ויכול להשכיר, מאחר וקנה את המקום⁹³.

⁹¹ כ"כ בחכמת הלב פ"ט סי"ז. ולכאורה לא מספיק מה שמניחים את הסמרטוט והדלי תוך כדי עבודה, שהרי זו השתמשות לצורך הדייר, ולא השתמשות של הפועל לעצמו, אלא צריך שמרשים להם גם להניח בחדר את המעיל שלהם או צרור מפתחות וכדומה. ואע"פ שלא יכולים להניח אותו למשך שבוע וגם לא למשך יממה שלימה, מ"מ יש להם בכל זאת אפשרות להשתמש מעט, בתנאי שלא יטרידו את המתארחים, ופרט זה יש לעיין בו.

⁹² עי' בחכמת הלב שם (פ"ט הערה ס') שהביא שבשו"ת מהרש"ם (ח"ה סי' ל"ד) פקפק בזה שהפועלים הם שכירים של הבעה"ב ולא של המתארחים, ולא נחשבים שכירו ולקיטו של המתארחים, ולבסוף צידד שרק אם בדרך שגם המתארחים משלמים להם נחשבים שול"ק. והובאו דבריו במנחת יצחק (ח"ד סי' נ"ה). והחכמת הלב תמה על דבריו שהרי כתב הרמ"א (סי' שפ"ב סי' י"א) שגם שכירו ולקיטו של שכירו ולקיטו יכול להשכיר, וביאר המשנ"ב (ס"ק ל"ה) שמדובר שמותר לשכיר לקחת שכיר תחתיו שיהיה לו רשות להשתמש כמותו. וזה המציאות בזמנינו. כשאדם שוכר חדר בבית הארחה, הבעלים מתחייב לדאוג לנקיון ולתחזוקת החדרים ע"י פועלים, ואם כפי מה שהוסכם יש להם רשות להניח חפצים בחדרים לצורך עצמם, הרי זה שכירו ולקיטו של המתארחים, ולכן אפשר לשכור מהם.

⁹³ כ"כ המשנ"ב (סי' שפ"ב ס"ק ל"ז) שכן דעת הרבה פוסקים, וביאר הטעם כיון שקנה את המקום להניח בו כשירצה.

ולכאורה אם הגוי חזר מנתינת הרשות ולכן סילק את החפץ, אינו מועיל⁹⁴. ובצורה שעושים בזמנינו שנותנים לגוי חפץ לשמור, אף אם לא פירש שחוזר מנתינת הרשות, כל שסילק את החפץ אי אפשר יותר לשכור⁹⁵. [ומ"מ אם שכרו בזמן שהחפץ היה מונח בביתו, וקצבו זמן לשכירות, אינה מתבטלת, כדלקמן]. ודעת החזו"א שלא צריך קנין, אלא מספיק לקבל רשות להניח חפץ⁹⁶.

לפ"ז יש להסמיך את השכירות ממפקיד החפץ לזמן ההפקדה, שתיעשה בזמן שיש לתלות שהגוי והמומר עדיין שומרים על החפץ, ואז השכירות מועילה גם לזמן שאחר שסילק את החפץ (יזרוק לפח או יקחנו לעצמו). אבל אם לא שכרו עד שכבר סילק את החפץ, אין השכירות מועילה⁹⁷.

⁹⁴ פשוט שיכול לחזור בו אף אם עשו קנין על הרשות להשתמש, כיון שלא אמר לכמה זמן נותן רשות. וכן מוכח מדין גוי שחוזר מהשכירות (כבשו"ע סעיף ז'). אך אם אמר במפורש שנותן לזמן מסוים ועשו קנין, יתכן שאינו יכול לחזור בו, ומדין שכירות הנ"ל משמע שדוקא כשקנו בכסף אינו יכול לחזור בו מפני שהדמים בידו, אבל אם יחזיר את הדמים גם בשכירות יכול לחזור, וכל שכן כשנתן רשות בחינם שאין בכך שום התחייבות.

⁹⁵ דהמשנ"ב ביאר הטעם שמועיל אע"פ שסילק את החפץ, כיון שכבר קנה את המקום להניח בו כשירצה. והנה טעם זה שייך בציור המוזכר בשו"ע שקיבל מהגוי מקום בביתו, להניח מה שירצה, שהחפץ הוא רק היכי תימצי לקנין וקונה זכות בשטח, משא"כ בצורה שעושים בזמנינו שלא מבקשים מקום לשימוש, אלא נותנים לו חפץ שישמור, והזכות בביתו מתיחסת רק לחפץ זה, ממילא כשסילק את החפץ הוזה בטלה הזכות. ועוד שהרי הזכות היא רק מכח שבאותה שעה שהבית משמש לחפץ הוא קנוי למפקיד (ע"פ הט"ז והקצוה"ח הנ"ל), וא"כ בשעה שמוזיז את החפץ ואינו מניחו בביתו, [אף אם ימשיך לשמור רק כעת מניח אותו בחוץ], אין שום מקום הקנוי למפקיד, ואינו נחשב יותר שכירו ולקיטו.

⁹⁶ כ"כ החזו"א וכתב שאם עושים קנין יתכן שמועיל כמו שכירות מהגוי וא"צ לשכור מהשכירו ולקיטו הזה לכו"ע. ומ"מ בציור שעושים בזמנינו שלא מקבלים רשות להניח כל חפץ שירצה, אלא נותנים לו חפץ לשמור, נראה שגם לחזו"א צריך שיניח את החפץ בביתו, כיון שלא נתן מקום בביתו, וכל ההיתר הוא מכח שכאשר החפץ מונח נעשה המקום ההוא משמש למפקיד (כמבואר לעיל בתחילת הפרק), וסברא זו שייכת רק כשהחפץ מונח, אבל אם יגביהו בידיו ויצא אין למפקיד שום זכות בבית באותה שעה.

⁹⁷ מצד שני יש להמתין מעט שהגוי יניח את החפץ מידו, כי צריך לקנות את הזכות במקום שהחפץ מונח, וקונים אותו ע"י שמשמש לשמירת החפץ, כמבואר במשנ"ב שם (משא"כ לחזו"א א"צ קנין אלא הסכמה).

שכיר שהתפטר מתפקידו

ט. אם נסתלק השכיר מתפקידו, אם שכרו ממנו סתם, בטלה השכירות, אבל אם קצבו זמן לא בטלה השכירות עד תום הזמן⁹⁸. ולכן צריך להקפיד כששוכרים, לשכור לזמן קצוב, לעשרים או לחמישים שנה, וכך לא תבטל השכירות תוך זמן זה. וע"ע מש"כ לעיל (פרק ב' סעיף כ') בענין הצורך בשכירות לזמן קצוב.

שכירות מפועלים הממונים לזמן מוגבל

י. מבואר מהסעיף הקודם שלמרות שפועלים עתידים להתפטר במשך הזמן, ניתן לשכור מהם [כשקוצבים זמן] אף לתקופה ארוכה [עשרים או חמישים שנה], כיון שהשכירות נעשית בזמן שהם משתייכים לרשות בעליהם⁹⁹. ויש שכתבו שזה דוקא כשאין התמנותם מוגבלת מעיקרא, אבל אם מעיקרא אמרו להם לזמן מסוים [אע"פ שאם יעברו טוב יאריכו את הזמן] אי אפשר לשכור מהם מעבר לזמן שהם שוכרים¹⁰⁰.

זכות השימוש בבית או בחצר

יא. צריך שהגוי יתן רשות להניח כלי בבית עצמו, או שיתן רשות סתם, שאז אפילו אם בפועל הניח בחצר, כיון שהגוי יכול בעת הצורך להכניסו לבית, ונמצא שגם ביתו

⁹⁸ שו"ע סי' שפ"ב סי"ד. וה"ה אם מת השכיר. והטעם ביאר המשנ"ב (ס"ק מ"ד מ"ה) כי השכירות מהשכיר נחשב כאילו שכרו מבע"ב, וכאילו עשה ברשותו, וכיון שהשכיר בשליחות בע"ב אין צורך שהשכיר ולקטו ישאר בעלים. וכל זה לשיטתו בגדר שכירו ולקטו שמשכיר את כל הרשות של בעליו, מפני שהוא שלוחו או שעשאוהו כבעלים, אבל לפי החזו"א (רס"י פ"ב) שסובר ששכירו ולקטו משכיר את הזכות הקטנה שיש לו, וזה מתיר את כל בית הגוי כי כך תקנו חז"ל, לפ"ז היה צריך להיות שברגע שהשכיר התפטר ובטלה זכותו, בטלה זכות השוכר ממנו, ויצטרכו לחזור ולשכור, ומ"מ מבואר בשו"ע שא"צ, וכתב החזו"א ונראה שרמז לב' ההגדרות בדין שלו"ק, או שהוא בעלים להשכיר רשות הגוי, או כשלוחו וברשותו.

⁹⁹ לשיטות שגדר שכירו ולקטו שנתנו לו חז"ל אפשרות להשכיר את רשות הבעלים כעין שליחות או שותפות, מובן שמשכיר כפי כח הבעלים אף אם יסתלק אח"כ. ולשיטות שמשכיר את הזכות העצמית שלו, ושכירות במקצת מועילה לכל רשות הגוי, צריך הסבר לדין זה. והחזו"א (סי' פ"ב סק"ט) שהולך בשיטה זו הרגיש בקושי זה, והניח בצ"ע. אולם אח"כ (בס"ק ל"ד) ביאר שהשכירות אינה מתירה מצד עצמה שהרי מועילה אף כשהגוי אינו בעלים, אלא כיון שקיים תקנת חז"ל שאמרו לשכור, הותרה רשותו, לכן זה מועיל גם כשהתפטר להחשיב כאילו שכרו מהבעלים. ויש מפרשים שהחזו"א במקום זה קצת חזר בו והודה דהוי כאילו שכר מהבעלים, ע"ש בלשוננו.

¹⁰⁰ דין זה חידש בחכמת הלב (פ"ו סי"ט) מסביר שהרי אין השכיר ולקטו יכול להשכיר זמן שאינו שכיר ולקטו, ובשלמא שאינו מוגבל י"ל שיש לו כעת דין שכיר לעולם, ויכול להשכיר לעולם, אבל כשזכותו מוגבלת לא יכול להשכיר על מה שאין לו זכות. ועי' לקמן.

משועבד לכך. אבל אם פירש שנותן רשות רק בחצר, אינו מועיל לשכירות דירתו. יש אומרים שבכל זאת מועיל כלפי החצר, ויש אומרים שאינו מועיל כלל¹⁰¹. ונפק"מ גדולה בזה לענין השכירות מחברת החשמל ומהעיריה, שאין זכותם אלא בחדר מדרגות ובחצר.

יחד מקום לשימוש השכיר

יב. אם בעה"ב הגוי ייחד לשכירו ולקיטו [או למפקיד החפץ] מקום מיוחד להניח חפציו, ואין בעה"ב משתמש שם, וגם אינו יכול לסלקו משם, אין שכיר כזה יכול להשכיר את רשות בעה"ב, כיון שאינו כשלוחו בכל הבית. אבל אם חסר אחד מג' תנאים אלו, יכול להשכיר. ודעת החזו"א שדוקא אם ייחד חדר מיוחד, אבל אם יחד פינה בתוך חדר שמשמש בו אינו יחוד¹⁰².

כשאין יכול לסלק את השכיר

יג. אם בעה"ב אינו יכול לסלק את השכירו ולקיטו, דעת החזו"א שאינו יכול להשכיר אפילו שמשמשים יחד בכל הבית. ומשמעות הפוסקים שלא כדעת החזו"א¹⁰³.

¹⁰¹ מקור הדין מהבית יוסף (סי' שפ"ב סי"ב) שפירש מש"כ רש"י בחצר היינו גם בבית. ובמשנ"ב לא מפורש, ויש דיוקים סותרים מהבה"ל, וצ"ע. ובחזו"א כתב לשכור משוטר שיכול להניח בחצרות.

¹⁰² שו"ע (סי' שפ"ב סי"ג) שאם ייחד לשכיר מקום בבית אין השכיר יכול להשכיר, כיון שאין לו זכות בכל בית הגוי. והמשנ"ב ס"ק מ"ג כתב שהאחרונים חולקים והכריעו שא"צ להשתמש בכל רשות הגוי, אלא שיהיה מעורב במקום שגם הגוי משתמש, ולכן אם הגוי ג"כ משתמש במקום ההוא, או שהגוי יכול לסלקו ולהשתמש שם, נחשב שיש לשכיר זכות ברשות של הגוי ומועיל. והחזו"א (סי' צ' ס"ק ל"ז) כתב מטעם זה שדוקא כשייחד לו חדר נפרד, אבל אם ייחד פינה בחדר שהגוי משתמש, נחשב מעורב ברשות הגוי ויכול להשכיר, למרות שלכל אחד יש פינה מסוימת. וכתבו הספרים שמסתמת הפוסקים לא משמע כן (עירובי חצרות עמ' שנא). וא"כ זה שהשימוש לא מועיל להחשב שכירו ולקיטו היינו רק א. שבעה"ב ייחד מקום מסוים שרק בו ישתמש. ב. אין בעה"ב משתמש במקום זה. ג. אין בעה"ב יכול להעבירו ולהשתמש במקום ההוא. והנה הב"י כתב שאם נתן לו מקום ולא אמר שלא ישתמש בשאר הבית, אינו כיחוד מקום, כי כשיצטרך בסתמא אינו למעט שאר הבית, אבל בביאור הלכה (ד"ה) כתב חולקים ע"ז, ומשמע שכוונתו להחמיר כמותם.

ע"פ דין זה יש טוענים על השכירות מחברת החשמל, שזכותם בהנחת מוני החשמל קבועה במקום מסוים, ואין הדייר יכול להשתמש במקום זה. ומה שיכול להניח דברים על המונה, הרי זה לא המקום המושאל לחברת החשמל, אלא רק מקום המונה בלבד, שהרי לא קיבלו רשות להניח חפץ ע"ג המונה. ונמצא שיש כאן יחוד מקום שאין הבעלים יכול להשתמש בו, וגם אינו יכול לסלק אותם למקום אחר, אא"כ ישלם דמי העברת המונה, וכל זמן שלא שילם המקום שלהם, וא"כ לא תועיל זכותם להחשב שכירו ולקיטו של הדיירים.

¹⁰³ השו"ע הלכות (סי' שפ"ב סכ"ד) דייק מדברי החזו"א (סי' צ' ס"ק ל"ב) שאם הגוי אינו יכול לסלק את השכיר מהזכות שימוש שנתן לו, לא נחשב שכירו ולקיטו ואינו יכול להשכיר. וכתבו הספרים להקשות

פרק ה'

שכירות מהממשלה והמשטרה, מהעיריה ומחברת החשמל

ד' גדר השכירות משר העיר

א. הנה בנושא השכירות מהגויים והמומרים, כתבו הראשונים והאחרונים עצה נפלאה, לשכור מהמושל [שר העיר] את כל בתי הגויים, אפילו שלא מדעת בני העיר. מאחר וכל הבתים שייכים לו, או עכ"פ יש לו זכות להשתמש בהם כשירצה¹⁰⁴. והדבר מתחלק לארבע דרגות.

א. מושל שהוא בעלים על הבתים והוא משכירם לתושבים [כפי שהיה בתקופת הפריצים שהיו חוכרים מהם את הבתים], אם הוא יכול לסלק את התושבים [למרות החכירה], יכול להשכיר את הבתים לכו"ע.¹⁰⁵ אבל אם אינו בעלים אלא מושל בלבד, או שהוא בעלים רק אינו יכול לסלקם, אינו יכול להשכיר.

ע"ז, ע"י עירובי חצרות (סי' י"א ס"ו, וסי' י"ג ס"א) וחכמת הלב (פ"ו הערה מ"ו) שקשה משותף וממשכיר ומשר העיר שנחשבים שכירו ולקיטו למרות שא"א לסלקם.

¹⁰⁴ הנה הטור (סי' שצ"א) כתב שלא מספיק לשכור משר העיר, אלא צריך לשכור מכל גוי, וכן כתבו המרדכי (עירובין פ"ו ס' תכ"ט) והכל בו בשם מהר"מ מרוטנבורג. והב"י (שם) תמה למה לא יועיל אם הבתים שלו ויכול לסלקם, הרי הוא כמשכיר דמצי לסלקי שמבואר בגמ' (דף סה:) שיכול להשכיר, ולכן העמיד דברי המהר"מ והטור כשאין הבתים שלו, וגם אין לו רשות להשתמש בבתי בני העיר כלל, ואפילו בשעת מלחמה אינו נעשה ע"פ השר אלא ע"פ יועצי המדינה, והשר רק מקבל מיסים ושופט. ובביאור הלכה (שם ד"ה בד"א) כתב שלשון הב"י שכתב "שאין הבתים שלו" אינו מדוקדק, שאפילו בבתים שלו, אם השכירם באופן שאינו יכול לסלקם ולא להשתמש, דינו כנ"ל. אבל כתב הב"י שאם הבתים של השר ויכול לסלק, יכול להשכיר מדין בעלים [משכיר הנ"ל], ואם אין הבתים שלו אבל יש לו זכות להשתמש, יכול להשכיר מדין שכירו ולקיטו של התושבים. ולדעת הב"ח כוונת המהר"מ היא באופן שדרך השר להשתמש בבתי התושבים, אך לא מדינא דמלכותא אלא מפני שלא מוחים בו, וסובר המהר"ם שהסכמה כזו הניתנת מאהבה או מיראה, או מפני שאינו תדיר אלא פעם פעמיים בשנה, לא מועיל להחשב זכות שימוש, כי זה לא הסכמה טובה.

¹⁰⁵ ב"י ושו"ע, (סי' שצ"א ס"א). באופן זה מועיל מדין משכיר שיכול לסלק את השוכר, כמבואר בס' שפ"ב סי"ח. ובאופן שאינו בעלים לא מועיל מה שיכול לסלק את הדייר, כמבואר לעיל, וכן מבואר כאן (סי' שצא) בלשון הב"י והרמ"א, כמ"ש בחכמת הלב (פ"ו סכ"ח). ואם הוא בעלים ואינו יכול לסלקם בזמן שכבר חכרו, אינו מועיל כנ"ל (סי' שפ"ב שם, וסי' שצ"א משנ"ב ס"ק י"א). אמנם יכול להשכיר כבר היום מהזמן שתסתיים החכירה והלאה.

אם כדי לסלק, צריך לשלם לתושבים כסף, אינו יכול להשכיר.¹⁰⁶

ב. מושל שאינו יכול לסלק, אך יש לו זכות על פי חוק המדינה, להושיב אנשיו או להניח חפץ בבתי התושבים, אפילו יכול להניח רק בזמן מלחמה אך יכול לעשות מלחמה כשירצה, מועיל לשכור ממנו לכו"ע¹⁰⁷, וכן אפשר לשכור ממושרתים שיש בידם לממש זכות השתמשות זו.¹⁰⁸

באופן זה שרק בזמן מלחמה יש לו אפשרות להשתמש, צריך שיהיה לו זכות לפתוח מלחמה לפי רצונו, בלי לשאול רשות מהתושבים, ובלי להזדקק להחלטת אנשי שלטון אחרים, אבל אם צריך שתהיה החלטת יועצי המדינה, אי אפשר לשכור אפילו מכל היועצים יחד כדלקמן.

אם אין למושל זכות להשתמש בבתיים, אלא שנכנס בכח שלטונו, ואינו מחוק המלכים, אינו מועיל.¹⁰⁹

ג. מושל שאין לו שום זכות בבתיים, אלא יש לו זכות ברחובות, ויכול לסלק את התושבים מהרחובות. לרמ"א אפשר לשכור את זכות הגויים ברחובות ולא בבתיים,

¹⁰⁶ כ"כ בחכמת הלב פ"ו סוף סכ"ז, ע"פ שו"ת הרשב"א (ח"ה סי' ד'), והרשב"א ביאר טעמו מפני שכל זמן שלא שילם לו לא נסתלק, ואי אפשר להשכיר לאחר. [דכל ההיתר מחמת שבשעת ההשכרה לעירוב הוא כסילקו לשעה והחזירו, וכיון שלא שילם את הכסף לא היה כסילקו].

¹⁰⁷ ב"י ושו"ע שם. באופן זה מועיל מדין שכירו ולקטו. ואע"פ שכל שכירו ולקטו צריך להניח את החפץ בפועל, אין זה אלא כדי לקנות את הזכות, וכאן הרי הזכות בבעלותו.

¹⁰⁸ שו"ע שם, וביאר המשנ"ב (ס"ק י"ח) דהיינו ממושרתים של אותם ממונים שיכולים להשתמש בבתיים, וכן שהמושרתים עצמם יכולים להיכנס לבתיים בשליחות אדוניהם, אבל סתם חיילים של אותם ממונים שאינם בתפקיד לבצע שימוש זה, או אפילו ראשי חיילות אלא שאינם ממונים על זה, לא מועיל לשכור מהם.

¹⁰⁹ בה"ל (ד"ה שהרי). יש טוענים שבזמנינו אע"פ שהשלטונות מצהירים בחוקיהם שאין רשות לשוטרים להיכנס לבתיים, אמנם כאשר יארע איזה צורך דחוף, השוטר יכנס, ואע"פ שיתבעו אותו בבית משפט, מ"מ אם השופט בעל שכל בהכרח יפטרם באיזה טענה, כי בלי זה לא שייך לקיים שלטון, וא"כ זה כאילו מחוקי המלכות ויועיל לשכור מהמשטרה. והדבר צריך עיון אם זה נקרא שהדבר נעשה ע"פ דין המלכות, שהרי תובעים אותו ע"ז וצריך למצוא טענה להיפטר, ומ"מ נראה שתי סיבות שזה לא מועיל, א' לפי התנהלות זו אין ביד השוטר ליצור מצב שיוכל להיכנס, אלא רק במקרה שיארע צורך באופן חד פעמי בבית מסויים, וא"כ זה יותר גרוע ממושל שאין בידו לפתוח במלחמה. ב' אין ביד השוטר להשתמש בבית ההוא, אלא לבדוק ולקחת את הענין החשוד, וא"כ אף אם נחשיב ענין זה לחוק כלשהו, אין זכות זו נחשבת שכירו ולקטו. וע"ע מש"כ לקמן בענין שכירות מהמשטרה.

ויועיל להתיר הרחובות ובתי היהודים, ולא להכניס ולהוציא לבתי הגויים, ולדעת השו"ע אינו מועיל כלל¹¹⁰.

י"א שדין זה רק כאשר הרחובות הם רכוש המושל, אבל אם אינם רכושו אלא רכוש כלל הציבור, אע"פ שעל פי חוקי השלטון יכול השליט לסלקם, אין שוכרים ממנו¹¹¹.

ד. מושל שיש לו רק זכות להניח חפצים ורק בחצרות ולא בבתים, דין זה לא הובא בפוסקים הקדמוניים, אבל כתב החזו"א שהמנהג היה לשכור ממושל כזה¹¹². מדין זה נלמד היתר לשכור משכירו ולקיטו שיכול להשתמש רק בחצר, ויש חולקים על עיקר דין זה¹¹³.

החידושים שנוספו בשכירות משר העיר

ב. דין זה שאפשר לשכור משר העיר [המושל], בנוי על כמה וכמה חידושים שלא מצאנו אותם בדיני השכירות ודיני שכירו ולקיטו, וכבר עמדו בהם האחרונים, והניחו בצ"ע¹¹⁴. [רוב הדברים הם כששכרו מדין שכירו ולקיטו (דרגה ב' וד' הנ"ל)]. ומ"מ מה שנהגו להקל היינו דוקא כששכרו לזמן קצוב, אבל שכרו סתם אין להקל¹¹⁵].

¹¹⁰ רמ"א סי' שצ"א ס"א, וזה מדין בעלים כבאות א' הנ"ל, אך כאן זה רק בחצר. והשו"ע השמיט דין זה למרות שבב"י הביא דברי הריב"ש בזה. וכן ביאר בחכמת הלב (פ"ו הערה ק"ד).

¹¹¹ כ"כ בחכמת הלב (פ"ו סכ"ח), ודייק כן מלשון הב"י והרמ"א שכתב שהרי דרך המבוי של השר ויכול לסלק, מבואר שצריך גם בעלות.

¹¹² מבואר באופנים הנ"ל שהוזכר היתר רק בבעלים על הבתים או הרחובות או שכירו ולקיטו בבתים, משא"כ באופן זה הוא רק שכירו ולקיטו ורק ברחובות. אבל בחזו"א מבואר שמועיל, שכתב (סי' פ"ב ס"ק ט') שנהגו לשכור משוטר העיר, ולא מטעם שכירות מהמשכיר [מדין בעלים], אלא משום דחשיב כשכירו ולקיטו שיש לו רשות בכל חצר.

¹¹³ דעת החולקים ששכירו ולקיטו אינו אלא כשיכול להשתמש בדירת הגוי, אבל אם יכול להשתמש רק בחצר לא מקבל דין שכירו ולקיטו, ואף לפי הריב"ש והרמ"א לא יועיל לשכור ממנו. דהנה בדין שכירו ולקיטו (סי' שפ"ב ס"ב) הביא הבית יוסף דברי רש"י (עירובין דף) שכתב

¹¹⁴ יש לדון אם אפשר ללמוד מכך לשכירו ולקיטו רגיל, או שמא זו קולא שנהגו בה ואיננו יודעים טעמה, ויתכן שגם דין שר העיר אינו לכתחילה כ"כ, דמצינו שיש מנהגים וותיקים שמסתמכים על קולות למרות שברמ"א וראשוני הפוסקים לא הוזכר שאינם לכתחילה. וצ"ע.

¹¹⁵ כ"כ בעירובי חצרות (עמ' קכ"ז) דבשכרו סתם כל שינוי מבטל את השכירות, וודאי שבשכירות מהמושל היו שוכרים לזמן קצוב, כמ"ש במשנ"ב (סי' שפ"ב ס"ק מ"ח).

א. נהגו שגם אם לאחר השכירות נבנו בתים חדשים והתישבו בהם גויים, נחשב שהשכירות הועילה גם לדירות אלו.¹¹⁶

ב. נהגו שגם דירות שבזמן השכירות דרו בהם ישראלים, ונקטינן להחמיר כפוסקים שאין דין שכירו ולקיטו מִישראל, ואח"כ התישבו בהם גויים, הותרו בשכירות זו.¹¹⁷

ג. ודאי שהיו גויים [או יהודים] שמכרו דירתם לגוי אחר, ואעפ"כ לא התבטלה השכירות ששכרו מהבעלים הראשון.¹¹⁸

¹¹⁶ החזו"א (סי' פ"ב ס"ק ל"ד) עמד בזה, וכתב, וכן כשנתוספו עכו"ם מקילינן, וצריך לומר דחשיב כשכרו כל העיר, וצריך טעם. עכ"ל. [ועי' שבט הלוי (ח"ד סי' מ"ב) שהביא שהפמ"ג (סי' שצ"א בא"א) עמד בזה וכתב דמהני לומר ששוכרים גם את שיתווספו בעתיד, אבל בחכמת הלב (פ"ו הערה קט"ו) כתב שכונת הפמ"ג לדבר אחר, לשכור עבור יהודים שיתווספו]. והדברים צריכים ביאור, איך חלה השכירות, על השטחים שבזמן השכירות לא היו בנויים ולא היה בהם דין שכירו ולקיטו, ולכאורה יש ליישב, שהרי השטחים הריקים בכל המדינות שייכים למושל וקונים אותם מהמדינה, א"כ י"ל שבשטחים אלו יש למושל דין בעלים, וחלה השכירות מדין בעלים. אמנם עדיין אין זה מועיל על שטחים שכבר נמכרו ורק לא גרו בהם, וכן דירות שעמדו ריקות בזמן השכירות, שבדירה ריקה ושטח ריק שאין בהם דיורים, לא שייך דין שכירו ולקיטו, וגם דין שכירות מבעלים לא שייך כיון שהמדינה כבר מכרה אותם. ובאלו קיימת הערת החזו"א.

¹¹⁷ החזו"א (שם) כתב, ולכאורה לא שייך שכירות משכירו ולקיטו אלא [על] רשות גוי, ולא רשות ישראל, וכשיצא מהבית ונכנס גוי יאסור, וצ"ע. עכ"ל. והנה לכאורה יהיה מוכח מזה שיש דין שכירו ולקיטו להתיר רשות ישראל, וצ"ע דלא נקטינן הכי. ויש מתרצים [בשם הגרצ"א פרידמן שליט"א] שדוקא כאן הטעם שמועיל מפני שהדין שכירו ולקיטו דישראל נועד להתיר דירת עכו"ם, וא"כ התחדש כאן רק שאפשר לשכור משכירו ולקיטו של ישראל, את דירת הגוי שאצלו, אבל לא שיועיל שכירו ולקיטו להתיר רשות ישראל עצמו [דנפק"מ להתיר רשות ישראל שאינו מודה בעירוב].

אמנם בשו"ת גינת ורדים (כלל ג' סי' כ"ב) כתב שהשכירות משר העיר מועילה גם לישראל שהמיר אח"כ, כיון שהשכירות כוללת גם בתי הישראלים המועטים שיהיו נטפלים לבתי הגויים המרובים. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' מ"ב) נקט בביאור דבריו שבתי הישראלים נכללים בשכירות לענין שאם אח"כ יהיה מומר יתפשט השכירות, אע"פ שלא הועיל בשעתו. ונראה כוונתו כסברא הנ"ל דהשכירו ולקיטו מישראל מועיל רק לדירת גוי ומומר שתהיה אח"כ. אבל בספר חכמת הלב (פ"ו הערה קט"ו) הוכיח ממש"כ הגינת ורדים עוד ששכירות שר העיר יתיר אף דירת מי שדינו כישראל שאינו מודה בעירוב. ומבואר שכוונתו שיועיל שכירות משכירו ולקיטו על דירת הישראל עצמו. וצ"ע.

¹¹⁸ בדיני שכירות כתב המשנ"ב (סי' שפ"ב ס"ק כ"ט) שיש מחמירים אם הבעלים מכר דירתו לאחר, שפקעה השכירות, וכן צידד בשעה"צ (סק"ל) להחמיר בזה, וקשה ששכירות משר העיר חייבת להסתמך על השיטות שגם במכירה לא פוקעת השכירות והיא מתירה את דיורי הלוקח. וצ"ע. והעיר מזה בעירובי חצרות (עמ' קב"ו).

ד. נהגו שהשכירות מתירה גם דירות של מומרים שגרו בערים, ומוכח שמועיל לשכור משכירו ולקיטו של מומר¹¹⁹.

ה. לכאורה היו גם יהודים המחזיקים במקצת מצוות ואינם מודים בעירוב, שאין מועיל להם עירוב, ומ"מ השכירות הועילה להם¹²⁰.

ו. מבואר בחזו"א שהיו שוכרים גם משוטרים שזכותם היתה רק שימוש בחצר, ומוכח ששכירו ולקיטו המשתמש בחצר יכול להשכיר¹²¹.

ז. מועילה השכירות משכירו ולקיטו, אף כשאח"כ עבר מתפקידו, ואף כשגם הבעלים [המושל] עבר ונכנס אחר במקומו¹²².

שכירות מיועצי המדינה או בית משפט

ג. כאשר יש לממשלה אפשרות להשתמש בבתיים, אך צריך לכך החלטת כמה יועצי המדינה, או הרכב בית משפט, אי אפשר לשכור אפילו במעמד ההרכב כולו¹²³.

¹¹⁹ יש דעות באחרונים (אבן העזר, גאון יעקב, ורע"א) שלא מועיל לשכור משכירו ולקיטו של מומר, דרך לחומרא עשו את המומר כגוי, ולא לקולא, והרי ההיתר של שכירו ולקיטו בנוי על זה שדירת גוי לאו דירה ומועיל היתר כל דהו, וזה לא שייך בדירת מומר שדירתו דירת ישראל, ובענין זה נהגו כיום להקל גם בשכירות רגילה, ע"פ החזו"א (סי' פ"ז ס"ק י"ג) שכתב להלק בז"ה והוכיח דבריו מכאן משכירות משר העיר.

¹²⁰ בגינת ורדים (הנזכר בהערה הקודמת), כתב שהשכירות מועילה להם, ולפ"ז מועיל שכירו ולקיטו להתיר דירת ישראל, ובחכמת הלב שם תמה ע"ז. ובאמת בחזו"א (סי' פ"ז ס"ק י"ג) נראה שהתקשה בזה, והכריח שאין היום משהו שדינו כך. ועי' מש"כ בחוברת "פתח העירוב" חלק ב' בדיני מומר, דלכאור' שייך היום מציאות זו, וא"כ צ"ע איך אפשר להסתמך על שכירות משר העיר להתיר את אלו.

¹²¹ כן מבואר בחזו"א (סי' פ"ב ס"ק ט'), ומוכח ששכירו ולקיטו בחצר יכול להשכיר, וכן למד בעירובי חצרות (מכתב ז') שה"ה בכל שכירו ולקיטו. ודלא כחכמת הלב שנוקט שלא מועיל כלל לשכור משכירו ולקיטו בחצר, והניח דברי החזו"א כאן בצ"ע.

¹²² החזו"א (סי' פ"ב ס"ק ט) התקשה בזה לשיטתו ששוכרים את זכות השימוש של השכירו ולקיטו, א"כ לא שייך שזה יתיר לאחר שעבר מתפקידו. והניח בצ"ע. אבל אח"כ (בס"ק ל"ד) שוב עמד בזה, וביאר הטעם. ולכאור' משמע שקצת חזר בו, ובאמת השכירות משכירו ולקיטו נחשבת השכירות מהבעלים, ולכן מועיל אף כשעבר מתפקידו, וכמבואר בשו"ע ובמשנ"ב (סי' שפ"ב). והוסיף החזו"א דאף כשגם הבעלים מת והתחלף ג"כ נשארת השכירות, והביאור בזה כי הרשות הזו כבר קנויה לישראל, וכל מי שירש או קונה מהבעלים לא יכול לבטל את הזכות כלשהי שכבר זכה הישראל.

¹²³ כן הוכיח בעירובי חצרות (עמ' קי"ט) מדברי הב"י שביאר טעם המהר"מ והטור שאי אפשר לשכור מהשר, מפני שאפילו בשעת מלחמה אינו נעשה ע"פ השר, אלא ע"פ עצה והנהגת יועצי המדינה נעשים כל הדברים, ומדלא כתב הב"י שאפשר לשכור מהיועצים, ש"מ שאינו מועיל. ועוד כתב שכך מסתבר ששר

שכירות מהממשלה בזמנינו

ד. לאור האמור ניתן לשכור [שכירות גמורה] רק ממושל שיש לו זכות להשתמש לפחות להנחת חפץ, בבתים עצמם. ואפשר אף כאשר זכותו להשתמש רק בשעת מלחמה, ובתנאי שיכול לפתוח מלחמה על דעת עצמו, ללא צורך בהחלטת גורמים אחרים.

לפ"ז דעת גדולי הפוסקים בדורנו, שלפי המצב והסמכויות שיש בידי רשויות השלטון הממשלתיים והעירוניים בימינו, היכולת שלהם להשכיר את רשויות הגויים מפוקפקת מאוד, ולכן צריך לשכור מכל גוי ומומר בפני עצמו¹²⁴.

שאינו יכול להשתמש אלא שבסמכותו לתת רשות לשר אחר להשתמש, אי אפשר לשכור ממנו, ולכן בזמנינו שהסמכות לבית משפט, והם לא יכולים להשתמש אלא לתת רשות למשטרה להשתמש, אי אפשר לשכור מאף אחד.

¹²⁴ בעשרות השנים האחרונות שהמדינות נעשות דמוקרטיות יותר ויותר, וכיום אין זכות לאף שר ומושל להכנס לבתים ואף לשוטרים אין זכות להכנס לבתים [אלא ע"י צו בית משפט וע"י תביעה, שהחסרון בזה שנוקק להחלטת אחרים, וגם אינו יכול להגיש תביעה ללא שאירעה סיבה כלשהי], ואף הזכויות שיש בזמן מלחמה, אינן מועילות מאחר ואין זכות למישהו בשלטון לפתוח מלחמה ללא החלטת גורמים נוספים בשלטון, נמצא שאין אף אחד שעונה על אחת מהזכויות שמוזכרות בראשונים ובאחרונים. ולכן דעת רוב פוסקי זמנינו שאין לסמוך על השכירות מהממשלה, כן דעת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל הובאה בחכמת הלב (פ"ו הערה קי"ד), שכן הורה משנת תשנ"ב ואילך, לאחר שבידו את הסמכויות של כל גורמי השלטון, ראה"מ, שר הבטחון, שר הפנים, התחבורה, הצבא, המשטרה, העיריה, הממונה על המחוז מטעם משרד הפנים ועוד). וכן הובא בישיא יוסף להגר"י אפרתי שליט"א ובדרור יקרא (עמ' תס"ט). וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' צ"ז אות י"ד) שמה שסומכים ע"ז היום זה בבחינת שעושים מה שאפשר להציל את המטלטלים. וכן בנתיבות שבת (להגר"י בלוי זצ"ל מבר"ץ העה"ח, פל"ז הערה צ"ד) נשאר בצ"ע וכתב שניסה לברר מנהגי השכירות בירושלים בתקופות הקדומות ולא עלה בידו. וכן כתבו בכל ספרי זמנינו, קרית אריאל, ארחות שבת, אשד הנחלים (והוסיף להמציא אפשרות חדשה לשכור מהשב"כ, ודבריו צ"ע). ושאר ספרים. ואמנם אין להימנע מעשיית העירובים, מפני שיש בהם תועלת להציל במשהו אותם רבים שמטלטלים מחוסר ידיעה, ולא ישמעו להימנע מלטלטל, וכן להקל במקרה שטלטלו בשוגג, ועיין עוד מש"כ תועלת בזה לעיל פרק א'. ומכל מקום מי שיודע צריך להימנע מלטלטל בעירובים הכלליים שבהכרח מסתמכים על שכירות זו.

בקריינא דאגרתא (למרן בעל הקה"י, ח"ב סי' צ"ו) כתב שאין אפשרות לשכור מהמדינה בארץ מטעם אחר, משום שאין להם זכות קנין או שליטה בעצם הדירה, וגם אם בעת מלחמה היה להם זכות להשתמש, היינו מכח שכופים את הגברא לסייע ולהעמיד את דירתו לצבא, משא"כ בדברי הפוסקים שהיה למושל דין דינא דמלכותא דינא והוי זכות בעצם הדירה.

שכירות על הרחובות והחצרות בזמנינו

ה. אע"פ שאין לשלטונות זכות השתמשות בבתים, מכל מקום יש לכמה גורמים זכות השתמשות ברחובות, ולחלקם אף בחצרות, ואפשר לשכור מהם להתיר את הרחובות לפי דעת הרמ"א הנזכרת לעיל, שניתן להתיר את הרחובות אף כשלא מתירים את בתי הגויים. אמנם דברי הרמ"א נאמרו כאשר יש לממשלה בעלות על הרחובות, וזה לא שייך בימינו שהרחובות הם של כלל הציבור, ולממשלה יש רק זכות כעין גיזברות להחליט על השימוש בהם, מ"מ זכות זו מועילה להחשיב את אלו שיכולים להחליט על השימוש, כשכירו ולקיטו של התושבים שיש לו זכות להשתמש בחצר ולא בבית, ובדין זה יש מכשירים ויש פוסלים.¹²⁵

אופנים שלא מועיל לשכור רק את הרחוב

ו. יש אופנים שלא יועיל לשכור רק את הרחוב, [בין באופן ששוכרים ממושל שהוא בעלים על הרחובות (אות ב' הנ"ל)], ובין באופן שלמושל יש רק דין שכירו ולקיטו (אות ד' הנ"ל)], משום שיהיה איסור מצד חצר הגוי, או מצד היהודים הגרים באותה חצר. א. כאשר יש חצר או בנין שגרים בו שני יהודים וגוי, ושכרו את רשות הגוי ברחוב, נשאר איסור על אותה חצר, שאותם יהודים אסורים להוציא מבתיהם לחצרם, ורגל האסורה במקומה [בחצר שלה] אסרת שלא במקומה [ברחוב שיש לה דריסת רגל, כלומר זכות ודרך לצאת]. וא"כ היהודים אסורים ברחוב ולא מועילה לכך שכירות, ואי אפשר לערב איתם.¹²⁶ ולפ"ז דין הרחובות כחצר שיש בה משהו שלא עירב, ומותר לטלטל ברחובות עצמם, אבל אסור להכניס ולהוציא לבתים.

¹²⁵ דברי הרמ"א הם כשהמושל בעלים ויכול לסלק את התושבים מהרחובות, שיכול להשכיר מדין משכיר דמצי לסלוקי, ובזה חידש הריב"ש שמועיל להתיר את הרחובות אף כשלא שכרו את עיקר הדירה של הגוי, אבל בשכירו ולקיטו המשתמש רק בחצר לא נזכר בפוסקים, וי"א שאינו מקבל דין שכירו ולקיטו, [כלומר, אמנם אפשר לשכור רק את החצרות, אך מי שיש לו רק זכות השתמשות ורק בחצר, אינו נעשה שכירו ולקיטו וממילא לא יכול להשכיר], וכ"כ בספר חכמת הלב (פ"ו סי"ד), אלא שבחזו"א כתב שנהגו לשכור משוטרי העיר שיש להם זכות שימוש בחצרות, ומבואר שאע"פ שאין בעלות על החצרות אלא שימוש מועיל מדין שכירו ולקיטו. וכן נקט בספר עירובי חצרות.

¹²⁶ לא מועילה שכירות להתיר דריסת רגל של יהודי, אפילו לשיטות שמועילה שכירות מישראל, [מפני שרק להתיר זכות של גוי נאמר שאם זכות הגוי שייכת ליהודי והיהודי מערב עם כולם, אין הגוי אוסר, אבל בדריסת רגל של יהודי שאינו יכול לערב, לא יעזור שתהיה זכותו שייכת ליהודי אחר שלא גר איתו בבית]. וגם לערב עם שאר היהודים אינו יכול, מפני שלפני ביתו יש חצר אסורה ואין לו דרך להגיע לפת העירוב. דין זה כתב בספר עירובי חצרות (סי' י"ד עמ' קל"ו), וכ"כ בקונטרס ערבתם.

ב. כאשר לגוי יש חצר שאינה גדורה כהלכה, [דהיינו שהגדר אינה גבוהה י' טפחים, או שיש בה פירצה האוסרת], כיון שהשכירות על הרחובות לא הועילה להתיר את חצרו ואסור לטלטל ולהכניס מהרחוב אליה, נמצא שהרחוב פרוץ למקום האסור, ונאסר כולו בטלטול כדין כרמלית שאסור לטלטל יותר מד' אמות¹²⁷.

ז. כל האמור בסעיף הנ"ל היינו כשהשכירות הועילה לרחובות ולא לחצרות, וכי זכויות השימוש של הממשלה היא ברחובות ולא בחצרות, אבל באופנים שהשכירות מועילה גם לחצר רק לא לבית [כגון בשכירות מחברת החשמל שיש להם זכות שימוש בחצר כדלקמן], אין את שני החסרונות הנ"ל, [אמנם יש אופנים שהשכירות מועילה רק לחלק מהחצרות, ושוב שייכים החסרונות הנ"ל בחצרות שלא הועילה השכירות, כמבואר לקמן בדין שכירות מחברת החשמל].

מושל שהודח, ושלטון המתחלף מידי כמה שנים

ח. מושל או מלך שהודח ועבר מתפקידו או מת, אם שכרו ממנו לזמן קצוב, ממשיכה השכירות עד תום הזמן שקבעו. אבל אם שכרו סתם, בטלה השכירות¹²⁸.

כיוצא בזה אם שכרו מגזבר או פקיד כלשהו [שמשכיר מכח זכות הממונה העליון ע"פ התנאים דלעיל], והפקיד מת או עבר מתפקידו, אך הממונה העליון נשאר, אם שכרו לזמן קצוב, ממשיכה השכירות, ואם שכרו סתם, בטלה השכירות, אך אם לא הסתלק לגמרי יש מתירים ויש אוסרים¹²⁹.

¹²⁷ כ"כ בעירובי חצרות שם. והמקור לכך מתוס' (עירובין דף יז.).

¹²⁸ באופן ששכרו מהמושל מכח שיכול להשתמש בבתיים או ברחובות להנחת חפץ וכדומה, דהרי כשכירו ולקיטו, דינו כמו שכירו ולקיטו שהתפטר או מת, שכתב השו"ע (סי' שפ"ב סי"ד) שאם שכרו לזמן ממשיכה השכירות עד תום הזמן, [כי נחשב ששכר מהבעלים כמ"ש המשנ"ב שם, ועי' לעיל פרק ד']. משא"כ אם שכרו סתם כתב השו"ע שהשכירות מתבטלת. ואם שכרו מהמושל מדין בעלים שיכול לסלק את התושבים, דינו כמ"ש המשנ"ב (שם ס"ק כ"ו וכ"ט) שאם מת וירשו אחר לא מתבטל [כששכרו לזמן קצוב] וכן אם השכיר או מכר, ויש מחמירים במכר, ולפ"ז כתב בחכמת הלב (פ"ו הערה ק"ז) להסתפק האם באופן שעבר מתפקידו הוי כהשכיר או כמכר, וע"ש שהאריך והעלה להקל, אמנם בלא"ה לא מצוי שכירות כזו [מדין בעלים] בזמנינו.

¹²⁹ אם שכר לזמן קצוב, כתב המשנ"ב (ס"ק מ"ח) שאין שכירות מתבטלת, אבל אם שכרו סתם, דעת הרמ"א (סעיף י"ד) שאם נשאר לו מינוי כלשהו, ואפילו רק מקבל שכר מבית המלך, יכול להשכיר. והביאור הלכה (ד"ה ועדיין) תמה איך יכול להשכיר הלא עכשיו אין לו זכות השתמשות וחסר בתנאי שכירו ולקיטו, אבל סיים דלגבי מה שהשכיר נראה דלא בטל, כי המלך אינו רוצה לבטל מעשים שעשה, וראיה שעדיין נותן לו שכר. ועי' בחזו"א (סי' פ"ב ס"ק ל"ה) שהשכירות מתבטלת. ואם הפקיד ההוא עבר

ט. יש שכתבו שמש"כ הפוסקים שהשכירות ממשיכה לאחר שהודח המושל [כששכרו לזמן קצוב], היינו כשהמינוי של המושל לא הוגבל לכתחילה לזמן, אבל אם מינויו הוגבל לכתחילה לזמן מסויים כנהוג במדינותינו, אי אפשר לשכור מעבר לזמן שעליו מונה. ויש חולקים¹³⁰.

שכירות מהמשטרה

י. היו זמנים שבעקבות חוסר האפשרות ההלכתית לשכור מהממשלה כמבואר לעיל, שכרו מהמשטרה, אשר יש לה זכות להיכנס לבתי התושבים בשעת הצורך. אולם כיום גם שכירות זו אינה מועילה, מפני שכל זכותם היא לחפש ענין כלשהו, ולא להשתמש בבית להניח דבר וכדומה¹³¹.

וגם אם יש להם זכות להשתמש להציב תצפיות או לארוב לגנבים ופושעים וכדומה, הרי זה רק כשאירע צורך בדבר, ואין בידם לגרום את הצורך לכך [לפחות ברוב המקומות]. ועוד שבכל אופן הם צריכים לקבל צו משופט, ומי שנזקק להחלטת אחרים לא יכולים להשכיר¹³².

לגמרי ממשרתו, אף לדעת הרמ"א בטל השכירות. ולכן יש להקפיד תמיד לשכור לזמן קצוב, כדי שלא תתבטל השכירות (משנ"ב ס"ק מ"ח), והארכנו בזה לעיל פרק ב'.

¹³⁰ חידוש זה שאי אפשר לשכור באופן שמלכתחילה התמנה לזמן מוגבל, כן חידש החכמת הלב (פ"ו סי"ט וסכ"ט), וטעמו מסברא שאינו יכול להשכיר על זמן שאין לו זכות השתמשות. אמנם רבים לא קיבלו חידוש זה, דמצינו הרבה קולות ששכירו ולקיטו משכיר לא לפי בעלותו, וכפי שהקשה החזו"א [גם כשלא הוגבל לזמן] איך ממשיכה השכירות לאחר שמת או עבר מתפקידו, לשיטתו ששוכרים את זכות השימוש של השכיר, ותיירץ (בסי' פ"ב ס"ק ל"ה) שמצינו שיש דין שכיר ולקיטו אף בשיירא שחנתה במדבר, שאין לגוי שום קנין במקום ואין שייך שכירות מהשול"ק, אלא שזה מעשה המתיר, ואם עשה שכירות כתקנת חז"ל הרי זה מועיל כאילו הבעלים השכיר. ולענ"ד נראה עוד שגם כשהמושל מתחלף הרי הממשל נשאר קיים, וחוקי השר שהתפטרו תקפים וממשיכים ומחייבים את הבאים אחריו, א"כ הוי כמו שלא מת, אלא התמנה אחר במקומו, להמשיך את אותה בעלות, וודאי שתמשיך השכירות.

¹³¹ דמבואר בביאור הלכה (סי"א ד"ה או) שצריך שהשכיר ולקיטו יוכל להשתמש להניח חפציו, וחיפוש אינו שימוש.

¹³² כ"כ בעירובי חצרות (סי' י"ד עמ' קל"ה) שאם יכולים בשעת חירום בעת מלחמה להשתמש אבל לא יכולים ליצור מצב זה בכל עת, לא יכולים להשכיר כמ"ש הביאור הלכה (סי' שצ"א ד"ה שלא), והרי המשטרה לא יכולה לפתוח מלחמה, ועוד שגם אם תפתח מלחמה לא יוצר מצב חירום שיתיר להם להיכנס לכל דירה, בפרט בישובים המרכזי וכדומה. ומה שיכולים להעליל עלילת שקר [אם יכולים], הרי זה כמלך שיכול להיכנס שלא ע"פ חוק דינא דמלכותא, ואינו יכול להשכיר כמ"ש הבה"ל (שם ד"ה שהרי). והטעם השני שאינם יכולים להיכנס ע"פ שקול דעת עצמית, אלא ע"פ צו משופט וע"י תביעה, א"כ צריכים

לגבי שכירות הרחובות ללא הבתים, הנה לענין מכח זכות המשטרה לסגור רחובות לזמן מה, ג"כ אינו מועיל, כיון שהזכות לסלק את התושבים מהרחוב, יכולה להועיל רק אם הם בעלים על הרחובות כמבואר לעיל. והזכות להשתמש ברחובות ניתן להם רק כשאירע צורך כלשהו, אבל לשימוש סתם אין להם שום זכות יותר משאר התושבים.¹³³

שכירות מהעיריה

יא. יש ערים בארץ ששכרו מהעיריה להתיר את רשות הגויים והמומרים, מכח שיש להם זכות לשנות רחובות ולהשתמש בהם. שכירות זו היא רק על הרחובות ולא על הבתים, ולכן אינה מועילה לכל האופנים, כמבואר לעיל שני אופנים שנשאר איסור מחמת החצרות, ומכל מקום כלפי הרבה מהגויים מועילה השכירות, ובמקומות אלו נשאר לשכור רק מאותם שלא נכללים בהיתר זה.

והנה מכח הזכות לשנות רחובות, אי אפשר להשכיר, מפני שזה רק כאשר המסלק בעלים על הרחובות, וזה אינו שייך כיום שהרחובות שייכים לכלל הציבור, והעיריה רק מופקדת עליהם לטובת בני העיר. ועוד שאין מי שיכול לשנות בסמכותו האישית אלא בהחלטת הועדות למיניהם, ודין זה מבואר לעיל שאי אפשר לשכור אף מכל הועדה יחד.

אלא ההיתר מכח זכותם להשתמש בהנחת דברים ברחובות, ואמנם מה שיכולים להניח פחי אשפה ומתקנים העומדים לשימוש התושבים, מסתבר שאינו מועיל להחשיבם כשכירו ולקטו, אלא צריך דוקא דבר שעומד לשימוש העיריה, ויש להם זכות לכך כגון להציב שלטי פרסומת, ומכשירים למכירת כרטיסי חניה וכדומה.

גם תובע [ששייך בזה גם החסרון הראשון הנ"ל] וגם החלטת שופט, ואינם יכולים להשכיר כמ"ש הב"י והמשנ"ב במלך שצריך הסכמת יועצי המדינה. ועוד כתב בספר נתיבות שבת (פל"ז הערה צ"ג) שבערים הגדולות שיש בניני שגרירות של אומות העולם, ואין למשטרה שום אפשרות להיכנס לשם בכל מצב שיהיה, לא שייך שתועיל השכירות לשגריר.

¹³³ כ"כ בעירובי חצרות (שם), ומה שכתב החזו"א (סי' פ"ב ס"ק ט') שנהגו לשכור משוטר העיר, היינו באופן שהזכיר שם "שיש לו רשות בכל חצר לצורך הממשלה וליכנס שלא ברשות", וזה היה בזמנים ההם ובמקומות ההם בחו"ל, אבל כיום בארץ ישראל השתנו הדברים ואינו יכול להיכנס לחצרות סגורות, אא"כ יש איזה חשד מיוחד בחצר זו. עכ"ד העירובי חצרות. ויש לדון שמ"מ ברחובות יש למשטרה זכות יתירה, שיכולים לחנות באופן שאסור, אם יש להם צורך בכך, אמנם אין זה זכויות קבועות, ואם יעשה כן בקביעות יכולים התושבים להתלונן ולסלקו. וצ"ע.

שכירות מתאגיד המים וחברת החשמל

יב. אופן נוסף לשכירות שגם הוא כבר נעשה, לשכור מתאגיד המים, שיש להם זכות בהנחת מוני המים בחצרות הבתים [שכידוע המונה הינו בבעלותם ולא שייך כלל לתושב], וכן אפשר לשכור מחברת החשמל שיש לה זכות בהנחת מוני החשמל בחדרי מדרגות, וכיוצא בזה יש לחברת בזק זכות בהעמדת ארונות חיבור לרשת, אלא שהזכות של בזק היא רק ברחובות, וזכות חברות המים והחשמל היא גם בהרבה חצרות [לא כולם כדלקמן].

יש לציין ששכירות מתאגיד המים צריכה להיעשות בכל עיר בפנ"ע, אבל שכירות מחברת החשמל נעשתה עבור כל תושבי הארץ, ואין צורך לעשותה שוב במקום שרוצים לעשות עירוב חדש.

יג. בשכירות זו נוספו כמה נידונים שההכרעה בהם לא ברורה, ונתונה לחכמי הדור.

א. האם ניתן להחשיב שהמונה משמש את החברה, והתושב נותן להם אפשרות להשתמש בחצרו [כדי לקבל טובת הנאה], או שמא ההגדרה היא שהמונה מושאל לתושב להשתמש בו, שיוכל לקחת מים וחשמל בצורה מדודה, שרק כך ניתן לשלם בעד הצריכה, ורק באופן זה ניתן לקבל שירות. ויש לדון לכאן ולכאן ואכמ"ל.

ב. צ"ע היכן זכות השימוש של החברה. לכאורה מלבד המונה, מעליו או תחתיו, אינם יכולים להוסיף שום דבר, וא"כ המקום הניתן להם הוא רק מקום המונה, ובמקום זה [בתוך המונה] אין התושב יכול להשתמש, ואף לא יכול להעביר את המונה ולהשתמש במקומו, שהרי הוא קבוע ואין רשות לגעת בו שלא ע"י החברה. נמצא דהוי כייחד מקום לשכיר ולקיטו, שאינו נחשב כשכיר בכל רשות הגוי ואינו יכול להשכיר (שו"ע סי"ג ומשנ"ב ס"ק מ"ג). ויש משיבים על טענה זו שכאשר בעה"ב יכול להשתמש מעל ומתחת נחשב שמשמש יחד עם השכיר, ומועיל לפ"ד המשנ"ב [ולא לפי דעת השו"ע], ועוד שיכול לבקש מהחברה להעביר את המונה¹³⁴.

¹³⁴ כן השיב בספר עירובי חצרות (עמ' קל"ז) על טענת המפקקים. ומש"כ שאפשר לבקש מהחברה להעביר, צ"ע שאינו יכול לבקש ללא סיבה, אלא לצורך הרחבת הדירה וכדומה, וגם אז צריך לשלם אגרה, ומה שאפשר לסלק רק ע"י תשלום לכאן לא נחשב שיכול לסלק. וי"ל שכיון שמ"מ יכול להכריחם להעביר כשהיה לו צורך במקום זה, מספיק להחשב שיכול לסלקם, ומועיל לפ"ד המשנ"ב.

ג. חברת החשמל לא יכולים לקחת את המונה ללא סיבה מספקת, א"כ גם החברה משועבדת לתושב בשימוש זה, ואין זה שימוש של השכיר¹³⁵. וי"ל כיון שאם ירצו לספק חשמל בחינם ללא מונה, יכולים לקחת את המונה, א"כ אינם משועבדים לתושב.

ד. בעשיית השכירות הוסיפו תנאי בחוזה [כדי להניח דעת העו"ד מטעם החברה], ובו כתוב שהשכירות "לא תיצור כל זכויות לשום אדם, אשר לא היו קיימות לפני עריכת השכירות". מלשון זה ניתן להבין שבשכירות לא חל שום קנין, וא"כ הכל בטל ומבוטל. ובספר עירובי חצרות (עמ' ת"א) הביא את הנוסח, ונוסף בשולי הדף שהובאר בדיון שהכוונה למעט זכות במוני החשמל עצמם, ולא למעט זכות במקום המונה. אולם י"א שהבהרה בע"פ אינה מועילה כיון שהקנין נעשה ע"ד החוזה, ואין התחייבות מעבר לכתוב בו.

ה. בנוסף למחלוקת הנ"ל האם מועיל שכירו ולקיטו בחצר, יש אומרים שכאן לכו"ע לא יועיל, כיון שגם המתירים היינו בזכות בחצר פרטית, משא"כ בחצר משותפת לגוי וישראל אין למשתמש דין שכירו ולקיטו, ובפרט כאשר יש לשכור גם זכות מצד עצמו [שהוא גר בבנין זה או בעיר זה]. ועי' מה שהאריך להשיב ע"ז בספר עירובי חצרות מכתב ז' (עמ' ת"ה).

יד. מלבד הנידונים הנ"ל, יש כמה וכמה אופנים שאין המונים נמצאים במקום המועיל או שאין מונה כלל, ולגבי אותם דירות יש לשכור באופן פרטי מהגוי או המומר הדר בהם. ולכן כל מקום שמסתמכים על שכירות מחברת חשמל, אין לסמוך ע"ז אלא לאחר שבדקו את כל דירות הגויים והמומרים אם יש להם היתר, ולאחר ששכירו מאלו שאין להם היתר¹³⁶.

א. דירה שאין לה מונה פרטי, אלא לוקחת חשמל מדירה אחרת, והדבר מצוי מאוד בזמנינו. כגון, יחידות דיור, דירות מחולקות, עובדים זרים ששוכרים מחסן. וכן כל מקום ציבורי שמתגוררים בו גויים, כגון ישיבה, מוסד, בתי אבות, בתי מלון וחדרי אירוח [באופן שהם אוסרים, כמבואר במק"א].

ב. כאשר המונה עומד ברחוב [בארון שלפני חצר הבנין], כפי שהחוק מחייב בשנים האחרונים, באופן זה אין השכירות מועילה לחצר אלא לרחוב.

¹³⁵ כן הובא בעירובי חצרות שם.

¹³⁶ בדרך כלל, המקומות שבדקו מצאו מקרים בודדים שלא הועילה השכירות מחברת חשמל, וכל זמן שיש אחד כזה אין העירוב מתיר לטלטל מהבית לחצר ולרחובות.

ג. כאשר המונה אינו באותה קומה שגר הגוי, כגון שהמונים בקומת קרקע, או בבנינים ישנים שיש שתי מפלסים בכל קומה, [ונחשיב כל קומה וכל מפלס כחצר בפנ"ע], נמצא שאין השכירות מהשימוש במונה מועילה לקומה ההיא, ואם יש שם שני יהודים וגוי, הם אסורים בקומה שלהם, ואוסרים גם בקומות התחתונות וברחובות כמבואר לעיל.

ד. דירות שנבנו על הגג, ויש להם מסדרון פנימי, אם במסדרון הפנימי יש שני יהודים וגוי, היהודים אסורים במסדרון ואוסרים בבנין וברחוב מדין רגל האסורה במקומה, אע"פ שיש מוני חשמל בקומה שלפני הגג, [כיון שאין זה מועיל למסדרון].

אמנם בכל חמשת כללים אלו יש פרטים רבים, ויש מקרים שאינם אסורים, ומחמת מורכבות הענין יש לעשות את הבירור יחד עם ת"ח מנוסה בתחום זה.

ה. בנינים חדשים שנבנו אחר שנעשתה השכירות (שנת תשס"ה), שחברת חשמל לא היתה שכירו ולקיטו במקומות אלו¹³⁷.

¹³⁷ עיין חזו"א (סי' פ"ב ס"ק ל"ד) שהקשה כע"ז על שכירות משר העיר, הרי לא היה שכירו ולקיטו של דירות חדשות. ומ"מ גם לפי מה שנדחק שם ליישב ששוכרים את כל המדינה, היינו דוקא בשר העיר שיש לו זכות השתמשות בכל המדינה, אבל חברת חשמל אין לה אלא במקומות שהוגשה בקשה להנחת המונה.

פרק ו'

דיני השכירות בדירות שכורות

שכירות מהמשכיר מדין בעלים שיכול לסלקו

א. מי שהשכיר דירה לגוי, והתנה עמו שיוכל לסלקו [שאם הבעלים ירצה את הדירה, יצטרך לפנותה], יכול המשכיר להשכיר את הדירה לצורך העירוב בלי לפנות את הדייר ובלי להודיע לו¹³⁸. ויש אומרים שזה דוקא כשהמשכיר גוי, ולא כשהמשכיר הוא יהודי [ועי' בסעיף ג' אופן אחר שיכול להשכיר]. אם התנאי שצריך להודיע ל' יום לפני הזמן, נראה שיכול להשכיר עכשיו לעוד שלושים יום¹³⁹.

ב. באופן שהמשכיר לא רשאי לסלק את הדייר לפני תום זמן החוזה, אינו יכול להשכיר מהדין הנ"ל את הזמן המושכר כבר, ומכל מקום יכול להשכיר את הזמן שלאחר תום החוזה, כדי להתיר אם ימשיך הגוי לדור שם או שיבוא גוי אחר.

ג. לדעת החזו"א אפשר לשכור רק כשהמשכיר עצמו ג"כ גוי, אבל לא כאשר המשכיר ישראל. ולדעת שאר הפוסקים אין חילוק. ואפשר לשכור אף ממשכיר ישראל¹⁴⁰.

והנפק"מ בפרט זה גדולה מאוד, לגבי שכירות מבעל בית מלון ובית אבות וכדומה, שאם הוא ישראל לא יכול להשכיר לפ"ד החזו"א. ונחלקו רבני זמנינו כיצד יש לנהוג למעשה¹⁴¹.

¹³⁸ שו"ע סי' שפ"ב סי"ח. והיינו בין כשהתנה שיוכל לסלקו כשירצה (משנ"ב ס"ק ס"א) או שכך מנהג העיר (חכמת הלב פ"ו סכ"א, ע"פ ריטב"א סה:), או שנגמרה תקופת השכירות, או שלא שכר לזמן מסוים (שם ע"פ רשב"א בתשובה ח"ה סי' ד'). ויכול לשכור מהמשכיר לכתחילה, וכל שכן מהשוכר (משנ"ב ס"ק ס"ב).

¹³⁹ ואע"פ שלא אמר לו לצאת בעוד שלושים יום, וא"כ אין עדיין את הדבר שעושה שיוכל לסלקו, מ"מ לא חסר בבעלות ש"מ, וכיון שיש לו את היכולת להודיעו ועי"ז יסתלק זכותו בעוד שלושים יום, מפני שיש לו כח להשכיר את הזמן העתיד. וכ"כ בחכמת הלב (פ"ו סכ"א בבינת הלב).

¹⁴⁰ החזו"א כתב כן בכמה מקומות (סי' פ"ב סק"ח וס"ק ט"ו, צ' סקל"ט), ובס"ק ט"ו שם ביאר טעמו, וביארו כוונתו דהחזו"א לשיטתו שיש הבדל בין שכירות מגוי לשכירות מישראל, ששכירות מגוי היא על חלק קטן בביתו להניח חפץ, ובזה ניתרת כל רשותו, משא"כ בישראל צריך לשכור כל רשותו. ובשכירות מהמשכיר ביאר החזו"א (סק"ח שם) שהיא שכירות רק על חלק קטן, ולכן נקט שמועיל רק בגוי ולא בישראל. ולפ"ז כתב בעירובי חצרות (סי' י"ז עמ' קס"ט) שלדעת הראשונים והמשנ"ב שגם בגוי הוי שכירות על כל הרשות, וההסבר כאן הוא ששוכרים מהמשכיר את כל הרשות, א"כ זה מועיל גם בישראל.

אם המשכיר מומר, דינו כמשכיר גוי¹⁴².

שכירות מוהמשכיר מדין שכירו ולקיטו

ג. דין נוסף שהמשכיר יכול להשכיר אף כאשר אין לו זכות לסלק את הדייר, והוא כאשר יש למשכיר חפץ פרטי המונח בדירה המושכרת, ואינו עומד לשימוש הדייר אלא לאיחסון עבור בעה"ב [כגון שמשאיר בגדים בארונות העליונים, או ארגזים במרפסת וכדומה], יש למשכיר דין שכירו ולקיטו ויכול להשכיר את הזמן שכבר השכיר לגוי¹⁴³.
דין זה מועיל בין אם המשכיר גוי ובין אם הוא יהודי¹⁴⁴.

¹⁴¹ בשכירות מבעל בית מלון ובית אבות מונח שתי שכירות, א' מדין בעלים שיכול להשכיר את הדירה וכך לא יאסרו אף הבאים בעתיד, ועי"ז אפשר לשכור לעשרים שנה ללא צורך במעקב נוסף. ב' שוכרים גם מדין שכירו ולקיטו שמועיל להתיר אם יש דיירים ששכרו חדר ואינו יכול לסלקם, ומ"מ יש לו רשות להניח חפץ כדלקמן בסעיפים הבאים. אך זה לא מועיל לדייר שלא נמצא כעת, וכל שבוע שיבוא דייר חדש יצטרכו לשכור ממנו. ובמקומות כאלו זה קורה כמעט כל שבוע. וא"כ לפ"ד החזו"א כשהבעה"ב ישראל וא"א לשכור מדין בעלים לזמן העתיד. א"כ צריך כל ערב שבת וערב חג לשכור מחדש כדי שיהיה שכירות לדיירים שהתחדשו במשך השבוע, וכך מורה בעל החכמת הלב, וכמ"ש בספרו (סוף פרק ט'). אבל לפי מה שנקטו בדעת רוב הפוסקים שאפשר לשכור ממשכיר ישראל, אפשר לשכור מהמנהל פעם אחת, ומכאן ולהבא הדירות מושכרות לעירוב וכל החדשים לא אוסרים, וכך נקט בעירובי חצרות (בכל הספר) וכן מורים למעשה הת"ח בב"ב. ועוד נפק"מ גדולה במקומות שאין למשכיר [המנהל] זכות להיכנס להניח חפץ בחדרים המושכרים וא"כ אין לו דין שכירו ולקיטו, ולמתירים אפשר לשכור כעת שכל המתחדשים לא יאסרו, ורק צריך לשכור מהנמצאים קודם השכירות. משא"כ לחזו"א אין פתרון, אלא מש"כ בחכמת הלב שם שהמנהל יוסיף בחוזה שתהיה זכות למישהו מסוים להניח חפץ בחדרים, ויהיה לו דין שכירו ולקיטו, וכל השוכרים מכאן ולהבא שוכרים על דעת זה, וישכרו ממנו כל ערב שבת וחג, כדי להתיר את המתחדשים. [לגבי אלו שכבר נמצאים ואין זכות להניח חפץ בחדריהם, לא מועילים פתרונות אלו בין למתירים ובין לאוסרים, אלא צריך לשכור מכל אחד באופן פרטי או להפקיד חפץ אצל כל אחד. והנפק"מ היא רק כיצד להתיר את המתחדשים].

¹⁴² שהרי דירת מומר ניתרת בשכירות רעועה כדירת גוי [ומספיק שכירות במקצת הבית לפ"ד החזו"א], אמנם יש אחרונים שנקטו שרק לחומרא אמרינן שדירת מומר כדירת גוי, אבל הוא גם אוסר כישראל [כמ"ש האבה"ע ורע"א וגאו"י], אבל החזו"א היקל בזה, וכן מצדדים להקל כמ"ש במק"א.

¹⁴³ שו"ע שם, ומש"כ השו"ע והראשונים שיש למשכיר "תפיסת יד", אין הכוונה לדין תפיסת יד המושכר בשו"ע סי' ש"ע, דשם אין השוכר אוסר כלל וא"צ לשכור, אלא לשימוש כלשהו הנותן דין שכירו ולקיטו (משנ"ב שם ס"ק ע"ו).

¹⁴⁴ כ"כ בחכמת הלב (פ"ו הערה ל"ה) שהרי גם ישראל יכול להיות שכירו ולקיטו של גוי, אלא שיש נפק"מ שאם הוא ישראל נחלקו הראשונים אם דינו להשכיר את רשות הגוי או לערב, והם שתי דעות בשו"ע סעיף י"ב וכמו שהובא לעיל פרק ד'. עוד נפק"מ כתב שם שאם המשכיר גוי מועילה השכירות גם

שכירות זו מועילה דוקא לזמן שכבר השכיר לגוי, אבל כלפי הזמן שעדיין לא השכיר, כגון לתקופה שיאריך את החוזה, או שיתחלף דייר, לא מועילה שכירות זו, [ומ"מ יכול להועיל מהדין הראשון הנזכר לעיל].

ד. אם אין למשכיר זכות לסלק וגם לא להניח חפץ, אינו יכול להשכיר ולהתיר את התקופה שכבר השכיר לדייר, וצריך לשכור דוקא מהדייר בעצמו.

האפשרויות הרבות שמועילה שכירות מהמשכיר

ה. יש הרבה חלקים ותקופות שהשכירות מהמשכיר יכולה להועיל ולהתיר. והדינים תלויים גם בהסכם החוזה עם השוכרים.

א. לתקופה שיבוא שוכר חדש, [כיון שעדיין לא השכיר לזמן ההוא, יכול להקדים ולהשכיר כעת לצורך העירוב [ואין חסרון של דשלב"ל], ואח"כ אינו משכיר לגוי אלא מה שנשאר בידו, והרי זו רשות מושכרת ואינה אוסרת]. ב. לתקופה שאותו דייר שנמצא עדיין לא חתם חוזה, ורק אח"כ יאריך אותו. ג. כשאפשר להודיע לשוכר להתפנות מהדירה מיד, או אפילו רק בהודעה שלוש יום מראש, יכול להשכיר להתיר מאחרי שלוש יום מעשיית השכירות עם העירוב. ד. במקרים שהמשכיר יכול לסלק את השוכר מיד, יכול להשכיר מיד [וא"צ שכירות מהשוכר. ה. במקום שהמשכיר קיבל רשות להשאיר בדירה המושכרת חפצים שלו [שאינם משמשים את השוכר], יכול להשכיר [מדין שכירו ולקיטו]. ו. גם במקרים שאין למשכיר שום זכות בבתים, אך יש לו זכות בפרוודורים ויכול לתת לדייר מעבר ממקום אחר, יכול לדעת הרמ"א להשכיר את הפרוודורים ואז רק דירות הגויים והמומרים אסורים ודירות היהודים והחצרות מותרים בטלטול.

השכירות למעשה

ו. לפ"ז כאשר יש דירות שכורות המושכרות לגויים או מומרים, בדרך כלל יש לעשות שכירות כפולה, א. שכירות מהדייר, המועילה עם הזמן שכבר חתם חוזה. ב. שכירות מהמשכיר, על הזמן שלאחר תום החוזה [אם יאריך אותו דייר, או שיבוא גוי אחר].
ואם יש למשכיר זכות לפנות את השוכר, או שיש לו זכות להניח חפץ בדירת השוכר, אפשר לעשות את שתי השכירות מהמשכיר.

כלפי התקופה שלאחר תום החוזה הקיים [אם יאריך, או יכנס דייר אחר], כי לזמן שכבר השכיר מועיל מדין שכירו ולקיטו, ולזמן שאח"כ מדין בעלים כנ"ל בסעיף א'. אבל אם הבעלים ישראל, סובר שאינו יכול להשכיר את הזמן העתיד מדין בעלים, דאין שכירות מישראל אלא מה שיכול להשכיר דירת גוי.

והנה לפי מה שהתבאר שיש הרבה אפשרויות שתחול השכירות מהמשכיר, אך אם נתחיל לפרט אותם, יפחד המשכיר שעומדים לנשל אותו מכל נכסיו, וגם יסתבך בהבנת הדברים, לכן אפשר ועדיף לומר לו שישכיר כל מה שבאפשרותו להשכיר ע"פ הלכות עירובין. וכך הוא לא ישים לב כלל מה טמון בזה ויתכן שלא יפחד.

ז. כאשר שוכרים מהמשכיר גם דברים שחלים מיד, וגם דברים שאינם יכולים לחול מיד [כגון דירות שכבר השכיר וכעת אינו יכול להשתמש בהם], כתבו הספרים שצריך לתת למשכיר שתי פרוטות לקנין, האחת עבור הדברים שחלים מיד ואחת עבור הדברים שיחולו לאחר זמן¹⁴⁵.

שכירות ממשכיר ישראל

ח. יש שכתבו שהשכירות משר העיר [או כל בעלים שמשכיר דירות] אפשרית רק כאשר הוא גוי או מומר אבל אם הוא ישראל אין השכירות מועילה עבור גוים שיבואו בעתיד, ויש חולקים¹⁴⁶.

¹⁴⁵ כ"כ בעירובי חצרות [בחווה השכירות ממשכיר], ובקונטרס ערביתם.

¹⁴⁶ כן חידש בחכמתה לב (סוף פרק ו') לגבי שכירות בבתי אבות ובתי מלון, שהבעלים יהודי שומר תומ"צ, וטעמו כי קי"ל אין שכירות מישראל ולכן כלפי גוים ומומרים שנמצאים כעת והיו כשכירו ולקיטו שלהם [ע"י זכותו להניח חפץ יכול להשכיר, אבל כלפי אלו שיבואו בעתיד שזה מועיל מכח בעלים שע"י שהשכירות מועילה כעת היא ממשיכה אף לאחר שישכיר ולכן אין השוכר החדש אוסר, ובשלמא כאשר הבעלים גוי שמועיל בו דין שכירות, אפשר לשכור עכשיו ל התיר את הבאים, אבל כאשר אין הבעלים ישראל ואין בו דין שכירות א"א לשכור ממנו.

ויש להקשות א"כ גם בבעלים גוי, הרי הבעלים לא דר, והדירה כעת ריקה, ואיך מועיל לשכור הרי במקום שאין דירה אין דין שכירות. ואולי יש שכירות כזו, שהרי תמיד שוכרים לפני שבת אע"פ שמה שעושה את אותה דירה האוסרת זה האכילה בשבת. אבל מדין שר העיר ששוכרים אף דירות ישראל שיכנסו בהם גוים, מוכח דמהני ואמנם החזו"א נשאר בצ"ע ולא כ' ע"ז נהגו שמועיל. ודעת היש חולקים היא דעת הרבנים פה ב"ב, כיון שקי"ל כמשנ"ב (סי' ש"פ ס"ק י"ג) שיש שכירות מישראל ביום חול.

פרק ז'

נוסחאות השכירות השונות

ביאורים ודיוקים בנוסח השכירות

עיקרי הדברים

בנוסח השכירות יש לתת דגש על שלשה דברים.

א. השכירות היא בנוסח ש"משכיר את רשותו" למשתתפים בעירוב, בלי לפרט ששוכרים להתיר טלטול, ובלי לפרט ששוכרים להניח חפץ. [לא מזכירים שהשכירות רק להתיר טלטול, כדי שיועיל גם לחזו"א, ולא מזכירים להניח חפץ, שיועיל גם לדעת הראשונים והאחרונים, לכן שוכרים בנוסח הגמ' והשו"ע]. השכירות היא זכות בדירה, וכך הישראל נחשב בעלים, והגוי אורח. אבל לגוי אומרים הסברים פשוטים ומתחמקים, כגון שעי"ז כולנו נהיים משפחה אחת שיש לכולם זכות בכל מקום.

ב. שוכרים עבור כל מי שישתתף בעירוב, אף מי שיבוא בעתיד. כדי שבכל שבת ודאי ישאר מישהו שרשות הגוי שכורה לו. ודבר זה נצרך בעיקר בשכירות בבתי מלון, בתי אבות ובתי חולים, שהמתאכסנים מתחלפים בתדירות, וכעבור זמן מה כבר יתכן שלא נשאר אף אחד שהיה בתקופת ביצוע השכירות.

ג. שוכרים לזמן קצוב, לעשרים שנה, או חמישים שנה, מיום ביצוע השכירות. לא לשכור ליותר מחמישים שנה, ובעיקר לא לשכור סתם ללא קביעת זמן.

פרט זה חשוב ביותר, שאם לא עושים אותו, הגוי יכול לבטל את השכירות לדעת הרבה פוסקים, וכן אם ישכיר דירתו או ימכור תבטל השכירות, ובשכירות משכירו ולקישו או פקיד כלשהו, השכירות תבטל כשיעבור מתפקידו. משא"כ אם קובע זמן, אינו יכול לחזור מהשכירות, ואף אם השכיר [וי"א גם אם מכר] ממשיכה השכירות.

ד. מלבד נוסח השכירות, החלק החשוב ביותר הוא, קנין השכירות, שנעשה דוקא ע"י כסף, ולא בשאר קנינים כמבואר לעיל פרק ב' סעיף ג'.

לשם כך יש לתת לפחות פרוטה אחת (כיום בערך 17 אגורות), וכאשר שוכרים ממשכיר שיש לו כמה דירות [כגון בבתי מלון, ובתי אבות בדיר מוגן] יש לתת שתי פרוטות, אחת לקנינים שחלים בעת השכירות, והשניה לקנינים שאינם יכולים לחול בעת

זו ויחולו בזמן שיתאפשר ע"פ הלכה, [דהיינו דירות שהשכיר כבר ואינו יכול לסלק את הדייר, יכול להשכיר לתקופה שאחרי שיסתיים החוזה הקיים כעת, ועוד אופנים].

דיוקים ופרטי דינים

א. שוכרים את כל הרשות, ולא רק חלק ממנה. [כדמשמע בראשונים, ולא כדמשמע בחזו"א לפי הבנת העירובי חצרות (עמ' ש"פ)].

ב. שוכרים את עצם הרשות, ולא רק זכות להניח חפץ. [כדמשמע בראשונים ובפוסקים, ולא כמ"ש החזו"א (סי' פ"ב סק"א), כמו שהאריך בעירובי חצרות מכתב א' (עמ' שפ"ח – ש"צ) שהסכימו לכך הרבה ת"ח, ולא כמו שנקט בחכמת הלב (פ"ו)].

ג. לא מזכירים שהשכירות רק להתיר טלטול, ללא שימוש בפועל. [כדי לצאת ידי שיטת החזו"א הנ"ל, ובנוסף סתמי ודאי מועיל גם לדעתו, שהרי זה נוסח הגמ' והשו"ע, וכמ"ש בעירובי חצירות שם].

ד. הנוסח הנ"ל מתייחס לשכירות בית הגוי (מקום אכילתו בשבת), ולא רק זכות בחצרו. אבל במקרים שחושש שאינו מסכים להשכיר את ביתו מחשש שיכנסו אליו או יוציאו אותו מדירתו, ניתן לשכור לפחות את זכותו בחדר מדריגות ובחצר וברחובות, ויועיל להתיר [לרמ"א ולא לשו"ע] לטלטל מבתי היהודים לחצרות ולרחובות, רק לא להכניס לבתי הגויים והמומרים.

ה. דבר נוסף שאפשר להוסיף למי שחושש להשכיר, שישכיר רק לשבתות וחגים שבמשך העשרים שנה הקרובות. באופן זה העיר העירובי חצרות להדגיש שמשכיר משנה לפני הדלקת נרות עד אחרי צאת שבת, כדי לאפוקי מדעת הגויים ששבת (סנדי) מתחיל משעה 12 בלילה. [ויתכן שאינו מעכב].

ו. ולשון "שכירות" הוא בדוקא והוא מעכב, אם אמר לשון מתנה לא מועיל. ולשון שאלה [ששואל את רשות הגוי], מחלוקת. ולשון קנין י"א שאם אמרו לזמן הוי כשכירות, וי"א שהענין דוקא בלשון השכירות שהגוי יחשוש מלהשכיר, וכ"כ בנתיבות שבת.

ז. זמן המקסימום לשכירות, כתב המשנ"ב עד עשרים שנה, שיותר מכך נראה כחוכא. ומחברי זמנינו (חכמת הלב ועירובי חצרות) הוכיחו ממקור דבריו של המשנ"ב שכתב כן רק לגבי שכירות מפקיד של המשכיר שלא מדיעת הבעלים, אבל בשכירות גמורה ובשכירות משכירו ולקיטו אפשר להשכיר אפילו עד חמישים שנה, אמנם לא יותר מזה מפני שנראה כחוכא. ומ"מ הביא העירובי חצרות (מכתב ג') בשם הגר"ש וואזנר

שליט"א שכיום אף בשכירות גמורה יותר מעשרים שנה נראה כחוכא, ולכן לכתחילה ישכור לעשרים שנה"א א"כ יש חשש שלאחר מלאת זמן זה יהיה קשה לשכור שוב.

יש להסתפק כששוכרים מאדם ששכר דירה לכמה שנים, ואינו יכול להשכיר לעשרים שנה, האם יש צורך לשנות ולהוסיף בנוסח שמשכיר רק לזמן שיכול להשכיר, או אפשר לומר עשרים שנה, וכמה שיחול יחול. [דשמא כיון שעשרים לא יכול להשכיר, לא יחול כלל].

עוד יש להסתפק האם כשיאמר שמשכיר "לכל הזמן שהוא יכול להשכיר", נחשב כשכירות לזמן קצוב, או כשכירות סתם. וכן יש להסתפק אם שוכר "לעולם", האם נחשב כשכירות לזמן קצוב או כשכירות סתם. ובקונטרס ערביתם (להגר"ש קרביץ שליט"א) הוסיף באופן זה שיאמר ששוכר "לא יותר מחמישים שנה" ובעירובי חצירות (עמ' שצ"ב) לא כתב תוספת זו וצ"ע.

ח. השכירות "עבור" כל המשתתפים בעירוב. כ"כ בחכמת הלב ובעירובי חצרות. ויש שטענו שלשון זה יכול להתפרש שהשכירות היא למבצע השכירות, ורק יעמוד לשימוש שאר המשתתפים בעירוב, ואין בזה חלות שכירות לכל אחד ואחד, וזה לא מועיל שהרי שימוש לא מספיק להתיר אלא צריך חלות שכירות למישהו [לפחות אחד] מבני החצר. ולכן טענו שעדיף לומר שהשכירות היא "לכל" המשתתפים בעירוב.

ט. השכירות היא לכל המשתתפים, למרות שמספיק שיהיה מושכר לאחד מהמשתתפים בעירוב, מ"מ כיון שיתכן שהוא יצא לשבת מהעיר, ואז יש לפקפק אם תועיל השכירות לנשאים. ובפרט באופנים שהשכירות היא להתיר בית מלון או בתי אבות וכו' שכעבור תקופה יתחלפו כל אלו שהיו במקום בזמן עשיית השכירות, שבאופן זה יש פוסקים שאינה מועילה, על כן יש לשכור עבור כל המשתתפים כעת ואלו שישתתפו בעתיד, ובכך יצאנו מידי כל חשש.

י. המהר"ם שיק עורר בעיה כשאומרים ששוכרים עבור כולם, שהרי נוסח זה כולל גם גויים שאין להם שליחות ואי אפשר לשכור עבורם, ואף אם יאמרו ששוכרים רק עבור היהודים, הרי יש מומרים שי"א שאין להם שליחות ואי אפשר לשכור עבורם, וכיון שחלק מהשכירות לא חלה הוי כקני את וחמור שכל הקנין מתבטל. אמנם מעיקר הדין יש להשיב על דבריו מכל מקום לכתחילה ראוי לא להכנס למחלוקות.

ולכן יש כמה נוסחאות לצאת מידי חשש זה. בנוסח החכמת הלב (מובא לקמן בהערה) כתב לומר "השכירות היא עבור המעוניינים בעירוב". ובעירובי חצרות (הנוסח הארוך דלקמן) כתב שהשכירות היא "לכל מי שיכול לערב שהשכירות מועילה לו",

וביאר בספרו שלא הסתפק לומר עבור מי שהשכירות מועילה לו, כי נוסח זה כולל גם מומרים שהשכירות מועילה להם שלא יטלטלו באיסור, ומ"מ י"א שאין להם שליחות לזכות, ולכן הוסיף לומר עבור מי שיכול לערב. ובקונטרס ערבתם כתב ניסוח משופר יותר, שהשכירות היא "לכל מי שישתתף בעירוב", והרי מומר וגוי לא יכולים להשתתף בפת אלא דינם להשכיר ואינם בכלל זה. וכן כתבנו (בנוסח הקצר) דלקמן. שאלה זו של קני את וחמור, קיימת גם לגבי המקומות ששוכרים, כאשר שוכרים ממנהל או משכיר חדר אירוח, והשכירות אינה יכולה להועיל על כל החדרים, ולכן בנוסח הארוך נוסף סעיף שאם חלק כלשהו לא יכול לחול, לא יעכב מהשאר לחול.

יא. שכירויות שונות: בשכירות משכירו ולקיטו של גוי, יש לפרש ששוכר את המקומות שיש לו בהם דין שכירו ולקיטו, כלומר שיש לו בהם זכות להניח חפץ. ומסתבר שאין צורך לפרש בנוסח השכירות שדין שכירו ולקיטו זה שיש לו רשות להניח חפץ. אלא אם התכוון לה שכיר מה שהוא יכול על פי הדין, זה מספיק. ומ"מ ראוי שידע על מה מדובר, ולכן ראוי להסביר שהכוונה למקומות שיש לו בהם זכות להניח חפץ, ואין זה חלק מהנוסח.

יב. בשכירות מאדם שמשכיר דירות או מנהל בית מלון ובתי אבות וכדומה, עושים כמה שכירויות, כלומר מכח כמה דינים כדלהלן, משום שלפעמים חלקם לא תופסים ע"פ הלכה, כגון [א] שכירות על החדרים המושכרים מדין בעלים שיכול לסלקם. אבל במקומות רבים אין למנהל זכות לסלק אחרי שהשכיר, לכן עושים עוד שכירות [ב] מדין שכירו ולקיטו שיכול להניח חפץ. יש מקרים שגם לכך אין רשות, לכן עושים עוד שכירות [ג] שוכרים את הפרוזדורים שהוא בעלים לסלק את הדיירים ולתת להם דרך אחרת, [אלא שזה מועיל רק לפרוזדורים ולא לחדרי המומרים, וכ"ז לפי הרמ"א ולא לשו"ע]. אך לפעמים אין בסמכותו לשנות את הדרך, כגון שהוא תחת הנהלה אחרת, ולכן עושים עוד שכירות [ד] שוכרים את הפרוזדורים מדין שכירו ולקיטו שיכול להניח בהם חפציו. יש מקומות שאמנם אין למנהל זכות ע"פ הלכה להשכיר כעת, אך יש לו זכות להשכיר את הזמן שעתיד לבוא, כגון את הזמן שלאחר תום ימי החוזה שכירות עם הדייר, או שהדייר יעזוב מכל סיבה שהיא ויבוא אדם אחר, ניתן לשכור כבר עכשיו על מנת שיחול בזמן ההוא, ולשם כך עושים עוד שכירות [ה] שמשכיר את החדרים שיוכל להשכיר בעתיד שיחול בזמן שיוכל להשכיר. יתכן מצב שיש עוד דברים לשכור מהגוי [ו] כגון לשכור את הדירה שלו עצמו אם הוא אינו שומר תומ"צ.

לאור כל האפשרויות הנ"ל, ומכיון שאם נפרטם יש חשש שישכח איזה פרט, או שהמנהל ימאן להשכיר בראותו כמה דורשים ממנו, לכן כך ניתן לומר באופן כולל והרבה פחות מחשיד, "אני שוכר ממך את כל המקומות שביכלתך להשכיר ע"פ דיני עירובין, וכל שכירות תחול ברגע שתוכל לחול".

נוסח השכירות הארוך:

חוזה עשיית השכירות מהדייר עצמו¹⁴⁷

הסבר:

* מטרת השכירות היא לאפשר את ביצוע עשיית "עירובי חצירות", שמטרתו להתיר לתושבים לטלטל חפצים מחוץ לביתם בשבתות ובמועדי ישראל, כמצות הדת היהודית.

* יש לומר את נוסח השכירות, ואח"כ לתת את הכסף לקנין. ואם אפשר מומלץ לשכור באמצעות הטופס דלהלן, כדי להבטיח שהשכירות תיעשה כהלכה. [אפשר לומר לו מראש שלאחר השכירות הטופס ישאר אצלו, כדי שלא יחשוש להשכיר].

השכירות:

* מר _____ הח"מ משכיר בזאת את כל רשותו.

* תקופת השכירות היא למשך עשרים שנה מיום החתימה על מסמך זה.

* ההשכרה היא לכל מי שיכול לערב שהשכירות מועילה לו, או שתוכל להועיל לו בעתיד.

* יובהר בזאת כי אם השכירות לא תהיה תקיפה או מועילה לגבי חלק מהשוכרים או לגבי חלק מהמקומות, לא יעכב הדבר את קיום ותוקף השכירות לגבי שאר השוכרים ושאר המקומות.

* עבור שכירות זו נתקבל סך: _____ ₪.

* וע"ז באתי על החתום: _____

תודה רבה

¹⁴⁷ נוסח זה שנדפס למעלה נערך ע"י הגר"מ מושקוביץ שליט"א, בעמח"ס "עירובי חצרות".

נוסח השכירות לשיטת הגר"מ רוזנר שליט"א בעמח"ס "חכמת הלב" (ע"פ הנדפס בספרו עמ' 19) הוא כדלהלן:

"אני משכיר לך ולכל תושבי שטח העירוב המעוניינים בעירוב, זכות בביתי (ובבנין ובחצר, במגרשים ובמבואות, אשר לי או שאני שותף בהם, שנמצאים היום בשטח העירוב ואשר יתוספו בעתיד. השכירות היא) להניח בהם חפץ כל שהוא, ומשך השכירות היא לחמישים שנה מהיום, השכירות היא עבור המעוניינים בעירוב הגרים בו כעת, ולאלו שיתוספו תוך השנים הללו".

ההבדל המהותי בין השיטות הוא, שבשכירות של החכמת הלב נאמר ששוכרים "להניח חפץ כל שהוא", ובשכירות של העירובי חצרות שוכרים סתם את כל הבית, ועי' משנ"ת בזה בפרק ב', והתבאר ששכירות העירובי חצרות היא לפי מה שמוכח מהרבה ראשונים ואחרונים, וגם מועילה לכו"ע.

חוזה עשיית השכירות ממיי שיש לו פועל זר בביתו או בעלים שמשכיר דירתו

הסבר

מטרת השכירות היא להתיר את רשות הדריס שאינם שומרי תו"מ, שדריס בבתייהם של שומרי תו"מ¹⁴⁸, או שדריס בדירות שכורות, שאוסרים את העירוב. השכירות נעשית על ידי שכירות מבעלי הדירה, כדי לאפשר עשיית "עירובי חצירות", שמטרתו להתיר לשוהים בתחום המחיצות של העירוב לטלטל חפצים בתחום המעורב בשבתות ומועדי ישראל.

השכירות

אני _____ החתום מטה משכיר בזאת את כל המקומות שביכולתי להשכיר על פי הלכות עירובין [והיינו: א' להשכיר המקומות שיש לי בהם דין שכירו ולקיטו (ביאור: מקומות שיש למשכיר רשות להניח בהם או בחלקם חפץ כלשהו). ב' וכן את כל המקומות שיש ביכולתי להשכיר מדין בעלים, בין מקומות שבידי להשכיר בזמן השכירות ובין מקומות שיהיה בידי להשכיר רק בעתיד], באופן היותר מועיל. מקומות שאין ביכולתי להשכיר מידיית, תחול בהם השכירות מיד כשיתאפשר על פי הלכות עירובין הנ"ל.

* משך כל אחת מהשכירויות היא לעשרים שנה מהיום _____.

* כל אחת מהשכירויות הנ"ל, היא עבור כל מי שהשכירות עבורו מועילה כדי להתיר הטלטול בהווה או בעתיד, עד עשרים שנה מהיום.

* יובהר בזאת כי כל שכירות נעשית בנפרד, ואם אחת מהשכירויות לא תהיה תקיפה כלל, או שאינה מועילה לגבי חלק מהשוכרים או לגבי חלק מהמקומות, לא יעכב הדבר את קיום ותוקף יתר השכירויות, או את השכירות לגבי שכר השוכרים ושאר המקומות.

* עבור כל אחת מהשכירויות נתקבל סך: _____ ₪. ובסה"כ _____ ₪.

על כל הנ"ל באתי על החתום _____.

¹⁴⁸ וכל שכן אם דריס בבתיים של שאינם שומרי תו"מ, שהשכירות מהם יותר חלקה ע"פ ההלכה.

נוסח השכירות הקצר:

שכירות רגילה:

יש להקדים שבנוסח הקצר אין הסבר על השכירות, ואין דגש על שלושת העיקרים שבשכירות (המבוארים לעיל), נוסח זה הוא רק הגומר ההלכתי, ולפניו חייב לבוא הסבר, [מסיבה טכנית ולא הלכתית]. בהסבר יש לזכור את שלושת העיקרים, ולא לחרוג להסברים שפוגמים בשכירות כמבואר הכל לעיל.

הגוי והמומר צריכים לחתום, או לומר, או אפילו רק להבין ולהסכים, לנוסח זה: "אני מושכיר/ה את רשותי למושך עשרים שנה מהיום, לכל מי שישתתף בעירוב בתקופה הנ"ל".

אם שוכר ממנו בעל פה, אומר לו בנוסח זה: "אני שוכר ממך את רשותך למושך עשרים שנה מהיום, עבור כל מי שישתתף בעירוב בתקופה הנ"ל".

בדרך כלל אדם חושש אפילו לומר בעל פה שהוא משכיר את רשותו, מי יודע איזה פח טומנים לו, בכל זאת חייבים להזכיר לו שמשכיר את רשותו, ולכן חיברנו נוסח קצת פשרני כדלהלן.

עשיית עירוב לכבוד שבת קודש

"כדי שנוכל לטלטל בשבת קודש, אנו משתתפים כולנו שנהיה משפחה אחת, מהיום למושך עשרים שנה.

וכדי שזה יתפוס על פי ההלכה, אנו נותנים מטבע כסף, שתזכה בו לעצמך, וכך המקום נהיה מושכר לכל מי שישתתף בעירוב במושך זמן זה".

אחר אמירת הנוסח והסכמת הגוי, יתן לגוי כסף לקנין השכירות¹⁴⁹. [בשכירות מהגוי מועיל אף פחות משה פרוטה, לכן בשכירות ממומר יש לצדד כשיטות שמועיל אף פחות משה פרוטה, אבל בשכירות מישראל צריך פרוטה, בישראל שהוא שכיר ולקיסו של גוי מחלוקת. ומ"מ בלא"ה רצוי לתת לפחות שקל ולפעמים יותר, כדי שהגוי לא יראה את הדבר כזלזול וימאן להשכיר].

¹⁴⁹ אין צורך להסביר כיצד הכסף קונה, ומספיק שידע שע"י זכיתו בכסף זה מועיל ע"פ הלכה. וגם אם לא מסבירים זה מובן מאליו.

שכירות משכירו ולקטו:

כששוכרים משכירו ולקטו, כלומר שאינו בעלים אלא יש לו זכות להניח חפץ בבית הגוי ע"י שביקש רשות או מחמת שהוא בעל המקום או המשכיר, יאמר המשכיר נוסח זה:

"אני משכיר/ה את [רשותי ואת] כל המקומות שביכלתי להשכיר מדין שכירו ולקטו [ע"י שיש לי זכות להניח בהם חפץ], למשך עשרים שנה מהיום, לך ולכל מי שישתתף בעירוב בתקופה הנ"ל".

אם השוכר ממנו, אומר את הנוסח, יאמר לו בנוסח זה: "אני שוכר ממך את [רשותך ואת] כל המקומות שביכלתך להשכיר מדין שכירו ולקטו [ע"י שיש לך זכות להניח בהם חפץ], השכירות היא למשך עשרים שנה מהיום, לכל מי שישתתף בעירוב בתקופה הנ"ל".

ויתן לאדם שהוא שכירו ולקטו פרוטה לקנין.

שכירות ממשכיר או מנהל, או מי שיש לו פועל זר בביתו¹⁵⁰

בשכירות ממשכיר דירה לגוי ומומר יאמר נוסח זה: "אני שוכר ממך את כל המקומות שביכלתך [עכשיו או בעתיד] להשכיר על פי דיני עירובין, כל שכירות תחול ברגע שתוכל לחול, למשך עשרים שנה, עבור כל מי שישתתף בעירובים האיזוריים במקומות ובתקופה הנ"ל".

ויתן שתי פרוטות לקנין, אחת לדברים שחלים מיד, ואחת לדברים שיחולו לאחר זמן.

שכירות בחצר בלבד:

לכתחילה יש לשכור את הרשות עצמה, כלומר את ביתו של הגוי והמומר, אבל כשאינו מסכים לכך אפשר לשכור ממנו רק את זכותו ברשות המשותפת, כגון חדר מדרגות וחצר ורחוב¹⁵¹.

ויאמר נוסח זה: "אני שוכר ממך את חלקך ברשות המשותפת (כגון חדר מדרגות, חצר, רחוב וכו'), למשך עשרים שנה מהיום, עבור כל מי שישתתף בעירוב בתקופה הנ"ל".

¹⁵⁰ באופנים אלו השכירות יכולה להועיל מדין שכירו ולקטו, ולפעמים אף מדין בעלים שיכול לסלק, וזה עדיף, לכן אומרים שישכיר כל מה שיכול ע"פ הלכות עירובין.

¹⁵¹ נחלקו בזה השו"ע והרמ"א. (סי' שצ"א ס"א) לגבי שר העיר, שדעת השו"ע שאם בעלותו רק על הרחובות אי אפשר לשכור ממנו [והשמיט את דעת הריב"ש], והרמ"א כתב שאפשר לשכור את הרחובות וזה יועיל להתיר להוציא מבתי ישראל, ורק להוציא מבתי הגויים והמומרים אינו מתיר. ולכן בשעת הצורך אפשר לשכור רק את הרשות המשותפת, אך לבני ספרד הפוסקים כשו"ע בפשטות אינו מועיל. ויש לשים לב שאם שוכרים רק את זכותו ברחובות ולא בחצר, ויש לגוי חצר פרטית [שאותה לא שוכרים], אם היא אינה מגודרת במחיצה בגובה י' טפחים מכל צדדיה, הרי חצר זו אוסרת את הרחובות [מדין פרוץ למקום האסור], עד שישכרו גם אותה.

פרק ח'

מאמר הדרכה לעשיית השכירות באופן מעשי עם ביאור הענינים בקצרה

הקדמה

מן התורה מותר להעביר מרה"י לרה"י ולכרמלית, רק לא לרשות הרבים. אבל חכמים גזרו כמה גזירות, א. אסור להוציא לכרמלית, והם הרחובות שאינם מוקפים מחיצות, ולהתיר איסור זה יש להקיף את הרחובות במחיצות. ב. אסור להוציא מרה"י לחצר משותפת, או לבית חבירו, [שמא ילמדו מכך להוציא גם לרשות הרבים האסור מן התורה], ולהתיר איסור זה, תיקנו חכמים עירוב בפת, שע"י שמניחים פת השייכת לכולם [ואפשר לאכול ממנה בשבת] בבית אחד במקום אחד, נחשב שכולם דרים בעיקר במקום האחד ההוא, ומתחלקים בדירותיהם בשימושים הנוספים. ג. כשיש גוי או מומר לא מועיל לערב, עד שישכרו את רשותו ממנו. טעם התקנה כדי שיהיה קשה לעשות עירוב במקומות שיש גויים, ובכך ימנעו מלדור בשכנותם, וזה כדי שלא ילמדו ממעשיהם.

בכל מקום שעושים עירוב, עושים מיד מחיצות (חלק א' הנ"ל), ומזכים פת (חלק ב' הנ"ל), אך לשכור רשויות הגויים (חלק ג' הנ"ל) לא עושים מיד, מחמת הקושי שבדבר.

באופן שלא שכרו רשויות הגויים והמומרים, אפילו אם שכרו מכולם ורק מאחד לא שכרו, ואפילו אם בתקופת עשיית העירוב שכרו מכולם ואח"כ הגיע דייר חדש גוי או מומר, כל העירוב פסול. חוסר עירנות בדבר זה גורם להכשלת מאות אנשים באיסור.

השכירות היא, שע"ז רשותו שייכת ליהודי [ויהודי זה מערב עם בני החצר], ומעתה מה שהגוי דר בבית שלו הרי זה כאורח¹⁵². בפשטות שוכרים את רשותו באופן כללי, ולא קונים זכות רק להשתמשות מסוימת, כדי שנוכל להחשיב את הגוי כאורח. ובחזו"א (סי' פ"ב סק"א) נקט ששוכרים זכות להשתמשות להנחת חפץ, ולמעשה נחלקו בזה הת"ח העוסקים בדבר [בעירובי חצירות (עמ' שע"ט באריכות) הוכיח מהראשונים כצד א',

¹⁵² רמב"ם הובא בביאור הלכה (סי' שפ"ב ס"א ד"ה ממנו), ומ"מ אינו ממש בגדרי אורח, שהרי אורח יותר מל' יום אוסר, אלא זה רק נתינת טעם בגדר התקנה, ובחזו"א (סי' פ"ב סק"א) כתב שע"י מעשה השכירות ביטלו רבנן את האיסור שאסרו, והוי רק מעשה המתיר רשות הגוי.

ובחכמת הלב (פ"ו ס"ב) נקט כצד ב', ולכו"ע מועילה שכירות סתם, בלי לפרש איזו זכות שוכרים [כלשון הגמ' והשו"ע סי' שפ"ב ס"ד], ולכן ראוי לשכור סתם, ולא לפרש שהשכירות רק להנחת חפץ.¹⁵³

בכמה אופנים הקילו חז"ל שאין צריך שכירות גמורה, א. לא צריך שכירות שניתן לתבוע בב"ד או להבדיל בערכאות, אלא מספיק שכירות בע"פ, אפילו שיכול אח"כ להכחיש. ב. הקילו לשכור משכירו ולקיטו, כלומר מפועל שיש לו זכות להניח חפץ ברשות הגוי, והוא יכול להשכיר את רשות בעליו, אפילו שע"פ דין אין לזה שום חלות, אלא מעשה שכירות גרידא.¹⁵⁴ [הטעם לקולא זו מפני שידעו חז"ל שלפעמים לא יהיה ניתן לשכור מהגוי, ולמרות שכל מטרת התקנה היא שימנעו מלדור עם הגוי, נתנו פתרון למי שמוכרח לכך]. ג. מצינו שמותר לשכור מהגוי בשבת [ע"י חפץ שאינו מוקצה, ואח"כ היהודים יבטלו רשותם], כיון שאין השכירות מהגוי קנין גמור אלא כביטול רשות והיכר בעלמא (משנ"ב סי' שפ"ב ס"ק כ"ב). ומכל מקום צריך לעשות את הקנין בכסף באופן המועיל ובנוסף שכירות המועיל [ולא לומר לגוי שאין לזה שום תוקף בפועל, או שזה רק מעשה דתי וכדומה].

עשיית שכירות מתחלקת 3-5 חלקים

- (1) כיצד להסביר לגוי או למומר את מעשה השכירות ולשכנע אותו להשכיר, מה ניתן לומר, ומה לא ניתן לומר.
- (2) כיצד לבצע את השכירות, באיזה נוסח, עבור מי, ולאיזה זמן. בנוסף יש לבאר ממי ניתן לשכור, אשתו, בני ביתו, ובאי כוחו. וכן בדירות שכורות, האם לשכור מהשוכר או מהמשכיר, ומה הדין כשיתחלף הדייר.
- (3) כיצד ניתן לפתור את הדבר כאשר הגוי והמומר לא מסכימים להשכיר, ע"י הפקדת חפץ אצלם.

¹⁵³ עיין בעירובי חצירות עמ' שפ"ט במכתב לחכמת הלב שכתב כמה חסרונות באם שוכרים להניח חפץ, וכן הנוהגים כחזו"א פה עיר ב"ב הסכימו שיש לשכור סתם, ולא רק להניח חפץ כחזו"א.

¹⁵⁴ עיין בחזו"א (סי' פ"ט סק"ד) שהתקשה בזה ונראה שלמסקנתו ששוכרים את הזכות של השכיר ולקיטו [אלא כל הרשות], ניחא ליה שמועיל ע"פ דין, וצ"ע שגם זכות זו פועל אינו יכול לתת לאחר.

* יש לציין שיש מצבים שהגוי והמומר אינם אוסרים, ולצורך זה יש ללמוד היטב את הדינים, כי הם מורכבים מהרבה פרטים, ועדיף לשאול תמיד את המתמחים והמנוסים בדבר.

אמר החכם: "כשם שאי אפשר להיות שוחט ע"י לימוד הלכות לבד, ללא שימוש למעשה, כך אי אפשר לדעת לעשות עירוב ע"י לימוד ההלכות לבד, ללא שימוש למעשה". הדברים כל כך מורכבים, שאפילו המומחים הרבה פעמים חוזרים ומגלים פרט נוסף שמשנה את הדין.

בדרך כלל כששוכרים מגוי או ממומר, זה לא חד וחלק, צריכים להסביר, צריכים להרגיע, ועם זאת לדייק ולהקפיד שלא להגביל ולקלקל את חלות השכירות. והרבה פעמים מגלים שהסמכות ההלכתית של המשכיר מוגבלת ואינו יכול להשכיר כלל, או רק עד שיחדש את החוזה וכו'. כל אלו צריכים ידע רב, והדברים שלפנינו הם רק ללימוד ההלכות המצויות למעשה, מתוך הנסיון, ועדיין יש ללמוד לתרגם אותם לכל מקרה בפני עצמו.

1. הפבר השכירות

כאמור בהקדמה השכירות היא סתמית, שוכרים את כל רשותו, [ולא רק זכות להניח חפץ], וכדי לסבר את האוזן השכירות היא כדי שנשתתף כולנו יחד ונהיה משפחה אחת, לכן כל אחד משכיר רשותו לכולם, השכירות אינה גורעת מזכות השימוש שלך, אתה יכול להמשיך להשתמש כרגיל, רק תשתתף איתנו.

יש להיזהר מאד כשנכנסים להסברים, שלא לתת הסבר שפוסל את השכירות, כגון שלא לומר שזה רק מעשה שכירות ואין לזה שום משמעות. באופן זה יתכן שגם אם ישכיר, הרי זה על דעת ההסבר שנתנו לו שאינו תופס כלל. נציין כאן בס"ד כמה נוסחאות שאפשר ושאי אפשר לומר.

1) אנו לא מפרסמים את הזכות שקנינו ממך, ואתה יכול להיות בטוח שאף אחד לא יבוא להשתמש, רק תסכים שיחול הקנין. (מועיל).

2) השכירות לא תופסת מבחינה חוקית רק ע"פ דין תורה, ולא ניתן לתבוע אותה ממך. (מועיל).

3) תשכיר לנו ללא שום מסמך, ואף אחד לא יכול לתבוע ממך, ואתה תוכל אח"כ להכחיש. (מועיל).

4) השכירות אינה גורעת מזכות השימוש שלך בדירתך, אתה יכול להמשיך להשתמש כרגיל (מועיל).

- (5) אין בזה שום תוקף בפועל, רק הסכם דתי להתיר לנו לטלטל בשבת. (לא מועיל).
- (6) אין בזה שום פגיעה בזכותך בדירתך (משמע שאין זכות הישראל חל על זכות הבעלים הגוי, וזה לא נכון, ואינו דומה למס' 4 שאמרנו רק שנשאר לגוי זכות שימוש רגיל).
- (7) אין בזה שום שינוי, אתה נשאר בעלים. (אע"פ שלא הזכיר שאין בעלים נוסף, מ"מ אמר שאין שינוי).

2. כיצד לבצע את השכירות:

א. השכירות היא בנוסח שמשכיר את רשותו לגרים בשטח העירוב, בלי לפרט ששוכרים להתיר טלטול, ובלי לפרט ששוכרים להניח חפץ. השכירות היא זכות בדירה, וכך הישראל נחשבים בעלים, והגוי אורח. אבל לגוי אומרים שבכך כולנו נהיים משפחה אחת.

ב. השכירות היא עבור כל מי שיהיה בשבתות ומועדי ישראל בשטח העירוב¹⁵⁵ [כלומר עבור היהודים שומרי שבת, ואפשר לומר סתם עבור כל מי שישתתף בעירוב].

ג. השכירות לזמן של עשרים שנה מהיום [מזמן ביצוע השכירות], ויש עושים לחמישים שנה¹⁵⁶. פרט זה חשוב ביותר, שאם לא עושים אותו, הגוי יכול לבטל את

¹⁵⁵ מן הדין מספיק שאחד שוכר לעצמו וכולם מותרים (שו"ע סי' שפ"ב ס"ו), אך צריך שהוא יהיה בתוך תחום העירוב, ואם יעבור דירה או יסע לשבת יתבטל העירוב, [וכן לפעמים השוכר מן הגוי הוא אדם שמתמחה בכך ואינו מאנשי המקום], לכן שוכרים עבור כל הדריים בשטח העירוב, שודאי אחד מהם ישאר.

יש מוסיפים [מטעם זה] ששוכרים עבור כל אלו שיגיעו בעתיד לשטח העירוב, אמנם בעירוב של שכונה זה מיותר ולפעמים אף עושה קושי שהגוי יסכים לך, אבל בעירוב של בתי מלון או בתי חולים שהדיירים מתחלפים, חייבים לשכור עבור כל אלו שיגיעו בעתיד. בנוסח דלקמן כלול גם אלו שיגיעו בעתיד באופן כמעט בלתי מורגש, אמנם ראוי להסביר לגוי שמשכיר לכולם.

¹⁵⁶ במשנ"ב (סי' שפ"ב ס"ק מ"ח) כתב לעשות רק לעשרים שנה, שלא ייראה כחוכא, וכ"כ לעשות בעירובי חצרות. אבל בחכמת הלב (פ"ו ס"ג) כתב לחמישים שנה, וסובר שמש"כ המשנ"ב לעשרים היינו רק בשכירות מגזבר המלך, שעד עשרים שנה המלך לא מקפיד, אבל שכירות גדולה המלך יכול להקפיד, ורק מעל חמישים שנה לא לשכור, שבזה יש גם טעם דכוחא. וצריך לומר מהיום כי אחרת אינו מפורש איזה זמן.

השכירות לדעת הרבה פוסקים, וכן אם ישכיר דירתו או ימכור תתבטל השכירות, משא"כ אם קובע זמן, אינו יכול לחזור ואף אם השכיר [וי"א גם אם מכר] ממשיכה השכירות.

לסיכום: הגוי והמומר צריכים לחתום, או לומר, או אפילו רק להבין ולהסכים, לנוסח זה:

"אני משכיר/ה את רשותי למשך עשרים שנה מהיום, לכל מי שישתתף בעירוב בתקופה הנ"ל".

אם שוכר ממנו בעל פה, אומר לו בנוסח זה: "אני שוכר ממך את רשותך למשך עשרים שנה מהיום, עבור כל מי שישתתף בעירוב בתקופה הנ"ל".

בדרך כלל אדם חושש אפילו לומר בעל פה שהוא משכיר את רשותו, מי יודע איזה פח טומנים לו, בכל זאת חייבים להזכיר לו שמשכיר את רשותו, ולכן חיברנו נוסח קצת פשוט כדי להלך.

עשיית עירוב לכבוד שבת קודש

"כדי שנוכל לטלטל בשבת קודש, אנו משתתפים כולנו שנהיה משפחה אחת, מהיום למשך עשרים שנה.

וכדי שזה יתפוס על פי ההלכה, אנו נותנים מטבע כסף, שתזכה בו לעצמך, וכך המקום נהיה מושכר לכל התושבים, ולכל מי שיבוא לכאן לשבתות ומועדי ישראל במשך זמן זה".

דינים נוספים

צריך לשכור מדעתו של הגוי, ולא מועיל להניח הכסף לפניו ולומר זה עבור רשותך שיהא לנו רשות לטלטל בחצרך. ואפילו היה רגיל להשכיר. אך אם לבסוף לקח את הכסף, נחשב שנתרצה ומועיל¹⁵⁷.

ניתן לשכור מאשתו או מאחד מבני ביתו, ואפילו בעל כרחו של הבעלים. ויש אומרים שאם מוחה בפירוש באשתו אינו מועיל¹⁵⁸.

¹⁵⁷ שו"ע סי' שפ"ב ס"י ושעה"צ ס"ק ל"ב. וע"ש במשנ"ב (ס"ק ל"א) שכתב הטעם דאין כופין גוי לדבר מצוה, ובשעה"צ (ס"ק ל"ד) כתב עוד כי עיקר תקנת השכירות כדי שלא ידור עמו מחמת שהגוי לא ירצה להשכיר, ואם מועיל לשכור בעל כרחו מה הועילו חכמים בתקנתם.

ניתן לשכור מבאי כוחו של הבעלים או של הדייר או המשכיר. כלומר, כשיש איזה פקיד או ידיד של הבעלים, אפשר שהוא יבקש מהבעלים יפוי כח [שליחות] לעשות שכירות לצורך העירוב, הרווח בזה שהבעלים סומך עליו שזה לא יקלקל לו, ואינו דורש הסבר, והרבה פעמים זה מיקל כאשר הפקיד שומר תורה ומצוות¹⁵⁹.

דיני השכירות בדירות שכורות, ראה לקמן.

לכתחילה יש לשכור את הרשות עצמה, כלומר את ביתו של הגוי והמומר, אבל כשאנו מסכים לכך אפשר לשכור ממנו רק את זכותו ברשות המשותפת כגון חדר מדרגות וחדר רחוב¹⁶⁰. ויאמר נוסח זה: "אני שוכר ממך את חלקך ברשות המשותפת (כגון חדר מדרגות חצר רחוב וכו') בשבתות ומועדי ישראל (ויום טוב שני) משעה לפני

¹⁵⁸ שו"ע סי' שפ"ב סי"א מאשתו, ומשנ"ב ס"ק ל"ב מבני ביתו. ומש"כ יש אומרים, זו דעת הגר"א (במשנ"ב ס"ק ל"ד) שתלוי במחלוקת לענין עירוב (בסי' שס"ז), אם אשתו מערבת שלא מדעתו. והנה שם הסתפק הביאור הלכה (ד"ה וי"א) אם יש להחמיר כשיטה זו לענין עירוב, וכאן יש יותר מקום להקל משום שרק לד' הגר"א תלוי במחלוקת. וכן סתם בנתיבות שבת (פל"ז ס) להקל, ושאר מחברים כתבו להיזהר לפנות מלכתחילה לאשתו כדי שלא לערב אותו בענין שלא ימחה. וכל זה דוקא אם מוחה בה בפירוש, אבל אם מתנגד בעצמו ולא מוחה באשתו [אפילו רק מחמת שאינו יודע שהיא משכירה], מועיל השכירות ממנה (חכמת הלב פ"ו ס"י וס"ק כ"ו, וכמבואר בשעה"צ ס"ק ל"ח).

¹⁵⁹ בשכירות ממפעלים [שיש בהם בשבת שומר גוי] או בתי מלון ומוסדות גדולים, ושוכרים מהפקידים או מתת מנהלים, וכן בכל שכירות מחברה בע"מ, לפעמים אין תוקף לשכירות ללא עשיית חוזה חתום באופן שמחייב את המוסד, ובמוסד בע"מ צריך שיחתמו שנים. אך אם יש מנהל אחד שהוא בעלים לבדו [ואינו בע"מ], והפקיד קיבל ממנו רשות להשכיר, יתכן שאפשר לשכור בעל פה.

¹⁶⁰ נחלקו בזה השו"ע והרמ"א. (סי' שצ"א ס"א) לגבי שר העיר, שדעת השו"ע שאם בעלותו רק על הרחובות אי אפשר לשכור ממנו [והשמיט את דעת הריב"ש], והרמ"א כתב שאפשר לשכור את הרחובות וזה יועיל להתיר להוציא מבתי ישראל, ורק להוציא מבתי הגויים והמומרים אינו מתיר. ולכן בשעת הצורך אפשר לשכור רק את הרשות המשותפת, אך לבני ספרד הפוסקים כשו"ע בפשטות אינו מועיל. ויש לבדוק ולשים לב שאם יש לגוי חצר פרטית [שאותה לא שוכרים] והיא אינה מגודרת במחיצה בגובה י' טפחים מכל צדדיה, הרי חצר זו אוסרת עד שישכרו גם אותה.

כניסת השבת והחג עד שעה לאחר צאתם, למשך חמישים שנה מהיום, עבור כל מי שישתתף בעירוב בתקופה הנ"ל".

3. פתרון כשהגוי או המומר אינו מפכים להשכיר

בדרך כלל הגוי או המומר חושש מהשכירות, כל אדם מיוחד לעשות דברים שאינו יודע איזה השלכות יהיו לו מכך, [ובגמ' (עירובין דף סב.) אמרו שחושש שמא עושים לו כשפים]. או שסתם אינו מבין, או שאינו רוצה לשתף פעולה. בכל מקרה ניתן לשכור משכירו ולקטו, [פועל שלו שמשמש בביתו], והקילו חז"ל להחשיב את הפועלים כבעלים להשכיר את רשות בעליו, [וי"א את הזכות שלו ברשות בעליו¹⁶¹]. עוד מבואר בגמ' (דף סה:) ובשו"ע (סי' שפ"ב סי"ב) קולא נוספת, שאף מי שאינו פועל ומשתמש ברשות בעליו, אלא יש לו זכות להניח חפץ ברשות הגוי, דינו כשכירו ולקטו שיכול להשכיר רשות בעליו.

ולפי זה ניתן די בקלות לבצע את השכירות, ע"י שאדם יבקש מהגוי לשמור לו מפתח או כל חפץ שהוא¹⁶², ובזמן שהחפץ מונח ברשות הגוי יש בכוחו להשכיר את רשות הגוי ליהודים שבתחום העירוב, אף לזמן מרובה (בתנאים דלהלן).

השכירות באופן זה יותר נוחה לביצוע, אך יש חילוק בין גוי למומר, שבגוי היא מועילה לכתחילה, ואילו במומר יש פוסלים אותה. לכן כל אחד בבנין המגורים שהוא גר, עדיף שישכור מהמומרים שכירות ממש, אולם בעירוב שכונתי בדרך כלל ישנם כאלו שלא יוכלו לשכור מהם שכירות ממש, ואז יצטרכו להקל כשיטות שמועיל שכירות ע"י הפקדת חפץ במומר, ואם כן אפשר כבר לשכור כך מכולם. [לפעמים עדיף שיעשו מלכתחילה שכירות זו, כי אם יתחילו בשכירות ממש, יתיאשו מהר, ותלוי לפי הענין].

¹⁶¹ בב"י ובמשנ"ב (ס"ק מ"ד) מבואר שחז"ל החשיבו את השכירו ולקטו כבעלים להשכיר את דירת הגוי, או כשליח של הבעלים וכן פשטות כל הפוסקים. ובחזו"א (סי' פ"ב סק"א ד' וט') כתב שהשכירו ולקטו משכיר את הזכות שיש לו ברשות הגוי להניח חפצים, וע"י ששכרו קצת מרשותו ניתן הכל. אבל אח"כ (בס"ק ל"ד) בדין שכירות ממש העיר כתב ששוכרים את כל הרשות.

¹⁶² כן כתבו בכל ספרי מחברי זמנינו, ולכאורה יש בכך חידוש נוסף מהנזכר בגמ' ובשו"ע, שכתבו שישאל ממנו מקום שיכול להניח בו חפץ, שאז יש לשואל זכות ברשותו ואילו כשנותנים לו חפץ לשמור, יתכן שאמנם רשות הגוי משמשת את בעל החפץ, אך אין לו זכות ברשות הגוי. הרי הגוי יכול ג"כ לשמור את החפץ בכיסו או במכוניתו ולא נתן שום זכות בעצם המקום. וצ"ע.

אופן עשיית השכירות ע"י דין שכירו ולקיטו:

א. אדם כלשהו יפקיד חפץ כלשהו בבית הגוי, ללא הגבלת זמן¹⁶³ אין צורך להסביר שזה לצורך העירוב, רק שיהיה ברור שזה פקדון, ולא מתנה ולא לתועלתו האישית¹⁶⁴.

ב. אדם אחר ישכור מהמפקיד [אחרי שהגוי הניח את החפץ ברשותו]¹⁶⁵ את רשות הגוי ע"פ הנוסח, עם הגבלת זמן, לחמישים או עשרים שנה, עבור כל מי שהעירוב יכול להועיל לו במשך תקופה זו¹⁶⁶.

שני חלקים אלו הכרחיים, ואם רק הפקידו חפץ ולא השכירו, יש אופנים שאינו מועיל אפילו בדיעבד¹⁶⁷.

¹⁶³ האדם המפקיד והאדם ששוכר ממנו אינם צריכים להיות מתושבי העירוב רק שהשוכר ישכור עבור הגרים בעירוב. וכאמור לעיל (מס' 2 אות ב') מספיק שיהיה בעירוב אחד שזכה ברשות הגוי, אך כיון שכל אדם נוסע פעם מביתו, ע"כ כדי שלא יקרה ח"ו שהזוכה אינו והעירוב יפסל, לכן שוכרים עבור כולם שמתוכם תמיד יהיה אחד. ובמקומות שיתכן שיתחלפו כל הדיירים כמו בתי מלון והארחות ובתי חולים וכו', צריך לשכור גם עבור כל מי שיתווסף בעתיד. ומש"כ שיפקיד ללא הגבלת זמן, זהו משום דעת החכמת הלב ששכיר שמתחילתו מוגבל לזמן יכול להשכיר רק לאותו זמן, משא"כ אם אינו מפרש שמוגבל לזמן יכול להשכיר אף לזמן שאחרי שיתפטר, כלומר לזמן שאחרי שיפסיק לשמור את החפץ.

¹⁶⁴ יש מבקשים שישמור מפתח של הדירה, וצריך שיניחנו בבית ולא בכיס. יש שרצו להניח קופות צדקה (כ"כ בחכמת הלב פ"א), אבל יש שחששו שכיון שאומרים לו שזה סגולה לתת צדקה, וא"כ שומר את הקופה לצורכו האישית, ואין זה שימוש של המפקיד שיחשב עי"ז שכירו ולקיטו.

¹⁶⁵ רק אחרי שהניח, משום שכתב המשנ"ב (סי' שפ"ב ס"ק ל"ז) שצריך לקנות את הזכות ברשות הגוי, וקונה ע"י הנחת החפץ. [ולדעת החזו"א (סי' פ"ב ס"ק ל"ג) א"צ לקנות אלא די בקבלת הסכמתו].

¹⁶⁶ יש כאן את כל ג' התנאים שזכרו בעשיית השכירות מהבעלים (לעיל מס' 2).

¹⁶⁷ שו"ע סי' שפ"ב ס"ב מחלוקת אם צריך דוקא להשכיר, או מספיק שמערב, וכ' המשנ"ב (ס"ק מ"א) שלכתחילה נכון לחשו שצריך להשכיר, ויש אופנים שאף בדיעבד אינו מועיל בלי שכירות, כגון שאינו גר בתחום העירוב ולא זיכו לו את הפת, ובעיקר אם הגוי יזרוק את החפץ או יקחנו לעצמו, בטל ההיתר.

כששוכרים משכירו ולקיטו, כלומר שאינו בעלים אלא יש לו זכות להניח חפץ בבית הגוי ע"י שביקש רשות או מחמת שהוא בעל המקום או המשכיר, יאמר נוסח זה:

"אני משכיר/ה את [רשותי ואת] כל המקומות שביבילתי להשכיר מדין שכירו ולקיטו [ע"י שיש לי זכות להניח בהם חפץ]. למשך עשרים שנה מהיום, אך ולכל מי שישתתף בעירוב בתקופה הנ"ל."

יש לציין שגם פתרון זה לפעמים אינו הולך בקלות, יש כאלו שאינם מוכנים אפילו לשמור חפץ, כגון עולים מרוסיה שחושדים בכל דבר, או חילונים אנטיים שאינם מוכנים לשותף פעולה כלל, או סתם מרוגזים על השכנים. ניתן להפקיד את החפץ אצל האשה, ולא רק אצל הבעל שהוא הבעלים, [אבל לא שאר בני ביתו], ולפעמים האשה יותר נוחה להסכים.¹⁶⁸

יש להסמיך את השכירות ממפקיד החפץ לזמן ההפקדה, שתיעשה בזמן שיש לתלות שהגוי והמומר עדיין שומרים על החפץ, ואז השכירות מועילה גם לזמן שאחר שיסלק את החפץ (לפח או לעצמו). אבל אם לא שכרו עד שכבר סילק את החפץ, אין השכירות מועילה.¹⁶⁹

דירות שכורות

בדירה שכורה, הקובע לענין עירוב הוא הדייר השוכר ולא המשכיר. ולכן אם השוכר שומר תורה ומצוות, אין צריך לשכור, גם אם המשכיר גוי.¹⁷⁰ ואם השוכר גוי או מומר, צריך לשכור, גם אם המשכיר יהודי שומר תורה ומצוות.

¹⁶⁸ לפעמים ניתן לעשות פתרון נוסף, ע"י שנכנסים שנים על מנת לדבר עמו דקה או שתיים, ובינתיים מבקשים רשות להניח את השקית שהביאו עמם, ובכך שאלו ממנו מקום והשואל נחשב שכירו ולקיטו, ותוך כדי דיבור משכירים מיד עם הקצבת זמן לעשרים שנה.

¹⁶⁹ משנ"ב סי' שפ"ב ס"ק ל"ז. מצד שני יש להמתין מעט שהגוי יניח את החפץ מידו, כי צריך לקנות את הזכות במקום שהחפץ מונח, וקונים אותו ע"י שמשמש לשמירת החפץ, כמבואר במשנ"ב שם (ולחזו"א א"צ קנין אלא הסכמה).

¹⁷⁰ שו"ע סי' שפ"ב כיון שמקום פיתא אוסר, ולמשכיר אינו מקום פיתא. יתכן שכדאי בכל זאת לשכור מהמשכיר, כדי שאם ישכיר בעתיד לגוי או מומר לא יאסור, [ותלוי לפי הענין, כמה סבירות יש לכך, וכמה עירנות בעלי העירוב לחילוף הדיירים].

כדי להתיר לתקופה ממושכת יש לשכור גם מהשוכר וגם מהמשכיר. השכירות מהשוכר היא כדי להתיר את התקופה שעליה כבר חתם חוזה, שבדרך כלל אין בכח המשכיר להשכיר לאחרים זכות לזמן זה. והשכירות מהמשכיר היא כדי להתיר לכשיתחלף דייר, וכן זה נצרך אפילו כלפי אותו דייר לכשיאריך את החוזה¹⁷¹.

השכירות מהשוכר יכולה להיעשות ע"י הפקדת חפץ [דין שכירו ולקיטו המבואר לעיל מס' 3], אבל השכירות מהמשכיר צריכה להיות שכירות ממש¹⁷².

השכירות מהשוכר, רגילה וככל הדינים הנ"ל, עם שלושת הפרטים, רק היא נעשית לזמן שהוא יכול להשכיר, וטוב לפרש בנוסח זה: "אני שוכר ממך את רשותך למשך הזמן שביכולתך להשכיר, ולא יותר מחמישים שנה מעכשיו"¹⁷³, עבור כל מי שישתתף בעירוב בתקופה הנ"ל.

השכירות מהמשכיר יכולה לכלול הרבה אופנים, א' לתקופה שיבוא שוכר חדש [כיון שעדיין לא השכיר לזמן ההוא, יכול להקדים ולהשכיר לעירוב, ואח"כ יכול להשכיר לגוי רק מה שנשאר בידו, וזו רשות מושכרת ואינה אוסרת]. ב' לתקופה שיאריך את החוזה של השוכר הקיים, ועדיין לא האריך. ג' כשאפשר להודיע לשוכר להתפנות מהדירה בהודעה 30 יום מראש, יכול להשכיר מאחרי שלושים יום מעשיית השכירות עם העירוב.

¹⁷¹ השכירות מהשוכר מועילה רק לזמן שכבר מושכר לו, אבל אינו יכול להקנות מה שיהיה אח"כ, אף אם לבסוף ימשיך לגור לתקופה נוספת, שהרי כרגע הוי דבר שלא בא לעולם, וקל וחומר שאינו יכול להשכיר לזמן שיתחלף דייר אחר. ולצורך שני מצבים אלו שוכרים מהמשכיר. מצד שני השכירות מהמשכיר, בדרך כלל לא מועילה על השוכר שנמצא כעת, אלא א"כ הוא יכול להוציא את השוכר מהדירה כל רגע [שאז נשאר בעלים ויכול להשכיר לאחר, כאילו סילק את השוכר כמבואר ברשב"א ואכמ"ל], או אם יש לו זכות להניח חפצים בדירה השכורה, [שאז יכול להשכיר מדין שכירו ולקיטו]. ומכיון שבדרך כלל לא מתקיים אחד מאלו, אין השכירות מהמשכיר יכול להועיל על השוכר, וצריך גם לשכור מהשוכר.

¹⁷² כיון שהמשכיר אינו דר בדירה, ואינו משכיר מה שיש עכשיו אלא מה שיהיה בעתיד כמבואר לעיל, אם כן לא שייך מי שיהיה עכשיו שכירו ולקיטו על הדירה שעדיין איננה. [שהרי צריך שיהיה לשכירו ולקיטו זכות באותו דיור ולא מועיל שיש לו זכות בחצר אחרת של הגוי כמ"ש הבה"ל (סי' שפ"ב סי"א ד"ה או).

¹⁷³ באופן זה נחשב שקבע זמן לשכירות, ועי"ז אין הגוי יכול לבטלה תוך זמן זה. ועי' עירובי חצרות עמ' שצ"ב שהזכיר רק "לכל משך הזמן שביכולתך להשכיר".

ד' במקרים שהמשכיר יכול לסלק את השוכר מיד, יכול להשכיר מיד [וא"צ לשכור מהשוכר]. ה' במקרה שקיבל רשות להשאיר בדירה המושכרת רהיטים או חפצים שלו [שאינם משמשים את השוכר], יכול להשכיר [באופן זה השכירות מדין שכירו ולקטיו].

מכיון שהתבאר שיש הרבה אפשרויות שניתן לכלול בשכירות מהמשכיר, אם נתחיל לפרט אותם יפחד המשכיר שעומדים לרשל אותו מכל נכסיו, לכן אפשר ועדיף לומר לו שישכיר כל מה שבאפשרותו להשכיר ע"פ הלכות עירובין. והוא לא ישים לב כלל מה טמון בזה ויתכן שלא יפחד. ויש בזה עוד רווח, שאם יש לו עוד דירות במקום אחר, לפעמים השכירות תועיל גם עליהם.

ויאמר נוסח זה: "אני שוכר ממך את כל המקומות שביבולתך להשכיר ע"פ דיני עירובין, כל שכירות תחול ברגע שתוכל לחול, למשך עשרים שנה"¹⁷⁴, עבור כל מי שישתתף בעירובים האיזוריים במקומות ובתקופה הנ"ל. ויתן שתי פרוטות לקנין, אחת לדברים שחלים מיד, ואחת לדברים שיחולו לאחר זמן¹⁷⁵.

דירות עמידר דינם כדירה שכורה.

חדרי דיור של עמידר, וכן בתי אבות של דיור מוגן, אף במקומות שיש מנהל שיש לו מפתחות של החדרים, בזמנינו ע"פ חוק אסור לו להיכנס ללא רשות, ולכן אפילו אם בפועל יכול להיכנס ולהניח חפץ ולא ימחו בו, אינו נחשב שכירו ולקטיו¹⁷⁶. וצריך לברר היטב אם יש לו זכות להניח חפצים שיוכל להשכיר את רשות השוכרים. אמנם בדרך כלל

¹⁷⁴ כששוכרים מהמשכיר שהוא בעלים, ניתן לשכור לחמישים שנה (כמ"ש בחכמת הלב) אבל כששוכרים מבא כוחו או מפקיד, יש לשכור רק לעשרים שנה (כמ"ש המשנ"ב סי' שפ"ב ס"ק מ"ח).

¹⁷⁵ אין צורך להסביר כיצד הכסף קונה, ומספיק שידע שע"י זכיתו בכסף זה מועיל ע"פ הלכה. וגם אם לא מסבירים זה מובן מאליו.

¹⁷⁶ שאם נכנס ע"י שמכריחם או שמפחדים למחות בו, ואינו מחוק במלכים, אינו מועיל (ביאור הלכה סי' שצ"א ס"א ד"ה שהרי). ואם הם נותנים לו רשות מתוך יראתם [ולא רק שלא מוחים בו אם נכנס], אך בכל זאת אינם רוצים בכך ואם היו אוזרים אומץ היו מונעים ממנו כפי החוק, לכאן נחלקו בזה הב"י והב"ח (בסי' שצ"א) וצ"ע לדינא. ומ"מ אם המנהל מבקש רשות להניח חפץ, [כגון שנותנים לו להיעשות שכירו ולקטיו בהפקדת חפץ, מתוך הנחה שיותר יקבלו ממנו], י"ל שאין לחשוש שעושים מיראה, וצ"ע.

יש למנהל זכות להכניס חפצים בפרוזדורים, ואותם יכול להשכיר מדין שכירו ולקטו בחצר כדלקמן.¹⁷⁷

בתי אבות שאין בו דיור מוגן, אם כולם אוכלים בחדר אוכל, מספיק לשכור מהמנהל, כיון שיש לו זכות להניח חפצים במקומות אכילתם, ואין צורך שיהיה לו זכות בחדרים. ואם יש שאוכלים בחדרים, וכן כשיש עובדים שאוכלים בחדר נפרד, צריך שיהיה לו זכות גם בכל החדרים ההם.

בתי מלון, יש לשכור מהמנהל את כל מה שיכול להשכיר ע"פ הלכות עירובין, וזה מועיל לרוב הדיירים, אך לחלק זה מועיל רק לאחר זמן, וצריך לברר בכל מקום אצל הת"ח הבקאים בפרטי הלכות עירובין, ולשכור באופן פרטי ממי ששכירות זו לא מועילה לחדרו.¹⁷⁸

פועל או מנקה שיש לו זכות להניח חפצים בחדרים לצורך עבודתו, יכול להשכיר את החדרים [מדין שכירו ולקטו].¹⁷⁹

¹⁷⁷ בשכירות זו מתיר לדעת הבית יוסף רק את החצר, כלומר חדרי הגויים והמומרים נשארים אסורים [להכניס להם ולהוציא מהם], אבל הפרוזדורים והקומות מותרים, וכן אינם אסורים על העירוב הכללי. ולמבואר בחזו"א ולכאו' כן גם דעת המשנ"ב שמועיל גם להתיר את החדרים. לדעת החכמת הלב ההכרעה היא שאין דין שכירו ולקטו בחצר, אין שכירות כזו מועילה כדלקמן. [אך יתכן שניתן לשכור את הפרוזדורים גם מדין בעלים על הפרוזדור, במקרה שהוא יכול לשפץ ולשנות את הפרוזדור למקום אחר, וזה יועיל גם לשיטת החכמת הלב, לדעת הרמ"א סי' שצ"א ולא לשו"ע שם].

¹⁷⁸ השכירות מהמנהל מועילה לאופנים דלהלן א' לגויים ומומרים שעדיין לא שכרו, וישכרו בעתיד, ב' למי שאפשר לסלק אותו, ג' י"א גם למי שאפשר להעביר אותו לחדר אחר שלא מרצונו. ד' למי שהמנהל יכול להכנס ולהניח בחדרו חפץ שלא מרצונו. ה' למי שיש להנהלה בתוך חדרו חפצים שמשמשים את ההנהלה ולא את השוכר. ו' למי שלא אוכל בחדרו אלא רק בחדר אוכל הציבורי. ז' להתיר את הפרוזדורים ולהוציא מהחדרים של אלו ששומרים שבת, חוץ מלהוציא מהחדרים של הגויים והמומרים. ברוב השכירות הנ"ל יש פקפוקים, שיטות או מצבים שאינם מועילים. ולכן צריך לברר בכל מקום לגופו אצל ת"ח הבקי בפרטים המורכבים הללו, ויש לו נסיון בענין.

¹⁷⁹ לדעת החכמת הלב פועל ומנקה ששכרו אותו עם הגבלת זמן [לחודש או לשנה וכדומה], אינו יכול להשכיר את הזמן שמעבר לכך [אפילו אם אח"כ ימשיך לעבוד שם]. ורק אם שכרו אותו סתם יכול להשכיר גם את הזמן שאחרי שיסולק מתפקידו.

כאשר אין אפשרות לשכור את החדרים, יש לשכור עכ"פ את הפרוזדורים והחצרות וכל הרשויות המשותפות מהמנהל שיש לו זכות להניח בהם חפצים [ולפעמים גם לשנות אותם]. שכירות זו מועילה לדעת הרבה פוסקים, אך לא לדעת הב"י, ולבני ספרד יש להחמיר שלא לטלטל כאשר השכירות נעשתה באופן זה.¹⁸⁰

עצות מעשיות:

באופן כללי יש 3 סוגים, באנשים שצריך לשכור מהם. 1. מחללי שבת שומרי מסורת, ואומרים שהם דתיים בלב וכדומה. איתם קל יחסית להסתדר, רצוי לבוא בשם רב ידוע ומפורסם [כי בדרך כלל הם מכבדים רבנים], ואומרים להם שמשותפים יחד ונהיים כמשפחה אחת, וזה נצרך לנו לשמירת השבת לטלטל את הילדים ברחוב, ולהשאיל לחם לשכנים, וכדומה. וזכות השבת משפיעה ברכה, ויש לכם חלק במצוה שלנו. (שים לב, בנוסח זה נזהרנו שלא תהיה ברכה מפורשת למומר).¹⁸¹

¹⁸⁰ שכירות זו תלויה במחלוקת האם ניתן לשכור משכירו ולקטו שיש לו זכות רק בחצר, לדעת החכמת הלב (פ"ו סי"ד) שכירות כזו אינה מועילה כלל, אבל לדעת העירובי חצרות (סי' ב' ובמכתב ז') השכירות מועילה לדעת המשנ"ב והחזו"א, רק לא לדעת הב"י, ודעת הגרי"ש אלישיב שליט"א נוטה שבני ספרד צריכים להחמיר מלטלטל במקומות שהשכירות באופן זה (שם עמ' ת'). באופן שיש למנהל אפשרות לשנות את הפרוזדורים ולמנוע את הדיירים מלהשתמש בהם, השכירות חלה מדין בעלים, וזה מצד אחד יותר טוב, אך עדיין גם זה לא מועיל לד' השו"ע (סי' שצ"א) אלא לרמ"א שם.

¹⁸¹ מאנשים אלו חשוב יותר לעשות שכירות ממש, ולא רק ע"י שכירו ולקטו, כיון שהרבה פעמים הם אנשים ששמרו מצוות בילדותם ואינם תינוקות שנשבו, ומצד שני יתכן שאינם מומרים גמורים, שלא יחללו שבת בפני אדם גדול, וא"כ אינם כיהודים (גם לא בדרגת תינוקות שנשבו), ואינם כגויים, ולא מועיל עירוב ולא שכירות של גוי, רק ביטול רשות. ולמצב כזה לא שייך שום פתרון. ולכן אם שוכרים שכירות ממש, יש לסמוך לכתחילה על הכרעת המשנ"ב (סי' ש"פ ס"ק י"ג) כדעת האחרונים שמועיל שכירות מישראל לכו"ע אם עושים אותה ביום חול. [אמנם להבנת החכמת הלב (פרק ד') דעת רוח"פ שאין שכירות מישראל, אלא בגדרי ביטול [שכמעט לא שייך במציאות]. אבל בפשטות דברי החזו"א הם רק לדעת המהר"ם כמ"ש בעירובי חצירות מכתב ו', וכ"כ בשו"ת הלכות, וכמ"ש במק"א (פתח העירוב, דיני שכירות רשות) ולדעת רוח"פ והכרעת המשנ"ב מועילה שכירות רגילה כמו מגוי. רק לענין שכירות משכירו ולקטו נחלקו הפוסקים וצ"ע.

2. גוים, או חילונים שאינם אנטי דתיים, ע"פ רוב אינם רוצים לשתף פעולה בקלות, כי לא רוצים סתם להיכנס לדבר שאינם יודעים מה טמון בו. באופנים אלו ניתן לשכור בקלות יותר, ע"י הפתרון של שכירו ולקיטו, דהיינו שאדם כלשהו יפקיד אצל הגוי או החילוני¹⁸² חפץ, כגון מפתח [אפשר מפתח שאינו בשימוש] וכדומה, ללא הגבלת זמן, ותוך הזמן שחפץ נמצא בביתו ילך וישכיר את כל רשות הגוי, ויקצוב זמן למשך עשרים שנה, והשכירות היא עבור כל מי שישתתף בעירוב בשנים הללו. ואח"כ יכול לבקש את החפץ בחזרה.

אמנם יש מהדרים לעשות דוקא שכירות ממש, בפרט במומרים שיש דיעות שאין דין שכירו ולקיטו מישראל, והמומר כגוי רק לחומרא. באופנים אלה יש להשקיע סבלנות ולדבר בנחת, שיעשה למען התושבים שיוכלו לטלטל בשבת לפי חוקי תורתנו הקדושה, ואין בזה שום פגיעה בזכויות השימוש שלך בדירתך. ואנו עושים זאת בעל פה ללא שום מסמך, כך שאין לך לפחוד שמישהו יתבע אותך, רק תסכים שזה יחול. ולהגיש מיד את הכסף [שלמרות שהוא מועט, עיניהם מסתנוורות מחימוד הממון], קח את זה ותסכים לשכירות, והכל נגמר.

3. חילונים אנטי דתיים, כמעט לא ניתן לשכור מהם ממש, ומיד צריך לעשות את הפתרון שע"י שכירו ולקיטו, ע"י שיפקיד אצלו חפץ, [או אצל אשתו, אבל לא שאר בני ביתו], וכנזכר לעיל. הרבה פעמים הם לא מוכנים לעזור אפילו בשמירת חפץ, ויתכן שניתן לבקש להיכנס דקה לדבר עימו, ותוך כדי לבקש להניח את השקית, ויבוא עם עוד אדם שתוך כדי דיבור ישכור ממנו כדין.

אמנם לפעמים נקראים אנשים העוסקים בעירובין לעשות שכירות באיזה מקום, ולא מתקבל כל כך על דעת הדיירים לשמור להם מפתח, לכן צריך לחשוב על פתרון אחר. כגון חפץ שמצויר עליו נרות שבת, ולומר להם ששומרים אותו בשבילנו כדי להשתתף איתנו בשבת [אך שיהיה ברור שזה פקדון, ולא מתנה, ולא לומר שזה סגולה לבית, כי אז הוא שומר את החפץ לצרכו האישי]. ובאנשים אנטי דתיים צריך למצוא תירוץ אחר.

¹⁸² אפשר גם אצל אשתו, אבל לא שאר בני ביתו (ערכתם). לפעמים יותר קל לבקש מהאשה, שיותר מתחשבת לעזור, אך לפעמים יותר קשה מחמת שמתרגזת בקלות מהשכנים שעושים דברים וכדו', ואין לה שיפוט ע"פ השכל.

קונטרס

פתח העירוב

דיני עירובין המצויים והשכיחים בימינו

דיני תחום שבת, ועירובי תחומין

כולל דין היוצא מחוץ לתחום, ותחום החפצים,
דיני ריבוע העיר וחישוב ומדידת התחום
ואופן עשיית עירוב תחומין

מהדורה זמנית לביקורת
בני ברק, תשע"ג

הלכות תחומין המצויים בזמנינו

תימצות יסודות דיני תחומין הנוגעים למעשה

פרק א'

כללים ויסודות הלכות תחומין

תחומין דאורייתא או דרבנן

תחומין למעלה מ'

למעלה מ'

קניית השביתה כשנמצא למעלה מ', ובנוסף

בבין השמשות

מקום השביתה אינו בכלל התחום

ג' אופנים בהגדרת מקום השביתה

השובת בשטח פתוח, השובת ברשות היחיד,

השובת בעיר

הגדרת עיר לענין תחומין – רצף בתים

אזורי תעשייה ומפעלים

איסור תחומין בהליכה בתוך העיר

היתר עשיית עירוב תחומין מוגבל

היקף העירוב

עיבור העיר וריבוע העיר

קרפף לעיר

ריבוע התחום

נאמנות על התחום

פרק ב'

דיני עירוב תחומין

לשם מה מערבים

עירוב תחומין אינו עירוב חצרות

ג' אפשרויות כיצד מערבים

הדרך המצויה לעשות עירוב תחומין בזמנינו

נוסח הנחת העירוב וברכתו

מתי מותר לערב

עשייתו מערב שבת

אין זכין אלא למי שהתכוון מערב שבת

חולה שהתפנה באמצע שבת

דיני מזון העירוב – איזה מזון ושיעורו

זיכוי המזון

שיעור לכל אחד ואחד

הנחתו ע"י שליח או ע"י אגודה ציבורית. ט.

כיצד מזכים את המזון פעם נוספת לשבתות

הבאות

שימור המזון וקיומו לאורך זמן

קיומו והנחתו בבין השמשות

אפשרות להגיע לעירוב

הנחתו תוך אלפיים למקומו בכניסת שבת
הנחתו בעיר שמקצתה בתוך אלפיים
הנחתו תוך אלפיים לעיר כשהוא באמצע העיר

פרק ג'

**דין סוף התחום שכלה באמצע
העיר, ושני חסרונות בהנחת עירוב
תחומין**

דין הבלעה כשתחום אלפיים כולל עיר אחרת
כלה תחום אלפיים באמצע עיר אחרת
כיצד חמניה עירוב יכול לשהות בביתו באמצע
העיר

כיצד מותר לחזור לביתו באמצע העיר

פרק ד'

דיני עיר שלן בה

התנאים הנצרכים להיתר זה:

גבולות העיר לענין היתר זה

פרק ה'

דין מי שיצא חוץ לתחום

שיעור היציאה מחוץ לתחום
דין מי שיצא ונמצא חוץ לתחומו
הוצרך לנקביו – כבוד הבריות
מי שיצא חוץ לתחומו וחזר ונכנס

פרק ו'

דין תחומין של כלים

תחום כלים
השתמשות בחפצים של מי שנסע לשבת
נשיאת חפצים כשנוסעים ללידה וכדומה
שביתת כלים מושאלים
הוצאת בגדים מתחומם בדרך לבישה
כלים של גוי
כלים של הפקר, ודין המים שבאים מחוץ
לתחום
מים בזמנינו
חפצים שהובאו בשבת מחוץ לתחום

חלק ב'

דיני צירוף העיר, ריבוע העיר, ומדידת התחום

מה נחשב עיר

מה נחשב בית לענין הרחבת העיר לגבי
תחומין

מחסנים – אוצרות

בית השומר, בורגנין

פרק ז'

דינים המיוחדים בעיר, ומה

נקרא עיר

דינים המיוחדים בעיר

מפעלים - בתי הרושת

בית הכנסת

בית הספר

חנות ומסעדה

חדרי הבית והצרות

חצר שאינה מקורה וסמוכה לבית

חומת העיר והיקף העירוב

פרק ח'

דיני ריבוע העיר בקצרה

עיר עגולה

עיר מרובעת

עיר בצורת מלבן

עיר ארוכה מצד אחד ורחבה מצד אחר

עיר בצורת מחומש, משושה או מתומן

עיר בצורת קשת

עיר בצורת טבעת

בצורת גאם

דיני עיר שיש לה צלע אחת ישרה

עיר בצורת משולש

פגום, בית נכנס בית יוצא

פרק ט'

חיבור ערים

הנפק"מ בחיבור הערים

חיבור ע"י רצף בתים

עיר הנכנסת בתוך השקע של עיר העשויה

בקשת

עיר הנכנסת בתוך הריבוע של בתים היוצאים

מהעיר [פגום].

פגישות ריבועי הערים

חיבור ג' ערים המשולשות

פרק י'

מדידת התחום

חישוב פני הקרקע או מרחק איורי

מדידה בחבל

מדידה יפה

הבלעה

עקיפה - צופה ומביט

קידור

אומד

דילוג

מדידת מומחה ומדידה במפה

מדידה בפסיעות

תימצות יסודות דיני תחומין הנוגעים למעשה

א. לכל אדם השוכנת בעיר, מותר ללכת את כל העיר, ומחוץ לה 2000 אמה, [ונממדים כטבלה מרובעת, שההולך בפינות מתרחק יותר מאלפיים].

מרחק זה אינו גדול כלל, שיעור אלפיים אמות הוא כ-908 מטר לשיעור הקטן, כ-960 מטר להגר"ח נאה, וכ-1152 לחזו"א. בהליכה בנחת זה פחות מ-20 דקות. ובהליכה מהירה זה יכול להיות פחות מ-10 דקות!¹

ב. אם מניח עירוב תחומין במרחק עד 2000 אמה מהעיר, נחשב ששוכנת במקום העירוב, ויכול ללכת מהעירוב לצד עירו 2000, ולצד שכנגד עוד אלפיים, ובסה"כ יכול ללכת מהעיר 4000.

אבל אסור להיכנס לכל העיר, אלא רק עד 2000 ממקום העירוב. כמו"כ אינו יכול להיות בעירו במקום המרוחק 2000 ממקום הנחת עירובו, ולפ"ז יכול להיות בשבת רק בקצה העיר.

אם הניח עירוב תחומין בתוך שכונה או עיר, כל אותה עיר נחשבת לו כד' אמותיו, והתחום 2000 מתחיל מסוף העיר והשכונה. ובדרך כלל עושים את העירוב באופן זה.² ומ"מ לגבי לחזור לביתו, עדיין בהרבה מקרים הוא מעבר לאלפיים מהעיר שהניח בה עירובו.

ג. לדעת הרמ"א יש להקל לחזור לביתו באופן הנ"ל (אות ב'), אם היה בליל שבת בעיר וישן בביתו שנת לילה, מותר ללכת גם בתוך כל העיר רק לא לצאת ממנה לכיוון

¹ בשערי תשובה (סי' שצ"ז ס"א) כבר עמד על טעות נפוצה זו, וכתב שאנשים משערים בשעה של הליכה, ושיעור מיל אינו אלא 18 דקות הליכה.

² בדרך כלל המרחק בין העיר לשכונה המנותקת מהעיר, או לשוב הסמוך, הוא פחות מתחום 2000, אלא שהתחום הזה מסתיים בתחילת הישוב, ורוצים ללכת בכל הישוב, ולכן יש להניח את העירוב בתוך הישוב עצמו [ובלא"ה באמצע הדרך אין מקום טוב להניח], ואז כל הישוב כד' אמות, ויכול ללכת את כל הישוב ועוד 2000 מקצה הישוב. רק לעיר שיצא ממנה אינו יכול להיכנס למקום שמעבר ל-2000 מקצה הישוב, אא"כ לפי המבואר באות ג'.

שאינו בצד העירוב, [וזה נקרא "עיר שלן בה"]. ולדעת השו"ע אסור, אלא צריך להיות בקצה העיר במקום שתוך אלפיים לעירובו.

ד. במקום שמניחים עירוב כללי לבני העיר, ע"י ועד העירוב או אגודה כלשהי, העירוב מועיל רק למי שהתכוון לכך מערב שבת, דהיינו שידע שילך או שיתכן שילך ורצה לסמוך על העירוב.

אפשר לעשות תנאי שיחול רק אם לבסוף ילך. ולכן יש אומרים שבמקום שועד העירוב עושה עירוב, טוב שכל אדם יאמר פעם אחת לכל החיים שעושה אותם שלוחים לעשות לו עירוב בכל שבת שילך בה למקום המדובר [כגון מבני ברק לבלינסון], ואם לא ירצה בעירוב או שהעירוב יקלקל לו, שלא יחול עבורו.³

ה. יש לברר דרך איזה מקום ללכת, מפני שלפעמים אמצע הדרך יוצא מחוץ לתחום, למרות שבסוף חוזר לתוך התחום. וכן לפעמים יש ג"כ הבדל הילכתי מהיכן יוצא מהעיר, למרות שמגיע לאותו מקום.⁴

ו. יש מצבים שלאילו שהיו בעיר בכניסת השבת, מותר ללכת לבית החולים או לישוב הסמוך, ולאילו שהיו בכניסת השבת בבית החולים או בישוב, אסור ללכת לעיר.

וברוב המקרים, גם כשמותרים ללכת מבית החולים ומהישוב אל העיר, אסורים להיכנס לכל העיר אלא רק בכמה רחובות שבקצה העיר.⁵

³ בעירוב של עזר מציון לבלינסון א"צ להתנות שאם יקלקל לו לא יחול, כיון שהם כבר עושים את כל התנאים האלו, כל מה ששייך לעשות.

⁴ דהיינו באופן שהעיר כקשת רחבה, שלא מרבעים אותה כדלקמן פרק ח', ולכן אפילו הולך במקביל לעיר, אינו יכול ללכת יותר מאלפיים מהמקום שיצא מבתי העיר. עוד שייך בעיר כקשת, שאם הולך דרך שכונה שנמצאת בדרך, כולה כד' אמות ומרויח להוסיף על האלפיים את כל השכונה [פחות ד' אמות], משא"כ אם הולך בכביש הראשי אין לו אלא אלפיים. וברוב הערים הגדולות מצוי דין קשת רחבה מכיון שהשכונות שבקצוות מרוחקות זו מזו, ויש חלל ביניהם שמחברות שתי ערים ונוצר כעין ר'.

⁵ מפני שכלפי השובתים בעיר יש דין ריבוע העיר המוסיף על האלפיים, ויש דין קרפף המוסיף על האלפיים [לשיטת הרמ"א], ובעיקר ההבדל הוא, שבית החולים הוא שטח קטן וכולו בתוך האלפיים של העיר [או של העירוב תחומין], אבל העיר גדולה מאוד, ואפילו כשהיא בתוך התחום רק הקצה

ז. יתכן שמותר לאדם ללכת ואסור לו לחזור. כגון שהניח עירוב תחומין [או סמך על העירוב של עזר מציון], והעירוב פחות מאלפיים מקצה העיר אך בדרך כלל יותר מאלפיים מהבית. אם לא לן בליל בשבת בעיר, יש מתירים ללכת, אבל לחזור לכו"ע אסור [אלא רק לקצה העיר שבתוך אלפיים לעירוב]. ואם לן בליל שבת, מותר ללכת, אבל לחזור לרמ"א מותר, ולשו"ע אסור.⁶

איסור תחומין אינו דבר רחוק ובלתי שכיח, דינים אלו שכיחים ביותר, ויש שתי טעויות הגורמות לבני אדם לטעות בדבר.⁷

ח. אחת הטעויות הנפוצות היא בהגדרת רצף הבתים שנחשבים המשך העיר. התפיסה המקובלת אצל אנשים היא שאם העין מרגישה רצף, נחשב הכל כעיר אחת. ויש טועים יותר שכל מה שנקרא במועצה עיר פלונית נחשב עיר אחת ואפילו שכונה במרחק הליכה. אבל הדין אינו כן, מפורש בחז"ל ובכל הפוסקים שאין הבתים נחשבים כמחברים זה לזה, אלא כשהמרחק ביניהם הוא עד מ-70.6 אמה, ואין הערים והשכונות נחשבות מחוברות וכעיר אחת, אלא כאשר המרחק ביניהם עד 141.3 אמה. מרחק זה אינו גדול [זה כ-81 מטר לשיעור הכי גדול, במרחק הליכה זה בערך דקה אחת!]

לפ"ז יש בערים הגדולות הרבה שכונות שאינן נחשבות עיר אחת עם מרכז העיר, ולפעמים ההולך מהשכונות שבמרכז העיר לשכונות שבקצוות העיר, או להיפך, יכול לעבור על איסור תחומין.⁸

שלה בתוך האלפיים, ורוב האנשים הגרים באמצע העיר וכדומה, הם מחוץ לתחום בית החולים [או העירוב].

⁶ נושא זה מבואר בסוף פרק ב', ובתחילת פרק ד'.

⁷ שני הסעיפים דלהלן, לקוחים ממאמר הג"ר אריאל בוקוולד שליט"א, בספר דרור יקרא עמ' תקמ"א.

⁸ יש לציין שאילו היה עירוב כשר המפוקח כראוי, הוא מחבר את השכונות להיות כעיר אחת [מדין רשות היחיד אחת] גם כאשר המרחק יותר מהשיעור הנ"ל. אלא שהעירובים שמחברים שכונות הם עירובים עירוניים שיש בהם הרבה בעיות [הן מצד שמסתמכים על שיטות שאינן עיקר ההלכה, כדי להציל את המטלטלים בלא"ה מאיסור. והן מצד שמקיפים שטחים גדולים המטילים בספק את

כמו"כ בתי חולים שנמצאים בקירבת מקום לעיר, אפילו כשנקראים חלק מהעיר, יש מקומות שהם מעבר לתחום שבת⁹, וצריך לעשות עירוב תחומין. ויש מקומות שגם עירוב תחומין אינו עוזר בכל מצב, אא"כ מניחים אותו במקום מסוים והולכים בדרך מסוימת. וצריך לברר אצל הת"ח הבקיאים.

ט. טעות נוספת שאף היא נפוצה מאוד. רבים סבורים שכאשר האלפיים אמה מסתיימות בתוך מקצת העיר השניה, מותר להמשיך ללכת בכל העיר. אלא שהם טועים בדבר משנה, שהרי מפורש גמ' ובשו"ע שאף כאשר מסתיימות האלפיים אמה באמצע בית - אסור להמשיך וללכת בשאר הבית!

עשית עירוב תחומין אינו דבר קשה, ומכל מקום צריך הדרכה נכונה לשני דברים, והם, כיצד עושים את העירוב, וכמה העירוב מתיר ללכת.

י. עשיית העירוב היא ע"י זכיה בכמות מזון המספקת לשתי סעודות, מומלץ לקחת שמן ששיעורו 150 סמ"ק (רביעית), או יין ששיעורו 300 סמ"ק (שתי רביעיות), ובפת השיעור 800-900 סמ"ק (לחומרא) [שהוא נפח פחות לשקית חלב שהיא 1000 סמ"ק]. שיעור זה לכל אחד ואחד בנפרד, אפילו בני משפחה אחת.

מתקשרים לידיד שגר בשכונה או בשוב המרוחק, שיזכה ע"י שיתן לשכן להגביה עבור אותו אדם שרוצה ללכת, ויאמר שזה יהא לעירוב תחומין לפלוני להתיר לו ללכת בשבת ממקום זה אלפיים אמה לכל רוח.

יא. העירוב מתיר ללכת רק 4000 אמה. זה לא הרבה בכלל [בהליכה מהירה יכול להיות פחות מ- 20 דקות]. אלא שמכיון שמודדים מסוף העיר, ומוסיפים ריבוע העיר, וגם מניחים את העירוב בתוך השכונה [כנ"ל שמזכה ע"י מי שגר בשכונה], ועי"ז כל השכונה והישוב מותרים בלי למעט מחשבין אלפיים [כנ"ל אות ב']. באופנים אלו אפשר

הכשרות הטכנית, ולפעמים מחוסר תקציב ועוד סיבות ישנן תקלות לעיתים קרובות כידוע. ולכן למעשה צריך לדון על כל מקום לפי מרחק הבתים.

⁹ מצוי מאוד בבתי חולים שלפי ההלכה הם מנותקים מהעיר, מפני שיש לפניהם שטחים גדולים לחניה וליופי וכו'. אולם עדיין אפשר להגיע אליהם אם הם בתוך אלפיים אמות, אבל באופן שגם השכונה הסמוכה לה מנותקת וגם היא ממעטת מאלפיים אמות. לדוגמא, ביה"ח בלינסון, כפי הנראה יתכן שאינו מחובר לפתח תקוה ברצף בתים, אבל הוא סמוך אליה מאוד, משא"כ כלפי ההולך מגני תקוה ומישמח משה, ביה"ח נמצא מחוץ לאלפיים, כי שכונות אלו אינן מחוברות לעיר ולכן מודדים מסוף השכונה.

ללכת הרבה מאוד. אבל כדי לדעת כמה ואיך, קשה מאוד להכריע, וצריך לברר היטב, לדעת אצל מי לברר.

חישוב התחום [היותר מאלפיים] הוא נושא מורכב ומסובך ביותר, הרבה חיבורים נתחברו על כמה מקומות בעיר ב"ב וירושלים, כגון על ההליכה לבלינסון, לשכונות בפתח תקוה, לתל השומר, לתל אביב. וכל החשבונות מלאים ספיקות ומחלוקות, ולמרות שעמלים על כך שנים רבות לא הגיעו לעמק השוה. וגם הדברים שהוכרעו, נפלו בהם שינויים [עקב שינוי הדירות לבתי מסחר]. ולכן אין למהר להקל או לסמוך על חישוב עצמי, אלא צריך לשאול לת"ח הבקאים ביותר בתחום זה, שכבר ישבו על הענין.

הלכות תחומין המצויים בזמנינו

פרק א'

כללים ויסודות הלכות תחומין

תחומין דאורייתא או דרבנן

א. איסור תחומין: אסור לאדם לצאת בשבת וביום טוב יותר מאלפיים אמה מהמקום ששבת בו¹⁰. נחלקו הראשונים אם עיקר איסור תחומין הוא מהתורה, שמהתורה אסור אם לצאת מחוץ ל"ב מיל, ומדרבנן אסרו לצאת יותר ממיל אחד שהוא אלפיים אמה, או שכל איסור תחומין הוא מדרבנן ושיעורו מיל. ולהלכה, נקטו השו"ע והרמ"א להחמיר, שבמקום שיש ספק [או באמירה לגוי], אם הנידון הוא על י"ב מיל, יש להחמיר¹¹. ולפי"ז איסור תחומין עיקרו דאורייתא.

ב. האיסור מהתורה הוא רק כאשר מהלך ביבשה ולא בימים ובנהרות, והכרעת הביאור הלכה שגם בכרמלית האיסור תחומין הוא דאורייתא [כשהולך י"ב מיל]. כבישים בין עירוניים של ימינו, הם רשות הרבים [כדין סרטיא] ויש בהם איסור תחומין מן התורה לכל הדעות¹².

¹⁰ שיעור אלפיים אמה הוא, 960 מטר לפי שיעור הגר"ח נאה, 1140 מטר לפי שיעור החזו"א. ולמחמירים כשיעור החדש (7.5 ס"מ, עי' קרית אריאל פ"ט) שיעור התחום הוא 908 מטר. גם לשיעור החזו"א, אין זה מרחק גדול במושגים של ימינו, ובהליכה רגילה זה כ-18 דקות בלבד, ובהליכה מהירה יכול להגיע ל-10 דקות. בנסיעה ברכב מחוץ לעיר, זה פחות מדקה אחת!

¹¹ שו"ע (סי' ת"ד ס"א) לגבי תחומין במי שהולך למעלה מ' טפחים מעל הקרקע, דאיבעיא דלא איפשטא בגמ' וכתבו שבמה שהאיסור מדרבנן יש להקל, ומבואר דבי"ב מיל הוי דאורייתא.

¹² שו"ע ורמ"א (סי' ת"ד ס"א) שבימים ונהרות אין איסור תחומין דאורייתא, מפני שאינו דומה לדגלי מדבר. המ"מ רע"א והגר"ז כתבו שלפ"ז גם בכרמלית אין איסור דאורייתא. והביאם הביאור הלכה (שם ד"ה והואיל) ותמה שא"כ למה השמיט הרמ"א שדעתו שבזמנינו כל הרחובות הם כרמלית מפני שאין בהם שישים ריבוא, דה"ה שאין תחומין בזמן הזה. והבה"ל האריך לדחות דברי האחרונים, ודוקא בימים ונהרות שאינן דומים לדגלי מדבר כלל אין איסור תחומין. ולכן גם בכל דרך שהיא יש איסור תחומין מן התורה. ובקריית אריאל (פ"א הערה ז') כתב לפי מש"כ הבה"ל (סי' שמ"ה ס"ז ד"ה

תחומין למעלה מ"י

ג. המהלך למעלה מ"י טפחים מעל פני הקרע, כגון נוסע בספינה במים עמוקים [או במטוס] הסתפקו בגמ' אם יש לו איסור תחומין. ופסק השו"ע שעד י"ב מיל מותר, יותר מ"ב מיל אסור¹³. אבל אם מהלך על עמודים שעל גביהם יש מקום רחב ד' על ד' טפחים, יש איסור תחומין כיון שהמקום נח להילוך¹⁴. ולפ"ז כתבו הפוסקים שהנוסע בעגלה או ברכבת או ברכב, יש לו איסור תחומין גם באלפיים אמה¹⁵.

לדוגמא. כאשר יש חולה שאין בו סכנה, ומותר להסיעו ע"י גוי, מ"מ לכתחילה אסור לו לעבור על איסור תחומין, וכיון שהנסיעה ברכב לבית החולים [כשאנו בתוך העיר] היא יציאה מהתחום, אסור לנסוע, אא"כ יש צורך מיוחד ע"פ הוראת חכם¹⁶. [וכן לכתחילה יש להעדיף בית חולים שבתוך י"ב מיל¹⁷].

שאין) שדרך בין עירונית הוי רה"ר אף אם אין בה שישים ריבוא כמ"ש הרמב"ן, א"כ המהלך חוץ לתחום בדרך בין עירונית, יש בזה איסור דאורייתא לכו"ע [ביותר מ"ב מיל].
חקרו האחרונים (דברי יחזקאל סי' ט"ז) האם יסוד האיסור הוא לצאת מתוך התחום אל מחוץ לתחום, וכעין איסור הוצאה מרשות לרשות, או שמא האיסור הוא ההילוך יותר מ"ב מיל ממקומו, וכעין איסור העברה ד' אמות ברשות הרבים, שנאסר לעבור מרחק כזה. וכתבו לתלות במחלוקת הראשונים בדין מי שיצא חוץ לתחום, שלדעת תוס' () אין יותר איסור במה שמוסיף להתרחק, ודעת הרמב"ן שאם יתרחק שוב י"ב מיל יעבור שוב על איסור תחומין. וע"ע באחרונים בזה.

13 שו"ע סי' ת"ד, שכיון שנשאר הדין בספק, מה שאיסורו מדרבנן ספק דרבנן לקולא. וביארו הרמ"א והפוסקים כונתו שסובר שי"ב מיל אסור מדאורייתא ולכן כתב שרק עד כמה שהאיסור מדרבנן מותר מספק, אבל י"ב מיל אסור אף למעלה מ"י.

14 משנ"ב שם סק"ג.

15 בה"ל שם ד"ה ואין.

16 כלומר, אע"פ שהנסיעה מותרת כשהיא ע"י גוי, אף לצורך חולה שאין בו סכנה [דהותר אמירה לנכרי במלאכה דאו' לצורך חולה], מ"מ איסור תחומין הוא עובר בעצמו ע"י שנותן לגוי להוציאו מהתחום, ואיסור שעובר בעצמו אף באלפים שהוא דרבנן, לא כל דרבנן הותר לחולה שאין בו סכנה. וצריך שאלת חכם.

17 משום שיכול להתרפאות בביה"ח שבתוך י"ב מיל בלי לעבור באיסור תחומין דאורייתא, עפ"ז היתה הוראה לתושבי אלעד הרחוקים מב"ב מאוד, שילדת הבאה בשבת צריכה ללכת לבלניסון שהוא בתוך י"ב מיל לאלעד, ולא למעיני הישועה שמרוחק בעוד 2 קילומטר והוא מחוץ ל"ב מיל. אולם לאחרונה התברר שגם מעיני הישועה נמצא בתוך י"ב מיל לאלעד כשנוסעים דרך כביש מכביית

קניית השביתה כשנמצא למעלה מ'י', ובנוסף בבין השמשות

ד. הנמצא בכניסת שבת [בספינה או במטוס] למעלה מ'י' אינו קונה שביתה במקומו, ואינו עובר איסור תחומין במה שהספינה מוליכה אותו בשבת. אבל כאשר יגיע באמצע שבת לקרקע יקנה שביתה, ואם יעבור משם אלפיים אמה, יעבור באיסור תחומין. ואחרי שקנה שביתה רגע אחד, והמשיך אלפיים אמה, אף אם ההליכה תהיה למעלה מ'י', אסור לזוז ממקומו. כי עכ"פ הוא מחוץ לתחום של המקום שקנה שביתה¹⁸.

ה. אדם מהלך כל זמן בין השמשות, קונה שביתה. וכן מי שנמצא ברכב הנוסע כל בין השמשות [שאינו נחשב למעלה מ'י' כמבואר בסעיף הקודם], קונה שביתה בבין השמשות, ולא רק כשיעצור¹⁹. וצ"ע לפי איזה רגע מבין השמשות יקבע שביתתו.

לדוגמא. לפ"ז הנקלע ח"ו לטיסה שהתאחרה ונחתה בשבת, אינו קונה שביתה כשנמצא באויר בכניסת השבת, אלא כשנוחת ומגיע לקרקע. ואז קונה שביתה מיד בתחילת מסלול הנחיתה, וכשמגיע ליציאה מהמטוס הוא מחוץ לתחומו, ואין לו אלא ד' אמות. אמנם מכיון שיצא באונס [שאינו באפשרותו לעצור במקום שהמטוס נוחת], כל ההיקף כד' אמות, ובדרך כלל שדה התעופה מוקף מחיצות ומותר להלך בכולו, אך לא לצאת לשטח הפתוח שבכניסה לשדה התעופה. ויש אוסרים, משום שהשטח גדול ולא הוקף לדירה ודינו כקרפף [שאע"פ שהוא מוקף מחיצות דינו ככרמלית] ולא אומרים שכולו כד' אמות, ולפ"ז אסור לצאת מד' אמותיו אלא כשנצרך לנקביו או שאר אונס.

מקום השביתה אינו בכלל התחום

ו. התחום המותר בהליכה הוא אלפיים אמה, אבל מתחילים למדוד אותו רק מחוץ למקומו של האדם. המקום שהאדם שבת בו אינו בחשבון, ומותר ללכת בכולו אפילו הוא גדול. כדלהלן.

החדש. ואם נוסעים דרך ז'בוטיסקי יש צד שבפינת השומר יוצאים מ"ב מיל. ולכן יולדת יכולה להגיע למעיני הישועה דרך כביש מכבית.

¹⁸ שו"ע שם, שאם הספינה הגיע באמצע שבת למים רדודים שאין " טפחים מתחתית הספינה עד הקרקע, קנה שביתה באותו מקום. ואם ימשיך לנסוע משום יותר מאלפיים, אף אם נסע למעלה מ'י', אסור לזוז מד' אמותיו כדין היוצא מחוץ לתחום, שאע"פ שהדרך לא היתה באיסור מ"מ הרי עכשיו הוא מחוץ לתחומו.

ג' אופנים בהגדרת מקום השביתה

ז. **השובת בשמח פתוח**, מקום שביתתו הוא בד' אמותיו. ומסוף הד' אמות מותר אלפיים אמה לכל צד.

יש אומרים שיש רק ד' אמות, לאיזה צד שבוחר. ויש אומרים שיש ד' אמות לכל צד, שהן ח' על ח' אמות²⁰.

ח. **השובת ברשות היחיד** [אף שאין לה דין עיר], דהיינו מקום המוקף מחיצות, בין חצר מגודרת ובין היקף של עירוב, כל המקום נחשב מקום שביתתו, ומותר ללכת בכולו אפילו אם הוא גדול מתחום שבת. ובלבד שיהא היקף המתיר דהיינו שהוקף לשם דירה, אבל אם הוקף שלא לשם דירה ויש בו יותר מבית סאתים, אינו מועיל, שהרי דינו ככרמלית, ואז מקומו של השובת בו הוא ד' אמותיו בלבד²¹. וע"ע לקמן בדין היקף העירוב.

ט. **השובת בעיר**²², אף אם אינה מוקפת מחיצות, מקום שביתתו הוא כל העיר, ומותר ללכת בכל העיר אפילו גדולה ביותר²³. ומחוץ לעיר מותר עד אלפיים אמה.

הגדרת עיר לענין תחומין – רצף בתים

י. צירוף עיר לענין זה, צריך שיהיה ברצף של בתים שאין ביניהם שבעים אמה וד' טפחים ומשהו (כ-40.6 מטר לחזו"א), ואם הן שתי ערים או שכונות סמוכות, מצטרפים עד פעמיים שיעור זה שהוא קמ"א אמה (81.2 מטר לשיעור חזו"א), ולא תלוי בשם העיר הנקרא בפי בני אדם.

20 בשו"ע (סי' שצ"ו ס"א) כתב שיש לכל אדם ד' אמות, וביאר המשנ"ב (סק"ו) שהיינו לכיוון שפניו מועדות ללכת, באופן שבאלכסון יש לו עוד שני חומשין מאחר והד' אמות מרובעות. ולפ"ז גם את האלפיים אמה מודד באותו כיוון, שלעבר פניו יכול ללכת 2000 אמות, ובאלכסון 2800 אמות.

21 שו"ע (סי' ת"ח ס"ב) שכל ההיקף כד' אמותיו, [ואפילו עיר שנחרבה אך בתנאי שראויה לדירה]. ובמשנ"ב (ס"ק כ"ו) כתב שדוקא מוקף לדירה או שיש בו רק סאתים.

22 בחזו"א (סי' ק"י סק"ז) כתב שהוא הדין הנותן עירובו בתוך עיר, אפילו אינה מוקפת מחיצות, ואפילו יש בה רשות הרבים, שאסור לטלטל בעיר זו, מ"מ כלפי השובת או המערב כל העיר כד' אמות [כדאמרו רבנן בגמ' דף סא: שדין המניח עירוב כדין השובת, וכן פשוט].

23 מבואר בשו"ע סי' שצ"ח ס"ה ו'. שבתים היוצאים מן העיר שכל אחד רחוק עד שבעים אמה מחבירו, מרחיבים את העיר אפילו מהלך כמה ימים, ואע"פ שאינם מוקפים מחיצות.

בהלכה זו יש קולא וחומרא, מצד אחד מצוי בימינו ערים הסמוכות זו לזו, לדוגמא בני ברק, רמת גן, גבעתיים, וחלק מתל אביב, סמוכים ברצף בתים וכולן נחשבות כעיר אחת, וכולן כד' אמות למי ששובת בתוכן. לעומת זאת תל אביב עצמה מחולקת לשנים ושלושה חלקים ע"י כביש נתיבי איילון המפסיק באמצע יותר מ-81 מטר.

וכן מצוי בזמנינו בערינו הגדולות, שיש שכונות שאינן מתחברות עם העיר, וההליכה אליהם מותרת רק עד היכן שכלה אלפיים אמה. המכשול בדין זה מצוי מאוד, ולפעמים בטיול של עשרים דקות אפשר לעבור על איסור תחומין²⁴.

אזורי תעשייה ומפעלים

יא. רצף הבתים הוא רק ע"י בתי מגורים ולכן אזורי תעשייה אינם מצטרפים לעיר, ודעת החזו"א שאפילו אם הפועלים אוכלים בהם, אין אכילתם נחשבת דירה. ואף לסוברים שאכילתם נחשבת דירה, כיון שחדרים אלו רחוקים יותר משבעים אמה אחד מחבירו, ובהרבה מקומות אף מקצה הבנין [ולא רק מקצה החדר] יש יותר משבעים אמה, לכן אין לצרף אזורי תעשייה.

איסור תחומין בהליכה בתוך העיר

יב. איסור תחומין המצוי ביותר, אשר הטעות בו נפוצה מאוד, מאחר והערים הגדולות בזמנינו מחולקות מבחינה הלכתית לכמה ערים, מאחר ובין גושי השכונות מצוי שיש הפסק יותר מקמ"א אמה [שהם בסה"כ 81 מטר לשיעור חזו"א לקולא, כגודל השטח של שלשה ארבעה בנינים לא גדולים]. וא"כ ההליכה ממרכז העיר לסוף השכונה, או מהשכונה אל מרכז העיר, בהרבה מקומות היא מעבר לתחום אלפיים אמה, כאמור לעיל שאם כלתה מדת אלפיים באמצע העיר, אסור להמשיך מעבר לכך. ולפ"ז אסור ללכת בשבת מהשכונות המנותקות, אלא ע"י עשיית עירוב תחומין.

²⁴ יש מקרים שיוצאים לשטח פתוח או לכביש מחוץ ליישוב, שהבעיה היא חוסר הידיעה שאיסור תחומין כ"כ קרוב, הליכת מיל בהליכה רגילה היא 18 דקות בלבד, ובהליכה מהירה אף פחות מ-10 דקות. ויש מקרים שהבעיה היא חוסר הידיעה שהשכונה מנותקת מהעיר, ומה שהיא נקראת חלק מהעיר, או שאפשר ללכת מהשכונה לעיר בחמש דקות, אינו מועיל לבטל איסור תחומין. אם יש בין הבית האחרון שבצד זה לבית הראשון שבצד השני 141.3 אמה (כ-81 מטר, בערך דקה וחצי בהליכה רגילה) אינם כעיר אחת. אמנם אם שתי השכונות מוקפת יחד בצורות הפתח של העירוב ויש עליו השגחה קפדנית כראוי, נחשב הכל כרשות היחיד אחת, ומותר [לסומכים על העירוב] להלך בכולה.

לדוגמא, שכונות רמות, רמת שלמה, בית וגן עם שערי צדק, גבעת שאול עם קרית משה ובית הכרם, מנותקות ממרכז העיר [וגם וזו מזו] ביותר מקמ"א אמה. וכן בבני ברק, יש גוש ערים מחוברות – ב"ב רמת גן גבעתיים וקצת מתל אביב אבל פתח תקוה מנותקת מב"ב וגבעת שמואל, שכונת הדר יוסף וצהלה שברמת גן מנותקת מגוש הערים. תל אביב המערבית מנותקת מתל אביב המזרחית. ובפתח תקוה עצמה כמה שכונות מנותקות כגון גני הדר, הדר המושבות. הישובים הסמוכים לה, גני תקוה וקרית אונו, נחלים, מנותקות מפתח תקוה, וחלקן מחוץ לאלפיים אמה. וא"כ לחלקים שבתוך אלפיים אמה מותר ללכת, ומעבר לכך אסור [אלא אם עשה עירוב תחומין].

היתר עשיית עירוב תחומין מוגבל

יג. ברוב המקומות הקרובים יש פתרון להתיר ללכת ע"י עשיית עירוב תחומין, ואע"פ שעירוב תחומין לא מתיר ללכת בלי הגבלה, ולא ניתן לעשות פעמיים עירוב, א"כ אפשר ללכת רק 4000 אמה שהם כ-2 קילומטר, והערים שלנו גדולות יותר מכך. בכל זאת ניתן להניח את העירוב תחומין בתוך העיר (עיר ב') [הסמוכה תוך 2000 לעיר שגר בה (עיר א')], וע"י העירוב קונה שביתה בעיר ב' וכולה כד' אמותיו. לפ"ז יכול לצאת מביתו ללכת קרוב ל-2000 עד העיר שהניח בה עירוב (עיר ב'), ואת כל עיר ב', ועוד אלפיים אחרי העיר.

אבל במקומות שיש ג' ערים בשורה, או עיר המחולקת לג' גושי בתים אי אפשר אפילו ע"י עירוב להגיע מהגוש הראשון לגוש השלישי [מעבר לאלפיים מהגוש השני].

לדוגמא, העיר ירושלים מחולקת לכמה גושי ערים, יש גוש מרכז העיר, גוש גבעת שאול, גוש בית וגן, וגוש קרית יובל [ועוד גושים]. והנה ממרכז העיר לקרית יובל יש יותר מ-2000 אמות, וא"כ אי אפשר להגיע מהמרכז לקרית יובל. אבל ע"י הנחת עירוב תחומין בגוש גבעת שאול, ניתן להגיע לרוב בית וגן, כי רובה בתוך אלפיים לגוש גבעת שאול [המסתיים בשכונת בית הכרם]. לעומת זאת לגוש קרית יובל שאין רובו תוך אלפיים לגבעת שאול, לא מועיל השביתה בגבעת שאול, ולכאורה אין דרך להגיע לשם ממרכז העיר. אבל מי שגר בגבעת שאול [הגוש השני בשיירא] יכול להניח עירוב בקרית יובל [בגוש האחרון] מאחר ותחילתו בתוך אלפיים, ויוכל ללכת בכל הגוש של קרית יובל ועוד אלפיים אחריו.

היקף העירוב

יד. היקף העירוב מועיל לתת דין רשות היחיד לכל המקומות המוקפים, ולכן השוּבַת בתוך העירוב יכול ללכת את כולו²⁵. באופן זה יש לפעמים היתר ללכת לשכונות שאין ביניהם רצף בתים, כיון שהכל תוך רשות היחיד אחת. אולם כמובן מדובר רק בעירוב המתוחזק היטב, באופן שאפשר לסמוך עליו ולכן אין אפשר לסמוך על עירובי הערים שיש בהם הרבה בעיות, ועיין הערה²⁶.

²⁵ מבואר בשו"ע סי' ת"ח ס"א, ובכמה מקומות.

²⁶ כידוע יש כמה קולות מפוקפקות מאוד בעירובים הכלליים, שאפילו אם היו מתוחזקים היטב קשה מאוד להכשיר אותם, ויש לדון על כל דבר האם הוא מהוה בעיה גם לענין התחום. ועי' קרית אריאל (ריש פרק ג') שהאריך וכתב לחלק בין ד' דברים. א' מצד הפסול שיש גוים שלא שכרו מהם, אינו פסול לענין תחום, משום שהמקום הוא רשות היחיד רק שאינו מעורב (עפ"י דרכי משה סי' ת"ו). ב' מצד החשש שיש פסול במחיצות או בצורות הפתח, פסול אף לענין תחום, שהרי אין למקום דין רשות היחיד. ואע"פ שלגבי חומת העיר שנפרצה אף ביותר מעשר מועילה להחשיב את העיר כד' אמות, הרי כתב החזו"א (סי') שזה רק בחומה ממש שהיא מגינה על העיר, ולא בהיקף של צורות הפתח. ג' מצד הבעיה שיש רחובות שהם רשות הרבים לכמה שיטות, האריך הקרית אריאל לתלות במחלוקת ראשונים האם הגדר באתו רבים ומבטלי מחיצתא, היינו שבטלו המחיצות ויש פירצה, או שנאמר בזה רק שהמחיצות לא מבטלות שם רשות הרבים, ולפ"ז העיר מוקפת אלא שיש בה מקום האסור בדין רה"ר [וימחמת זה נאסרת כולה לענין טלטול מדין פרוץ למקום האסור], וצידד שפוסקים כשיטה זו ולפ"ז אין בכך חסרון לענין תחום [וצ"ע] ועי' לקמן שרבים חולקים בפרט זה. ד' מצד הבעיה שכוללים קרפיפות [בית סאתים זרוע, או שאי אפשר ללכת בו אלא ע"י הדחק], וזה מצוי בעיקר במצב זה שרוצים לכלול ולצרף שכונות מרוחקות בתוך ההיקף, כתב שם שבמקום הזרוע ודאי אינו נחשב כד' אמות [ואסור לצאת בו מחוץ לאלפיים אמה], אבל כלפי מקום הישוב, יתכן ודין נפרץ למקום האסור הוי איסור בעלמא ואינו מבטל שם רשות היחיד, וכלפי התחום ייחשב כד' אמות. וכתב לחלק שלענין מי שיצא חוץ לתחומו באונס או בשוגג והגיע למקום מוקף, אסור בכה"ג, ולגבי השוּבַת בתוך ההיקף נטה להקל בצירוף דעת הדבר שמואל שאין קרפיפות פוסלים את היקף העיר. ולסיכום לדעת הקרית אריאל (שם עמ' ר"פ), אם יש פיקוח קפדני על שלימות העירוב ואין בעיות במחיצות, יש להקל לענין תחומין, למרות שלענין טלטול ראוי שלא לסמוך עליו מכמה טעמים הנ"ל. אמנם ת"ח רבים השיגו על מש"כ בענין ג' וד', וסוברים דכיון שכאשר יש רשות הרבים אין למקום דין רה"ר, וממילא אין המקום כד' אמות. וכן לענין קרפיפות מבואר בגמ' שקרפף שדינו ככרמלית אין לשובת בו אלא ד' אמות, ואין כל ההיקף נידון כד' אמות אלא כאשר יש דין רה"ר, וא"כ ה"ה כאשר רק פרוץ לקרפף, הרי עכ"פ אינו רה"ר. ולפ"ז אין לסמוך על עירוב עירוני של הערים הגדולות, שבהכרח יש בהם קרפיפות, וכבישים בין עירוניים שדינם כרה"ר לרוב השיטות.

אמנם אין להיקף העירוב דין שטח העיר, ואין דין ריבוע העיר משתנה לפי היקף העירוב, בין לקולא בין לחומרא. וכן לענין עיבור העיר בהוספת שבעים אמה לתחום, דעת החזו"א שלא מוסיפים על העירוב, כיון שאינו מגן כחומה.

עיבור העיר וריבוע העיר

בדיני "עיר" ישנם פרטים רבים, ממתי נחשבת עיר, היכן כלה העיר, ומה מצטרף עם העיר. כמו כן יש דין עיבור העיר וריבוע העיר, שמחשיבים את העיר כמרובעת, ובכך מרויחים את הפינות הריקות שגם הן לא נמדדות באלפיים של התחום. דינים אלו יבוארו אי"ה בפרקים הבאים.

קרפף לעיר

טו. אמרו חז"ל שהשטח שסביב לעיר, עד 70 אמה וארבעה טפחים ומשהו, נחשב עיבור העיר וחלק מהעיר, מפני שזהו צורך שימוש העיר, וזה נקרא "קרפף"²⁷.

יש אומרים שדין זה נאמר רק כשיש שתי ערים סמוכות, שאם אין ביניהם 141.3 אמה, נחשבות מחוברות, ויש אומרים שגם בסתם עיר אמרו ששטח זה הוא חלק מהעיר, ומודדים את האלפיים של התחום רק מעבר ל-70.6 אמה מקצה העיר. הביאור הלכה כתב שאין למחות ביד המקילים בזה, ולדעת החזו"א אפשר להקל בזה להוסיף את השבעים ועי' הערה²⁸.

²⁷ במשנה (עירובין דף נז.) נחלקו ר"מ ורבנן אם נותנים קרפף לעיר סתם, או רק כדי לחבר שתי ערים סמוכות, השו"ע (סי' שצ"ח ס"ב) פוסק כחכמים שדין זה נאמר רק לחבר ערים, אבל הרמ"א (שם סעיף ה') מוסיף שתמיד נותנים קרפף סביב העיר וממנו מתחילים למדוד אלפיים. וע"ע לקמן. והנה דין קרפף זה אינו שייך כלל לדין קרפף הנזכר בהלכות הוצאה שחז"ל אסרו מגרש מוקף שיש בו יותר מבית סאתים ולא הוקף לדירה, ועשאוהו ככרמלית. אלא יש בהם דמיון בשיעורים, שבשניהם אמרו שהם שבעים אמה וד' טפחים ומשהו, [בבית סאתים היינו שבעים על שבעים, וכאן בתחומים היינו שבעים לרוחב כל העיר].

²⁸ לדעת השו"ע דין זה נאמר רק לגבי חיבור שתי ערים, ולדעת הרמ"א נאמר גם לגבי עיר סתם, כמבואר בהערה הקודמת. ובביאור הלכה כתב שכן דעת המהר"ם והרא"ש והמרדכי והרשב"א, אבל דעת השו"ע היא דעת הרמב"ם והסמ"ג והריטב"א וכ"ד הגר"א, ולכן הנוהג להקל כרמ"א אין למחות בידו. והוסיף שמה שהיקל הרמ"א עוד שנותנים קרפף, גם מעבר לבית הבולט מן העיר (דין פגום), בזה ודאי יש לחוש לשיטות החולקות שאין מוסיפים קרפף. ועי' חזו"א (סי' ק"י ס"ק י"ט) שתמה ע"ז, שהרי לבית הבולט יש דין עיר לכל דבר, אלא כתב שלכו"ע באופן שלבית יש דין בית מוסיפים עוד קרפף מחוץ לו [מלבד הרחבת ריבוע העיר], אבל בבית שאין בו דיורים או בורגנין שהן רק

ריבוע התחום

טז. התחום נמדד בצורת טבלה מרובעת, כלומר שבפינות יש יותר מאלפיים אמות, וההולך מהעיר באלכסון יש לו 2800 אמות.²⁹

יז. מותר להסתובב בתוך התחום לאורך ולרוחב, אף אם צועד הרבה יותר מאלפיים אמות.³⁰

נאמנות על התחום

יח. מדידת התחום יכולה להיעשות רק ע"י מומחה בדיני המדידה, שהם הבלעה וקידור וכו' ודיני ריבוע העיר.³¹

אחר שהמומחה בדק, נאמן עד אחד לומר עד כאן תחום שבת, והקילו עוד שאפילו עבד ושפחה נאמנים, וכן אדם גדול המעיד על פי ידיעה שהיתה לו בקטנותו נאמן. אבל קטן אינו נאמן לומר עד היכן התחום.³²

בזמנינו מתוך שרגילים להסתמך על הכשרויות שדואגות להכשיר את כל השטחים שבעיר בטלטול, ובכל הדרכים והכבישים ששייך להתיר לפי איזו שיטה [אפילו שיטה יחידה] עושים עירוב, והאדם השואל אינו יודע מה לכתחילה, ומה בדיעבד גדול או פחות מזה. וכן בענין התחומים, יש רבנים שמתירים על סמך היקף עירוב אפילו במקומות שאינו כשר לכתחילה, ובמקומות שנתון בשאלות הלכתיות קשות. על כן קשה להסתמך על עדות של אדם ששמע שמותר ללכת למקום פלוני, או על מה ש"רגילים

מתוספים לעיר ולא נחשבים לעיקר עיר, הם נחשבים עיבור, ועליהם לא מוסיפים עוד קרפף. [ולד' החזו"א בעיר עצמה מוסיפים קרפף לכתחילה, ולא כבה"ל].

²⁹ ולפי חכמי החשבון יש באלכסון 2828 אמות, וכמ"ש תוס' בכמה מקומות שאין החשבון שבגמ' בענין זה מדויק.

³⁰ חוץ מעיר העשויה כקשת, שהתבאר לקמן שבתוך הקשת לא נותנים תחום לענין זה.

³¹ שו"ע סי' שצ"ט ס"ז ומשנ"ב ס"ק כ"ח. ומש"כ השו"ע שיודע מידת הקרקע, לכאור' הכוונה שיודע למדוד מידת הקרקע.

³² שו"ע סי' שצ"ט סי"א, וכתב הביאור הלכה (ד"ה עד) שאין הכוונה שהעבד והשפחה מדדו, שהרי אין סומכין אלא על מדידת מומחה, אלא שיודעים שהיו מוחזקים ללכת עד מקום זה, ומסתמא היה ע"פ מומחה. אמנם בזמנינו שהמציאות שאנשים טובים מוחזקים בחוסר ידיעה בענין זה, והולכים שלא ע"פ ידיעה מוסמכת, אי אפשר להסתמך על סברא שמסתמא הולכים ע"פ מומחה, ואפילו כשאומרים ששאלו על כך קשה לסמוך כדלהלן.

ללכת", כי יתכן שאינו לכתחילה, ולפעמים גם אינו מדויק [ויש הרבה מקרים שאסור ודאי]. אלא אפשר לסמוך רק על שמיעה מהמומחה עצמו או ממשישאל את המומחה. מעבר לכך התשובות משתנות שינוי נוסף בכל אדם שמעביר את הידיעה, וקשה לסמוך ע"ז.³³

בנוסף הרבה דברים משתנים במשך השנים, עקב בניה נוספת, או הריסת מבנים ישנים, וגם אלו שכתבו חיבורים על תחומין, שינו הוראתם אחרי הוצאת הספר על כמה מקומות שכתבו בספריהם.

בהרבה מקרים יש דרכים שבהם ההליכה בדרך מסוימת מותרת, ואם הולכים בדרך אחרת אסור ללכת, אפילו שמגיעים לאותו מקום,³⁴ וצריך לברר היטב את פרטי הדין.

³³ למרות שע"פ דין יתכן שלא בטל הדין שעד אחד נאמן, אך המציאות שבנושא העירוב [בין עירוב תחומין ובין עירוב חצרות] אנשים מגבבים שמועות להקל, והרבה דברים אינם דברים הכשרים ע"פ ההלכה. ועיקר הסיבה לעיוותים הרבים, מפני שאינם מבינים למה המותר מותר והאסור אסור, והכל נראה להם אותו דבר.

כמו"כ יש לציין שיש הבדלים עקרוניים בפסקי רבני זמנינו בכמה ענינים [כגון חיבור ערים ע"י ריבועים וקשתות, ודין מחיצות העירוב כחומה או כחצר או כרשות היחיד, ועוד], ולכן על כל אדם המברר את ההלכה, לפנות לרב הבקי בנידונים אלו.

³⁴ הסיבה לכך בעיקר מפני שבמקרים רבים יש שקע בעיר שנדון כדין עיר העשויה בצורת קשת, ואם השקע 2 על 1 ק"מ בערך, קשת, אין מרבעים אותו ואף לא נותנים טבלת תחום במקום של השקע, ולכן היוצא מן העיר והולך במקביל לעיר מותר ללכת רק אלפיים אמה, למרות שאינו מתרחק מן העיר כ"כ. ואילו היה הולך בתוך העיר ויוצא מהעיר יותר מאוחר, היה לו אלפיים אמה ממקום היציאה. עוד אופן שייך שיהיה הבדל בין הדרכים, כיון שהדרכים מתעקמות, ולפעמים יש כביש אחד שיוצא בשלב מסוים חוץ לתחום ואח"כ חוזר לתוך התחום, ואסור ללכת בקטע שיוצא, [כידוע יש מקומות שאומרים ללכת רק בצד אחד של הכביש ולא בצד השני, ולפעמים יש לזה עוד סיבה, כי צד אחד של הכביש נמצא תוך שבעים אמה לעיר וההולך שם כמי שלא יצא מהעיר לכמה שיטות, וזה לא נחשב לו מהאלפיים [כנ"ל במקרה הראשון].

פרק ב'

דיני עירוב תחומין

לשם מה מערבים

א. מקום השביתה של האדם נקבע באופן סתמי בביתו, במקום שעתיד לאכול בשבת,³⁵ וממקום זה יכול ללכת אלפיים אמה לכל צד. אולם מי שרוצה ללכת יותר מאלפיים אמה [עד ארבעת אלפים אמה], יכול לקנות שביתה במרחק אלפיים מביתו [או מעירו], וכך יכול ללכת ארבעת אלפים אמה, שהרי מותר באלפיים ממקום שביתתו ועד ביתו, ואלפיים לצד שני ממקום שביתתו והלאה. אבל הוא מפסיד את התחום אלפיים שהיה לו מביתו לכיוון הנגדי.

לדוגמא, אדם רגיל, יש לו מביתו אלפיים לצד מזרח ואלפיים לצד מערב, אם רוצה ללכת ארבעת אלפים לצד מזרח, קונה שביתה במרחק אלפיים מביתו לכיוון מזרח, ואז יש לו ממקום עירובו אלפיים לצד מערב שהם האלפיים שמביתו עד העירוב, ועוד אלפיים מעירובו לצד מזרח, נמצא שיש לו ארבעת אלפים לצד מזרח.

עירוב תחומין אינו עירוב חצרות

ב. גם במקום שיש עירוב תחומין, זה אינו עירוב חצרות, ואע"פ שמותר לאדם ללכת, אסור לטלטל עמו חפצים. ברוב המקרים כשהולכים בכביש מחוץ לשוב, איסור הטלטול הוא אפילו מדאורייתא לפי רוב השיטות. וכבר ארעו מקרים שאנשים טעו בדבר פשוט זה.³⁶

ג' אפשרויות כיצד מערבים

ג. יש ג' אפשרויות לקנות את השביתה במקום המרוחק. (א) ע"י שיעמוד במקום המסוים בכניסת השבת [כל בין השמשות], וזה נקרא "עירוב ברגלו".

³⁵ כן מבואר בגמ' דף עב. (ושו"ע סי' ת"ט ס"ז) דמקום פיתא עיקר נאמר גם לגבי תחומין. ורק תלמידים האוכלים אצל בעה"ב וישנים אצל רבם דאנן סהדי דניחא להו שהיו אוכלים במקום לינה, אז מקום לינה עיקר.

³⁶ הדבר פשוט שבשביל היתר טלטול צריך שיהיה מוקף במחיצות כדין, וללא מחיצות דין המקום ככרמלית או רשות הרבים, ואינו שייך להיתר עירוב תחומין.

ב) חכמים הקילו ונתנו אפשרות להניח מזון שתי סעודות במקום המסויים, ולחסוך ללכת ולעמוד שם. וזה נקרא "עירוב בפת" [למרות שאפשר גם בשאר מיני מאכל]³⁷.

ג) אדם שנמצא בדרך, הקילו עליו ביותר, שיכול לומר בפיו "שביתתי במקום פלוני", וקונה שביתה במקום המסויים למרות שאינו עומד שם ואין לו מזון המונח שם. אך זה רק למי שנמצא בדרך.

הדרך המצויה לעשות עירוב תחומין בזמנינו

ד. הדרך המצויה והיותר קלה לערב ולקנות שביתה בזמנינו [שהמזון בשפע], היא ע"י הנחת מזון בשיעור שתי סעודות [אופן ב' הנ"ל], וזה נקרא "עירוב תחומין"³⁸.

נוסח הנחת העירוב וברכתו

ה. מניחים את מזון העירוב מערב שבת, ואומרים "בזה העירוב יהא מותר לי לילך למחר [או לכל השבתות] ממקום זה אלפיים אמה לכל רוח"³⁹.

ו. מברכים אשר קדשנו וכו' על מצות עירוב, אולם היום מחמת ריבוי הספיקות במדידת ריבועי הערים והתחומין, אין לברך על הנחת העירוב⁴⁰.

מתי מותר לערב

ז. עירוב תחומין בצורה זו [ע"י שמניחים מזון], מותר רק לצורך דבר מצוה, כגון ללכת לבקר חולה או לשמחת נישואין או לבית האבל, וכן לתפילה במנין, או לטיול לשם עונג שבת⁴¹.

³⁷ מבואר ריש סימן ת"ח ומשנ"ב סק"א.

³⁸ כתב המשנ"ב (סי' ת"ח סק"ו) שנקרא עירוב תחומין, לפי שהוא מערב תחום שלא היה יכול מתחילה ללכת בו עם ה תחום שהיה יכול ללכת בו.

³⁹ שו"ע סי' תט"ו ס"ד, ותיבת למחר, או לכל השבתות, הוסיף המשנ"ב (סק"ט ז'). ואפשר להתנות שיחול העירוב לכל השבתות שארצה לילך, כי בעירוב דרבנן יש ברירה () אם לא אמר כלום, אינו מועיל. ואם אמר רק "יהא זה לעירוב", מועיל בדיעבד, ובשעה"צ הסתפק אם מספיק שבירך ע"ז. ואם מערב ברגליו מספיק מחשבה (משנ"ב סק"ט ו').

⁴⁰ בשו"ע (סי' תט"ו ס"ד) כתב לברך. ומה שכתבתי שלא לברך, אינו דין, אלא המציאות בזמנינו היא שברוב המקרים יש איזו שיטה להתיר, אלא שאין לסמוך עליה למעשה. ועכ"פ לענין ברכה יש להחמיר.

בדיעבד אם הניח עירוב לצורך דבר הרשות מועיל. ואם מערב ברגליו [ע"י שעומד במקום העירוב בבין השמשות של כניסת השבת] יש אומרים שמותר אף לדבר הרשות.⁴²

עשייתו מערב שבת

ח. העירוב חל בזמן בין השמשות של כניסת השבת,⁴³ ולכן צריך שהמזון יהא מונח כבר בתחילת בין השמשות, [ויהיה קיים עד סוף בין השמשות], ואם לא היה מונח מתחילת בין השמשות נחלקו הפוסקים אם מועיל בדיעבד.⁴⁴

ט. אחרי שחל העירוב והשביתה אי אפשר לבטלו [להתחרט ולהיות כמי ששבת בביתו, כדי שיהיה מותר ללכת לצד השני של ביתו]⁴⁵.

וכן להיפך, מי שקנה שביתה בכניסת שבת בביתו אינו יכול לקנות שביתה באמצע שבת. במקום אחר.

⁴¹ שו"ע (סי' תט"ו ס"א) כתב רק לבית האבל או לבית המשתה או להקביל פני רבו או חבירו שבא מן הדרך [שכשבא מהדרך הוא כבוד הבריות, וי"א דוקא חכם (משנ"ב סק"ג ושעה"צ)], או שצריך לברוח מהגויים וכדו'. והרמ"א הוסיף גם אם רוצה לטייל ביו"ט או שבת בפרדס שיש בו שמחה [והמשנ"ב הדגיש דוקא שמחה של היתר ולא הוללות והתערבות זכרים ונקבות, שזה דבר עבירה]. עוד הוסיף המשנ"ב שמותר לערב ע"מ ללכת לברית מילה או להתפלל במנין, [ואמנם המהרי"ל הסתפק בלצורך מנין. אבל כיון שהרמ"א התיר אף לטייל כדעת תרוה"ד, כל שכן למנין]. ולפ"ז צ"ע מה לא נקרא דבר מצוה. וי"ל אדם שמטייל להנאתו ואינו חושב לעונג שבת, או שאין לו הבדל אם מטייל בתחום או חוץ לתחום, הוא דבר הרשות.

⁴² עירוב בדיעבד מועיל, כ"כ שו"ע שם. ולגבי מערב ברגליו משנ"ב סי' תט"ו סק"א וכתב דבמקום צורך יש להקל.

⁴³ שו"ע סי' תט"ז ס"ג. וכשמערב לב' ימים יחד, כגון יו"ט ושבת או שני ימים טובים של גלויות, הזמן שחל כלפי היום השני הוא בבין השמשות של כניסת היום השני, ויכול לערב יום ראשון למזרח ויום שני למערב. אבל שני ימים טובים של ראש השנה, הם כיום אחד, והעירוב חל בתחילת היום הראשון עבור שני הימים (שו"ע שם ס"א). מצוי שאדם רוצה להיות חזן ביום ראשון של ראש השנה בביכנו"ס בצד מזרח וביום שני בצד מערב, אינו יכול לעשות שני עירובים ללכת יותר מארבעה אלפים. מי שלא קנה שביתה בכניסת שבת, כגון שהיה בספינה המהלכת למעלה מ' טפחים, הוא יקנה שביתה באמצע שבת בשעה שיגיע לקרקע [כשיצא ליבשה, או שהספינה תהיה במים רדודים שאין תחתיה י' טפחים].

⁴⁴ שו"ע סי' תט"ו ס"ב ג', ומשנ"ב סק"י.

⁴⁵ משנ"ב סי' ת"ח סק"ז.

אין זכין אלא למי שהתכוון מערב שבת

י. בקניית השביתה יש קצת חוב, שהרי נאסר ללכת לכיוון ההפוך, ואין חבין לאדם אלא מדעתו, לכן גם במקומות שיש ועד העירוב שמניחים עירוב עבור כל מי שילך, אין זה מועיל אלא למי שהתכוון לכך לפני שבת ורצה בעירוב, וע"י שחפץ בכך אפשר לזכות לו את העירוב⁴⁶.

לכן הרוצה ללכת יותר מאלפיים על סמך העירוב שהניחו ועד העירוב, מותר רק כאשר חשב על כך בערב שבת ורצה בעירוב, או עכ"פ שהסיבה להליכתו היתה קיימת והיתה סבירות שילך, ויודע שאם ילך יסמוך על העירוב [ואפשר להתנות שרק אם יצטרך ללכת יזכה בעירוב]. אבל אדם שלא היתה לו סיבה ללכת, אלא התחדשה סיבה באמצע שבת, אסור ללכת, מכיון שהוא לא קנה שביתה בעירוב.

חולה שהתפנה באמצע שבת

יא. דין זה מצוי מאוד, כאשר חולה התפנה באמצע שבת לביה"ח שמחוץ לתחום, אסור ללכת לבקרו למרות שקיים עירוב תחומין, כיון שהעירוב מועיל רק למי שחשב על כך מערב שבת, או שהיתה לו סבירות שילך וכנ"ל. אבל אם יעשה מראש תנאי שכל שבת שיצטרך ללכת יחול עבורו עירוב המונח במקום פלוני [כגון העירוב של עזר מציון בבלנסון] יכוללסמוך עליו אע"פ שלא ידע מערב שבת⁴⁷.

וכן מי שנסע עם החולה לביה"ח, שמחוץ לתחום העיר, אבל יש עירוב תחומין להגיע לשם [כגון מבני ברק לביה"ח בלינסון], כיון שיצא לצורך פיקוח נפש יש לו אלפיים אמה לכל רוח, אבל אין לו עירוב תחומין, ולכן אם המרחק מביה"ח לעיר יותר מאלפיים, וההולכים לשם בשבת הולכים רק ע"י עירוב תחומין, אסור לאותו אדם לחזור לעירו, שהרי אין לו עירוב. אמנם כאשר היה בעיר ההיא בכניסת שבת יש סיבה אחרת להתיר, [משום שהיוצא לפיקוח נפש מותר ללכת אלפיים מביה"ח, ועי"ז נכנס לתחום

⁴⁶ שו"ע סי' תי"ד ס"א, כלומר שבלי העירוב מותר ללכת מביתו או מעירו אלפיים למזרח ולמערב, ע"י העירוב מותר ללכת ד' אלפים למזרח אבל אסור ללכת למערב. ואם הניח את העירוב בצד מזרח במרחק 1600 מביתו, יכול ללכת 3600 למזרח ו400 למערב.

⁴⁷ כמבואר לעיל שבדרבנן יש ברירה, וא"כ התברר שמלפני שבת חל עבורו העירוב תחומין. משא"כ כשלא התנה לא חל, דאין חבין לאדם ואם היו שואלים אותו בכניסת שבת [שלא ידע שיצטרך ללכת] לא היה מערב.

שהיה לו בכניסת שבת, וחוזר לו תחמומו הראשון]. אבל כשבא עם החולה מעיר אחרת, אסור ללכת עד העיר אלא אלפיים בלבד. [ואם חוזר ע"י גוי, ראה הערה ⁴⁸].

דיני מזון העירוב – איזה מזון ושיעורו

יב. המאכל שמניחים לעירוב אינו דוקא פת, אלא כל המינים כשרים חוץ ממים ומלח ופטירות. ושיעורו, כמות שדרך בני אדם לאכול מאותו מין בשתי סעודות, לכן בפת השיעור גדול, ובשמן ודבש וכדומה הנאכלים יחד עם פת ומלפתים אותו, השיעור קטן. אבל בפירות וכדומה שאינם מלפתים את הפת משערים לפי אדם האוכל כל סעודתו מפירות, שהוא שיעור גדול מאוד.

בפת השיעור הוא י"ח גרוגרות, ובמידות של זמנינו [לפי החזו"א לחומרא] 800 סמ"ק [וי"א ט' ביצים 900 סמ"ק], ובשמן השיעור רביעית [שהוא 150 סמ"ק] וביין שני רביעיות [שהם 300 סמ"ק] ⁴⁹. לכן הדבר המצוי והרצוי להניח יין או שמן שהכמות קטנה והמאכל לא מתקלקל, וכן בעזר מציון עושים בשמן ⁵⁰.

יש מניחים תבלין פלפל שחור, שלכאורה מספיק שיעור מועט מאוד, שיעור שמטבילים בו מזון שתי סעודות. ואין נכון לעשות כן, כי נחלקו הפוסקים אם מערבים

⁴⁸ יש מצבים שכיחים ביותר שנוסעים עם חולה לביה"ח ומקבל טיפול ללא אישפוז, וכך נשאר באמצע שבת בביה"ח ללא מקום לשהות וללא אפשרות לחזור. מכיון שברוב הפעמים החולה עדיין בגדר חולה שאין בו סכנה, בפרט אם ישאר כך עד צאת השבת, מותר במצב כזה לעשות צרכי החולה ע"י גוי, ולכן יש הוראה שכאשר מגיע חולה אחר עם אמבולנס שהנהג גוי ניתן לחזור עם האמבולנס הגוי לעירו, אמנם מכיון שאין זה מצב של פיקוח נפש, אינו מקבל תחום חדש כשיחזור לעירו, אלא מותר ללכת רק ד' אמות. ובאופן שבמקום שהאמבולנס עצר בתוך העיר, יש עירוב טוב, אזי כל היקף העירוב כד' אמות. ואם אין העירוב טוב, מותר ללכת רק ד' אמות, ובשעת הדחק מותר בכל העיר. אבל בכל אופן אסור לצאת מגבולות העיר.

⁴⁹ שו"ע סי' ת"ט ס"ז, וכ' שבפת השיעור ר', אבל הרמ"א ציין לסי' שס"ח ס"ג דשם הביא שי"א ח' ביצים. ובמשנ"ב (ס"ק ל"ג) כתב שלכתחילה יניח שיעור ח' ביצים. ולענין שאר מינים כ' השו"ע כאן שמועיל, והשיעורים מבוארים בסי' שפ"ו דיני שיתופי מבואות (משנ"ב ס"ק ל"ד). שיעור יין מבואר בשו"ע סי' שפ"ו ס"ו. ובשמן עי' שעה"צ שם ס"ק כ"ט שבגמ' משמע רביעית והסתפק בד' התוס' אם מספיק כשיעור טיבול [שהוא לכאורה פחות מרביעית], או כשיעור רביעית.

⁵⁰ אע"פ שהשמן המוזכר בגמ' ובפוסקים הוא שמן זית, לכאורה"ה שאר שמנים. וצ"ע למעשה.

בתבלין, וגם לשיטות שמעריבים צריך שיעור כחצי רביעית⁵¹ [כמעט חבילה שלמה לכל אדם]. כמו"כ אלו המניחים צנצנת ריבה, יש להעיר שהשיעור אינו קטן כמו שחושבים.

זיכוי המזון

יג. צריך שמזון העירוב יהיה בבעלות מי שמעריבים בשבילו. לכן המניח עירוב עבור אנשים אחרים, צריך לזכות להם ע"י משהו שאינו מבני ביתו הסמוכים על שולחנו⁵². ויש שכתבו שאפשר בשעת קניית המאכל בחנות, לכוון לזכות עבור האנשים הצריכים לעירוב⁵³. ועיין לקמן כיצד מזכים את העירוב משבת לשבת.

שיעור לכל אחד ואחד

יד. צריך שלכל אדם יהיה שיעור מזון שתי סעודות, ואפילו לילדים קטנים [מגיל ארבע או שש ומעלה] ולאורחים⁵⁴, [ולא כמו בעירוב חצרות שמזון שתי סעודות מספיק אפילו לאלף אנשים שלכל אחד יש רק חלק קטן]⁵⁵.

⁵¹ בשו"ע סי' שפ"ו ס"ה הביא מחלוקת בכל תבלין אם נחשב מאכל לעירוב. ובמשנ"ב הוסיף מחלוקת אחרונים אם פלפל שחור יותר גרוע או כתבלין. ומ"מ כתב שלשיטות המתירות השיעור כחצי רביעית. וא"כ מה שאותם אנשים חשבו להרויח שמספיק כמה פירורים לכל אדם, אין זה נכון. והטעם שצריך שיעור זה, נראה שצריך שיעור חשוב, וכמו דבשמן אע"פ שהשיעור לטבל פת בשתי סעודות לא מגיע לרביעית שלמה, בהכרח שצריך שיעור טיבול חשוב. ולכן גם אלו במניחים צנצנת ריבה וסבורים שמספיק לחמישים אנשים, אין זה נכון.

⁵² עי' שו"ע סי' שס"ו סי' שתי דעות ע"י מי אפשר לזכות לאחרים, ולכתחילה צריך גדול שאינו סמוך על שולחנו, ובדיעבד מועיל ע"י כולם חוץ מקטן הסמוך על שולחנו.

⁵³ יש לפלפל בזה בסוגיא בבבא מציעא האם המוכר מכוון להקנות למי ששילם לו, או עבור מי שהקונה רוצה, ונפק"מ אם הכונה מכוון עבור משהו אחר. ולכאור' יוצא שם שמקנה לבעל המעות. וא"כ בנידון דידן לא יועיל, וצ"ע למעשה.

⁵⁴ עי' סי' תי"ד ס"א הרבה פרטים עד איזה גיל נטפל לאמו [בין 4-6]. ותינוק שנטפל לאמו, מותר ללכת רק למקום שאמו מותרת, ואם הניחה עירוב מועיל גם לו, ואסור לקחת אותו לכיוון השני, ואין האב יכול להניח עבורו (משנ"ב סק"ח). אבל כשאין לו אמא, אפשר שיוצא בעירוב של אביו [כלומר נטפל לו ללא עירוב] (שעה"צ סק"א). ומ"מ האב יכול לזכות עירוב עבורו [כשאינו עם אמו], וכן אחר יכול לזכות עבורו (חזו"א סי' ק"א סק"א י"א).

וכתב הביאור הלכה (ד"ה אינו) ובעוונותינו הרבים הרבה אנשים טועים בזה, וסבורים כיון שבעה"ב עירב מותרים כל בני ביתו על סמך זה.

⁵⁵ משנ"ב סי' תי"ג סק"ג, סי' תט, לג.

לכן מניחים לעירוב דבר שדרך בני אדם לאכול ממנו מעט בכל סעודה, כגון שמן או בצל, שהכמות הנצרכת לאדם ממין זה באכילת שתי סעודות הוא מועט, וכך בכמות לא גדולה יש מספיק עבור כל ההולכים.

הנחתו ע"י שליח או ע"י אגודה ציבורית

טו. אפשר להניח אף ע"י שליח. וכן אדם יכול להניח עבור כל מי שירצה מבני העיר⁵⁶, רק צריך לזכות את המזון שיהיה שייך לכל האנשים שילכו על סמך העירוב [כלומר לכל מי שילך בשבת, שהוא צריך שהעירוב יקנה לו שביתה]. אמנם בקניית השביתה יש קצת חוב, שהרי נאסר ללכת לכיוון ההפוך, ואין חבין לאדם אלא מדעתו ולכן העירוב מועיל רק למי שרצה בו בכניסת השבת, כדלעיל.

טז. בצורה זו נוהגים היום בכמה מקומות שמצוי שאנשים רוצים ללכת בשבת, שאחד מבני העיר מניח כמות מזון המספיק למספר האנשים שיתכן שילכו, מזכה את המזון כל ערב שבת לכל מי שילך בשבת זו יותר מאלפיים לכיוון העירוב, ומניחו ואומר "בזה העירוב יהא מותר לכל [מי שילך בשבת מעירונו למקום פלוני], ללכת ממקום זה אלפיים אמה לכל רוח".

אבל צריך שיהא בעירוב כמות מספיקה לכל ההולכים, וכיון שקשה להניח כזו כמות גדולה, לכן מגבילים את הזיכוי רק למי שיתקשר ויודיע בערב שבת לאחראי, או למי שיתכוון לסמוך על העירוב, או שהולך דוקא לצורך מסוים וכדומה, וצריך לברר בכל מקום מה התנאים של העירוב.

לדוגמא, בצורה זו עושים אגודת "עזר מציון" עירוב תחומין להולכים בשבת מבני ברק לביה"ח "בלינסון", העירוב כולל כמות גדולה של שמן בשיעור המספיק לכ-180 איש למזון שתי סעודות, ועושים תנאי שהעירוב יחול רק להולכים לבלינסון, ומשערים שזה המקסימום של כמות האנשים ההולכים. ומוסיפים להתנות שאם ייוצר מצב שילכו יותר מ-180 איש, ההיתר יחול רק לחלק מהאנשים⁵⁷.

⁵⁶ שו"ע סי' ת"ט סעיפים ח' ט'. ע"ש שצריך שהמניח את העירוב יהא אדם גדול, ולא חרש שוטה וקטן, ולא מי שאינו מודה בעירוב.

⁵⁷ בעזר מציון מתנים שיחול דבר ראשון לאלו שהודיעו בערב שבת שרוצים לסמוך עליו בשבת זו [ולכן הוראותיהם שהרוצה ללכת בשבת יודיע לפני שבת לטל: 5791092] ומוסיפים שאם יש מספיק לאלו יחול גם לאחרים למי שילך ראשון, ומוסיפים עוד כמה תנאים.

כיצד מזכים את המזון פעם נוספת לשבתות הבאות

י. והנה עדיין יש בעיה בהנחת העירובים המשמשים לכל בני העיר, שהרי מניחים אותם להרבה שבתות, ומאחר ובשבת ראשונה זיכו את המזון להולכים בשבת ראשונה, המזון נשאר שלהם גם במשך השבתות הבאות, וכיצד אפשר שאותו מזון יעבור אח"כ לבעלות אנשים אחרים ההולכים בשבת השניה. לדוגמא, אם מניחים מזון למאה איש, מתוך הנחה שהולכים בשבת בין שלושים למאה איש, א"כ יתכן שכל המזון כבר זוכה להולכים בשבת ראשונה, וצריך כעת מזון חדש, או עכ"פ לעשות קנין ולזכות את אותו מזון המונח באמצע הדרך באיזה מקום, לאנשים שילכו בשבת השניה זו⁵⁸. לפתרון בעיה זו מחפשים תחבולות שונות, שיש ת"ח המפקקים בהם⁵⁹.

שימור המזון וקיומו לאורך זמן

יח. צריך שהעירוב יהיה ראוי לאכילה, ואם המזון התקלקל, אינו כשר לעירוב. ולכן כשמניחים עירוב להרבה שבתות אי אפשר להשתמש בפת [שהיא מתקלקלת מהר], אלא משתמשים בדרך כלל בבצל או שמן או דבש וכדומה שמחזיקים לזמן ארוך. [ויש עוד מעלה במינים אלו, שהשיעור הנצרך לעירוב במינים אלו אינו גדול כ"כ, כיון שהכמות שדרך אדם לאכול מהם בשתי סעודות הוא מועט כדלעיל].

קיומו והנחתו בבין השמשות

יט. צריך שהמזון של העירוב יהיה קיים כל זמן בין השמשות. ואם נאבד או נגנב או נלקח באמצע בין השמשות, כשר, ואם לפני בין השמשות, פסול⁶⁰. וכשמניח עירוב

⁵⁸ עי' שו"ת שבט הלוי שהתקשה בזה כיצד מועיל שמניחים עירוב תחומין ציבורי, והעלה שא"צ בעלות ממונית במזון העירוב, אלא מספיק שעומד לאכילת אותם אנשים, ולכן אפשר לכתחילה לזכות לכולם, ומה שיש להולכים בשבתות אחרות זכות בפת אינו מגרע מהזכות של ההולכים.

⁵⁹ הפתרון שעושים בעירוב של "עזר מציון", שבשעה שמוזכים להולכים בשבת הראשונה אומרים, שאחרי ששה ימים תעבור הבעלות על המזון [השמן] לאדם פלוני [מדין "אחריך לפלוני"], ואז ביום שישי שבשבע הבא האדם ההוא בעלים על השמן ויכול לזכותו בקנין כסף, אגב, אודיתא ועוד. ועושים כמעט את כל הקנינים ששייך. אבל אילו לא היו עושים את התנאי של "אחריך לפלוני", לא היה אפשר לזכות אלא ע"י שילכו לשם ויגביהו את השמן, כיון שאין לפנינו את הבעלים שיש בידו להקנות.

⁶⁰ שו"ע סי' תט"ו סעיפים ב' ג', וע"ש במשנ"ב (סק"ח וי"א) ובביאור הלכה שעירובי תחומין חמור מעירובי חצרות ואם הניח באמצע בין השמשות דעת הרבה ראשונים שאינו מועיל. ולכן אין להניח לכתחילה בבין השמשות.

לכמה שבתות צריך שיהיה קיים בבין השמשות של כל שבת ושבת, ולכן צריך להניחו במקום המשתמר. [אמנם אי אפשר להניחו במקום נעול שאין אפשרות לגשת אליו, כדלהלן].

אפשרות להגיע לעירוב

ב. צריך שתהיה אפשרות להגיע למזון העירוב ולאוכלו בזמן בין השמשות של כניסת השבת, ואם הניחו בבית או בארון נעול ואבד המפתח, אם יש איסור דאורייתא בסתירתו לא חל העירוב⁶¹. וכן יהיה המאכל מונח במיכל שניתן לפותחו בלי לעבור איסור שבת מן התורה.

בדבר זה מתקשים אלו שעושים את עירובי התחומין הכלליים בזמנינו. כיון שמניחים עירוב לזמן רב וצריכים שיהיה מקום המשתמר שאנשים לא יסלקו אותו, ומצד שני צריכים להניחו במקום שכל האנשים שהולכים על סמך העירוב יוכלו להגיע אליו. ואף אם יניחו מפתח, צריכים שלא יגנבו את המפתח אנשים שאינם מהוגנים, ותלוי בזה כל כשרות העירוב. לשם כך מחפשים תחבולות שונות.

כא. כמו כן צריך שתהיה אפשרות להביא מזון העירוב למקום השביתה, כלומר אם התכוין לשבות על רשות הרבים, והניח את המזון על עץ שהוא רשות היחיד, כיון שאסור לטלטלו מהעץ לרחוב מדאורייתא, לא חל העירוב. אבל אם האיסור לטלטל רק מדרבנן כגון שהרחוב באותו מקום הוא כרמלית, חל העירוב⁶².

פרט זה אינו מצוי בזמנינו, כיון שבדרך כלל דעת האדם לשבות היכן שתהיה הפת, ובפרט כשמונח ע"י ועד העירוב שהם מכוונים לכך בצורה הטובה.

הנחתו תוך אלפיים למקומו בכניסת שבת

כב. צריך שיוכל להגיע לפת המונחת לעירוב, מקום השביתה, מהמקום שעומד בו בכניסת השבת, ולכן אפשר להניח את העירוב רק עד מרחק 2000 אמות. אבל אם מניח

⁶¹ שו"ע סי' ת"ט ס"ה. וכיצד יתכן שיהיה איסור דאורייתא, הלא מקלקל הוי דרבנן. י"ל כשצריך כלי מלאכה חשמליים.

⁶² שו"ע (סי' ת"ט ס"ב). והטעם שבאיסור דרבנן חל העירוב, כי לא גזרו על שבות לצורך מצוה בבין השמשות, וכיון שהעירוב חייב להיות לצורך מצוה, היה מותר להביאו בבין השמשות. בין כשהאיסור מצד טלטול מרה"י לכרמלית, ובין כשהאיסור מצד שמשמש באילן. אבל אם הונח על שיחים קטנים, לא חל העירוב, כיון שקרוב לודאי שיתלוש כשיקח את העירוב (שו"ע שם ס"ג ומשנ"ב סק"י).

את העירוב במרחק יותר מאלפיים מהמקום שנמצא בו בכניסת שבת, לא קנה עירוב, שהרי אסור לו ללכת עד העירוב.⁶³

הנחתו בעיר שמקצתה בתוך אלפיים

כג. אם מניח את העירוב בתוך עיר, מספיק שמקצת מהעיר בתוך אלפיים למקום שנמצא בכניסת שבת, כיון שמתחשבים במצב שיהיה אחר שיחול העירוב, ואז כל אותה העיר שהעירוב מונח בה כד' אמות [ומותר עוד אלפיים סביבה], וא"כ מותר ללכת ממקומו עד מקום הפת.⁶⁴

לדוגמא, ההולך מבני ברק לפתח תקוה, צריך להניח עירוב תחומין בפ"ת כדי שיוכל להיכנס למרכז העיר [שהוא מעבר לאלפיים מסוף ב"ב]. ואינו צריך להניח את העירו בבמקום שתוך אלפיים לב"ב, אלא יכול להניח בכל פתח תקוה [כגון בבית שמתארח], כי לאחר קניית העירוב כל העיר כד' אמות ומותר ללכת בכל אותה עיר אף יותר מאלפיים.

הנחתו תוך אלפיים לעיר כשהוא באמצע העיר

כד. דין נוסף וחשוב מאוד, הנוגע לכל אחד שסומך על עירוב תחומין, אף כשאגודה מסודרת עושה את העירוב על הצד הטוב ביותר, עדיין צריך לברר עד היכן מותר כמה מותר ללכת כשחוזר לעיר שיצא ממנה [כשחוזר לביתו בעיר]. שהרי כיון שמקום שביתתו הוא במקום העירוב, מותר ללכת רק עד מקום שנמצא בתוך אלפיים לעירוב, והרי העירוב מונח במרחק כאלפיים מהעיר, א"כ יכול להיות רק בקצה העיר. לפתרון הילכתי לנושא זה, ראה בפרק ד' דיני עיר שלן בה.

⁶³ שו"ע סי' ת"ח ס"ד. ודין זה שייך גם כשהולך בדרך ואומר שביתתי במקום פלוני, שצריך שהמקום יהיה בתוך אלפיים למקום שנמצא בכניסת השבת (שו"ע סי' ת"ט סי"א).

⁶⁴ כ"כ בקרית אריאל שכן מבואר בהוראות החזו"א לעשיית עירוב תחומין להולכים לתל אביב, מובא בספר שם עמ' קנ"א. וכן משמע בפשטות בחזו"א (סי' ק"י סק"ח). ודלא כמנחת פיתים.

פרק ג'

דין סוף התחום שכלה באמצע העיר, ושני חסרונות

בהנחת עירוב תחומין

דין הבלעה כשתחום אלפיים כולל עיר אחרת

א. אם האלפיים של התחום נגמרים אחרי העיר, וכל העיר בתוכם, נחשבת העיר ההיא כד' אמות ואינה ממעטת משיעור האלפיים אמה אלא ד' אמות, ומשלים את התחום אחרי העיר.

לדוגמא, אם מעירו עד העיר האחרת 1000 אמה, והעיר קצת פחות מ- 1000 אמה, נמצא שכל העיר מובלעת בתחומן נחשבת כד' אמות ומשלים אחרי העיר עוד 996 אמות.⁶⁵

כלה תחום אלפיים באמצע עיר אחרת

ב. ההולך את תחומו אלפיים אמה, והם נגמרים בתוך עיר או אפילו באמצע בית, מותר ללכת רק עד חצי העיר וחצי הבית, היכן שמסתיים התחום, ואסור לצאת לחציו השני אפילו אמה אחת.⁶⁶

ג. לפ"ז בערים שלנו שהן גדולות, אף כשיש שתי ערים קרובות מעט, ניתן ללכת מהעיר השניה רק חלק קטן. וכגון כשהולך מהעיר לשוב שרחוק מהעיר 1800 אמה, מותר ללכת בתוך הישוב רק 200 אמה [שזה כ-115 מטר בלבד].

וכן יותר מצוי שהולך לשוב סמוך במרחק 200 אמות, יכול להיכנס לשוב עוד 1800 אמה, אך זה מאוד קצת, פחות מקילומטר אחד [כ-10 דקות הליכה בלבד].

עוד נפק"מ מצויה בבתי חולים, שבהרבה מקומות מנותקים מהעיר ע"י כבישים והשטחים הריקים סביבותם, וא"כ כשהולך מהעיר לבית החולים, לפעמים רק חלק משטח ביה"ח נמצא בתוך התחום, ואז מותר ללכת רק למקומות שהם בתוך התחום. וכל

⁶⁵ שו"ע סי' ת"ח ס"א, והביא שם דוגמא זו. ובמשנ"ב סק"ט כתב שאף אם העיר 1000 ממש, שהתחום מסתיים בסוף העיר, נחשבת מובלעת וכולה כד' אמות. אבל הביא שי"א שדברי השו"ע דוקא, כי אי אפשר לצמצם במדידה המסורה לכל אדם, ויש להחמיר, ובשעת הצורך יש להקל.

⁶⁶ שו"ע סי' ת"ח ס"א. ובאופן זה לא אומרים שכל העיר כד' אמות, אלא רק בשובת בתוכה, או כאשר כולה בתוך התחום כדלקמן בסוף סעיף זה.

שכן כאשר היה בכניסת שבת בבית החולים ובשבת הולך לעיר, והרי העיר גדולה פי כמה מהתחום, אינו מותר ללכת אלא מעט בתחילת העיר, עד המקום שנשלם אלפיים אמה ממקום שבייתו כנ"ל [דהיינו מהבנין שהיה בו, או מסוף קבוצת הבנינים או היקף המחיצות] [מה שיותר גדול], משם מודדים אלפיים אמה].

כיצד המניח עירוב יכול לשהות בביתו באמצע העיר

ד. לפ"ז הקשו הפוסקים על מה שכתב השו"ע⁶⁷ שאפשר להניח עירוב תחומין עד מרחק 2000 אמות מהעיר, כיון שהמניח עירובו רחוק יותר מ-2000 ממקומו בכניסת שבת אינו מועיל, א"כ רק מי שגר בבית האחרון בעיר יכול להניח במרחק אלפיים, אבל רוב התושבים שלא גרים בקצה העיר, אינם יכולים להניח רחוק מקצה העיר, דהרי נמצא שהם רחוקים מהעירוב יותר מאלפיים אמות. ובפרט בערים גדולות שיש יותר מאלפיים מביתו עד קצה העיר לא יוכל להניח עירוב כלל, ומסתימת השו"ע משמע שאפשר.

ה. דעת המג"א שמותר להיות בביתו בכניסת שבת אפילו רחוק יותר מאלפיים, ויכול בשבת ללכת לכיוון העירוב תחומין, אבל אסור ללכת לכיוון ההפוך, כלומר אסור להתרחק מהעירוב תחומין, כל שאינו בתוך אלפיים אמה למקום העירוב. וכן דעת המשנ"ב בדעת השו"ע, אבל בביאור הלכה כתב להחמיר [אא"כ לן בלילה בביתו], והחזו"א חולק על המג"א ואוסר, [אא"כ לן בלילה בביתו].

ולפ"ז אין ללכת בליל שבת על סמך עירוב תחומין, אא"כ גר בקצה העיר שאין אלפיים אמות מביתו [ובית הכנסת וכו'] עד מקום הנחת העירוב ושבייתו. משא"כ ביום מותר בצירוף דין עיר שלן בה, וראה לקמן פרק ד'.

כיצד מותר לחזור לביתו באמצע העיר

ו. באופן המבואר בסעיפים הקודמים, שרוב תושבי העיר המניחים עירוב תחומין מניחים אותו רחוק אלפיים אמות מביתם שבאמצע העיר, יש שאלה נוספת כיצד אח"כ יחזרו לביתם, הרי אינם יכולים ללכת אלא עד אלפיים ממקום העירוב. ואע"פ שהאלפיים נכנסים במקצת לתוך העיר, אסור ללכת בכל העיר אלא עד מקום שכלה התחום, ואפילו כלו באמצע בית כנזכר לעיל. וא"כ גם אם העירוב מועיל לדרך הלך, אינו מועיל לחזור. וזה חסרון גדול בהנחת עירוב במציאות בת ימינו שרו הערים גדולות, ורוב תושבי הערים גרים במרחק תחום מקצה העיר.

⁶⁷ סי' ת"ח ס"א.

והנה לדעת השו"ע כך הוא הדין למעשה, מותר ללכת ואסור לחזור [אלא רק לקצה
העיר שבתוך אלפיים לעירוב]. אבל לדעת הרמ"א יש קולא של "עיר שלן בה" כמבואר
בפרק הבא.

פרק ד'

דיני עיר שלן בה

המניח עירוב תחומין, נעקר מקום שביתתו ומעירו, ונקבע מקום שביתתו אצל העירוב, ולכן יש לו אלפיים ממקום העירוב, [ואם העירוב בתוך עיר, יש לו כל אותה העיר ומחוץ לה אלפיים אמה], וכאשר כלים האלפיים, אסור ללכת אפילו אמה אחת, אפילו כלו באמצע עיר או באמצע בית⁶⁸.

נמצא שאדם הנמצא בעיר ומניח עירוב במרחק 1900 אמה מהעיר, מותר לו ללכת רק 100 אמה האחרונים שבקצה העיר, ואסור להיכנס בשאר העיר. ולפ"ז לא מצאנו ידינו ורגלינו להשתמש בעירוב תחומין בערינו הגדולות, כי לרוב התושבים שאינם גרים בקצה העיר אין אפשרות להרחיק את העירוב מהעיר.

אולם דעת כמה ראשונים שהקילו חז"ל ואמרו שאם לן בליל שבת בעירו, נשאר לו גם היתר הליכה בכל עירו, למרות שחלק ממנה מחוץ לאלפיים מעירובו⁶⁹. ולפ"ז יכול בלילה ללכת בכל עירו, ובבוקר יכול ללכת לעירובו ועוד אלפיים מחוץ לו [שהם ד' אלפים], ואח"כ לחזור את כל הד' אלפים ובנוסף ללכת בכל עירו, [רק אסור לצאת מהעיר, במקום שחוץ לאלפיים מעירובו, אפילו אמה אחת].

דעת השו"ע כדעת הרבה ראשונים שאין את הקולא הזו, אבל הרמ"א הפוסקים האחרונים הכריעו להקל. דעת המשנ"ב שנכון להחמיר שלא לסמוך על קולא זו, ודעת החזו"א להקל. [וראה הערה⁷⁰]. ולולא קולא זו כמעט אין תועלת בעירוב תחומין לרוב תושבי ערינו הגדולות⁷¹.

⁶⁸ שו"ע בסי' ת"ח ס"א.

⁶⁹ החזו"א (סי' ק"ט ס"ק ט"ז ד"ה מ"ב) ביאר טעם דין מחודש זה, שגם המניח עירוב, עיקר דירתו היא בביתו, ורבנן שתיקנו שע"י עירוב תחומין מפסיד את תחום ביתו [לכיוון הנגדי] לא תיקנו להפסידו את ביתו ועירו עצמם, אע"פ ששביתתו במקום עירובו. וכע"ז מצינו בחיי אדם (כלל ע"ז ס"ג) שביאר הטעם, שאין זה דרכי נועם שע"י תקנת חכמים יצטרך ללון חוץ לביתו, וכיון שלן הקילו בכל העיר וכו'. ובמהרש"ם (סי' ת"ח ס"א) הביא מהשואל ומשיב (חמישה סי' ג') "דכיון ששם ביתו ומקומו ממש, לא נעקר ממקומו אף שקנה שביתה במק"א".

⁷⁰ הרמ"א (סי' ת"ח ס"א) פסק קולא זו, וכמו שביאר דבריו במשנ"ב, ובמשנ"ב (ס"ק י"ב) כתב ע"ד הרמ"א "ויש להקל", "וכ"כ הב"ח ושאר אחרונים", ולא חשש להזכיר דעת המחמירים, אבל בשעה"צ שם (ס"ק י"ב) הביא שהא"ר כתב שיש להחמיר שהיא דעת רוב הפוסקים שאסור, וציין

התנאים הנצרכים להיתר זה:

- א. כדי שתחשב עיר ל"עיר שלן בה" ויהיה מותר ללכת בכל העיר 1. להיות בשעת כניסת שבת בעיר שלן בה⁷².
2. ללון בעיר זו, ולא מספיק שהיה בכניסת שבת⁷³.
3. בחזו"א הסתפק שמא אסור לצאת מהעיר בלילה [ומשמע מדבריו שיאכל סעודת הלילה בעיר שלן בה]⁷⁴.
- גבולות העיר לענין היתר זה
- ב. ההיתר של "עיר שלן בה" הוא רק ללכת בתוך העיר, בין בתי העיר, ולא מחוץ לה, אפילו בתוך תחום העיר⁷⁵.

למש"כ בשעה"צ לפני כן (ס"ק י"א) שקולא זו רפיא מאוד, דרוב הפוסקים חולקים ע"ז כמ"ש הא"ר וה"מ וכו', ונהי דאין לנו למחות ביד המקילים אחרי שכ' הרמ"א דיש להקל וכו'. וכן בביאור הלכה (ד"ה רחוק) משמע שיש להחמיר, שכתב להקל רק לענין שא"צ להיות בלילה סמוך לעירובו, שיש לצרף ד' המג"א (הנ"ל סופ"ב) אבל גבי לחזור משמע שיש להחמיר. ומ"מ במשנ"ב סתם כדעת המקילים. וכן בחזו"א (סי' ק"ט ט"ז ד"ה מיהו וד"ה גם) הכריע להקל [והביא שדעת הביאור הלכה נוטה להחמיר]. ועי' קרית אריאל (פ"ב הערה ס"ו) שיישב השגות הא"ר מדעת הטור, והוכיח שכ"ד הרא"ש.

⁷¹ כיון שהעיר גדולה הרבה יותר מאלפיים אמה (קילומטר אחד), ורוב תושבי העיר גרים במרחק אלף אמה מקצה העיר שבצד העירוב תחומין, ומכיון שהעירוב מונח במרחק יותר מאלף אמה מהעיר, א"כ רוב התושבים כשישתמשו בעירוב, יהיו אסורים לחזור לבתיהם לולי הקולא הזאת שמותר ללכת בכל העיר אם בלילה ילוננו בעיר.

⁷² הכרעת השעה"צ (סי' ת"ח ס"ק י"א), שהביא שהחיי אדם כ' שאם לן בביתו מותר אפילו אם בבין השמשות נמצא במקום עירובו ולא בביתו, אבל השעה"צ הכריע להחמיר כד' הבית מאיר, כיון דבלא"ה כל דין זה הוא מחלוקת. ועי' קרית אריאל (פ"ב הערה ס"ז) שנחלקו בזה הראשונים.

⁷³ כן משמע ברוב הראשונים, וכן הכריע השעה"צ שם, כי העיקר זה אם לן בביתו. דלא כתוס' רבינו פרץ (דף מב: ד"ה מלבד) שמספיק להיות בכניסת שבת. ובקרית אריאל (שם הערה ס"ח) הסתפק אם צריך לישון, או מספיק שנמצא בשעות של עיקר הלילה, ונפק"מ בליל שבועות.

⁷⁴ חזו"א סי' ק"ט ט"ז ד"ה גם הסתפק אם יכול ללכת בלילה, על סמך שאח"כ יחזור וישן בביתו, או שמא מאחר ויצא אסור לחזור כל זמן שלא נעשית עיר שלן בה. [ומ"מ כתב שאם ישן בקצה העיר בתוך אלפיים לעירובו, נעשית עיר שלן בה, ובבוקר יוכל ללכת בכל העיר]. ומלשון החזו"א (שם ד"ה מ"ב) שכתב כל שקבע פיתו ולינתו, דייק הקרית אריאל (עמ' מ"ב אות ג') שצריך שיאכל גם סעודתו בביתו.

בחזו"א משמע להקל שמותר אף בתוך קרפף העיר [70 אמה הסמוכות לעיר], וכן תוך השקעים הקטנים שבין הבתים בקצוות העיר, נחשב כגוף העיר ומותר ללכת בהם, וכן בשטח שכלול בריבוע העיר, ויש אוסרים⁷⁶. ולחוש לדעת האוסרים יש להיזהר ללכת רק בין הבתים של העיר ולא מחוץ לבתים. ויש להסתפק אם מותר ללכת בשטח הסמוך לעיר המוקף ונכלל בתוך עירוב העיר⁷⁷.

ג. החזו"א הסתפק האם מותר גם בלילה ללכת מעירו למקום עירובו ולחזור לביתו, או שמא עדיין לא נקבע לעיר שלן בה, ואם ייצא יהיה אסור לחזור לעירו מעבר לאלפיים מעירובו. ובכמה ראשונים מוכח שמותר⁷⁸.

ד. אם לן בעיר במקום שאינו בית, או בית שאינו ראוי לדירה [כגון בית הכנסת], יש שכתבו שאין לו את הקולא של עיר שלן בה⁷⁹.

75 משנ"ב סי' ת"ח ס"ק י"א, ש"אסור להלך חוצה לה כלום".

76 יסוד הנידון בשני דינים אלו הוא, האם קרפף העיר וריבוע העיר נחשבים בכלל שטח העיר ומותר, או שהם מדיני מידת תחומין של שבת, ואינם מותרים בדין עיר שלן בה שאינו היתר אלא על העיר ולא על תחום העיר. בחזו"א (סי' ק"י ס"ק ח"ד"ה וכשאנו) מוכח ששניהם נחשבים שטח העיר, אבל בקרית אריאל (עמ' מ"ב) הביא שלגבי קרפף כתב המהר"ם בנעט שאינו בכלל העיר, וכתב הקרית אריאל שמצינו בדעת המשנ"ב (בה"ל סי' שצ"ח ס"ה) שכתב שכל הדין קרפף לעיר [כשאנו לצורך חיבור הערים] זו קולא מאוד מפוקפקת, וכשיש ספק או מחלוקת באיזה דבר יש לאסור, ולפ"ז צידד הקרית אריאל לאסור גם כאן, לגבי הוספת הקרפף למי שסיבת ההיתר רק מכח עיר שלן בה, [בפרט שגם בקולא של עיר שלן בה מפקפק המשנ"ב]. ולגבי ריבוע העיר כתב הקרית אריאל (פ"ב הערה ע"ג) שלדעתו מוכח במהר"ם מרוטנבורג וברא"ש וריטב"א ומאירי שהריבוע לא נקרא שטח העיר, ולכן כתב להחמיר בשני אלו. ומ"מ שמעתי שנוקטים להקל בשקעים שבין הבתים, כי דין זה אינו רק ריבוע העיר אלא סברא הוא שזה דין העיר ולא רק צורת מדידה.

77 בקרית אריאל (פ"ב הערה ע"ז) כתב לתלות דין זה במחלוקת האם היקף העירוב בכוחו להרחיב את העיר, או רק נותן דין רשות היחיד, שדעת מרן הקהילות יעקב (קריינא דאגרתא ח"ב סי' ק"ה), וכן משמע בחזו"א (סי' ק"י ד"ה ואמנם) שאינו מרחיב את שטח העיר, ולפ"ז אינו מתיר עיר שלן בה, אבל דעת מרן הגרשז"א זצ"ל ובמכתב הגר"ש אויערבאך שליט"א (הנדפס שם) צידד שמרחיב את שטח העיר (עיין בקרית אריאל שם הערה מ').

78 החזו"א סי' ק"ט ס"ק ט"ז הסתפק, ובקרית אריאל (פ"ב הערה ע' ע"א) כתב שמכמה ראשונים ומהחיי אדם מוכח שמותר. ולדעת החזו"א עדיין יוכל לחזור וללון בעיר במקום שתוך אלפיים לעירובו, ועי"ז תיקבע לעיר שלן בה ויהיה למחר מותר בכולה.

פרק ה'

דין מי שייצא חוץ לתחום

שיעור היציאה מחוץ לתחום

א. מי שייצא חוץ לתחום אפילו אמה אחת, לא יכנס חזרה לתחום, ואין לו אלא ד' אמות במקום עמידת רגליו⁸⁰. אם הוציא רק רגל אחת מחוץ לתחום, מותר להחזירה כיון שרובו בתוך התחום⁸¹.

ב. אם יצא בשוגג, אם יציאתו עד ד' אמות, יכול לחזור ד' אמות, וכיון שנכנס לתחום בהיתר חוזר לו דין תחומו כאילו לא יצא [שיש לו אלפיים אמה ממקום שביתתו]⁸². אבל אם יצא יותר מד' אמות, אסור לחזור לתחומו, ואם יחזור, לא יחזור לו דין התחום כיון שחזר במזיד [כדלקמן].

ג. בזמנינו שלא מודדים את התחום בחבלים כפי שהיה בזמן חז"ל, אלא מודדים ע"י מפות, אי אפשר לדייק כ"כ במידת התחום ואין אפשרות לדעת אם יצאו אמה אחת או ד' אמות, כמו"כ יש הרבה ספיקות מהיכן למדוד מריבוע העיר [ע"י לקמן פרק ח'], וכן אי אפשר לדייק במדידת שיפועי ההרים והגבעות [ע"י לקמן פרק י'], וכן יש שני שיעורים

⁷⁹ כן הביא בקרית אריאל (פ"ב הערה ע"ו) שכ"כ השואל ומשיב (חמישאה סי' ג') והובא במהרש"ם (סי' ת"ח ס"א), משום שדוקא על לן בביתו הקילו שלא להפסידו את ביתו שהוא עיקר דירתו, וכמ"ש בהערות לעיל בטעם דין זה, משא"כ כשלן בחצר או בבית הכנסת או פרוודור שמשמש כניסה לבית אחר, שאין להם דין בית [לענין עירובי חצרות כמבואר בסי' ש"ע ס"א וסי' שס"ו ס"ג], אינו דירה ולא עיקר דירתו, ולא התירו לו ללכת את העיר.

⁸⁰ שו"ע סי' ת"ה ס"א. בשו"ע כתב שיש לו ד' אמות רק מעמידת רגליו לכיוון חוץ [בכיוון הליכתו], ולא יכול לברור שד' אמותיו יהיו לכיוון פנים. אבל המשנ"ב הכריע ע"פ הרמ"א (סי' שצ"ו ס"א) שיש לו ד' אמות לכל צד, שהן ח' על ח' אמות, והוא באמצעה ולפ"ז יש גם ד' אמות לכיוון פנים. ודעת החזו"א לפסוק כשיטת השו"ע. ואע"פ שלפי המשנ"ב היוצא אמה אחת יכול לחזור ג' אמות לאחוריו, וא"כ הוא בתוך התחום שהיה לו, מ"מ אם יצא במזיד הפסיד תחומו, ואין לו אלא ד' אמותיו, ואם יצא בשוגג דינו כדלקמן.

⁸¹ שו"ע שם ס"ב.

⁸² משנ"ב שם סס"ק ב', וזהו דין הבלעת תחומין, דכיון שהתחום החדש דהיינו ד' אמותיו חלק מהם מובלעים בתחום הקודם, יכול לחזור וחזור לו התחום.

במידות האמה [הגר"ח נאה והחזו"א], וא"כ קשה לדעת היכן הגבול המדויק עד כדי מי שיצא פחות מד' אמות. לכן במדידות שלנו יש לסמן מהיכן מתחיל הספק ויש להחמיר שנחשב יציאה חוץ לתחום, ומהיכן ודאי יצא חוץ לתחום. ומי שיצא למקום המסופק, צריך שאלת חכם היודע את החישובים ההלכתיים באותו מקום, באיזה מצב מוגדר כספק דרבנן לקולא, ומתי נחשב כקרוב לודאי שיצא מחוץ לתחום. וצריך זהירות יתירה.

דין מי שיצא ונמצא חוץ לתחומו

ד. מי שיצא מהתחום ונמצא חוץ לתחומו, האם מותר לו להסתובב במקום בו הוא נמצא. יש לחלק בין שלשה אופנים.

א. אם יצא במזיד [כלומר מתוך ידיעה], אפילו יצא רק אמה אחת, ישב במקומו ואסור לו להלך אלא בד' אמותיו, אף אם הוא נמצא במקום מוקף מחיצות או בתוך בית.⁸³ יש אומרים שהכוונה ד' אמות לכל צד, שהם ח' על ח' אמות, וכן צידד המשנ"ב, ויש אומרים שהכוונה ד' על ד' אמות בלבד, וכן צידד החזו"א.⁸⁴

ב. אם יצא בשוגג [שהיה טרוד ולא שם לב לתחום⁸⁵], או שהוציאוהו גוים בעל כרחו, אם התעורר ושם לב כאשר נמצא בתוך מקום מוקף, או שהגויים נתנוהו בתוך מקום המוקף מחיצות, כגון בית, חצר, עיר מוקפת חומה לשם דירה, או מוקפת במחיצות העירוב, יכול ללכת בתוך כל ההיקף, רק לא לצאת ממנו. ואם הניחוהו במקום ללא מחיצות אין לו אלא ד' אמות.⁸⁶ יש אומרים שאם הניחוהו בתוך עיר מותר ללכת בתוך כולה, אף אם אינה מוקפת מחיצות ואין בה עירוב, ובשעת הדחק יש לסמוך להקל.⁸⁷

⁸³ שו"ע (סי' ת"ה ס"א וס"ו), ובמשנ"ב (ס"ק כ"ד וכ"ה) ביאר שאפילו נכנס למקום מוקף מחיצות. אמנם בביאור הלכה (שם ס"ו ד"ה אבל) הביא שהראשונים חולקים בזה, ומ"מ כתב שלמעשה בודאי יש להחמיר כשו"ע.

⁸⁴ השו"ע (סי' שצ"ו ס"א) כתב ד' על ד', והרמ"א הביא דעת החולקים שיש ד' לכל צד דהיינו ח' על ח', וביאר בשער הציון (סק"ז) שאע"פ שד' לכל צד אינו ח' על ח' שהרי חסר בפניות, מ"מ ידוע שכל שיעורי שבת הם מרובעים עם הזוויות שלהם. ובמשנ"ב (סק"ט) כתב שיש לסמוך ע"ד הרמ"א למעשה. וכ"כ בסי' שצ"ז בשעה"צ סק"א שכבר כתבנו שהלכה כדעת הרמ"א. אבל החזו"א (סי' פ') לדף מח. כתב שבגמ' משמע שלהלכה יש רק ד' על ד' אמות.

⁸⁵ הוא הדין אם היה סבור שמותר ללכת ואין איסור תחומין במקום זה. אבל אם ידע שיש ספק וצריך לברר את הנושא, והלך בלי לברר, י"ל שאינו כשוגג.

⁸⁶ שו"ע (סי' ת"ה ס"ה ו', ומשנ"ב ס"ק כ"ב). וכתב שה"ה אם נתנוהו בשטח המוקף למרעה בהמות, אמנם דוקא במקום שהוקף לדירה, או שהוא פחות מבית סאתים אפילו לא הוקף לדירה, דהוי רשות

ג. אם יצא באופן המותר, כגון לפיקוח נפש⁸⁸ [ללוות יולדת או חולה לביה"ח], יש לו אלפיים אמה מהמקום שהגיע אליו, כדין השובתים באותו מקום. דהיינו שאם הגיע לבית החולים ואין חיבור בין הבנינים, מודד מפתח הבנין. ואם הבנינים סמוכים או מוקפים גדר מודד מהגדר, ואם ביה"ח בתוך שכונה או עיר, יש לו את כל העיר [אפילו אינה מוקפת מחיצות], ועוד אלפיים מחוץ לעיר⁸⁹.

אם היו מקצת מהאלפיים החדשים נכנסים בתוך האלפיים שהיו לו בכניסת שבת, יכול לחזור לתחומו, ואז חוזר לו התחום שהיה לו בכניסת השבת [ויכול ללכת למקומו אע"פ שזה יותר מאלפיים מהמקום החדש]⁹⁰.

ה. לדוגמא אדם שהגיע בשבת מקרית ספר לבני ברק למעניי הישועה, ללוות את היולדת, ולקח עמו את בנו [בן שבע⁹¹], האם מותר לו ולבנו להסתובב בבנין בית החולים או בכל העיר.

היחיד, אבל יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה שמדרבנן הוי כרמלית, אינו מהלך את כולה אלא ד' אמות (משנ"ב ס"ק כ"א). אם נזכר קודם שנכנס, או שהניחוהו בחוץ ונכנס לדעת, דינו כיצא מתחומו במזיד [שהרי היה אסור לו להיכנס] ואין לו אלא ד' אמות (משנ"ב ס"ק כ"ד). אבל אם היה צריך להיפנות ולא היה לו מקום צנוע אלא בתוכו, שנכנס בהיתר, מותר להלך בכל ההיקף.⁸⁷ ביאור הלכה סעיף ו' ד"ה מוקפת.

⁸⁸ יש להסתפק האם דוקא ביוצא לפיקוח נפש או להציל וכדומה, שהם הדברים המוזכרים בגמ' ובשו"ע, או שמא כל מי שהותר לצאת מקבל אלפיים חדשים. ונפק"מ כגון היוצא לצורך חולה שאין בו סכנה, שלא הותר לדחות שבת אלא בדרבנן [ובשינוי], האם יהא דינו כמי שנמצא חוץ לתחומו [ואין לו אלא ד' אמות או כל ביה"ח], או מקבל תחום אלפיים חדש. ועי' שער הציון סי' תק ס"ק בהלכו לקבור את המת ביו"ט שני, שכיון שיצאו בהיתר יש להן ד' אלפים, דהיינו אלפיים חדשים מעבר לאלפיים הקודמים ע"ע. וצ"ע.

⁸⁹ שו"ע סי' ת"ז ס"א ב'. מש"כ שיש לו את כל העיר אפילו אינה מוקפת מחיצות, היינו כדין השובת בעיר [ואינו דומה ליוצא חוץ לתחום בשוגג והגיע לעיר הנזכר לעיל אות ב' שיש בזה מחלוקת]. אנם יש להדגיש שבהרבה מקומות בית החולים מנותק מהעיר אפילו כשנראה סמוך לשכונה, כי לענין זה מספיק שיש רווח של 64-81 מטר בין בנין לבנין, דהיינו בין בנין בית החולים לבנין המגורים שבעיר, ויש מקילים למדוד מהגדר המקיפה את בית החולים עד בנין המגורים, אך עכ"פ זה רווח מאוד קטן, וצריך לברר היטב את המרחק.

⁹⁰ שו"ע שם. ובאופן שחוזר לתחומו הראשון, מתבטל ממנו התחום החדש, ומותר רק בתחום הראשון (משנ"ב סק"ז).

הבעל המלווה שהיה מותר לו להגיע מחמת צורך פיקוח נפש, נתנו לו דין כמי ששבת בבני ברק, ולכן מותר ללכת בכל העיר ועוד אלפיים אמות סביב לעיר. אבל לגבי הילד שאין היתר להביאו [אלא צריך להשאירו אצל ידידים], הרי דינו כיוצא בשוגג, ואפילו אם אביו ידע שאסור ולקח אותו באיסור ח"ו, מ"מ כלפי הילד שאינו יודע את הדין הרי הוא שוגג או אנוס⁹², וא"כ מותר לו להסתובב בכל ההיקף, דהיינו בכל הבנין. ואם המתחם סגור [כולל השער של בית החולים שלא יהא פתוח י' אמות, שהם כ-5 מטר], מותר להסתובב בכל המתחם, ואם היקף מחיצות העירוב מתוקן כראוי יכול להסתובב בכל שטח העירוב. [וכיון שלילדים אפשר לסמוך על העירוב השכונתי באזור זה, יכול להסתובב בכל שטח העירוב].

אבל אם ח"ו הצטרף בן שכבר יודע שיש בכך איסור יציאה מהתחום, ודינו כמזיד, אסור להסתובב בכל ההיקף, אלא צריך להישאר באותן ד' אמות שנמצא בשעה שנודעה לו ההלכה שאסור מחמת זה לזוז ממקומו⁹³.

הוצרך לנקביו – כבוד הבריות

ו. אדם הנמצא חוץ לתחומו [באופן שאין לו אלא ד' אמות] והוצרך לנקביו, התירו לו משום כבוד הבריות ללכת למקום צנוע הנמצא בקירבת מקומו⁹⁴. לאחר שעשה צרכיו

⁹¹ מש"כ בגיל שבע, משום שעד גיל שש יש אופנים ששבתתו כשבתתו אמו, ולפ"ז יתכן שכיון שאמו מותרת במקום זה, גם הוא מותר בכך, כפי הסברא המחודשת של הגרש"ז אויערבך לגבי חפצים, ע"י לקמן פרק ו'.

⁹² יש ללמוד דין הילד בק"ו מפירות של אדם, שאפילו הוציאן במזיד דינם כיצאו באונס, כיון שהפירות אנוסים ולא אומרים שיאסרו מחמת דעת הבעלים, כל שכן בילד שיש לדון אותו לפי ידיעתו ולא לפי ידיעת אביו. ומ"מ אע"פ שנידון כאנוס, אסור ללכת לכל מקום, משום שעכ"פ הוא מחוץ לתחום שהיה לו בכניסת שבת, ואפילו באונס יש לו רק ד' אמות.

⁹³ אם נצרך לנקביו מותר ללכת למקום המיועד לכך משום כבוד הבריות, אבל כשיוצא צריך להישאר בד' אמות הסמוכים לחדרון זה (שו"ע סי' ת"ו ומשנ"ב ס"ק ח') וכמבואר לקמן פרק ה'.

⁹⁴ שו"ע סי' ת"ו. וסיים השו"ע שנחלקו הראשונים אם הותר רק לצורך עשיית צרכים גדולים או גם לצורך הטלת מים, וכתב המשנ"ב (סק"ט) שיש להחמיר כסברא זו. ונראה שזה דוקא כשנמצא בשדה שאז אין כ"כ חסרון כבוד הבריות בענין זה, אבל במקום ישוב [ובפרט כשנמצא במקום מרוצף] יש חסרון גדול בכבוד הבריות, ומותר. וע"ע במשנ"ב (סק"ב) שאם נמצא בין בתי גוים, מותר ללכת כשנצרך לנקביו עד בתי היהודים, שמא הגוים יכוהו על מעשיו.

התירו לו להתרחק ממקום שנפנה עד שיכלה הריח, ושם יש לו ד' אמות [ולא שיחזור דוקא לד' אמות הקודמים]⁹⁵.

אם יציאתו מהתחום היתה בשוגג, יש לו עצה להרויח ע"ז, להתקרב לכיוון תחומו, שאם לא ימצא מקום צנוע עד שיכנס לתחומו, יחזור לו דין התחום ויוכל לחזור לביתו, כיון שחזר לתחומו בהיתר. אבל אם יציאתו היתה במזיד, לא מועיל שחזר בהיתר כמבואר לעיל⁹⁶.

מי שיצא חוץ לתחומו וחזר ונכנס

ז. מי שיצא חוץ לתחומו וחזר ונכנס א. אם חזר במזיד [אפילו אם יציאתו היתה בשוגג], אין לו אלא ד' אמות, אפילו נכנס למקום המוקף מחיצות [כגון בתוך בית], אסור ללכת בבית אלא ד' אמות שעומד בהם, מלבד אם חזר לעיר ששבת בה, שאז כל העיר כד' אמות, [אך לא יצא מחוץ לה אפילו תוך התחום]⁹⁷.

ב. אם חזר בשוגג, או שהחזירוהו גויים, או שאר אונס, תלוי, אם גם יציאתו היתה בשוגג, חוזר לדין התחום שהיה לו בכניסת השבת. ואם יציאתו היתה במזיד, אין לו אלא ד' אמות, מלבד באופן שהחזירוהו לתוך העיר ששבת בה שיש אומרים שכל העיר כד' אמות [אך לא יצא חוץ לעיר אפילו בתוך תחום העיר].

ג. אם חזר ברשות, כגון לצורך פיקוח נפש, או שיצא לצורך פיקוח נפש, ומותר לו ללכת אלפיים אמה כאמור לעיל, ונכנס לתוך תחומו, חוזר לו התחום הישן כמבואר לעיל (בסוף סעיף ד').

⁹⁵ שו"ע שם. והיינו שאין היתר לחזור לאותן ד' אמות, אלא מקבל ד' אמות חדשים במקום שנמצא.

⁹⁶ שו"ע שם ומשנ"ב סק"ח, וכתב שמ"מ גם זה שיצא במזיד, אם ע"י חזרתו בהיתר נכנס ממש לתוך העיר ששבת בה, מותר ללכת בכל העיר בלי לצאת ממנה, כמבואר בסי' ת"ה ס"ח.

⁹⁷ שו"ע סי' ת"ה ס"ח ומשנ"ב סי' ת"ו סק"ח. לדעת השו"ע אם העיר לא מוקפת מחיצות, אע"פ שכלפי השוכת בה כולה כד' אמות, מ"מ כלפי זה שיצא במזיד וחזר אינה כד' אמות, ובביאור הלכה (סי' ת"ה ס"ח ד"ה אם) צידד להקל אף כשאינה מוקפת מחיצות.

פרק ו'

דין תחומין של כלים

תחום כלים

א. כליו של אדם קונים שביתה, ושביתתם לפי מקום שביתת האדם, ולא לפי המקום שהכלים נמצאים. ואסור גם לאדם אחר להוציאם מחוץ למקום שביתת בעליהם⁹⁸. אבל בתוך חצר או מקום המוקף מחיצות, וכן בכל העיר אם היא מוקפת בעירוב שמותר לטלטל בו, מותר לטלטלם⁹⁹.

השתמשות בחפצים של מי שנסע לשבת

ב. מי שיש לו כלים או מאכלים השייכים לו ונמצאים בעיר אחרת, שביתתם כשביתתו, וכיון שהם מחוץ לתחומם אסור לטלטלם אלא בתוך המקום שנמצאים [בתוך ד' אמותיהם, וכשהמקום מוקף מחיצות מותר בכל ההיקף].

לפ"ז משפחה שנסעה לעיר אחרת ונתנה רשות לשכנים להשתמש להניח דברים במקרה וכדומה, הרי שביתת הבעלים בעיר אחרת, והכלים שלהם הנמצאים בדירה נמצאים חוץ לתחום בעליהם. ומ"מ מותר בשבת להוציא חפצים שלהם כסאות וכדומה [כשנתנו רשות לכך], משום שמטלטלם רק בתוך מקום שהוא רשות היחיד, אבל ביו"ט

⁹⁸ שו"ע סי' שצ"ז סי"ז, וביאור הלכה סי' ת"א ס"א ד"ה קונים.

⁹⁹ בנושא זה ידוע תשובת השבט הלוי (ח"א) שכתב לעורר לאסור להוציא חפצים מדירת השכן. ובספר הליכות יצחק על עירובין (להגר"י בורדיאנסקי) שלח לשאול שכל בני הכולל תמהו כיון שמטלטל מדירה לדירה בתוך הבנין, הרי קי"ל שפירות שנמצאים חוץ לתחומן דינם כיצאו באונס אפילו אם בעליהן הוציאן במזיד, ומותר לטלטלם בכל רשות היחיד שהם נמצאים בו. והשיב מרן הגר"ש וואזנר שליט"א (נדפס שם) ותוכן דבריו לכאן שנחשב כיצאו במזיד, כיון שהאדם צא מדעת בערב שבת. ואם זו כותו הרי זה פלא, דהאיסור ביצא במזיד הוא קנס למי שעבר איסור, משא"כ ביצא בערב שבת בהיתר. ועוד שאפילו יצאו במזיד פירות אנוסים הם וצ"ע ג. ולפ"ז בשבת לא שייך נפק"מ, כי בלא"ה אסר להוציא מרשות היחיד, ומי שמטלטל ברחוב על סמוך העירוב, על כרחך סמוך שהכל רשות היחיד. אלא נפק"מ ביו"ט שאין איסור הוצאה יש איסור תחומין. וכ"כ במשנ"ב מהדורות דרשו (סי' ת"ה) בשם הגר"ד לנדו שליט"א. וכן כתב שם נפק"מ דרך מלבוש כדלקמן.

שמותר לטלטל גם מחוץ לרשות היחיד, יש לשים לב שחפצים אלו מותר לטלטלם רק במקום המוקף מחיצות [שמותר בשבת לטלטלם]¹⁰⁰.

כמו"כ נפק"מ בחברים בישיבה, שאחד נסע לשבת וחברו רוצה ללבוש את העניבה של חברו ולצאת בה לרחוב [כשאינו סומך על העירוב], אסור להוציא אפילו דרך מלבוש, משום שמטלטלם במקום שאסור לטלטל בידיו.

נשיאת חפצים כשנוסעים ללידה וכדומה

ג. כשנוסעים בשבת ללידה [או שאר פיקוח נפש], אין לקחת חפצים שאינם נצרכים ללידה [כגון טלית ומזון כשר], משום שגם את הכלים אסור להוציא חוץ לתחום, ולא הותר לאדם אלא מה שנצרך לפיקוח נפש. והפוסקים התחבטו כיצד מותר לקחת עמו חפצים מינימליים [שאינם נצרכים לפיקוח נפש, ועי' להלן סעיף ה']. אמנם לפעמים זהירות יתירה שלא להוציא חפצים מיותרים מחוץ לתחום בנסיעה ללידה, גרמה לעיכוב וללידה בבית, ומוטב להחמיר בספק פיקוח נפש מאשר באיסור תחומין¹⁰¹.

אם הביא עמו חפצים, דינם ככלים שנמצאים חוץ לתחומם בשוגג, ואסור לטלטלם מחוץ לרשות היחיד שנמצאים בהם, ויש מתירים¹⁰².

שביתת כלים מושאלים

ד. אם השאיל את חפציו לפני שבת, דינם כמי שמושאל לו. וכן אם הפקידם ביד אדם, שביתתם כשביתת אותו אדם¹⁰³.

¹⁰⁰ הגדרה זו שאסור להוציא למקום שאסור בשבת לטלטל, אינה מדויקת משום שבמקום שמחיצותיו כשרות כהלכה והחסרון רק שלא שכרו מהגוים והמומרים, אסור לטלטל בשבת, ומ"מ לגבי איסור תחומין מותר, כיון שאין חסרון בדין רשות היחיד.

¹⁰¹ עיין בספר תורת היולדת (להגר"י זילברשטיין שליט"א) שהאריך בזה, והבאי כמה מכתבים מגדולי ישראל שנשלחו אליו בנושא זה. ומתוך דבריהם ותשובותיו, נשאר רק סברת הגרש"ז אויערבך זצ"ל שיתכן שכמו ששביתת בעליו השתנתה דע"י שהגיע בהיתר פיקוח נפש תקנו לו שביתה במקום זה ואלפיים לכל רוח, כן גם כליו מותרים במקום זה. אמנם לא הכריע כסברא זו למעשה, עוד כתב שם עצה, כאשר מערב שבת צפויה נסיעה לפיקוח נפש, יכול להפקיר את החפצים שצריך לקחת ויכוין שלא לזכות בהם, וכיון שחפצי הפקר אינם קונים שביתה אין איסור בהוצאתם וגם לא יהא איסור אח"כ במקום שיגיע בשבת. אבל להפקיר באמצע שבת אינו מועיל, שכבר נקבע עליהם התחום בכניסת שבת.

¹⁰² עיין בהערה הקודמת, ולפי סברת הגרש"ז מותר.

הוצאת בגדים מתחומם בדרך לבישה

ה. הלוכש בגדים שקנו שביתה במקום רחוק והם חוץ לתחומם, אסור לו לילך כדין המטלטלים בידים¹⁰⁴.

לפ"ז נתחבטו הפוסקים מדוע מותר להולך לצורך פיקוח נפש [כגון המלוה יולדת או חולה לביה"ח] ללכת עם בגדים שלובש, הרי יש בהם איסור הוצאה חוץ לתחום, ויש שכתבו לחדש מאחר ושביתה כליו כמוהו, מותר להוציאם מהתחום כאשר מותר לו לצאת, ועי' לעיל סעיף ג', וצ"ע.

כלים של גוי

ו. כלים של גוי קונים שביתה למרות שהבעלים אינו בר שביתה, [גזירה אטו כלים של ישראל]. ושביתתם לפי המקום שהיו בבין השמשות, ולא לפי מקום בעליהם [ואינם ממש כמו כלים של יהודי]¹⁰⁵.

כלים של הפקר, ודין המים שבאים מחוץ לתחום

ז. כלים של הפקר, וכן מים שעומדים לרשות הציבור, אינם קונים שביתה, ומותר לטלטלם כפי מה שמותר למי שזוכה בהם ראשון במהלך השבת¹⁰⁶. ואם לא זכה בהם, מותר להוליכם לכל מקום, דהיינו שיכול האדם והזוכה לקחתם בסוף תחומו ולהעבירם לאדם אחר שתחומו ממשיך רחוק יותר.

ח. דין מים שבבורות ובבארות, כדין כלים של הפקר. אמנם מים שמיועדים לבני עיר מסוימת, שביתתם כבני העיר, ואסור לטלטלם למקום שאסור לבני העיר ללכת, אף אם

¹⁰³ הדין משאיל מבואר בשו"ע סי' שצ"ז סי"ב. ודין מפקיד מבואר בשו"ע סי' ז', ובביאור הלכה (ד"ה כשיחד) הביא שיש ראשונים שכתבו שרק אם הנפקד קיבל שמירה, ובשו"ע משמע שרק אם ייחד להם מקום בבית הנפקד.

¹⁰⁴ שו"ע סי' שצ"ז ס"ח ט', ואין זה כדין הוצאה מרה"י לרה"ר שמותר בדרך מלבוש. ופרטי הדינים ראה בשו"ע שם.

¹⁰⁵ שו"ע סי' ת"א ס"א, ובביאור הלכה הכריע שקונים לפי מקומם ולא לפי מקום בעליהם.

¹⁰⁶ דין חפצי הפקר מבואר בשו"ע שם. [ואף אם יתן אותם לאדם אחר במתנה, כבר קנו שביתה כדין הזוכה בהם ראשון. ואם שנים זכו בחפץ ביחד, ואדם אחד עירב למזרח והשני למערב, מותר לטלטלו רק למקום שמותר לשניהם ללכת בו. (ביאור הלכה שם ד"ה כרגלי). ודין מים, מבואר בשו"ע סי' שצ"ז ס"ז. ואם ראובן מילא מים בשביל שמעון, הרי הם כרגלי הממלא, אע"פ שהתכוון לחבירו (שו"ע שם).

לאותו אדם שזכה בהם מותר ללכת יותר¹⁰⁷. מי נהרות שהם כל הזמן בתנועה ולא נחו בכניסת השבת, אינם קונים שביתה כלל, אפילו אם הם בני עיר או של אדם פרטי, ומותר לטלטלם כפי מה שמותר למי שזוכה בהם ראשון¹⁰⁸.

מים בזמנינו

ט. המציאות בזמנינו שהמים שמגיעים בברזים אינם הפקר בכניסת שבת, אלא שייכים ל"מקורות" או בעלות כלשהי. וחלק מהמים אינם נמצאים בתנועה בכניסת השבת [אלא במאגר המים], וא"כ הם קונים שביתה. אך כיון שמיועדים לחלוקה לתושבים, אינם קונים שביתה כמקום בעליהם, אלא כפי המקום של אלו שיקבלו אותם להשתמש בהם¹⁰⁹. ולכן מותר לטלטלם [ביו"ט] מחוץ לבית של הזוכה בהם. וכן מותר לפתוח את הברז [אף בשבת] אע"פ שעי"ז מוליך מים בצינורות יותר מד' אמות¹¹⁰.

חפצים שהובאו בשבת מחוץ לתחום

י. בין חפצים שהובאו בשוגג ובין חפצים שהובאו במזיד, החפצים הם אנוסים, אלא שמש"מ הם חוץ לתחומם, ולכן דינם כמי שיצא מתחומם בשוגג, ומותר לטלטלם רק בתוך ד' אמותיהם. ואם הם בתוך מקום מוקף מחיצות, כגון בית וחצר או עיר המוקפת מחיצות של העירוב, מותר לטלטלם בכל ההיקף, ובשעת הדחק יש מתירים בעיר אף שאינה מוקפת מחיצות¹¹¹.

¹⁰⁷ שו"ע סי' שצ"א סי"ד.

¹⁰⁸ שו"ע סט"ו.

¹⁰⁹ יש לדמות דין זה לטבח שלוקחים ממנו בשר ביו"ט, דכתב השו"ע סי' שצ"ז ס"ו שמותר לקונים לקחת את חלקם לכל מקום המותר להם, כי דעת הטבח היתה לחלק למי שיבוא.

¹¹⁰ יש לדון שבלא"ה דין הצינורות כרשות היחיד אחת ארוכה, ובתוך רשות היחיד מותר לטלטל אף חפצים שהובאו מחוץ לתחום [בפירות אנוסים הם]. אמנם מגדל המים גדול יותר מבית סאתים יתכן שדינו ככרמלית [ויל"ע בזה ואכמ"ל], אלא שא"כ היה אסור להוציא ממנו באיסור הוצאה גם בלי איסור תחומין. וי"ל.

¹¹¹ מש"כ שאסור לטלטלם, שו"ע סי' ת"ה סעיף ט', וביאר המשנ"ב ס"ק מ"ט שהרי אפילו אדם שהוציאוהו באונס אין לו אלא ד' אמות, ובס"י נ' שה"ה בעיר מוקפת. ולפי מש"כ בסעיף ו' בביאור הלכה (ד"ה מוקפת) מחלוקת גדולה בעיר שאינה מוקפת, וכתב שבשעת הדחק אפשר שיש להקל, אא"כ ה"ה לענין חפצים [ושמעתי לצרף שיטה זו לחפצים שהגיעו לעיר שיש בה עירוב טוב, שלהתיר ללכת האדם עם הבגדים אע"פ שאינו סומך על העירוב, כיון שבאופן זה אין איסור משום הוצאה אלא משום תחומין, ולתחומין יש שיטות שמתירות בעיר ללא מחיצות וצ"ע למעשה]. ומש"כ שגם חפצים

אבל לגבי השתמשות בחפצים או אכילתם, תלוי, אם הובאו בשוגג מותר אף לזה שהוציא, ואם הובאו במזיד אסור אף לאחרים, ואף לאחר שלא הובא בשבילו¹¹².
יא. חפצים שהובאו ע"י גוי, דינם כנ"ל, שהרי חפצי גוי קונים שבייתה¹¹³. ולגבי השתמשות, מותר לאחרים להשתמש, רק לא למי שהובאו בשבילו. ואם הביא בכוונה כללית בשביל בני העיר היהודים שיקנו ממנו, אסור לכולם¹¹⁴.

שהובאו במזיד, כ"כ המשנ"ב (ס"ק נ') וביאר בשעה"צ (ס"ק מ"א) כי הפירות אנוסים, והוסיף בשעה"צ שם (ס"ק מ') למה אין בהם איסור מוקצה, הרי אסור לאוכלן כדלקמן, ותירץ משום שבבין השמשות היו מותרים באכילה שהיו מונחים בתחומם, ועוד תירץ המג"א הואיל ואם הוחזרו למקומם בשבת הם מותרים.

¹¹² שו"ע סי' ת"ה ס"ט, ומשנ"ב ס"ק מ"ח שבשוגג מותר אף למוציא, וע"ש בשעה"צ ס"ק ל"ט שהאריך להוכיח כן. ובמזיד יש מחלוקת בשו"ע אם מותר למי שלא הביאו בשבילו, והמשנ"ב (ס"ק נ"ב) הכריע שאסור, שכן דעת רוב הפוסקים.

¹¹³ כמבואר לעיל. ואף אם זכה בהם מההפקר באמצע שבת [כגון שצד דגים מהים], הרי יש להם שבייתה מיד כשזוכה בהם. אבל אם הביא פירות שקטף בשבת, הפירות הם מוקצה ואסור לטלטלם אפילו כל שהוא [מדין גזירת הנושרים].

¹¹⁴ שו"ע סי' תקט"ו ס"א וס"ה.

חלק ב'

דיני צירוף העיר, ריבוע העיר, ומדידת התחום

פרק ז'

דינים המיוחדים בעיר, ומה נקרא עיר

דינים המיוחדים בעיר

א. מי ששבת בעיר, יש לו כמה דינים מיוחדים, המרחיבים את המקום המותר בהליכה.

א' מי ששבת בתוך העיר, כל העיר נחשבת לו כד' אמותיו, ולכן יכול ללכת את כל העיר, אפילו אם היא גדולה מאוד מהלך כמה ימים. וכן אין העיר נחשבת לו חלק מהתחום, אלא מתחיל למנות את התחום מהמקום שהעיר מסתיימת. בין אם העיר מוקפת מחיצות, ובין אם אינה מוקפת מחיצות.¹¹⁵

אבל מי שלא שבת בעיר, ונכנס לעיר, אע"פ שתחומו מגיע לחלק מהעיר, אסור להלך במקום שחוץ לתחום האלפיים, אפילו שהכל עיר אחת, ואפילו מסתיים באמצע בית.¹¹⁶

ב' מי שהניח עירוב תחומין בתוך עיר, כל העיר נחשבת לו כד' אמות וככל הדינים הנ"ל, שהרי נעשה כמי ששבת בעיר.¹¹⁷

ג' מי שהוציא אווהו מתחומו באונס והניחוהו בתוך עיר אחרת, [כגון שהוציא אווהו גויים או משטרה, או רוח רעה שלטה בו], וכן מי שיצא בשוגג ונזכר כאשר נמצא בתוך עיר אחרת, כל העיר כד' אמותיו, ויכול להלך את כל העיר, אבל אסור לצאת ממנה [שהרי

¹¹⁵ מבואר מהדין של בתים היוצאים מהעיר שכל אחד פחות משבעים אמה מחבירו, מרחיבים את העיר אפילו מהלך כמה ימים (שו"ע סי' שצ"ח ס"ה ו').

¹¹⁶ סי' ת"ח ס"א. ועי' מה שהארכנו בזה לעיל פרק ג'.

¹¹⁷ חזו"א סי' ק"י סק"ז, וכתב שאפילו יש בה רשות הרבים שאסור לטלטל בה, מ"מ כלפי השובת או המערב כל העיר כד' אמות.

נמצא חוץ לתחומו]. בדין זה יש אומרים דוקא כשהעיר מוקפת מחיצות, ובשעת הדחק יש להקל כשיטות שאפילו אם אינה מוקפת מחיצות¹¹⁸.

ד' בתים הסמוכים לעיר תוך 70.6 אמה, מצטרפים ומרחיבים שטח העיר. יש בתים שמצטרפים זה לזה אף ללא דין עיר ותנאיה, ויש בתים שמצטרפים רק כשיש דין עיר [כגון צריפים, בתים חרבים, בתים ללא תקרה, ובורגנין, כמבואר לקמן].

ה' מוסיפים קרפף לעיר, דהיינו שהשטח של 70.6 אמה הסמוכים לעיר, נחשב חלק מהעיר.

יש אומרים שדין זה נאמר רק לצורך חיבור בין שתי ערים, שעד שאין שבעים אמה לעיר זו ושבעים אמה לעיר זו [סה"כ 141.3 אמה] מתחברים להחשב עיר אחת, ויש אומרים שגם בעיר סתם מוסיפים קרפף, ומתחילים למדוד את התחום מאחרי השבעים אמה¹¹⁹.

ו' חומת העיר [המגינה על העיר] מרחיבה את תחום העיר, ומתחילים למדוד תחום האלפיים מחוץ לחומה.

כאמור יש חלקים מהדינים הנ"ל שנאמרו אף בכל רצף של בתים שאין לו דין עיר, ויש שנאמרו רק אחרי שיש דין עיר.

ב. מה נחשב עיר.

א. שיעור עיר הוא, שלש חצרות, ובכל חצר שני בתים¹²⁰.

משמע בחזו"א שאפשר גם ששה בתים שלכל אחד חצר, ואפשר שיש חולקים¹²¹.

¹¹⁸ שו"ע סי' ת"ה ס"ו. והוא הדין אם הניחוהו בדיר וסתר המוקף מחיצות שדינו כרשות היחיד [למעט קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה, שדינו ככרמלית].

¹¹⁹ סי' שצ"ח ס"ה וס"ז, וכמבואר לעיל פרק א' בדין קרפף לעיר.

¹²⁰ גמ' עירובין (דף נה:): לענין צירוף צריפים שמצטרפים רק לעיר. רע"א ומשנ"ב (סי' שצ"ח ס"ק ל"ח) לענין קרפף שניתן רק כשיש דין עיר, וכ"מ בחזו"א (סי' ק"י רס"ק י"ט סק"כ). קרית אריאל (פ"ב הערה כ"ז).

¹²¹ קרית אריאל (שם הערה כ"ח) הוכיח מהחזו"א (סי' ק"י ס"ק י"ט) שכתב שיעור חצר ד' אמות שזה שיעור לבית אחד, וכן כשכתב לתמוה על ששה קומות ובכל קומה חדר אחד שיחשבו עיר, משמע שבאופן דומה לזה על הקרקע מועיל. ועוד כתב הקרית אריאל מסברא שהרי הענין בחצר משום דבית בלא חצר לא עבידי אינשי דדיירי (כגמ' עירובין דף כו:), וא"כ כשיש חצר לכל אחד לא

ב. כל בית צריך שיהא בית שדרים בו, שאוכלים בו, ואפשר שצריך גם שישנים בו.¹²²
 ויש בו ד' על ד' אמות.¹²³ ויש לו ג' מחיצות ותקרה.
 בית על עמודים, וכן דירה שבקומה שניה, מחדש החזו"א שאינו נחשב בית
 שמצטרף לעיר. ואין נוקטים כדבריו.¹²⁴
 ג. כל חצר, צריך שתהיה מוקפת לפחות בג' מחיצות,¹²⁵ ובחזו"א כתב שיהיה בה
 לפחות ד' על ד' אמות.¹²⁶ ומועיל אף כשהחצר רק אחורי הבית ולא בכניסה לבית.¹²⁷

גרע. אבל אח"כ (בהערה כ"ט) הביא דברי הגר"ז לגבי עירובי חצרות שצריך דוקא שותפות שני בתים
 בכל חצר, והסתפק שמא ה"ה לענין עיר.
¹²² חזו"א (סי' ק"י ס"ק כ"ד ד"ה ובח"ס, וס"ק כ"ג) שלגבי נתינת דין עיר דוקא אם דרים בו בפועל,
 ורק לגבי עיבור העיר [להצטרף לעיר הקיימת] מועיל אף שחבר מדיורים. ומש"כ שאפשר שצריך גם
 לינה, יש בזה סתירה בחזו"א, דשם הזכיר שאוכלים וישנים שם, ובסו"ד כ' שאוכלים, ובסוגריים
 הוסיף ואפשר שגם ישנים. ולעיל לגבי בית לעירובי חצירות קי"ל מקום אכילה הוי בית ולא מקום
 שינה. ועי' קרית אריאל (פ"ב הערה ל') שמועיל כשאוכלים בחדר א' וישנים בחדר ב' אף לחזו"א
 (בסי' צ' ס"ק מ"א) שהחדרים כשני בתים ורק חדר שאוכלים בו נחשב בית ונראה שלענין תחומין
 א"צ שיאכלו בבית בשבת אלא סגי בימי החול ואינו כלענין עירובי חצירות.
¹²³ שו"ע (סי' שצ"ח ס"ו). ובביאור הלכה כתב שאם הבית ארוך וצר, תלוי במחלוקת אם האורך יכול
 להשלים לרוחב. והחזו"א (סי' ק"י ס"ק כ"ח ד"ה כ') הכריע שאינו נחשב בית באופן זה. וצריך שיהיה
 חדר אחד שיש בו ד' על ד', ולא מצטרפים שתי חדרים (שם ס"ק י"ט ד"ה וצירוף). והסתפק החזו"א
 שמא דברים הקבועים בקרקע ממעטים, וצריך שיהיה שטח ד' אמות פנוי (שם ס"ק כ"ח ד"ה עוד).
¹²⁴ חזו"א (סי' ק"י ס"ק כ"ח ד"ה נראה) משום דילפינן מערי הלויים, ומוכיח ממערה שמבואר בגמ'
 שאינה מצטרפת עם העיר, אא"כ יש בית דירה מעליה, ומבואר שמה שאינו על פני הקרקע לא
 מתחשב. ולמעשה דבריו הם חידוש, ולא נוקטים כך בחישובי התחומים.
¹²⁵ קרית אריאל (פ"ב הערה ל"ג) שללא מחיצות אינה חצר, כי חצר יעודה לתשמישים צנועים. ומה
 שמספיק ג' מחיצות, היינו משום דלא גרע מבית שכשר בג' מחיצות.
¹²⁶ כ"כ בחזו"א (סי' ק"י ס"ק י"ט ד"ה וצירוף) והוסיף שחצר של שני בתים צריך לכל אחד שיעור
 זה, וסיים שאינו מוכרע. ובקרית אריאל (פ"ב הערה ל"ו) תמה שהפוסקים כתבו שיעור לבית ולא
 הזכירו שיעור לחצר, וסיים שאפשר שגם החזו"א בסו"ד שציין לסי' שס"ג סכ"ו כונתו ששם מבואר
 שאין צריך שיעור לחצר. ונפק"מ אם חדר המדרגות יכול להחשב חצר, כשאין חצר נוספת לפני הבית.
¹²⁷ קרית אריאל (פ"ב הערה ל"ה) מסביר, דלגבי מבוי מצינו שנחלקו הראשונים שמא צריך שהבית
 לא יהיה סמוך למבוי, ופסקינן שאינה כחצר, אבל לגבי עיר אין נפק"מ, שהרי עכ"פ יש לבית מקום
 להשתמש ולא שייך לומר בית בלא חצר לא דיירי אינשי.

ג. מה נחשב בית לענין הרחבת העיר לגבי תחומין

הנה לענין עירוב חצרות רק בית שדרים בו באותה שבת נחשב בית שצריך לערב, אבל לענין תחומין אינו דוקא כשדרים בו בשבת, ומכל מקום לא כל מבנה עם ארבע קירות נחשב בית. א"כ מהו הגדר האמצעי של בית לענין תחומין.

לענין קביעות שם עיר, צריך דיוורים בפועל שאוכלים וישנים בששה בתים הנ"ל, רק לא דוקא בשבת אבל אחרי שיש כבר עיר והנידון רק לגבי הרחבת העיר, ישנם גדרים אחרים כדלהלן.

בחתם סופר (שו"ת או"ח סי' צ"ד) כתב שכל מקום שחייב במזוזה, או מוקף לשמש לדירה, נחשב בית לענין תחומין, ולפ"ז חידש שאפילו אורות סוסים מצטרפות להחריב את שטח העיר. אבל בחזו"א (סי' ק"י סק"ה ד"ה ובח"ס) כתב שדוקא בית שדרים בו בפועל או שדרו בו בעבר, באכילה ושינה [ולא דוקא בשבת], ולמעט בית שלא נעשה לדור בו למרות שאפשר לדור בו, וכל שכן למעט חצר, אפילו שמשמשת לבית והכי נקטינן.¹²⁸

ד. מחסנים - אוצרות. אינם מתעברים עם העיר, אלא אם יש בתוכם דירת מגורים (שו"ע סי' שצ"ח ס"ו)¹²⁹.

ה. בית השומר, בורגנין. הבורגנין מתעברים עם העיר, והם סוכות לשומרי השדות ולשומרי העיר. ואע"פ שאין בהם ד' על ד' אמות ובתנאי שלא שכיחים גנבים ושטפונות.¹³⁰

¹²⁸ במשנ"ב (סי' שצ"ח ס"ק י"ט) נראה שדוקא בית הראוי לדירה, אבל אע"פ שאין דרים בו. וצ"ע אם כוונתו אע"פ שלא דרו בו כלל. ועי' בשערי תשובה שם (סק"ה) שמי שעושה צריפים [בורגנין] רק בשביל להאריך את התחום ולא ע"מ שידורו בהם שומרים, לאו כלום הוא, וזה פשוט מאוד בעיני, עכ"ד.

¹²⁹ ע"פ קרית אריאל ע"מ פ', ע"ש באריכות ובפרטי הדינים.

¹³⁰ גמ' עירובין (דף נה:): שבורגנין מצטרפים, והובא במשנ"ב (סי' שצ"ח ס"ק ל"ג). ופירש"י (בדף טו.) שבהם מתגוררים שומרי השדות. ובגמ' (דף כא.) אמרו תנאי זה שאין בורגנין בבבל דשכיחי גנבי וכו'. וברש"י פירש לכאן' שהשטפונות והגנבים לוקחים את הסוכה, והחסרון הוא בגוף המבנה, ועי' קרית אריאל (פ"ד הערה י') שביאר בדעת הרשב"א שהחסרון שאינם ראויים לדור בהם בקביעות. ויש לעיין בביתן בזמנינו שאין לו מנעול ויש חשש שיגנבו ממנו, אבל אין חשש שיגנבו את הביתן עצמו, ולכאן' הוי חסרון בדירה.

דעת החזו"א שצריך שיהיו אוכלים בבורגנין, ואפשר שגם ישנים שם.¹³¹
 שומר הדר בחדרו יומם ולילה, עדיף מבורגן סתם. אבל כאשר השומרים מתחלפים
 במשמרות ואין המקום משמש דירה לאדם כלשהו, צ"ע אם נחשב דירה.¹³²
 ו. מפעלים - בתי חרושת. עצם המפעל אינו שימוש דירה, ואינו מתעבר.¹³³ וכן חדר
 המנהל אע"פ שיושב שם כמה שעות בכל יום, אינו דירה ואינו מתעבר.¹³⁴
 הסתפק החזו"א כאשר הפועלים אוכלים במפעל סעודה אחת ביום בקביעות, וצידד
 שאינו דירה ואינו מתעבר.¹³⁵

¹³¹ חזו"א (סי' ק"י סק"כ סוף ד"ה ובח"ס). ואע"פ שלגבי מפעלים כתב החזו"א שאפילו אוכלים
 בהם אינם כדירה, כיון שאוכל בעל כרחו, והכא נמי דירתו בעל כרחו מחמת צורך השמירה, ביאר
 בספר קרית אריאל (עמ' ס"ו) שצ"ל שעיקר טעמו שם שאין המפעל נעשה לאכילה אלא לעבודה,
 משא"כ בורגן עיקרו לצורך הדייר ולהגנתו.

¹³² דין זה מבואר במש"כ הפוסקים (רס"י שנ"ח ושס"ב) שאע"פ שבורגנין לא מוקפים לדירה, דירת
 שומר יום ולילה הוי מוקף לדירה, דהיינו שנחשבת דירה ממש. והובא בבה"ל (רס"י שס"ב ד"ה כדי),
 וכן בבה"ל (רס"י שנ"ח) מדברי רבינו יהונתן. והנה שם מיירי בשומר אחד קבוע ליום ולילה, וזה
 מסתבר שנחשב דירה שלו. אבל בב"ח ובתו"ש (שהביא בסי' שס"ב) שהוכיחו מתוס' (דף כג.) שע"י
 שומרי ביהמ"ק הוי מוקף לדירה, מבואר שאפילו בשומרים מתחלפים, ולפ"ז הסברא כי המקום
 משמש ליום ולילה, וזה צ"ע שהרי אף אחד מהם אינו שימוש דירה וצ"ע. וצ"ע מדברי החזו"א
 שהצריך שישנים בבורגנין.

¹³³ חזו"א סי' ק"י סק"כ כ"ח ד"ה נראה.

¹³⁴ חזו"א שם ד"ה ואם. והוסיף שאפילו אם אוכל שם עראי אינו דירה. כדין הפועלים דלקמן.
 ובקריית אריאל (פ"ד הערה ל"ה) ביאר מדוע אינו כבית המדרש שלולי קדושתו היה נחשב דירה
 מחמת שנמצאים בו מבוקר עד ערב. משום שללמוד תורת ה' זה תכלית האדם והוא תשמיש לחייו, כי
 הם חיינו, משא"כ עבודה שהוא דבר נפרד ליצירה ולפרנסה ולא לשימוש דירה. וכמו שלענין סוכה,
 לימוד תורה, צריך לכתחילה ללמוד בסוכה [אם לא משום שמפריע בעיין], משא"כ עבודה לא שמענו
 שיצטרך סוכה.

¹³⁵ חזו"א שם. וביאר טעמו כיון שעיקר הבנין לא נעשה לדירה אלא למלאכה, וגם אין השולחן ערוך
 כדרך המסובין ואכילתם מחמת הכרח עבודתן, אינו נחשב דירה. והוסיף בקריית אריאל (הערה לו, לז)
 שלפי מש"כ הגר"ק במסכת מזוזה (סק"י"ח) שאפילו אם הפועלים ישנים במפעל פטור ממזוזה,
 וציין שכ"כ הביאור הגר"א, ה"ה לענין עיבור אינו מתעבר.

בזמנינו יש מפעלים שנותנים הפסקה לאכילה, ויש חדר אוכל מיוחד לכך, יש שכתבו שבאופן זה
 השולחן ערוך לפנייהם ומצטרף עם העיר. ויש חולקים דמ"מ המפעל לא נעשה לדירה ולאכילה, אלא

כאשר יש חדר של השומר שנמצאים בו יום ולילה, ראה בענין בית השומר. ומ"מ לכאורה זה יועיל רק להחשיב את חדר השומר לדירה, ולא את כל הבנין, וכל שכן לא את כל שטח המפעל, וכיון שבדרך כלל חדר השומר רחוק מבתי העיר ומבית השומר שבמפעל הסמוך 70.6 אמה, אינו יכול להצטרף, למרות ששטח המפעל מחובר לעיר¹³⁶.

ז. בית הכנסת. אם אין בו דירה, אינו מתעבר עם העיר¹³⁷. ואם יש בו דירה לחזן וכדומה [שגר שם], מתעבר.

לדעת המשנ"ב באופן שיש בו דירה כל הביהכנ"ס מתעבר [ומודדים מקצה הבנין], ולדעת החזו"א היינו רק כשדר בתוך ביהכנ"ס עצמו, אבל כשדר בחדר נפרד, רק אותו חדר נחשב דירה ומודדים מהחדר בלבד¹³⁸.

בית המדרש, דינו כבית הכנסת¹³⁹.

בתי תיפלה של הגויים, אם יש בהם דירה לכמרים, מתעברים, ואם לא, אינם מתעברים כנ"ל¹⁴⁰.

רק מחמת אילוף שלא לבזבז זמן ללכת לביתם לאכול. ומ"מ גם לסוברים שחדר אוכל כזה נחשב דירה, עדיין יש לדון אם כל המפעל מצטרף או רק חדר זה, ולכא' תלוי במחלוקת המשנ"ב והחזו"א לגבי ביהכנ"ס כדלקמן. ולמעשה בדרך כלל עדיין יש מרחק בין מפעל למפעל יותר משבעים אמה, ואין מפעלים מצטרפים לעיר.

¹³⁶ בחזו"א שם ד"ה ואם (הראשון) שאף באופן שבית השומר נחשב דירה, אין כל בית חרושת נעשה בית דירה בשביל זה, דלא עדיף מבית הכנסת וכו'. והנה לגבי בית הכנסת דעת המשנ"ב (הובא לקמן) שכל הביהכנ"ס מצטרף עם העיר, ולא רק חדר הדירה (ע' לקמן בזה), וא"כ גם בבית חרושת ייעשה כולו כבית דירה. אמנם י"ל שבית חרושת גרע מביהכנ"ס, משום שמדובר שנכנס דרך ביהכנ"ס לחדרו, משא"כ כאן אי אפשר לומר שכל הבנין משמש לדירת השומר. וכן העיר בקרית אריאל ובמחנה ישראל.

¹³⁷ שו"ע סי' שצ"ח ס"ו. החזו"א (סי' ק"י סק"ה ד"ה והנה) למד שביהכנ"ס נחשב מוקף לדירה, והוכיח מזה דלא כחת"ס שכתב שאפילו אורוות סוסים אם נחשבים מוקפים לדירה מתעברים. אבל הפמ"ג סובר שבית הכנסת [שמחוץ לעיר] אינו נחשב מוקף לדירה, ולפ"ז אין קושיא על החת"ס. ואף אם הוי מוקף לדירה כ' בקרית אריאל (עמ' ע"א) שי"ל בדעת החת"ס דשאני ביהכנ"ס שאסור לדור בו מחמת קדושתו, לכן אינו מתעבר, כדאמרין לענין שאינו כבית להניח בו עירובי חצרות.

¹³⁸ בה"ל סי' שצ"ח ס"ו ד"ה שיש, וחזו"א סי' ק"י ס"ק כ"ח ד"ה במ"ב.

¹³⁹ עיין קרית אריאל עמ' ע"א. והביא שבערוך השולחן (סי' שצ"ח ס"ד) שבבית המדרש שהלומדים אוכלים וישנים בו נחשב בית דירה ומתעבר. אבל בימינו לא מצוי מציאות כזו.

ה. בית הספר. באופן שהמלמדים והתלמידים אוכלים בו, יש שכתבו שנחשב דירה מצד המלמד שאוכל, וצ"ע דאולי היום השתנתה המציאות ואין כ"כ קביעות למלמדים. ומצד התלמידים משמע שאין קביעות, ויש שכתבו שנחשב קביעות¹⁴¹.
וכל זה לענין החדר שאוכלים בו, אבל עדיין יש לדון אם אפשר לצרף את החצר, ובהרבה מקומות אם נמדוד מהחדר או מהבנין יהיה מרחק יותר משבעים אמה¹⁴².
ט. חנות ומסעדה. יש שכתבו שמבואר בראשונים שחנויות שמוכרים מזונות לעוברים ושבים, מתעברים עם העיר. וצ"ע היאך יבאר החזו"א דין זה¹⁴³.

¹⁴⁰ שו"ע שם שצ"ח ס"ו.

¹⁴¹ הפוסקים דימו דין זה למש"כ הירושלמי (מעשרות פ"ג ה"ג) שבית הספר קובע למעשרות כדין בית, אבל רק למלמד שאוכל שם בקביעות ולא לאדם אחר, ומשמע שגם לתלמידים אינו קובע, והנה מזה שקובע למלמד, ובורגנין לא קובעים לבעליהם (רמב"ם פ"ד ממעשרות ה"ד) מבואר שעדיף מבורגנין וא"כ כל שכן שיתעבר עם העיר. אבל העיר בספר מחנה ישראל (סי' ז' אות ה') שיתכן שהמציאות השתנתה והיום אין המלמדים קבועים באכילתם, אלא כפועלים בבית חרושת שכ' החזו"א שאינו חשוב דירה. והביא בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל שאם אוכלים סעודה קבועה הוי דירה. ולענין התלמידים, עיין בקרית אריאל (פ"ד הערה ל') שתמה למה לא יחשב קביעות, וצידד לומר שרק לענין מעשר אינה קביעות, אבל לעיבור העיר הוי קביעות, וצ"ע. ומ"מ כתב שם שכל זה בבתי ספר ללימוד תורתינו הקדושה, אבל ב"ס ללימוד מקצועות חול, הרי זה כבתי חרושת המיועדים למלאכה, שאין זה צרכי דירת האדם, ולא מתעברים עם העיר.

¹⁴² בקרית אריאל (עמ' ע"ב) כתב שאין חדר האוכל מועיל להחשיב את כל הבנין כדירה, ואפילו למשנ"ב שבהכנ"ס כולו הוי דירה ע"י דירת השומר, [דהתם בהכנ"ס משמש כניסה לדירה משא"כ בבית ספר אי אפשר להגדיר שכל הבנין משמש לחדר זה], ועוד שאין חדר זה דירה גמורה, ובכה"ג לא מועיל להחשיב את החצר. והסתפק לגבי הפרוזדור.

¹⁴³ בקרית אריאל כתב שכן מבואר בערוך ובריטב"א (סוכה ג'): לענין בורגנים, שהוא מקום שמוכרים מזונות לעוברים ושבים. וכן כתב רבינו יואל (הובא בראביה סי' שפ"ו, ובאו"ז סי' ו' אות ד') שחנויות מתעברים עם העיר ומוודים מן החיצון. וצ"ע לפ"ד החזו"א שכתב שגם בורגנין צריך מקום שאוכלים ואולי גם ישנים בו. ואין לומר שלחזו"א יחשב עמידת החנונים כדירה, שהרי זה דומה לבית חרושת שכתב שאפילו אם הפועלים אוכלים בו אינו מתעבר, כיון שאכילתם מחמת ההכרח ולא נבנה לצורך אכילה. [ונכידוע נחלקו הפוסקים לענין חיוב מזוזה, הט"ז (יו"ד סי' רפ"ו סק"י) פוטר, והיד הקטנה מחייב, מ"מ יתכן גם לט"ז שיתעבר עם העיר, כדין בורגנין שמתעברים למרות שפטורים ממזוזה] ובספר מחנה ישראל (סי' ז' אות ו') נקט שאין חנויות ומסעדות מצטרפים אא"כ האורחים ישנים שם לינת לילה אע"פ שהוא עראי.

מסעדה יש לעיין אם מה שאוכלים בתוכה נחשב מקום פיתא ונחשב דירה, או שמא כלפי כל אדם האכילה היא עראית, ואינה מצטרפת עם העיר שאינה כדירה גמורה.¹⁴⁴

י. חדרי הבית וחצרות. בית שיש בו ב' חדרים, בפנימי אוכל ולן, ובחיצון משתמש כשימוש חצר לבית, גם החיצון בכלל הבית [ומודדים מקצהו]¹⁴⁵.

יא. חצר שאינה מקורה וסמוכה לבית. הירושלמי מסתפק, ודעת החזו"א להכריע לחומרא שאינה מצטרפת, אבל במשנ"ב יש אומרים שדעתו שמצטרפת ומתעברת עם העיר.¹⁴⁶

חצר מקורה, הסמוכה לבית, גם החזו"א מודה שמצטרפת ומתעברת עם העיר.¹⁴⁷
חצר שאינה סמוכה לבית, אף אם יהיה דינה כמקום המוקף לדירה, אינה מתעברת עם העיר.¹⁴⁸

¹⁴⁴ עי' קרית אריאל שם (פ"ד הערה ס') שהאריך שלכאור' הרי זה כבנין העשוי לצניעות [שהיה מקום צנוע, סגור], כמו מקום אכילת הבנאים, שכתבו הפוסקים (ה"ו במשנ"ב סי' שס"ד סק"א) שאינם מוקפים לדירה, וכ"ש שאינם כבית. ודוקא מחיצות ללינה [או לאכילה בקביעות] הן מחיצות הנקראות דירה, שהן מיועדות לשמור על האדם. אך כתב שאם מיועדות לשמור מחוס או מקור, עדיפים ממחיצות לצניעות, ומ"מ לפי מש"כ החזו"א שרק מקום המיועד ללינה בקביעות נחשב מוקף לדירה. וע"ע במחנה ישראל (עמ' ע') שג"כ כתב שרק אם ישנים בה מתעברת, ולא באכילה שהיא עראית. [וע"ש שדן לפי רש"י דהוי מוקף לדירה, אם יצטרף, היינו לחת"ס].

¹⁴⁵ חזו"א סי' ק"י ס"ק כ"ח (קט"י). בירושלמי כ' שעובי הקיר מצטרף עם העיר.

¹⁴⁶ הירושלמי (עירובין פ"ה סוף הלכה א') מסתפק, והחזו"א (סי' ק"י סק"כ ד"ה והנה) כ' שהיה צ"ל ספק לקולא, אלא שמוזה שבית שנפרץ מרוח שאחת וניטלה תקרתו שאינו מצטרף כל שכן חצר, וכן דייק מסתימת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש שלא הזכירו חצר. אבל בדעת המשנ"ב הוכיח בקרית אריאל (עמ' פ"ג) שפסק (סי' שצ"ח ס"ק כ"ח) שבית הקברות שיש בו בית דירה מצטרף גם כל בית הקברות ובודאי כונתו אף לביה"ק שבזמנינו שאינו מקורה, כל שכן חצר של בית. והביא שכ"כ הרשב"א והריב"ש. אמנם דוקא לעיר מצטרפת החצר ולא לבתים שאין להם דין עיר.

¹⁴⁷ חזו"א שם (ד"ה מהא). ואע"פ שדעתו שבית כנסת שיש בו חדר לדירה אין כל ביהכנ"ס מצטרף [וחולק על המשנ"ב בזה], י"ל שאני ביהכנ"ס שאינו נטפל לדירה, משא"כ חצר נטפלת לבית (קרית אריאל עמ' פ"ג).

¹⁴⁸ עי' קרית אריאל (עמ' פ"ד) דלא מיבעיא לדעת החזו"א, אלא גם למשנ"ב הרי זה כאוורות הסוסים שכתב בביאור הלכה (סי' שצ"ח ס"ו ד"ה האוצרות) שאינם מתעברים, ואע"פ שדיר וסהר הוי מוקף לדירה.

יב. חומת העיר והיקף העירוב. חומת העיר מרחיבה את שטח העיר [בין לענין מדידת קרפף לעיר בתור תוספת לתחום, ובין לענין חיבור שתי ערים]¹⁴⁹. אולם הכרעת החזו"א¹⁵⁰ שאין דין זה אלא בחומה המגינה על העיר, אבל מחיצה במסיפס לא. כלומר מחיצה שאינה חומה המגינה, אינה מרחיבה את שטח העיר. ולפ"ז גם היקף העירוב הנעשה ע"י צורות הפתח, אינו מרחיב את שטח העיר, ויש למדוד את חיבור הערים והקרפף רק מבתי העיר¹⁵¹.

לענין מדידת תחום אלפיים של השוכת בעיר, ניתן למדוד מסוף היקף העירוב [אם הוא מתוקן ומפוקח כראוי], כיון שלענין זה א"צ שיהא להיקף דין עיר, שהרי אפילו השוכת ברשות היחיד שאינה עיר, כולה כד' אמותיו ומתחיל למדוד מחוץ לה. אבל צריך שיהא ההיקף כשר כהלכה. ואין מצוי בזמנינו היקף עירוני שיהא ראוי לסמוך עליו, אלא רק היקף שכונתי באופן שיודעים מי אחראי עליו.

דין חומה נאמר גם כאשר אינה אלא ברוח אחת של העיר. וצ"ע אם גם כאשר אינה לכל אותו צד, אלא על כמה בתים שיש בהם שיעור עיר¹⁵².

יש לצדד שגם חומה מסורגי ברזל חזקים נחשבת חומה המגינה, כשנעשית להגן מפני חדירת מחבלים, למרות שאינה מגינה מירי כדורים וכדו'¹⁵³. ויש להסתפק בקיר אקוסטי שנבנה להגן מפני הרעש, ולא מפני היזק של מחבלים וכדומה¹⁵⁴.

דין חומה נאמר גם כשיש פירצה י' אמות, למרות שאינו מועיל לענין דין רשות היחיד וטלטול בתוכה. אבל לגבי מי שיצא מתחומו ונכנס לעיר בשוגג, אינה מועילה באופן זה, אלא רק כאשר כשרה לעשות את העיר כרשות היחיד¹⁵⁵.

¹⁴⁹ קרית אריאל עמ' ל"א, ע"פ ב"י סוס"י שצ"ח.

¹⁵⁰ סי' ק"י ס"ק כ' ד"ה ואמנם אם.

¹⁵¹ קרית אריאל שם. וע"ש שהביא כמה ראיות לדינו של החזו"א.

¹⁵² הדין שאפילו ברוח אחת, מבואר בכמה ראשונים, עי' קרית אריאל עמ' ל"ב. והספק כשאינה לכל אותו צד, כתב שם עמ' ל"ה.

¹⁵³ עי' קרית אריאל עמ' ל"ד שנקט שנחשב חומה המגינה, וכן צידדו עוד ת"ח [לענין חומת בר אילן הסמוכה לב"ב, ובדין זה תלוי החיבור של תל השומר עם ב"ב, דהיינו חיבור קרית אונו עם רמת אילן]. והג"ר יחזקאל ברטלר שליט"א סובר שאין לזה דין חומה המגינה. עיין בדרור יקרא.

¹⁵⁴ שמעתי מבעל קרית אריאל שאינה חומה המגינה.

¹⁵⁵ קרית אריאל שם עמ' ל"ה.

פרק ח'

דיני ריבוע העיר בקצרה

מי ששבת בעיר יכול להלך את כולה, אפילו היא גדולה פי כמה מתחום שבת, ועוד יכול להלך מחוץ לה אלפיים אמה, כיון שכל העיר היא מקום השביתה, וכולה כד' אמותיו, לכן התחום מתחיל מחוץ לה.

עוד יש קולא בעיר, והיא ריבוע העיר. חז"ל למדו (מערי הלויים) שאם יש עיר עגולה וכדומה, מחשבים אותה כמרובעת, והפינות הריקות נחשבות חלק מהעיר, ומודדים את התחום רק מקצה הריבוע. ונמצא שההולך לכיוון הפינה יכול ללכת יותר מאלפיים אמה.

בדיני ריבוע העיר יש הרבה פרטים, לאיזה כיוון לרבע את העיר, ועד איזה מרחק מרבעים, ויש אופנים שלא מרבעים. ונוסף על אלו הרבה מאוד שאלות המתחדשות מחמת צורות שונות של הערים. בראשית דברינו נעמוד בעז"ה בקצרה על עיקרי הדינים והאופנים המפורטים בשו"ע ובפוסקים, שהם היסוד לכל המקרים המתחדשים.

א. עיר עגולה

עיר עגולה נותנים לה זוויות כדי שתהיה מרובעת. כיוון הריבוע הוא לפי רוחות העולם, מזרח למזרח, צפון לצפון, וכו'.¹⁵⁶

במה דברים אמורים, בעיר עגולה ממש, אבל בדרך כלל אין שפת העיר חלקה בעיגול, אלא מעט יוצא ומעט נכנס, ולכן בשלב ראשון ממלאים את הפגמים [מחשיבים כאילו הם מלאים בתים והם חלק מהעיר] ואח"כ רואים את צורתה, ואם אינה עגולה, צריך לראות אם עונה על אחת מההגדרות האחרות.¹⁵⁷

באופן שהעיגול גדול ונמצא שהפינה מוסיפה לעיר שקצה הריבע רחוק מהעיר יותר מארבעת אלפים אמה [שלא יתכן להגיע לשם בהיתר לולי דין ריבוע], הסתפק החזו"א

¹⁵⁶ שו"ע סי' שצ"ח סעיף ב'.

¹⁵⁷ עיר עגולה שבצד אחד אינה עגולה, אלא יש לה צלע ישרה [שאינה בשיעור הקוטר של כל העיגול], הסתפק החזו"א אם מרבעים לפי כיוון צלע זו או לריבוע עולם, והקרית אריאל (פ"ה הערה י"ז) כתב שנראה שמסקנת החזו"א לריבוע עולם.

(סי' ק"י ס"ק כ"ו) האם נותנים ריבוע גדול כ"כ, או שמא לא נותנים כלל [כמ"ש בעיר העשויה כקשת], והכריע שמרבעים.

ב. עיר מרובעת. לא מוסיפים לרבע אותה לפי כיווני רוחות העולם, אלא מודדים אותה כמות שהיא¹⁵⁸.

ג. עיר בצורת מלבן. לא מוסיפים לרבע אותה בריבוע, ולא לפי כיווני רוחות העולם, אלא מודדים אותה כמות שהיא, כדין עיר מרובעת¹⁵⁹.

ד. עיר ארוכה מצד אחד ורחבה מצד אחר, כלומר עיר בצורת מלבן שאין צלעותיו בצפון ודרום (או מזרח ומערב) שוות. מאריכים את הצד הקצר עד שיהיה כפי הצד הארוך, ועי"ז נעשית בצורת מלבן [או מרובע, לפי אורך הצד הארוך], וזו צורתה. לא מוסיפים לרבע אותה או לכווין את צלעותיה לרוחות העולם, אלא היא כדין מרובעת ומלבן¹⁶⁰.

ה. עיר בצורת מחומש, משושה או מתומן. אם הצלעות שוות, מרבעים את העיר לריבוע עולם, כלומר עושים ריבוע דמיוני בגודל שכל העיר תיכנס בתוך ריבוע, שצלעותיו מכוונות לפי כיווני רוחות העולם, ולא מתיחסים לצלעות הקיימות¹⁶¹.

אם יש צלע שרחבה וארוכה נחלקו הפוסקים אם מרביעים לפי ריבוע עולם כנ"ל, או לפי הצלע הרחבה.

בספר קרית אריאל (ריש פרק ה') יסד יסוד, והוא כלל יסודי בחישוב העיר. בכל דין ריבוע יש שני חלקים. שלב ראשון למלאות את הפגמים שיהיה קו ישר לשפת העיר, שלב שני לרבע את העיר באופן שניתן. ולפ"ז במקום שלא מרבעים, בכל זאת משוים את קצה העיר להיות קו אחד.

ו. עיר בצורת קשת. בעיר כזו נאמרו כמה דינים, על כמה צורות שונות.

1. אם בין שני ראשי הקשת, החלל פחות מ - 4000 אמה, 'מעברים' את העיר, כלומר רואים את החלל כאילו כולו מלא בתים וחצרות, והוא חלק מהעיר, ורק מהקו החיצוני [הנקרא "יתר"] מתחילים למדוד את התחום.¹⁶²

¹⁵⁸ שו"ע שם סעיף א'.

¹⁵⁹ שו"ע שם סעיף ד'.

¹⁶⁰ שו"ע שם סעיף ד'.

¹⁶¹ שו"ע שם סעיף ב' ג'.

בנוסף מרבעים את שאר צידי העיר החיצוניים, וריבוע זה משמע שהוא לפי כיוון קו היתר¹⁶³.

2. אם יש בין שני ראשי הקשת חלל 4000 אמה, אבל קצה ראשי הקשת [דהיינו קו ה"יתר" הנמתח מראש לראש] אינו רחוק מהמקום הפנימי שבחלל הקשת 2000 אמה, מעברים ורואים כאילו החלל מלא בתים וחצרות כנ"ל במס' 1, ומתחילים למדוד את התחום מהקו החיצוני [קו ה"יתר"]¹⁶⁴.

3. אם יש בין שני ראשי הקשת 4000, ויש בעומק החלל 2000, לא מעברים. והיוצא מן העיר מודד אלפיים מהמקום שיצא. ומכל מקום בתוך הקשת במקום שכבר אין מרחק 4000 מצד לצד, מעברים כאילו מלא בתים וכנ"ל במס' 1, [וזה נקרא "יתר פנימי"]¹⁶⁵ אבל לא מעברים את כל מה שבתוך אלפיים לעומק הקשת כמס' 2, שדין זה נאמר רק כאשר כולל את כל החלל¹⁶⁶, ודעת החזו"א להקל גם כשהם חלק מהחלל, שעד אלפיים משתייך לעיר.

¹⁶² רמ"א שם. וגם בשיעור זה הטעם מפני שהיה יכול להגיע לכל מקום בהיתר, ע"י שיצא מגג הקשת וילך עד אלפיים, למרות שאם יצא מראשי הקשת לא יוכל להגיע לכל מקום שבחלל, שאם ילך אלפיים לא יגיע עד האמצע שהרי החלל יותר מארבעת אלפים.

¹⁶³ דין זה הוא גם כשלא מרבעים בפנים הקשת, כדלקמן מס' 4.

¹⁶⁴ תוס' והראשונים, וכ"פ הרמ"א סי' שצ"ח ס"ד.

¹⁶⁵ בשו"ע שם כתב שכשיש ד' אלפים אין מעברים, והרמ"א כתב (ע"פ תוס' וראשונים) שבפנים במקום שמתקצר מעברים. ויש קורם לקו זה "יתר חלקי", וכ"כ בחזו"א.

¹⁶⁶ נחלקו בזה הפוסקים, לדעת הטור והמג"א והחזו"א (סי' ק"ח רס"ק ט"ו וסס"ק י"ז) כן מעברים את כל האלפיים אפילו אם החלל רחב יותר מד' אלפים, אבל הביאור הלכה (סעיף ד' ד"ה וי"א) כתב שיש לחלק בפשיטות ואין להקל בזה, והוסיף שכן משמע מהשמטת הרמ"א והלבוש והחיי אדם. ובקריית אריאל (פ"ז הערה כ"א) ביאר שנחלקו בגדר הדין, דלמשנ"ב (סי' שצ"ח ס"ק ט"ו) הסברא בדין מס' 1 שכשאין ד' אלפים רואים כאילו מלא בתים, וזה חלק מהעיר, אבל בדין מס' 2 אינו מדין כאילו מלא, אלא ששטח מובלע והוא פחות משיעור תחום בטל לעיר, ולכן בזה כשיש יותר מאלפיים אמה בעומק הקשת, אי אפשר לומר שאלפיים מתוכם יהיו בטלים, כיון שיש יותר מתחום וזה שיעור חשוב. משא"כ לחזו"א גם הדין שפחות מד' אלפים לרוחב מעברים זהו רק מדין שמעברים את תחום העיר, ואם אומרים דין זה גם כלפי חלק מהשטח על כרחך הסברא משום שבתים החיצונים לא מפסידים לפנימיים את התחום שהיה להם לולי הבתים החיצונים שבהמשך הקשת, ורואים כאילו ניטלו (כ"כ החזו"א סי' פ' לדרך נה:) וא"כ גם כלפי הדין מס' 2 אומרים כאילו ניטל החלק החיצון, ולכן החזו"א לשיטתו כתב שאין מקום לחלק, והמשנ"ב לשיטתו כתב שיש לחלק בפשיטות.

כשמעברים בפנים נותנים קו יתר פנימי רק אחד, ולא מכל זווית לכיוון האמצע. לגבי כיוון היתר הפנימי, יש להסתפק אם הוא לפי הנקודה האמצעית של פנים הקשת, או לפי יחס עיקר העיר¹⁶⁷.

אם קצה העיר בצד הפנימי של הקשת אינו חלק אלא יש שקעים ובלטות, אם זה במקום שיש דין עיבור, דנים אותם כמלאים וכחלק מהעיר, אבל אם זה במקום שלא מרבעים, לא מיישרים.

4. באופנים שלא מעברים, בפנים הקשת, מכל מקום מרבעים את הצד החיצוני של הקשת¹⁶⁸.

עוד כתבו הפוסקים, א' מותר ללכת בתוך העיר בכל הקשת, אף יותר מאלפיים מביתו¹⁶⁹. ב' מהיכן שיצא מהעיר, משם ימדוד אלפיים אמה¹⁷⁰. ג' לא נותנים טבלה של תחום אלפיים בצד הפנימי, כלומר אפי' יוצא והולך במקביל לעיר, וכל הזמן הוא בתוך אלפיים לעיר, אסור ללכת יותר מאלפיים¹⁷¹.

¹⁶⁷ עיין קרית אריאל (פ, ס עמ' קע"ב), ולכאור' צריך להיות לפי כיוון הנקודה האמצעית של הקשת, שזה הכיוון של היתר החיצוני. אבל לעומת זאת כ' בקרי"א שם דלפי מש"כ החזו"א (סי' פ' לדף נה) שטעם היתר הפנימי הוא אין הבתים היתרים מפסידים לעיר, א"כ יש לחשב מי הבתים היתרים לפי עיקר העיר.

¹⁶⁸ קרית אריאל (פ"ז הערה ט"ז) ע"פ עבוה"ק לרשב"א (ש"ה סי"ב), מור וקציעה (סי' שצ"ח) וחי אדם (כלל ע"ו סי"ד).

¹⁶⁹ ברש"י (דף נה). כתב שמודדים מפתח ביתו, ותמהו הרשב"א והריטב"א שהרי ודאי כל בתי הקשת עיר אחת וכד' אמות, וכ"כ שאר ראשונים. וכן פסק המשנ"ב (סי' שצ"ח ס"ק ט"ו), אלא שהוסיף שגם בשבעים אמה הסמוכים לבתים, אבל אם מתרחק יותר אפילו שהולך כל הדרך מקביל לעיר [ולא מתרחק 2000 מבתי העיר] אינו יכול ללכת אלא אלפיים מיציאתו מהעיר. והטעם כי אין נותנים ריבוע וטבלה של תחום בפנים.

¹⁷⁰ כן מבואר במשנ"ב ובחזו"א בהערה הקודמת.

¹⁷¹ דין א' וב' מבוארים בגמ' (דף נה). שאמרו שגם בלי ריבוע הקשת יכול ללכת לראש הקשת ולצאת משם אלפיים אמה, ולחזור לראש השני ולצאת ממנו אלפיים אמה וכ"כ המשנ"ב (ס"ק ט"ו). בדין ג' הכוונה שבכל עיר נותנים טבלת התחום, וההולך מקביל לאורך העיר תוך אלפיים לעיר מותר אפילו הרבה יותר מאלפיים ממקום שיצא מהעיר, אבל בקשת אינו כן, ואף אם הולך כל הזמן סמוך לעיר אסור ללכת יותר מאלפיים מהמקום שיצא. ודעת החזו"א (סי' ק"י ס"ב י"ג ורס"ק ט"ו) ג"כ כנ"ל אבל והיקל כשהולך בתוך שבעים אמה ושניים לעיר, שנחשב שלא יצר מהעיר, וגם שמוסיפים לאלפים שיעור זה [כדין נותנים קרפף לעיר אחת לד' הרמ"א].

ז. עיר בצורת טבעת. עיר שבתוכה יש חלל ריק, והעיר מקיפה את החלל מכל הצדדים כטבעת, דין החלל כדין עיר בצורת קשת.

אם אין בחללה 4000 אמה מצד לצד, דנים כאילו מלאה בתים, וכל תוכה כחלק מהעיר.

אם יש בחלל 4000 מצד לצד [מכל הכיוונים], אין החלל כחלק מהעיר, ומותר ללכת בתוכו עד אלפיים מיציאת האדם¹⁷².

ח. בצורת גאם [כאות כ' ביונית, שזה כאות ר' שלנו]. דינה כעיר העשויה כקשת. ולכן:

1. אם אין בחלל בין שני פינותיה 4000 אמה [בקו אלכסוני], מרבעים אותה, כלומר רואים כאילו כל החלל מלא בתים. יש שכתבו שרק מותחים קו אלכסוני כדין עיר בצורת קשת, אבל הביאור הלכה כתב שמחשיבים אותה בריבוע כמו אות ס' סתומה כמבואר בראשונים, וכ"כ החזו"א¹⁷³.

יש שכתבו שמרבעים לריבוע עולם, אבל במשנ"ב מבואר שמרבעים לפי הכיוון של שתי הצלעות של העיר. והחזו"א¹⁷⁴ חילק בין ג' אופנים:

א. אם העיר כצורת ר' והיא בזוית של 90 מעלות, מרבעים אותה לעשותה כמו ס'.

ב. אם העיר בזוית רחבה, כגון בזוית של 100 מעלות וכדומה, מרבעים לריבוע עולם.

ג. אם העיר בזוית קצרה, כגון בזוית של 80 מעלות וכדומה, רק ממלאים את החלל כדיני עיר בצורת קשת.

¹⁷² קרית אריאל ע"פ רש"י (במדבר ב, ב) שבמחנה ישראל היה סביבות המשכן כאלפיים אמות [מעט פחות] כדי שיוכלו לבוא בשבת, מבואר שאע"פ שמחנה ישראל הקיפו מכל צדדיו [כמ"ש בעירובין (דף נה) שהיו יוצאים לאחורי המחנה כדי להיפנות] מ"מ אם היה אלפיים היה אסור ללכת בתוכו [וע"ע עוד בדברי המושב זקנים].

¹⁷³ דעת החת"ס (או"ח סי' צ"ד) שמותחים רק קו אלכסוני, והביאו הביאור הלכה (סעיף ח' ד"ה רפ"ג) ותמה שברשב"א ובריטב"א כתבו להדיא שעושים לה ריבוע. וכ"כ החזו"א (סי' פ' לדף נד:), ובסימן ק"י ס"ק כ"א).

¹⁷⁴ סי' ק"י ס"ק כ"ו.

2. אם יש בשטח הפנוי בין שני פינותיה 4000 אמה [בקו אלכסוני], לא מרבעים אותה. ומכל מקום מרבעים את השטח שבפנים במקום שכבר אין מרחק 4000 מצד לצד¹⁷⁵.

ט. דיני עיר שיש לה צלע אחת ישרה. דעת הראב"ד שכאשר יש צלע אחת ישרה, לא מרבעים לפי ריבוע העולם, אלא לפי כיוון צלע זו, [דהיינו שהיא צד אחד, ולפ"ז מוסיפים עוד ג' צדדים]. ובטעמו נאמרו שני ביאורים, א' מדין רחבה מצד אחד וקצרה מצד אחד, שמשמע בגמ' שרואים את הקצר כאילו שוה לרחב, ולא מרבעים. ולכן כל עיר שיש לה צלע אחת ישרה דינה כן¹⁷⁶. ב' משום שלפני שמרבעים יש דין למלאות את הפגמים, וכיון שממלאים את הפינה החסרה ממילא נעשית עיר מרובעת, ועיר מרובעת לא מוסיפים לה ריבוע לריבוע עולם¹⁷⁷.

דעת הטור שאפילו ארוכה מצד אחד וקצרה מצד אחד, מרבעים לריבוע העולם. וכ"נ הגר"ז והחיי אדם. דעת הרמב"ם והשו"ע שארוכה מצד אחד, מרבעים לפי הצלע ולא לריבוע העולם, אבל שאר צורות עם צלע ישרה משמע שמרבעים לריבוע העולם. ודעת החזו"א שבמקום שיש צלע ישרה, מרבעים לפי הצלע הישרה [כדעת הראב"ד], אך כתב כמה אופנים שמרבעים לריבוע עולם.

¹⁷⁵ שו"ע ורמ"א שם סעיף ד'. ושער הציון סק"ה. והחזו"א (סי' ק"י ס"ק ט"ו ד"ה עיר העשויה כמין ח') הקשה לפי מה שהרמ"א היקל בקשת שאף אם יש מרחק מצד לצד יותר מד' אלפים, אם אינו רחוק מעומק הקשת אלפיים מעברים, הרי בנידון דידן אף אם יש בקו אלכסוני מרחק 5600 אמה עדיין כל השטח בתוך אלפיים לקצה העיר. ורצה לומר שבאמת לאו דוקא נקטו ד' אלפים, אלא הכוונה לדין ד' אלפים שהוזכר בקשת. אבל כתב בקרית אריאל (פ"ה הערה ל"ג) שבשעה"צ (ס"ק י"ט) מבואר שנקטו ד' אלפים דוקא, וכן הוכיח שם מהראשונים.

¹⁷⁶ כן ביאר הקרית אריאל (פ"ה הערה ח') ע"פ המאירי.

¹⁷⁷ כ"כ בקרית אריאל (שם הערה י"ד) ע"פ החזו"א (סי' פ' לדף נד:), והוכיח שם שלד' החזו"א יש את שני הטעמים, ונפק"מ כאשר מילוי הפגמים אינו גורם שהעיר תהיה מרובעת, עדיין יש את הדין הראשון לרבע לפי הצלע הישרה. וכאשר בדין זה [השני] אין הכרע כיצד לרבע, ע"ז כתב החזו"א שמרבעים לריבוע העולם.

החזו"א האריך להסתפק בהרבה צורות שלא הוזכרו בפוסקים לפניו, והסיק שכאשר יש ספק כיצד לרבע, מרבעים לריבוע עולם¹⁷⁸. ולפ"ז כתב ג' דינים בצורת המשולש. וג' דינים בצורת גא"ם.

י. עיר בצורת משולש. מרבעים את העיר ומשמע בשו"ע שמרבעים לריבוע העולם, ובמשנ"ב נראה שמרבעים לפי הצלע הארוכה מביניהם¹⁷⁹, והחזו"א כתב לחלק בין ג' אופנים.

א. כאשר אין שתי צלעות מכוונות לאותו ריבוע, ויש להסתפק אם לרבע כצלע זו או כזו, מרבעים לריבוע העולם.

ב. כאשר שתי צלעות שוות באורכן מרבעים לריבוע עולם.

ג. אם יש שתי צלעות בזוית ישרה [90 מעלות], לא מפורש בחזו"א, אך נראה שמרבעים לפי אותן צלעות ולא לריבוע העולם¹⁸⁰.

יא. פגום, בית נכנס בית יוצא. ברוב הערים אין סוף העיר ישר הסרט, אלא בית נכנס בית יוצא. ולכן מיישרים את העיר לקולא כפי הבתים היוצאים, וממלאים את הפגמים [רואים כאילו מלאים בתים].

ויותר מכך, אפילו כשכל העיר ישרה פחות או יותר, ויש בית אחד שיוצא, וסמוך לבתי העיר בתוך 70.6 אמה, מרחיבים את העיר בקו ישר כאילו עד קצה הבית האחרון, אפילו אם רצף הבתים היוצאים הוא יותר מאלפיים אמה, וזה נקרא פגום.

¹⁷⁸ בדבר זה יש סתירה בחזו"א (סי' ק"י), שבס"ק כ"ג כתב שמרבעים בצורה שיהיה מה שפחות להוסיף שטח, ובס"ק כ"ו הסיק שמרבעים בריבוע עולם. ומשמע שחזר בו מס"ק כ"ג, וכן נקט בקרית אריאל (פ"ה הערה י"ד י"ז) ועוד ספרים, שהעיקר כס"ק כ"ו שמרבעים לפי ריבוע העולם.

¹⁷⁹ בשו"ע סוף סעיף ב' כתב דין ריבוע בעיר משולשת ומחומשת, ומיד אח"כ בסעיף ג' כתב "כשהוא מרבעה ברבעה בריבוע העולם. מבואר שגם משולש מרבעים לריבוע העולם. והמשנ"ב (סק"ה) כתב בדין משולשת "שמושכין הריבוע להשוות צד הקצר כפי צד הארוך", כדכ' הרשב"א בעבוה"ק, ובקרית אריאל (שם הערה י"ג) תמה שבשו"ע משמע להדיא שמרבעים לריבוע עולם וכ"מ בביאור הגר"א, ואיך המשנ"ב מפרש דבריו שמרבעים לפי הצלע הארוכה. וכ' דאפשר שלשונו לאו דוקא וכונתו שהריבוע מתרחב עד כפי הצלע הארוכה והניח בצ"ע.

¹⁸⁰ קרית אריאל (פ"ה סוף הערה ט"ז), וזה מדין ממלאים את הפגם, וכעין דין עיר העשויה בצורת גא"ם (כמבואר במשנ"ב ס"ק י"ג), [ולא מהדין שמרבעים לפי צלע ישרה].

פרק ט'

חיבור ערים

הנפק"מ בחיבור הערים

א. כאשר יש שתי ערים [או שתי שכונות] סמוכות מאוד, מתחברות שתיהן להיות עיר אחת. ונפק"מ לכמה דברים כדלהלן.

א) השובת באחת מהן מותר ללכת גם בכל העיר השניה, ומודד אלפיים מסוף העיר השניה.

ב) לענין ריבוע העיר דנים את שתיהן כעיר אחת, ומרבעים לפי הצורה שנוצרת משתיהן יחד. [מחמת זה נוצר בהרבה ערים בזמנינו, דין עיר העשויה כקשת¹⁸¹, שאין מרבעים את הקשת כאשר הוא יותר מד' אלפים, כמבואר בדיני ריבוע העיר].

ג) מי ששבת מחוץ לערים אלו, ואחת מהם נכנסת כולה בתוך האלפיים של תחומו, אילו היו כשתי ערים והאחת בתוך תחומו, אין עיר זו ממעטת מתחומו אלא ד' אמות, ומשלים את התחום אחריה. אבל כיון שמתחברות לעיר אחת, דינו כמי שכלה תחומו באמצע העיר, שמותר ללכת רק עד אותו מקום שבאמצע העיר.

חיבור ע"י רצף בתים

ב. באיזה אופן מתחברות הערים. במשנה נזכר שהערים מתחברות רק כאשר אין ביניהם קמ"א אמה ושליש אמה, משום שנותנים קרפף [70.6 אמות] לכל עיר וזה כחלק מן העיר, ונמצא ששתיהן נוגעות זו בזו¹⁸².

ג. נחלקו הפוסקים מהיכן מודדים את שיעור הקרפף, האם רק מבתי העיר, או גם מעיבור העיר, והאם מחומת העיר, או אפילו מהיקף עירוב העיר.

ד. כאשר ריבוע הקרפף [הפינה שמרבעים אותה, שבזוית יש קצת יותר משבעים אמה] נוגע בקרפף של העיר הסמוכה, נחלקו האור שמח והחזו"א האם מועיל לחבר את הערים.

¹⁸¹ מאחר והעיר הגדולה ארוכה, ומתחברת עד עיר קטנה יותר [או צרה ומאורכת] העומדת בצידה, נוצר כעין ר.

¹⁸² שו"ע סי' שצ"ח ס"ז.

עיר הנכנסת בתוך השקע של עיר העשויה כקשת.

ה. חיבור נוסף שמצאנו בחזו"א [שהסתפק בו], באופן שיש עיר העשויה בצורת קשת, ואין בחללה מרחק בין שתי קצות הקשת 4000, שהדין הוא שרואים את החלל כאילו מלא בתים וחצרות, נוקט החזו"א ששטח זה נחשב חלק מהעיר עצמה¹⁸³, ולפ"ז אם תהיה עיר אחרת שקצה שלה נכנס בתוך חלל הקשת [אשר הוא נידון כחלק מהעיר], ייחשבו הערים כמחוברות¹⁸⁴. ואפשר שגם כאשר העיר השניה נפגשת בשבעים אמות הסמוכים לקו מילוי הקשת [כלומר לקרפף הנמדד מקו היתר שבין שני ראשי הקשת]. עיר הנכנסת בתוך הריבוע של בתים היוצאים מהעיר [פגום].

ו. עיר הנכנסת בתוך הריבוע של בתים היוצאים מהעיר [פגום] אם נכנסת רק בתוך הריבוע, יש לצדד שאינה מתחברת עם העיר¹⁸⁵.

אבל אם נכנסת בתוך השקע, משמע בחזו"א שדין זה דומה לדין הקודם בעיר הנכנסת לחלל הקשת שיש לצדד שנחשב כחלק מהעיר, וממילא עיר הנכנסת במקום זה

¹⁸³ עיין בקרית אריאל עמ' קל"ב, שמשמע במשנ"ב (בה"ל סי' ת"ה ס"ג) ומפורש בחזו"א (סי' ק"ט ס"ק ט"ו) שנחשב כעיקר העיר ולא רק כעיבור העיר. וכן משמעות לשון חז"ל כאילו מלא בתים וחצרות. וכן משמע במהרי"ל, וע"ש עוד. ודלא כמג"א (סי' ת"ה ס"ו) שמשמע שנחשב רק כעיבור העיר בלבד.

¹⁸⁴ בתחילה כתב החזו"א (בסי' פ' לדף נה:) שאין הערים מתחברות באופן זה, ואינן נחשבות כעיר אחת. אבל אח"כ (בסי' ק"י ס"ק כ"ו) נקט שמתחברות ונעשות כעיר אחת, אבל הוסיף בסוגריים "והדבר צריך הכרע". לפ"ז נשאר הדבר בספק. וכן הורה מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל לבעמח"ס קרית אריאל ולמח"ס מחנה ישראל, שדין זה מוגדר כספק, ואין להתיר על סמך זה לבד.

¹⁸⁵ עיין בחזו"א (סי' ק"י ס"ק ט"ז) שדין בענין חיבור ערים ע"י ריבוע, וכתב שהדבר צריך הכרע. ועי' בקרית אריאל (עמ' קל"ג) שברבינו יואל מבואר שספינה הנכנסת בשבת למקום זה נחשבת שנכנסה לעיר, ומבואר שנחשב כחלק מהעיר, אבל במהרי"ל מבואר שדוקא כשנכנסת בין שני חלקים של העיר, מקום שמובלע מג' צדדים, ולא בריבוע בלבד, וכן יש לצדד שהוא בהנראה והביאו המג"א (סי' ת"ה) וכ"מ בחזו"א ע"ש. וע"ע בקרית אריאל (עמ' ש"ט ס"ב) שהחזו"א דן רק באופן של עיר העשויה כמין גא"ם שאז העיר הסמוכה נכנסת בשקע, וכלשון החזו"א "עיבור שבתוך העיר", [וה"ה כשיש פגום יוצא המרחיב את העיר], אבל בריבוע של עיר עגולה שהוא ריבוע שמחוץ לעיר, פשיטא שאינו מחבר את העיר העומדת בריבוע.

מתחברת. סיים שהדבר צריך הכרע, ובאופן זה כן מצינו הרבה ראשונים שסוברים שאינו כחלק מהעיר¹⁸⁶.

פגישות ריבועי הערים

ז. באופן שרק ריבועי הערים נפגשים, כלומר שאין הערים מובלעות זו בזו, אלא רק בריבוע הנוסף מחוץ לעיר [כגון בזוית הנוספת לעיר עגולה], גם בזה יש להסתפק אם מתחברות להיות עיר אחת, כעין הדינים הנ"ל. ומ"מ קשה לומר שהערים שלא מתחברות באופן זה כיון שדין ריבוע העיר הוא דין בדיני תחומין, ואין מקום הריבוע נחשב עיר לשאר דברים. יש אומרים שאף למה שהסתפק החזו"א (בסי' ק"י ס"ק ט"ו), היינו כשנכנסת תוך שקע העיר כנ"ל, ולא כשנכנסת בריבוע שמחוץ לעיר כמו בעיר משולשת ועגולה. ויש ת"ח שרוצים ללמוד מדברי החזו"א להקל אף בריבוע של עיר עגולה, ולמעשה לא מקילים בזה¹⁸⁷.

חיבור ג' ערים המשולשות

ח. מבואר במשנה שכאשר יש ג' ערים בצורת סגול, ואם תכניס את העיר שלמטה בין השניים, יהא פחות מקמ"א אמה ושליש, בין הראשונה לאמצעית, ובין האמצעית לאחרונה, הרי כולן מצטרפות לעיר אחת. ובתנאי שהעיר שלמטה מתחילה בתוך אלפיים לקצה שתי הערים שלמטה¹⁸⁸.

¹⁸⁶ עי' בקרית אריאל שבפיה"מ לרמב"ם (נדרים פ"ז מ"ד) משמע כחזו"א (סי' ק"י ס"ק ט"ז), אבל במהר"ם מרוטנבורג והרא"ש והריטב"א והרשב"א והר"ן והמאירי משמע שאינו כקרפף ואינו כחלק מהעיר. וכן צידד (שם עמ' קמ"ט) בסיכום הפרק, שאין להקל לומר שהערים מתחברות באופן זה. אלא שכתב שהמניח במצב כזה עירוב לא יברך עליו.

¹⁸⁷ בקרית אריאל (ריש פרק ו') הביא ד' המקילים (מחזה אליהו, קונטרס ריבוע העיר, תחום שבת ומדידתה), ומקורם ע"פ דברי החזו"א, והאריך בכל הפרק שכל מה שהחזו"א בסוף נטה להקל היינו רק במקום הנכנס תוך השקע, ולא בריבוע בלבד. וכן שמעתי מת"ח העוסקים בדבר, שלא מקילים למעשה בדבר זה.

¹⁸⁸ שו"ע סי' שצ"ח ס"ח.

העיר המשולשת [האמצעית] צריכה להיות מול הרווח שבין הערים, ובגודל מספיק כדי למלאות את כל החלל עד שלא ישאר יותר מקמ"א אמה באחד הצדדים¹⁸⁹. ואסור שתהיה רחבה יותר מהרווח שבין הערים. ולפ"ז האפשרות לקיים דין זה מאוד מצומצמת.

¹⁸⁹ עי' בה"ל שם ד"ה רס"ג, שהסתפק אם העיר האמצעית אינה מכוונת באמצע אלא נוטה לצד אחד, באופן שבצד אחד ישאר יותר מקמ"א ובצד השני הרבה פחות, אבל בסה"כ לא נשאר רווח רפ"ג אמות [פעמיים קמ"א ושליש] מלבד העיר האמצעית והסיק שצריך שיהיה מכוון לאמצע.

פרק י'

מדידת התחום

לאחר שידוע מקום השביתה, והריבוע של המקום, מודדים ממנו אלפיים אמות לכל צד, והוא התחום המותר בהליכה. אלפיים אמות אלו גם הן נמדדות בריבוע [כדוגמת טבלה מרובעת], שצלעותיו מרוחקות אלפיים אמות מהריבוע הדמיוני של המקום ששבת בו, [כלומר מהקו שדנים כאילו העיר מרובעת]. ומותר ללכת בכל שטח התחום, אף שההולך באלכסון מהלך הרבה יותר מאלפיים אמות [שזה 2800 אמות].

חישוב פני הקרקע או מרחק איירי

א. חישוב התחום אינו לפי מרחק איירי, אלא מרחק הליכה, ולכן צריך למדוד אותו לפי פני הקרקע שהיא מקום הילוך האדם. ונמצא שכאשר יש שיפוע עולה או יורד התחום מתקצר. אבל הקילו חז"ל בכמה אופנים למדוד לפי הקו האיירי ע"י כמה צורות של מדידה¹⁹⁰.

מדידה בחבל

ב. חז"ל דרשו שמדידת התחום תיעשה דוקא ע"י חבל פשתן שארכו חמישים אמה, לא יותר ולא פחות¹⁹¹.

א. מדידה יפה

ג. אופן המדידה הרגילה היא, ע"י שאדם אחד עומד ומחזיק בחבל בגובה ליבו, ואדם שני עומד במרחק חמישים אמה ומותח את החבל בגובה ליבו. חוזרים על פעולה זו ארבעים פעמים ומקבלים את מקום סוף האלפיים אמה¹⁹².

¹⁹⁰ תוס' (דף נח: ד"ה אבל) כתבו שמן הדין היה למדוד כל השיפוע וכו', אלא שבתחומין הקילו להבליע.

¹⁹¹ גמ' עירובין דף נה. ושו"ע סי' שצ"ט סעיף א'. שאם הוא ארוך יותר אינו נמתח כ"כ והתחום מתקצר, ואם החבל קצר נמתח מידי והתחום מתארך. אמנם באופן שמודדים ע"י קידור הקילו חז"ל למדוד בחבל של ד' אמות. עוד אמרו בגמ' אין לך יפה למדידה יותר משלשלאות של ברזל [שאינם משתנים לפי מתיחתם] ומ"מ חז"ל קיבלו שמודדים דוקא בחבל של פשתן. [ותמוה לי מה שכתב באחד החיבורים למדוד עם חוט פלדה שהוא נח למתיחה. הרי עמדו על רעיון זה בגמ' ואסרוהו].

¹⁹² שו"ע שם סעיף ג'. וכתב שימתחנו בכל כוחו.

הקרקע נחשבת כחלקה, עד שיפוע תלול באופן שבהליכת חמש אמות עולה עשרה טפחים. מתלילות זו ואילך מקילים למדוד את המרחק האוירי בקידור ואומד כדלקמן.

ב. הבלעה

ד. משתמשים במדידה יפה אף כאשר פני הקרקע אינם חלקים, וישנם תלוליות [גבעה, הר] או שקעים [עמק, גיא], שההולך בתוכם מהלך יותר מהקו האוירי של החבל. מותר להבליע אפילו שקע עמוק [עד אלפיים אמה], אם רוחבו משפתו העליונה לשפתו האחרת פחות מחמישים אמה, שאפשר למודדו בחבל במדידה אחת. בתלולית גבוהה יותר מגובה ליבו של המודד, ניתן להעמיד עמודים בשני הצדדים ולקשור את החבל בראשם.¹⁹³

באופן זה ניתן להבליע גם נהר העובר בתחום העיר¹⁹⁴.

אם רוחב התלוליות או השקעים יותר מחמישים אמה, יש להשתמש באחד מהאופנים דלהלן.

ג. עקיפה - צופה ומביט

ה. אם מול המקום שמודד יש תל או עמק רחב שאי אפשר להבליעו בחבל אחד כנ"ל, יכול לעקוף אותו ע"י שיזוז לצד בקו ישר [מאוזן] למקום שמתקצר התל והשקע,

¹⁹³ שו"ע שם סעיף ד' ה'. ויש לבאר למה לא מחשבים את פני הקרקע, הרי ההולך שם הולך יותר מאלפיים אמה, וצריך לומר שדברים קטנים שהם פחות מחמישים אמה אינם בעלי חשיבות, כמו שלא יחשבו יותר להולך על גבשושיות עפר קטנות. ובקריית אריאל (פ"ח הערה ל"ג) כתב לבאר שאין בזה גילוי שמודדים מרחק אוירי, אלא קולא להתעלם מההר כשאפשר למדוד בלי שהוא יפריע. וכן דין עקיפה דלקמן, הוא דין שכאשר אפשר למדוד בלי להאריך את התחום הקלו להתעלם מההר. ולפ"ז כתב שבלי למדוד בפועל יתכן שאין את קולות אלו.

כאשר שתי רגלי ההר או שתי שפות העמק אינן בגובה שווה, כתב בקריית אריאל (פ"ח הערה ל"ב) שמבליעים משפה לשפה, ויוצא קו אלכסוני שהוא קצת פחות מהמרחק האוירי. אמנם הקריית אריאל כתב שרק באופן שהקו האלכסוני שנוצר אינו משופע בדרגה המצריכה קידור. [17.5 מעלות ויותר], ובקונטרס אל יוציא (הערה 277) כתב שתמיד מודדים באופן זה.

¹⁹⁴ שו"ע סי' שצ"ט סעיף ב'.

ואמרו בגמ' הרי אין לך יפה למדידה יותר משלשלאות של ברזל [שאינן נמתחות או מתקצרות, ומדתן קבועה], מכל מקום כך קיבלו חז"ל שמודדים בחבל של פשתן שנאמר ופתיל פשתים בידו, ומובא במשנ"ב (סי' שצ"ט סק"א). ופלא על אחד המחברים שכתב שכיום ניתן למדוד בחוט פלדה מגולבן שהוא נמתח היטב.

[וצופה ומביט שיעמוד כנגד המקום שהפסיק למדוד], ושם הוא פחות מחמישים אמה, וניתן להבליעו במדידה יפה. ולכאורה הוא הדין כשבצד מסתיים התל לגמרי והקרקע שם ישרה, וניתן להמשיך למדוד את התחום כרגיל במדידה יפה, ויש אוסרים¹⁹⁵.

מותר לזוז למדוד בצד, רק במקום שהוא כנגד העיר או כנגד תחום האלפיים שבצידי העיר, ולא מעבר לכך, שמא הרואים אותו מודד יאמרו שהתחום מגיע עד שם¹⁹⁶. וכן אין לזוז להבליעו ברוח אחרת של העיר [כלומר לחזור אחורה יותר מפני העיר לצד המדידה, דהיינו לצידי העיר], וכן יש אומרים שאם השקע מסתובב לא מועיל לעקוף ע"י שיעבור עליו בקו ישר מאוזן¹⁹⁷.

ד. קידור

ו. כאשר שיפוע הקרקע תלול באופן שבהליכת חמש אמות המדרון יורד או עולה עשרה טפחים, [יחס שעולה 1 מתוך 3, 17.5 מעלות] או תלול יותר, כבר אינו נחשב כקרקע ישרה, והקילו למדוד אותו בקו אוירי.

אם יכול להבליעו בחבל של חמישים אמה, יבליעו כנ"ל. ואם אינו יכול להבליעו ואינו מעונין לעוקפו, מודד ע"י "קידור", דהיינו שמוותח חבל של ד' אמות במורד ההר, האדם שעומד במקום הנמוך אוזח את החבל סמוך לליבו, והאדם שעומד במקום הגבוה אוזח אותו סמוך לרגליו, מתוך השתדלות שהחבל יוחזק ישר [במאוזן], וכך נמצא שמודדים את השטח בקו אוירי¹⁹⁸.

¹⁹⁵ דהיינו לא רק כאשר בצד יש עדיין עמק קטן שצריך להבליע, אלא גם כשבצד הקרקע ישרה וימדוד רגיל בלי הבלעה. כן משמע במשנ"ב סי' שצ"ט סק"ח, ולכאור' אין סברא לחלק ולאסור, אבל ראיתי בקרית אריאל (פ"ו) שכתב שבאופן זה לא הקילו למדוד בצד, אלא רק כשגם בצד ישתמש בהבלעה, וצ"ע.

¹⁹⁶ שו"ע שם סעיף ו'.

¹⁹⁷ הדין שלא להבליעו ברוח אחרת של העיר, כתב הרשב"א בעבוה"ק ש"ה פ"א ה"ה, ע"פ עירובין דף נח. כפרש"י ותוס'. והביאו בקרית אריאל (עמ' קצ"ב). והדין שלא מועיל לבדוק בקו מאוזן בלי להבליע, כן למד הקרית אריאל מדברי הגמ' והשו"ע שצריך שגם בצד ימדוד ע"י דין הבלעה (ע"ש הערה ל"ג ל"ד).

¹⁹⁸ שו"ע סי' שצ"ט ס"ד ה'. ובאופן שהשיפוע יותר תלול ונמצא שהחבל לא עומד במאוזן, כתב בספר קרית אריאל (עמ' קצ"ז) שאז אין המדידה בקו האוירי ממש, אלא מודדים ע"י הקידור כנ"ל, וככל מה שהשיפוע מזדקף יותר, כן מקטצר התחום מהקו האוירי.

כאשר השיפוע אינו תלול בשיעור הנ"ל, נחשב כקרקע ישרה, ומודדים במדידה יפה. ואז אם כל התל או השקע נכנסים בחבל של חמישים אמה, אין צורך למדוד את פני הקרקע ממש, אלא מה שנכלל בחבל אחד כלול במידה. אבל אם אינו נכנס בחבל אחד, מודדים לפי פני הקרקע¹⁹⁹.

ה. אומד

ז. כאשר שיפוע הקרקע תלול הרבה יותר, עד כדי שבהליכת ארבע אמות עולה²⁰⁰ עשרה טפחים או יותר [יחס שעולה 1 מתוך 2.4, 24.6 מעלות], או יותר תלול, המדרון נחשב שאינו נח להילוך, והקילו בו יותר.

אם רוחב הגבעה כולה [בקו אירי] עד חמישים אמה, אינו צריך למדוד ע"י קידור הנזכר לעיל, אלא מותר לאמוד את המורד כמה הוא בקו אירי, ולחשבו לפי אומדן דעת²⁰¹.

נחלקו הראשונים והפוסקים האם קולא גם בתל או שקע שהוא רחב יותר מחמישים אמה²⁰².

בשיפוע של עמק [גיא] לא נאמרה קולא זו, וצריך למדוד את המדרון ע"י קידור²⁰³.

ו. דילוג

ח. כאשר המדרון זקוף ביותר, עד כדי שתחתית המורד אינה מתרחקת מראש המורד ארבע אמות, [וצורת המדידה הנזכרת במשנה, היא שחוט המשקולת יורד כנגדו²⁰⁴].

¹⁹⁹ ביאור הלכה (סעיף ד' ד"ה ומתלקט).

²⁰⁰ דין זה דוקא בשיפוע של הר, ולא בשיפוע של עמק כדלהלן.

²⁰¹ שו"ע שם ס"ד.

²⁰² דעת השו"ע שם שביותר מחמישים מודד תוכו ולא מבליעו, ובמשנ"ב ס"ק י"ז ובה"ל ד"ה ואם הביא שדעת הרא"ש והטור וכמה פוסקים שגם ביותר מחמישים אמה הקילו לאמוד בלי מדידה.

²⁰³ שו"ע שם ס"ה. והטעם ביאר המשנ"ב שבמדרון יותר קל למדוד, ולכן לא ראו להקל בזה באומד, אלא רק בשיפוע של הר.

²⁰⁴ פירוש, שאם לוקחים מקל באורך ארבע אמות ותולים בראשו חוט עם משקולת [שיורדת ישר לפי כח המשיכה], ומחזיקים בו בראש המורד, המשקולת שיורדת ממנו מגיעה אחרי המורד כולו, ונמצא שאורך המורד בקו אירי הוא ארבע אמות בלבד. לעומת זאת כאשר אין חוט המשקולת יורד כנגדו, הפירוש שהמשקולת שהולכת עד סוף המורד לא יורדת כנגד קצה המקל, אלא נמשכת למרחק, וזה מפני שהמורד ארוך יותר מד' אמות.

הקילו חז"ל יותר שאין מחשבים את המורד כלל, אלא מודד רק את המישור שבראש ההר או בתחתית העמק.²⁰⁵

אלו עיקרי הדברים, ויש להאריך עוד הרבה בדיני המדידה, אולם בזמנינו לא מודדים באופנים אלו אלא ע"י מפה, ודיניה כדלהלן.

מדידת מומחה ומדידה במפה

ט. כתב השו"ע אין סומכים אלא על מדידת אדם מומחה שיודע מידת הקרקע, וכתב המשנ"ב שצריך שיהיה בקי בדיני המדידה.²⁰⁶ בזמן חז"ל המדידה היתה מתבצעת רק ע"י מדידה על פני השטח, והצורך בדיני המדידה הם בעיקר לדעת מתי להקל למדוד בקו אוירי.²⁰⁷ לעומת זאת בזמנינו רוב המדידות הם בקו אוירי [במפות ובתצלום אוירי או לוויני, וגם מדידה בשטח מודדים בקו אוירי בקרני לזרז וכדומה], ומאוד קשה לבצע את המדידה הכתובה בחז"ל, וא"כ הבעיה שלנו היא בעיקר בדברים שאינם נמדדים בקו אוירי [עליות וירידות שאינם תלולות 17.5 מעלות, ורוחב התל או השקע יותר מחמישים אמה], שצריך למדוד אותם כפי אורך פני הקרקע ולקצר את מידת התחום.

י. עוד כתב השו"ע אין מודדים תחום העיר אלא בחבל של פשתן של חמישים אמה, לא פחות ולא יותר. דין זה נלמד מפסוקים, ומשמע שאין למדוד באופנים אחרים.²⁰⁸ לפ"ז צ"ע כיצד מותר למדוד במפה, בלי למדוד בחבלים.²⁰⁹

²⁰⁵ שו"ע שם סעיף ד'.

²⁰⁶ שו"ע סי' שצ"ט ס"ז, ומשנ"ב ס"ק כ"ח.

²⁰⁷ עיין בשעה"צ (שם ס"ק י"ד) שביאר שהטעות יכולה להיות רק להחמיר, שימדוד את פני הקרקע ללא הבלעה וקידור וכדו', וחיפש אפשרות שיכול לטעות להקל, וכתב שיטעה בריבוע העיר וכדו', והיינו מפני שבזמנם אפשרות המדידה היתה רק על פני הקרקע, משא"כ היום עיקר הטעות היא להקל יותר מידי כדלקמן.

²⁰⁸ בלשון השו"ע (סי' שצ"ט ס"א) אין מודדים "אלא" בחבל של פשתן, משמע דוקא בחבל זה, ופירש דברי הגמ' (דף נח.) שאמרו שיותר מדויק למדוד בשלשלאות של ברזל שאינם מתקווצים ונמתחים, ומ"מ קיבלו חז"ל למדוד דוקא בפשתן. וכן נקט בבה"ל שם.

²⁰⁹ עיין בספר מחנה ישראל (סי' ט' אות א') שהקשה דמצינו בגמ' (דף מג.) שרבן גמליאל מדד בשפופרת, וברש"י משמע שגם ביבשה היה דרכו למדוד עי"ז. וכתב דצ"ל שעשה כן במקום הצורך שלא היה ניתן למדוד בחבל, וכמ"ש הבה"ל (לקמן) לענין מדידה בפסיעות.

עוד בעיה יש במדידה במפה, שיש ראשונים שכתבו שהקולות למדוד שיפוע תלול בקו אירי נאמרו רק ע"י הבלעה וקידור וכו' כתקנת חז"ל, ומשמע שללא מדידה בפועל השיעור הוא לפי מרחק הליכת האדם, ולפ"ז גם שיפועים תלולים שהקלו בהם חז"ל, בזמנינו נצטרך להחמיר לחשבם לתחום, אם לא נמדוד בפועל²¹⁰.

אולם הכרעת הפוסקים לגבי שתי השאלות הנזכרות, וכ"מ בביאור הלכה²¹¹, שאם אינו מודד בצמצום אלא מעט פחות, יכול למדוד בכל צורה שהיא.

ולכן כתב בספר קרית אריאל שכאשר מודדים במפה, יש לנכות מהמדידה, א' שיעור המדרון שיכול להיות שצריך למדודו במרחק הליכה ולא במרחק אירי. וחישב שם ששיעור ההפרש שיכול להיות ביניהם [לאחר הקולות של קידור וכו'] הוא שמרחק הליכה מתקצר ב-6% מהמדידה האירית. ב' יש לנכות מעט שלא ייחשב מדידה בצמצום שלא ע"פ מדידות חז"ל, ולכן בסה"כ יש לנכות 7%.

מפות ערים רגילות, אינן מתאימות לצורך מדידת התחום, אף אם מסומן בהם קנה מידה, מאחר ואינן מדויקות, אין סימוני הבתים והכבישים לפי קנה מידה אחד, ורוחב הרחובות ברוחב אחד.

וכן לא מספיק צילום אירי רגיל, מפני שהמצלמה מעוותת את קנה המידה, ע"י שמצלמת חלק מהשטח מזווית, מפני שאל"כ המקומות הגבוהים ייראו גדולים מהנמוכים, וצל הבתים יראה כבתים. אולם צילום אירי מועיל להבחין מי הם בניי המגורים המצטרפים לעיר ולחשוב התחום, ומי הם אזורי תעשיה וכדומה שאינם מתחשבים עם העיר.

צילומי לוויין נעשים מעל השטח וקנה המידה בהם אחד, והם זמינים ביותר בעידן של זמנינו, אולם קשה לדעת בהם את קנה המידה. ניתן להשתמש בתוכנות מיוחדות

²¹⁰ קרית אריאל (פ"ח הערה מ"ה) שכן מוכח בתוס' (עירובין דף נח: ד"ה אין) שכתבו שלא ימדוד בצד העיר במקום חלק, מפני שיש מקומות שהיה צריך להבליע אע"פ שהמידות הן שוות בין חלק להבלעה, מוכח שיש דין להבליע. ועי' מש"כ בקונטרס אל יוציא הערה 309.

²¹¹ סי' שצ"ט ס"א ד"ה אין, שביאר דברי הכל בו שאסר למדוד בפסיעות, משום שדין מדידה הוא בחבל. ומ"מ משמע מלשון הכל בו שאם לא מודד אלפיים בצמצום מותר. והביאור בזה לכאור', משום שאינו בא לקיים דין מדידה של חז"ל, אלא מברר שעד מקום פלוני אין שאלה וספק של תחום שבת. משא"כ אם מודד את השיעור המדויק, הרי מודד את התחום, וצריך למדוד כהלכה.

המאפשרות להצביע על נקודות ולקבל תוצאה מדויקת של המרחק האמיתי. כמו כן ניתן להשתמש במפות טופוגרפיות או אדריכליות.²¹²

מדידה בפסיעות

יא. אדם הנמצא בדרך ואינו יודע עד היכן תחומו, הקילו חז"ל שיכול למדוד ע"י שיספור אלפיים פסיעות ממקום ששבת בו, ומאחר ופסיעה בינונית של אדם היא אמה אחת, יגיע החשבון של אלפיים פסיעות לאלפיים אמות, ויזהר ללכת פסיעות לא גדולות. קולא זו נאמרה רק למי שנמצא בדרך, אבל הנמצא בעיר אסור לו לסמוך על מדידה בפסיעות [מאחר ויכול לטעות במידה], אלא חייב לברר אצל המודדים כהלכה. אמנם אם אינו הולך את כל התחום, אלא פחות מאלפיים אמה, יכול לסמוך לכתחילה על מדידה בפסיעות.²¹³

יש לציין שפסיעה רגילה בזמנינו היא יותר מאמה, ורק ההולכים בנחת דרך טיול הולכים בפסיעות של אמה.

הדבר מצוי מאוד כשנמצאים במקומות נופש, ורוצים לטייל שעה שעתיים מחוץ ליישוב, צריך מאד להיזהר שלא לצאת חוץ לתחום, שזה דבר בכלל לא רחוק. אדם הולך אלפיים אמות בהליכה רגילה ב - 18 דקות בלבד, ובהליכה מהירה יכול להיות שב-10 דקות יוצא מחוץ לתחום!

האיסור לצאת חוץ לתחום הוא גם כאשר הולך בתוך ישוב סמוך, או שכונה סמוכה, אם הישוב והשכונה אינם מחוברים ברצף של בתים למקום ששבת בו.²¹⁴

²¹² מקובל במשך כמה עשרות שנים להשתמש במפות של המרכז למיפוי ישראל, במפה בקנה מידה של 12,500 שבכל ס"מ במפה יש 125 מטר. מפה זו מאוד מדויקת, עד סטיה של עשר מטר לקילומטר אחד (בערך). אולם בשנים האחרונות יש משתמשים בצילומי בתים, הנמצאים במאגרים הממוחשבים, שבהם המדידה נעשית ע"י המחשב.

²¹³ ביאור הלכה סי' שצ"ט ס"א ד"ה אין.

²¹⁴ כמבואר לעיל. ושיעור הרצף הוא שלא יהיה הפסק של מאה ארבעים ואחת אמה.

בענין מתעסק בהוצאה במקום שנקרע העירוב,

ובגדרי מתעסק, ובענין שוגג באיסור דרבנן

א. ידוע המעשה ששאל הגאון רבי שלמה ברמן זצ"ל בצעירותו, את מרן החזו"א זצ"ל, מדוע כתבו כל הפוסקים שאם העירוב נקרע צריך להודיע לציבור שלא יטלטלו, והאריכו לדון האם יש לומר בכה"ג מוטב שיהיו שוגגין ואל יהו מזידין. והרי אילו לא נודיע שהעירוב קרוע, יסברו המטלטלים שהבתים והחצרות והרחובות כולם הם רשות היחיד, ואין בהעברת ד' אמות ובהוצאה שום איסור, וא"כ אע"פ שבאמת העירוב קרוע מ"מ יש להם פטור של מתעסק, ואינם כעושים עבירה בשוגג, וא"כ ודאי שראוי לא להודיע כלל. והחזו"א לא השיבו ע"ז, אלא במקום תשובה נתן לו כמין סטירה.

ושמעתי מאברכים שרצו לסמוך ע"ז למעשה, שהרי החזו"א לא השיבו, משמע שבאמת כך הוא ואין ע"ז תשובה אלא שלא ראוי לפרסם את הדברים, שא"כ לא יתקנו כלל את העירוב. ולפ"ז אותם אנשים רצו שלא יאמרו לנשותיהם שהעירוב לא ראוי לסמוך עליו, ונמצא שהם יהיו רק מתעסקים בדבר ולא עוברים איסור, ואין בעיה שיטלטלו אפילו ברה"ר גמור כרח' ז'בוטינסקי וכדומה. עכ"ד אלו האנשים. והדבר פשוט שאין דבריהם נכונים כלל, שהרי עכ"פ כתבו הפוסקים שצריך להודיע, והדין מוסכם להודיע אם לא במקום שלא ישמעו. אלא שצריך לבאר הטעם בזה.

ב. והנה בפשוטן של דברים י"ל שהרי כל מתעסק יש איסור דרבנן, ומקור הדבר הוא מתשו' רע"א (סי' ח') שבמתעסק בכל דיני התורה יש איסור דאורייתא, והפטור הוא רק מקרבן דאין למתעסק כפרה דשוגג, ונתמעט מהפסוק "אשר חטא בה", אבל מצד האיסור דינו שוה לשוגג, ובמתעסק בשבת נוסף פטור מחמת שאינו "מלאכת מחשבת", ובזה אין גם איסור מן התורה, ומ"מ מדרבנן יש איסור והוכיח כן מדברי התוס' (לעיל דף יא. ד"ה שמא). והקשה רע"א כיצד שייך לומר שרבנן אסרו על המתעסק הרי קודם המעשה הוא תמיד במצב שאינו יודע מהאיסור, דאל"כ לא הוי מתעסק, ותירץ רע"א [על פי מה שביארו האחרונים את דבריו וכ"כ הגאון רבי אדיר אורבך שליט"א (בסדרת חוברות זו מס' 7 דף מא)] שרבנן לא גזרו על המתעסק, אלא על עיקר הפטור דמלאכת מחשבת הכולל כל אופן שלא היתה דעתו על המלאכה, כגון אינו מתכוין, מלאכה שאינה צריכה לגופה, מקלקל, כלאחר יד וכו', וממילא זה כולל גם את המתעסק. [ויש לומר עוד, שיש נפק"מ במה שאסרו את המתעסק שאדם צריך לדאוג להימנע מכך, וזהו דין אל יצא

החייט במחטו בערב שבת, ושאדם לא יניח דברים בכיסיו בשבת לפ"ד הגר"א. ועוד נפק"מ לענין לאפרושי מאיסורא כשרואה חבירו עושה מלאכה במתעסק, כמ"ש רע"א שם, וכמ"ש כאן במי שלא יודע שמטלטל במקום שאסור לטלטל].

וכן ידוע ששאלת הגרש"ב היתה שאין איסור דאורייתא אלא דרבנן, ולא שאין איסור כלל. וצ"ל שקושייתו היתה באופן שדברו הפוסקים שיש חשש שלא ישמעו, ודנו שלא אומרים מוטב שיהיו שוגגין באיסור דאורייתא, ע"ז הקשה דהוי רק איסור דרבנן. אבל בנשים צדקניות שלנו שאינן חשודות לטלטל באיסור, ודאי צריך להפרישן כדין חיוב הפרשה מאיסור דרבנן.

ג. ונראה לומר עוד שבמתעסק זה יש אפילו איסור דאורייתא, דהנה נחלקו רש"י ותוס' בסוגיין (שבת דף עב:) בדין נתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר דהוי מתעסק ופטור, רש"י פירש שנתכוין לחתוך פרי אחד שהוא תלוש, וטעה וחתך פרי אחר שהוא מחובר, דהיינו דוקא כשנתחלפו החפצים, והקשו תוס' דלפ"ז אם נתכוין למחובר זה וחתך מחובר אחר חייב, וקשה מגמ' בכריתות דף יט: ולכן כתבו תוס' שיש שני פטורים במתעסק, יש מתעסק בשבת שפטורו מדין מלאכת מחשבת, וזה דוקא בנתחלפו החפצים, שנתכוין לחפץ זה ועשה בחפץ אחר, שהפטור הוא מצד שלא נתקיימה מחשבתו, וזה אפילו בנתכוין למחובר זה וחתך מחובר אחר, והפטור השני הוא מדין מתעסק של כל התורה שנתמעט מאשר חטא בה, ויסודו לפטור מי שלא נתכוין למלאכת איסור, וזה אפילו באותו חפץ, ובזה מיירי הגמ' בסוגיין שנתכוין לחתוך פרי מסוים וסבר שהוא תלוש ונמצא שהוא מחובר, שכיון שלא נתכוין למלאכת איסור הוי מתעסק.

והקשה רע"א דלפ"ז איך משכחת לה שנכנס למקדש בטומאה בשגגת העלם מקדש, הרי כיון שהוא לא יודע שנכנס למקדש כסבור נכנס לבית סתם, הוי מתעסק ולא שוגג. ומזה חידש רע"א שמתעסק הוא רק פטור מקרבן, שהפסוק נאמר בפרשת חטאת, אבל הוי איסור דאורייתא גמור, ולכן בהעלם מקדש ששגגתו עולה ויורד ולא חטאת קבועה, ושם לא נאמר המיעוט, חייבים אף במתעסק. והאחרונים האריכו בדבריו ואכמ"ל.

והנה המתעסק שבנידון דידן שהיה סבור שיש עירוב והוא מטלטל ברה"י שאינו מלאכה, ונמצא שהוא רה"ר שיש בו איסור דאורייתא, מאיזה מתעסק הוא. לכאור' נראה שכיון שהתכוין לאותו מעשה ואותו חפץ, הוי כנתכוין לפרי מסוים, והיה סבור שהוא התלוש ונמצא שהוא מחובר, דנתכוין לאותו פרי שחתך, דלרש"י אין בזה פטור של

מתעסק, ולתוס' הוי מתעסק דכל התורה ולא מתעסק דשבת דמלאכת מחשבת, וא"כ לרש"י הוי שוגג גמור, ולתוס' לפי דברי רע"א הוי איסור דאורייתא אלא שאין בו קרבן.

ונמצא שהמטלטל במקום שנקרע העירוב, אע"פ שאינו יודע מכך ולשיטת תוס' הוי מתעסק, מ"מ לפי דברי רע"א הוי איסור דאורייתא גמור כעין שוגג, אלא שאין לו חיוב קרבן. ולפ"ז שפיר דנו הפוסקים בזה אם אפשר לומר מוטב שיהו שוגגין ואל יהיו מזידין, כיון דהוי איסור דאורייתא, דלפי משנ"ת באמת הוי כשוגג באיסור דאורייתא, לרש"י כדאית ליה, ולתוס' לפ"ד רע"א. וכן מבואר בגמ' במנחות (דף לז:): שהיוצא בטלית עם ציציות והיה סבור שהם כשרות ומותר לטלטלם מפני שהם נוי הבגד, ומישהו גילה שהם קרועות ופסולות והם משאוי ואסור, ומבואר בגמ' שחייב להודיעו אם אירע כן ברה"ר דהוי איסור דאורייתא [ואין היתר דכבוד הבריות בדאורייתא], מוכח שכהאי גוונא הוי איסור דאורייתא בשוגג. ועי' לקמן.

ד. עוד בישוב קושית הגרש"ב, כתבו בשם מרן ראש הישיבה הגר"א"ל שטינמן שליט"א (גליון פרי חיים, קס"ה, י"ג חשון תשע"ג), שאמר שאין שייך בזה מתעסק כלל, דמתעסק שייך רק כאשר חסר איזו ידיעה בחפצא של הדבר, כגון נתכוין לחתוך את התלוש ותלש את המחובר וכדומה, אבל כשכל ההבדל הוא חילוק בדין, יש לומר דלא שייך על זה שם מתעסק, שהרי נתכוין לאותה פעולה באותו חפץ. ולפ"ז כיון שהחילוק בין אם הרחובות שבעירוב הם רשות הרבים או רשות היחיד, הוא רק חילוק בדין, ופעמים שאין הבדל בדבר הנראה לעין, כגון לבוד, עומד מרובה וגוד אסיק וכדו', נמצא שהמטלטל במקום זה התכוון לחפץ זה ולפעולה זו, והחילוק רק בדין, וזה לא נחשב מתעסק. עכ"ד.

ולכאורה קשה דאמנם באמת אופני הפטור של מתעסק שהוזכרו הם דברים שהיתה טעות בחפץ, או שהתכוין לחפץ אחר או שהתכוין לפעולה אחרת, ולא כשאינו אלא שינוי בדין. אבל להדיא אמרו בגמ' בסוגיין (דף עג.) כסבור רשות היחיד ונמצאת רשות הרבים, רבא אמר פטור דהוי מתעסק, והכי קי"ל כמ"ש הרמב"ם (פ"א מהלכות שבת ה"ח). ואמנם באמת הרמב"ם שינה מלשון הגמ' וכתב נתכוין לזרוק לכרמלית "ועברה האבן לרשות הרבים", דהיינו שהיה שינוי בפעולה, ולא נתכוין להביא האבן למקום שהגיעה, אבל שאר מפרשים פירשו כפשוטו, שטילטל במקום מסוים שהיה סבור שהוא רשות היחיד ונמצא שהוא רשות הרבים.

ובאמת האחרונים הקשו לשיטת רש"י הנ"ל (דף עב:) שנקט פטור מתעסק נאמר רק כשהתכוון לחפץ אחר, ולא באותו חפץ, הרי כאן התכוון להעביר חפץ זה במקום זה, ומדוע נחשב למתעסק זה שחשב שהמקום הוא רשות היחיד, ועי' בראש יוסף שתירץ דבכסבור רה"י הרי כמו נתכוין להגביה את התלוש וחתך אותו מיניקתו, ובאופן שלא התכוון למעשה חיתוך כלל מודה רש"י שאפילו באותו חפץ הוי מתעסק, והכי נמי הטלטול ברה"י הוי העברה בעלמא, והטלטול ברה"ר הוא הוצאה, והוא מעשה אחר לגמרי. וע"ע במגן אבות ובמנחת ברוך ובאבן האזל ובחזון יחזקאל שהאריכו כ"א לבאר דהכא המעשים חלוקים. אלא שבאמת עדיין קשה ממש"כ עוד בסוגיין דכסבור שומן ונמצא שהוא חלב, שידע איזה חפץ הוא אוכל וידע שהוא אוכל, ומ"מ כיון שטעה בדין הוי מתעסק, חזינן שגם טעות בדין הוי מתעסק.

ונראה לבאר וליישב בזה דברי מרן שליט"א, דהנה קשה שא"כ כל שוגג ג"כ הוי מתעסק, שהרי הוא סבר שהדבר מותר, ונתכוין למעשה היתר. ובשלמא בשגגת שבת אפשר לומר שהרי ידע שעושה מעשה איסור אלא היה סבור שהיום לא נצטוינו על כך, אבל בשגגת מלאכות היינו שידע שהיום שבת אלא שהיה סבור שזה מותר, הרי הוי ממש כמתעסק הנ"ל. ועוד קשה מה שהביא במנחת ברוך מהגמ' בפסחים (דף עב.) שמי ששחט בערב פסח שלמים לשם פסח, דנה הגמ' לומר דהוי טועה בדבר מצוה, והקשה המנח"ב שיהיה פטור מדין מתעסק, ע"ש מה שתירץ ומה שדחו תירוצו בקה"י ובשאר אחרונים.

וכתב הקהילות יעקב (סי' ל"ד) גדר חדש, שכל שהאדם עושה מחמת טעות ידיעה או טעות בדין הוי שוגג ולא מתעסק, ורק מה שהאדם עושה מחמת טעות ראייה וטביעות עין, דהיינו שהיה סבור שזה חפץ המותר, זה הוי מתעסק, ולפ"ז תלוי מה היתה הטעות, אם השוחט שלמים לשם פסח היה סבור שהקדישו קרבן זה לפסח, אין כאן טעות בראיה בהכרת החפץ, אלא טעות בידיעת דינו, ולכן זה אינו מתעסק, אבל אילו היו שני זבחים והיה טועה שזה הוא אותו אחד שהוקדש לפסח, זהו טעות בהכרת החפץ וזה מתעסק. ולכן כל שוגג במלאכות אינו מתעסק, כי לא היה טועה בהכרת המעשה אלא בהכרת הדין. משא"כ כסבור שומן ונמצא חלב, היינו שהיה סבור שהוא מכיר בזו שהיא החתיכה של השומן והיה לו טעות בהכרת החפץ, ובאמת א"צ שיהיו לפניו שני חפצים ויטעה בהם, אלא מספיק טעות במחשבה, אך צריך טעות בהכרת החפץ, משא"כ אילו היה לו רק חתיכה אחת שטעה בה שהיא שומן ונמצאת חלב, כיון שטעותו היא בידיעת הדבר ולא בהכרתו כלפי דבר אחר, הוי שוגג ולא מתעסק. וכן הנכנס לבית המקדש כסבור

שאינו ביהמ"ק היינו שמכיר את ביהמ"ק ומכיר את הבית כנסת שלו, והיה נדמה לו שזה בית הכנסת ולא ביהמ"ק, אבל מי שלא מכיר את ביהמ"ק וכשנכנס יודע שזה הבית שהוא עומד בו, רק לא יודע את דינו, לא הוי מתעסק אלא שוגג. ע"ע דוגמאות בקה"י שם, וזהו חילוק ברור ונפלא.

ולפ"ז גם במה שמבואר בסוגיין כסבור שהיא רשות היחיד ונמצאת רשות הרבים, היינו דוקא כשהיה מכיר מהי רשות היחיד ומהי רשות הרבים, וטעה שזה המקום של רשות היחיד, ונמצא שזה המקום של רשות הרבים, שהיה טעותו בהכרת המקום, אבל אם אינו טועה בין שני מקומות, אלא מתכוין למקום זה, רק טועה בהכרת דינו אם הוא רשות הרבים או רשות היחיד, זה הוי שוגג ולא מתעסק.

ובזה נראה לבאר כוונת מרן רה"י שליט"א, דהנה לפי דברי הקה"י, צריך לומר שמש"כ בגמ' בסוגיין כסבור רשות היחיד ונמצא רשות הרבים היינו באופן שטעה בהכרת עין ובחילוף המקומות, כלומר דוקא כשיודע היכן יש רה"י באמת, והיה סבור שנמצא ברשות היחיד ההיא, משא"כ בכה"ג שיודע שנמצא במקום זה, אלא שהיה סבור שזו חצר ונמצא שזה רחוב, הוי טעות בדין וזה לא נחשב מתעסק אלא שוגג.

אבל בדברי מרן שליט"א מבואר חילוק קצת אחר, שחילק בין אם צורת המקום של רה"ר חלוקה מרה"י, לבין אם מדובר באותו מקום והשינוי רק בדיני המחיצות. דאילו היה חילוק מציאותי ניכר ביניהם כגון שהאדם היה סבור שנמצא בחצר מוקפת מחיצות, ונמצא שהוא באמצע רחוב שהוא רה"ר, היה בזה דין מתעסק, ואמנם אינו דומה למש"כ הקה"י, אך מ"מ י"ל דהוי מתעסק כמ"ש הראש יוסף, דהוי כמו נתכוין לחתוך פרי מסוים שהיה סבור שהוא תלוש ונמצא שהוא מחובר דהוי מתעסק לרבא, כי הוי שינוי בחפצא, וכשהתחלף לו בדיעת החפץ ג"כ הוי מתעסק [ובענין מתעסק זה האריך המנחת ברוך ועוד אחרונים], משא"כ כאשר ברור לכל שזה רחוב ואין כ"כ שינוי ניכר בין אם העירוב תקין או לא, אין זה כטועה בשינוי בחפץ, בפרט כשאותו אדם שמטלטל לא יודע להבחין בכך אף אם יבדוק בעצמו, וכל ההבדל לגביו הוא דין בעלמא, בכה"ג הוי טועה בדין, ואינו מתעסק כמ"ש הקה"י.

ולפ"ז אתי שפיר מש"כ הפוסקים שאם נקרע העירוב צריך להודיע, מפני שמי שיודע שמטלטל ברחוב אלא שחושב שיש עירוב ודינו כרשות היחיד, זה לא מתעסק אלא שוגג, והטעם או כפי מש"כ הקה"י שאינו טועה בהכרת העין לחשוב שזה מקום אחר, אלא

טועה בדין המקום, או כמ"ש מרן רה"י שליט"א כיון שאין כ"כ שינוי הניכר בחפצא והנידון הוא בעיקר בדין, על כן אינו מתעסק בהיתר אלא מתעסק באיסור ושוגג בדין.

עוד נראה שכל הנידון הוא במי שיודע שיש רה"ר ויש רה"י ויודע שהעירוב נותן דין רה"י. אבל רוב הנשים המטלטלות, והרבה מהגברים אינם יודעים מה העירוב עושה, אלא ידיעתם רק שהעירוב מתיר לטלטל, ובכה"ג ודאי לא שייך מתעסק דהוי כמי שחושב שהיום חול ונמצא שבת, שחייב חטאת שמינה.

ה. והנה לפי מה שסבר הגרש"ב בקושיתו, שאם המטלטל סבור שיש עירוב, ובאמת העירוב קרוע, הוי מתעסק ואינו עובר איסור דאורייתא, [עי' משנ"ת לעיל שגם אם הוא מתעסק יתכן שבמתעסק כזה יש איסור דאורייתא לפ"ד רע"א], הרי מ"מ איסור דרבנן עכ"פ יש בזה לדעת רע"א ועוד אחרונים, וא"כ ודאי שצריך להודיע מצד האיסור דרבנן, [ולעיל ביארנו שקושיתו היא כיון שיש אנשים שלא ישמעו לנו, אמרין מוטב שיהו שוגגין באיסור דרבנן]. ושמעתי אומרים ע"פ דברי הנתיבות הידועים (סי' רל"ד סק"ג) שהעובר על דרבנן בשוגג אינו עושה איסור כלל, וא"כ אין צריך להפרישם, שמי שאינו יודע אינו עושה שום עבירה.

והנה מלבד מה שכבר אמרו רבותינו על דברים אלו, ישתקע הדבר ולא יאמר, ובודאי אין כוונת הנתיבות לומר כן, מ"מ נראה שגם לאותם שהבינו דבריו כפשוטן, מ"מ לא שייך לומר שאין צריך כלל לגלות על האיסורים שאסרו חכמים, שהרי א"כ כל חלב דרבנן יוכל הטבח למוכרו כשומן ולא יגלה שזה חלב, וכן נבילה וטריפה דרבנן ימכרו בלי להודיע, וזה ודאי אינו [וכידוע מרבתינו שעמדו בזה]. והביאור הוא כי זה עקירת תקנת חכמים ועקירת הדת, שחכמים רצו שאנשים ימנעו מאכילת איסור דרבנן, ולא שיסגרו עינים ולא ידעו שאוכלים איסור, וכל דברי הנתיבות נאמרו דוקא בשני אופנים בשוגג או באופן שלא ישמע כדלהלן.

וגדר הדבר הוא, שחכמים שאסרו חלב מסוים או טריפה כלשהי, מונח בזה שכל אדם שקונה ושאוכל בשר צריך לדעת שאין בו איסור אפילו איסור דרבנן, ואם לא בירר [ע"י עד אחד] אסור לאכול, ואם אכל והיה בו איסור, עבר על תקנת חכמים שאמרו שימנע עצמו מן האיסור ע"י בירור. וכאשר אדם מוסר בשר לחבירו לאכול ממנו, אם האדם שמסר הוא כשר ונאמן, מונח בזה עדות שהבשר כשר, כמבואר ברש"י ריש גיטין, כי אם אינו כשר היה צריך להודיעו. ואם נאמר שבאיסור דרבנן אינו צריך להודיע, ממילא אסור לאכול ממנו עד שנברר באיזה אופן המועיל ע"פ הלכה. וא"כ אם אדם מושיט לחבירו

איסור דרבנן ואינו מודיע לו, א' אסור לאכול ע"פ מסירתו בלי עדות בדרך אחרת, ב' המוסר ההוא עשה שלא כדין, או שהעיד שקר או שהכשיל את חברו לעבור על תקנת חכמים שאמרו שיזהר מלאכול בלי בירור נכון.

אימתי אינו עובר איסור, כאשר בירר נכון וטעה והיה שוגג, כגון שסמך על טבח נאמן והתברר שהוא הכשיל את הקונים [כדמיירי בשו"ע שם, שע"ז דיבר הנתיבות], דכיון שמעיקרא כשר היה, היה מותר לסמוך עליו, והוי בירור המועיל לקיום מה שמוטל על האדם. או באופן שרבו הורה להיתר ויש לו שאלה על דבריו [שהביא הנתיבות מגמ' עירובין דף סז:] שכיון שסומך על אדם נאמן סגי בזה בדרבנן, ויכול לסמוך שמסתמא יש לרבו תשובה על שאלתו. בשני אלו אמר הנתיבות [לפי הבנת אותם אחרונים] שאינו עובר עבירה כי על לא תסור מלשמוע דברי חכמים לא עבר, ומצד החפץ אינו חפצא דאיסורא, ולכן אין לו שום עבירה. אבל באופן שחסר בבירור יש לו עבירה. ולכן באופן שסומך על אדם מסוים שאומר לו שמותר, או אפילו רק שאם היה אסור היה צריך לומר לו אסור, כמ"ש רש"י בגיטין שזה נקרא עדות באיסורים ורק על סמך זה מותר לנו לאכול, א"כ מוטל על אותו אדם נאמן להזהיר מאיסור דרבנן, ואם אינו מזהיר, הוא מעיד שקר, וגם עובר על תקנת חכמים שסמכו על הבירור שלו ואמרו שהוא צריך להודיע על האיסור.

ולפ"ז נמצא שפשוט שבני הבית שסומכים על אביהם בכל ההלכות, ועליו מוטל להגיד אם לטלטל אם לאו, אם ישתוק יהיה כמעיד להם שמותר, כמו המושיט בשר לחבירו, וכמו שלאשה אסור להושיט לבעלה איסור דרבנן, כן אסור לבעל לאפשר לאשתו לטלטל כשחסר לו בבירור דין המקום אם אין בו איסור דרבנן, ואם לא מודיע, לא הוי כדברי הנתיבות שאין איסור בשוגג, כיון שעצם הדבר לטלטל כאשר חסר בבירור, הרי זה חוסר קיום תקנת חכמים, וזה האיסור דרבנן.